

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Journal of Society & Social Work

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Sinan AKÇAY, Doç. Dr.**
(Selçuk Üniversitesi)
- Betül ALTUNTAŐ, Prof. Dr.**
(Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)
- Theda BORDE, Prof. Dr.**
(Alice Salomon Hochschule)
- Sema BUZ, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Seher CESUR KILIÇARSLAN, Doç. Dr.**
(İstanbul Arel Üniversitesi)
- Gizem ÇELİK, Doç. Dr.**
(Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi)
- Melahat DEMİRBELEK, Doç. Dr.**
(Ankara Üniversitesi)
- Veli DUYAN, Prof. Dr.**
(Ankara Üniversitesi)
- Ercüment ERBAY, Doç. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Tahir Emre GENCER, Doç. Dr.**
(Anadolu Üniversitesi)
- Rıza GÖKLER, Prof. Dr.**
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Kasım KARATAŞ, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Renata KLEIN, Doç. Dr.**
(Maine Üniversitesi)
- Aliye MAVİLİ AKTAŞ, Prof. Dr.**
(Biruni Üniversitesi)
- Semra SARUÇ, Doç. Dr.**
(Anadolu Üniversitesi)
- Haluk SOYDAN, Prof. Dr.**
(Southern California Üniversitesi)
- İlhan TOMANBAY, Prof. Dr.**
(İstinye Üniversitesi)
- Filiz YILDIRIM, Prof. Dr.**
(Ankara Üniversitesi)
- Oğuzhan ZENGİN, Doç. Dr.**
(Karabük Üniversitesi)
- Kamil ALPTEKİN, Prof. Dr.**
(KTO Karatay Üniversitesi)
- Reyhan ATASÜ TOPÇUOĞLU, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Işıl BULUT, Prof. Dr.**
(Başkent Üniversitesi)
- Özlem CANKURTARAN, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Ali ÇAĞLAR, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Serap DAŞBAŞ, Doç. Dr.**
(Selçuk Üniversitesi)
- David R. DUPPER, Prof. Dr.**
(Tennessee Üniversitesi)
- Lambert ENGELBRECHT, Prof. Dr.**
(Stellenbosch Üniversitesi)
- Ronald FELDMAN, Prof. Dr.**
(Columbia Üniversitesi)
- Brian GERRARD, Prof. Dr.**
(Emeritus, San Francisco Üniversitesi)
- Vedat IŐIKHAN, Prof. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Micheal KELLY, Prof. Dr.**
(Loyola Üniversitesi)
- Nilgün KÜÇÜKKARACA, Doç. Dr.**
(Hacettepe Üniversitesi)
- Cengiz ÖZBESLER, Prof. Dr.**
(Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)
- Ayşe SEZEN SERPEN, Prof. Dr.**
(Ankara Üniversitesi)
- Fatih ŞAHİN, Prof. Dr.**
(Manisa Celal Bayar Üniversitesi)
- Horst UNBEHAUN, Prof. Dr.**
(Technische Hochschule)
- İsmet Galip YOLCUOĞLU, Prof. Dr.**
(İstanbul Gelişim Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

İlkay Başak ADIGÜZEL, Dr.

(Hacettepe Üniversitesi)

Fatih ALTUN, Doç. Dr.

(Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi)

Hüsamettin ÇETİN, Doç. Dr.

(Kırıkkale Üniversitesi)

Sibel ERKAL, Prof. Dr.

(Hacettepe Üniversitesi)

Tahir Emre GENCER, Doç. Dr.

(Anadolu Üniversitesi)

Musa İKİZOĞLU, Dr. Öğr. Üyesi

(Aydın Adnan Menderes Üniversitesi)

Kasım KARATAŞ, Prof. Dr.

(Hacettepe Üniversitesi)

Mehmet KIRLIOĞLU, Doç. Dr.

(Karabük Üniversitesi)

Pınar ÖZTÜRK, Dr. Öğr. Üyesi

(Hacettepe Üniversitesi)

Gonca POLAT, Doç. Dr.

(Ankara Üniversitesi)

Semra SARUÇ, Doç. Dr.

(Anadolu Üniversitesi)

Sait ULUÇ, Doç. Dr.

(Hacettepe Üniversitesi)

Oğuzhan ZENGİN, Doç. Dr. Üyesi.

(Karabük Üniversitesi)

Rümeysa AKGÜN, Doç. Dr.

(Kırıkkale Üniversitesi)

Mehmet BİRİNCİ, Dr. Öğr. Üyesi

(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Serap DAŞBAŞ, Doç. Dr.

(Selçuk Üniversitesi)

Münevver ERYALÇIN, Dr.

(Ankara Üniversitesi)

Güler GÜNEŞ ASLAN, Doç. Dr.

(Yalova Üniversitesi)

Ferda KARADAĞ, Dr. Öğr. Üyesi

(Bartın Üniversitesi)

Zeki KARATAŞ, Doç. Dr.

(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Ali Osman ÖZPOLAT, Dr.

(Hacettepe Üniversitesi)

Merve Deniz PAK GÜRE, Dr. Öğr. Üyesi

(Başkent Üniversitesi)

Adem SAĞIR, Prof. Dr.

(Karabük Üniversitesi)

Semih SÜTÇÜ, Dr.

(Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)

Rauf YANARDAĞ, Dr. Öğr. Üyesi

(Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)

Besim Can ZIRH, Dr. Öğr. Üyesi

(Ortadoğu Teknik Üniversitesi)

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi

JOURNAL OF SOCIETY & SOCIAL WORK

Publication of Social Work Department
Faculty of Economics and Administrative
Sciences
Hacettepe University

Hakemli Dergidir / Blind Peer Reviewed Journal

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına
On Behalf of Hacettepe University Faculty of Economics and Administrative Science

SAHİBİ / OWNER

Mustafa Umur TOSUN, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ / EDITING AUTHORITY

Fethi Anıl MAYDA, Arş. Gör. (Hacettepe Üniversitesi)

YAYIN KURULU BAŞKANI / CHIEF EDITOR

Yasemin ÖZKAN, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Hakan ACAR, Prof. Dr. (Liverpool Hope Üniversitesi)
Özgür ALTINDAĞ, Doç. Dr. (Dicle Üniversitesi)
Aslıhan AYKARA, Doç. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Gülsüm ÇAMUR, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Tahir Emre GENCER, Doç. Dr. (Anadolu Üniversitesi)
Arzu İÇAĞASIOĞLU ÇOBAN, Prof. Dr. (Başkent Üniversitesi)
Melek İPEK, Dr. Öğr. Üyesi (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Nur Feyzal KESEN, Doç. Dr. (Selçuk Üniversitesi)
Uğur ÖZDEMİR, Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Gonca POLAT, Doç. Dr. (Ankara Üniversitesi)
Eda PURUTÇUOĞLU, Prof. Dr. (Sağlık Bilimleri Üniversitesi)
Neşe ŞAHİN TAŞGIN, Doç. Dr. (Maltepe Üniversitesi)
Melike TEKİNDAL, Doç. Dr. (İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi)
Gökhan TOPÇU, Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Tarkan TUNCAY, Prof. Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
Filiz YILDIRIM, Prof. Dr. (Ankara Üniversitesi)

YAYIN SEKRETERLERİ

Gizem AKOĞLU, Arş. Gör. (Hacettepe Üniversitesi)
Merve Nur BOZKURT KARALI, Arş. Gör. (Hacettepe Üniversitesi)
Ali DİKMEN, Arş. Gör. (Hacettepe Üniversitesi)
Gizem ÖZKAN BOYRAZ, Arş. Gör. (Hacettepe Üniversitesi)

İNGİLİZCE EDITÖR / ENGLISH EDITOR

Gökhan TOPÇU, Dr. (Hacettepe Üniversitesi)
(Bu sayıda İngilizce editörlüğü yapılmamıştır)

Cilt/Volume: 34

Sayı/Number: 1

Ay/Month: Ocak

Yıl/Year: 2023

Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, EBSCO HOST ve INDEX COPERNICUS uluslararası, TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler ve Türkiye Atf Dizini ulusal bilimsel veri tabanları içerisinde yer almaktadır.

The journal is indexed into the international scientific databases of both EBSCO HOST and INDEX COPERNICUS and also TUBITAK ULAKBİM and Türkiye Atf Dizini in which the national scientific databases of social sciences.

e-ISSN
2602-280X

YAYIN TÜRÜ / TYPE OF PUBLICATION
YEREL/SÜRELİ YAYIN

YAYIN DİLİ / LANGUAGE
TÜRKÇE, İNGİLİZCE, ALMANCA

YAYINLANMA BİCİMİ / PERIOD of PUBLICATION
Üç Ayda Bir

YAYIN TARİHİ / PUBLICATION DATE
31.01.2023

YAYIN YÖNETİM YERİ / ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Beytepe/Ankara
Tel: (0312) 297 68 30

İLETİŞİM ADRESİ / CONTACT ADDRESS

Fethi Anıl MAYDA, Arş. Gör.
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü
Beytepe/ANKARA-TÜRKİYE
Tel: +90 312 297 63 63
Faks: +90 312 297 63 65
<http://www.tsh.hacettepe.edu.tr>
<http://www.dergipark.org.tr/tsh>
E-posta: toplumvesosyalhizmet@gmail.com

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Araştırma Makaleleri / Research Articles

- 1-18 **Denetimli Serbestlik Uzmanlarının Kendine Yansıtma ve İçgörü Düzeyleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi** Talip ERYALÇIN
Mustafa KARATAŞ
Examination of the Relationship between Social Problem-Solving Skills and Self-Reflection and Insight of Probation Specialists
- 19-44 **Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunan Bireylerin Psikolojik Belirti Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi** Tuğba TOPTAŞ BÖCÜ
Doğa BAŞER
Investigating the Relationship Between Psychological Symptom Level and Perceived Social Support of Individuals Applied for Social Assistance
- 45-69 **Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma** Tuğba YÜCE
Ömer Miraç YAMAN
A Qualitative Research into the Attitudes of the Social Workers Employed in Family Courts Towards the Marriage and Family Union
- 71-87 **Türkiye’de Çocuk Cinsel İstismarının Spor Kurumundaki Boyutu** Erdal ÇETİN
İlknur HACISOFTAOĞLU
The Dimension of Child Sexual Abuse in Sports in Turkey
- 89-110 **Sosyal Hizmet Perspektifinden Kadınların Vajinismus Deneyimlerine Bakmak** Şükran KOLAY ÇEPNİ
Cengiz ÖZBESLER
Looking at Women’s Vaginismus Experiences from a Social Work Perspective
- 111-132 **Etiketleme Kuramı Perspektifinden Toplum ve İyileştirme Temelli Bir Ceza İnfaz Sistemi Olarak Denetimli Serbestlik** Elif GÜN
Pelin ÖNDER EROL
Probation as a Community Based Correctional System in the Perspective of Labelling Theory
- 133-149 **Toplumun Sosyal Sağlık Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma** Beyza ERKOÇ
A Research on Determining the Social Health Level of Society
- 151-168 **Endüstriyel Sosyal Hizmet Yaklaşımı Odağında Çalışanların İş Yaşam Kalite Alguları Üzerine Değerlendirme** Mehmet BİLGE
Hürriyet BİLGE
An Evaluation on the Work Life Quality Perceptions of Employees in the Focus of Industrial Social Work Approach

169-184

***Kurum Bakımında Kalan Ergenlerin, Psikolojik
Dayanıklılık, Öz Yeterlilik ve Sosyal Duygusal
Öğrenme Becerilerinin Değerlendirilmesi***

*Evaluation of Psychological Resilience, Self-Efficacy
and Social-Emotional Learning Skill of Adolescents
who Stays in Children's Houses*

Çağdaş TORAMAN

Enes SARIGEDİK

Merve ÇAVDAR TORAMAN

Cemal Onur NOYAN

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Derleme Makaleler / Review Articles

- 185-207 ***Sosyal Dışlanma Unsuru Olarak Sosyal Yardım Sistemleri: Utanç ve Damgalamanın Yeniden Üretimi*** *Social Assistance Systems as Social Exclusion: Reproduction of Shame and Stigma* Davuthan GÜNAYDIN
- 209-226 ***Prevalence of The Child Sexual Abuse in Turkey: A Scoping Review*** *Çocuk Cinsel İstismarının Yaygınlığı: Bir Kapsam İncelemesi* Muharrem KOÇ
Nilüfer KOÇTÜRK
Tolga ZENCİR
- 227-244 ***Covid-19 Pandemisi Gölgesindeki Salgın: Yas*** *The Epidemic in the Shadow of the Covid-19 Pandemic: Grief* Gülhan Gökçe CERAN
YILDIRIM
Mehmet BAŞCILLAR

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Denetimli Serbestlik Uzmanlarının Kendine Yansıtma ve İçgörü Düzeyleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi

Examination of the Relationship between Social Problem-Solving Skills and Self-Reflection and Insight of Probation Specialists

Talip ERYALÇIN¹, Mustafa KARATAŞ²

¹ Uzm. Sosyal Çalışmacı, Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, taliperyalcin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8348-755X

² Dr. Öğretim Üyesi, Kütahya Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mustafa.karatas@ksbu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0998-2552

Başvuru: 12.01.2022
Kabul: 20.10.2022

Atıf:
Eryalçın, T. ve Karataş, M. (2023). Denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 1-18. DOI: 10.33417/tsh.1056704

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkisini ortaya koymaktır. Bu çalışmada ilişkisel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye'deki 144 Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde görev yapan 275 uzmana ulaşılmıştır. Çalışmada Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği ve Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Envanteri Kısa Form kullanılmıştır. Çalışmada parametrik testler sonucu elde edilen bulgularına göre uzmanların, kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Çalışma sonuçları uzmanların kendi duygu, düşünce, davranışlarıyla ilgili yeterli gözlem, değerlendirme, farkındalığa ve rasyonel sosyal sorun çözme becerilerine sahip olduklarını ortaya koymaktadır. Ancak uzmanların çalışma süreleri arttıkça sorun çözme becerilerinin negatif sorun yönelimine dönüştüğü görülmüştür. Bu negatif sorun yönelimini azaltmak için uzmanlara yönelik sürekli olarak şekilde akademik ve akran süpervizyonu verilmesi önerilmiştir. Çünkü olumlu kendine yansıtma ve içgörü sahibi olan ve sosyal sorun çözme becerileri gelişmiş denetimli serbestlik uzmanlarının mesleki bilgi, beceri ve değerler noktasında kendilerini güncelleyebileceği ve mesleki tükenmişlik ya da duyarsızlaşmaya karşı daha dayanıklı olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Denetimli serbestlik, denetimli serbestlik uzmanı, kendine yansıtma ve içgörü, sosyal sorun çözme

ABSTRACT

The purpose of this study probation professionals, self-reflection and insight and to reveal the relationship between levels of social problem solving skills. In this study, relational screening method was used. In the study, 275 specialists working in 144 Probation Directorates in Türkiye were reached. The Self-Reflection and Insight Scale and the Revised Social Problem Inventory Short Form were used in the research. According to the findings obtained as a result of parametric tests in the study, it was found that there is a positive significant relationship between the levels of self-reflection and insight of specialists and their social problem solving skills. The research results show that specialists have sufficient observation, evaluation, awareness and rational social problem solving skills related to their own feelings, thoughts and behaviors. However, as the working time of the specialists increased, it was observed that the problem solving skills turned into a negative problem orientation. In order to reduce this negative problem orientation, continuous academic and peer supervision of specialists has been suggested. Because it is thought that probation specialists who have positive self-reflection and insight and have developed social problem-solving skills can update themselves in terms of professional knowledge, skills and values and be more resistant to professional burnout or depersonalization.

Keywords: Probation, probation specialist, self-reflection and insight, social problem solving

GİRİŞ

Denetimli serbestlik suça yönelen bireylerin doğrudan ya da cezaevi sonrasında belirli yükümlülüklerle tabi olmasını gerektiren ve iyileştirme süreci için fırsat tanınan bir süreç olarak tanımlanır (DSHY-Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği, 2021). Suça yönelmiş yükümlüleri (haklarında denetimli serbestlik kararı bulunan şüpheli, sanık ve hükümlüler) topluma kazandırma amacıyla psiko-sosyal anlamda destek sağlamayı görev edinen sistem denetimli serbestliktir.

Denetimli serbestlik, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası gelişen sosyal hizmet mekanizmalarıyla birlikte duyulan, suç işleyen bireylerin toplum içinde onarıcı şekilde cezalandırılmasını ve iyileştirilmesini hedefleyen bir sistem olarak bilinmektedir. Denetimli serbestlik Türkiye’de Devlet-i Aliyye (Osmanlı Devleti) ve Cumhuriyet dönemlerinde mahkemelerin verdiği kararları emniyet teşkilatının infaz etmesi şeklinde uygulanmıştır. Ancak 2005 yılında çıkarılan 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik Kanunu ile birlikte denetimli serbestlik, Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü içinde teşkilatlanması sağlanan kurumsal bir yapıya kavuşmuştur. 2005 -2021 yılları arasında Türkiye’de denetimli serbestlik hizmetlerinin yürütülmesi kapsamında 81 il ve 63 ilçede 144 denetimli serbestlik müdürlüğü kurulmuştur (Eryalçın vd., 2021). Denetimli serbestlik müdürlüklerinde idareciler, memurlar ve denetimli serbestlik uzmanları görev yapmaktadır. Denetimli serbestlik uzmanı; sosyal hizmet uzmanı, psikolog, öğretmen ve sosyolog kadrolarında görev yapan meslek elemanlarını tek çatı altında toplayan Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde tanımlanmış bir unvandır (DSHY, 2021). Ülke genelinde denetimli serbestlik müdürlüklerinde ve denetimli serbestlik merkez teşkilatında toplam 966 denetimli serbestlik uzmanı (250 psikolog, 92 sosyal hizmet uzmanı, 375 sosyolog, 249 öğretmen) görev yapmaktadır (Eryalçın vd., 2021). Denetimli serbestlik uzmanları birçok sosyal sorun ve yükümlülerin bireysel ve ailevi sorunlarıyla çalışma yürütmektedir. Denetimli serbestlik uzmanlarının yürüttüğü bu çalışmaların etkililiğini mesleki donanımlarının yanı sıra bireysel özelliklerinin de etkilediği düşünülmektedir. Bu nedenle uzmanların sosyal sorunlar karşısında olumlu şekilde kendine yansıtma, içgörü ve sosyal sorun çözme becerilerine sahip olması denetimli serbestlikte yürütülen çalışmaları doğrudan etkileyeceği düşünülmüştür.

Bireylerin birtakım sosyal problemlere ilişkin düşünce, duygu ve davranışları hakkında olması gerekenden çok düşünmesi anlamına gelen kendine yansıtma ruh sağlığını negatif etkileyebilmektedir (Tekin, 2004). İç görü kavramı derin bir öz-bilgi, öz-kavrayıştan oluşan (Budak, 2000) kişilerin güçlü ve zayıf yönlerinin farkına varmalarını sağlayan (London, 2002) duygular ve düşüncelerdeki değişimlere ve bilişsel süreçlere karşı duyarlılık kazanılan bir süreci kapsar (Öveç, 2007). D’Zurilla ve Goldfried (1971)’e göre; sosyal sorun çözme, kişilerin günlük sorunlarla başetme yöntemlerini belirlemeye, oluşturmaya ve keşfetmeye çalıştıkları duygusal, bilişsel ve davranışsal bir süreci ifade etmektedir.

Bu çalışmada, denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Cezaların infazının ve iyileştirmenin bir arada

yürütüldüğü denetimli serbestlik müdürlüklerinde, yükümlülere dair iyileştirme mi ve ceza mı ikilemi içinde görev yapan denetimli serbestlik uzmanlarının sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesinin kendine yansıtma ve içgörü düzeylerinin yeterli oluşuyla ilişkili olabileceği düşünülmüştür.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Kendine yansıtma; bireylerin belirli olaylar karşısında nasıl davrandığı ve neler hissettiği üzerine düşünerek kendi düşüncelerini, duygularını ve davranışlarını gözlemlemesi durumudur. Bu gözleme süreci, kişilerin kendini düzenlemesi ve performansını arttırabilmesi için bir geri bildirim sağlar (Grant vd., 2002). İç görü ise; insanların düşünceleri, duyguları ve kaygıları konusunda yeni farkındalıklar kazanması, motivasyonu ve çatışmaları konusunda daha açık olmaya başlamasıdır (Patterson ve Welfel, 2000). Bireylerin kendi benliğini kavraması ve kendine yönelik farkındalığının artması sonucunda kendisini geliştirebilmesi için önemli olan fırsatları kullanabilmesi ve sorunları ile başa çıkabilmesi gereklidir (Egan, 1990).

Sosyal sorun çözme, alan yazında “kişiler arası sorun çözme” olarak geçmektedir. Kişiler arası sorun, bireyin ideal durumu ile var olan durumu arasındaki farkı ayırt edebilmesi, bu sebeple sıkıntı duyması ve var olan bu sıkıntının giderilmesi için atılan adımların başarısız olmasıdır. Kişiler arası sorun çözme ise bireyin var olan durumu ile ulaşmak istediği durum arasındaki farkın bilincinde olması ve bunun yarattığı gerginliğe çözüm bulabilmek için izlenen bilişsel ve davranışsal bir süreçtir (Öğülmüş, 2001). Sosyal sorun çözme, kişilerin sosyal gelişimini ve sosyalleşmesini destekleyen bir süreçtir (Uzunkol, 2014). Sosyal sorun çözme becerisine sahip olma, kişilere olumlu etkileşim sağlama, işbirliğine açık olma ve yakın ilişkiler kurabilme gibi olumlu özellikler katmaktadır. Bu olumlu becerilere sahip olan ve sosyal çevresiyle iyi bir iletişimi ve etkileşimi olan bireylerin, yaşamlarının ilerleyen süreçlerinde sosyal sorun yaşama riski düşmektedir (McMurran ve McGuire, 2005). Bunların yanı sıra sosyal sorun çözme becerisi gelişmiş bireylerin daha az stres yaşadıkları gözlemlenmiştir (D’Zurilla ve Sheedy, 1991).

Denetimli serbestlik ise yükümlüler ve eski hükümlülerin topluma kazandırılmasında ve iyileştirilmesinde etkin rol oynayan bir sistemdir (Nursal ve Ataç, 2006). Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nin tanımlar başlıklı 4üncü maddesinin 1-ı bendinde Denetimli Serbestlik Uzmanı “denetimli serbestlik müdürlüğünde kadrolu veya geçici olarak görev yapan psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog ve öğretmen” olarak tanımlanmaktadır (DSHY, 2021). Bu sistemde büyük sorumluluk sahibi olan denetimli serbestlik uzmanlarının (psikolog, sosyal hizmet uzmanı, sosyolog ve öğretmen) sosyal sorun çözme becerilerinin bir hayli gelişmiş olması beklenilmektedir. Denetimli serbestlik uzmanları sosyal sorunlarını çözemeyen suça karışmış birçok insanın hayatıyla ilgili kararlar alması noktasında danışmanlık ve yol göstericilik yapmaktadır. Bu nedenle denetimli serbestlik uzmanlarının aynı zamanda çok iyi bir içgörü ve kendine yansıtmaya sahip olması gerekmektedir. Denetimli serbestlik uzmanlarının deneyimledikleri sorunlar karşısında neler hissettikleri ve nasıl davranış sergiledikleri üzerine kendilerini gözlemlemesi anlamına gelen kendine

yansıtma ve uzmanların sorunlar karşısında düşünceleri, duyguları konusunda farkındalık sahibi olması anlamına gelen içgörüye sahip olması önemlidir. Yeterli düzeyde kendine yansıtma ve içgörü sahibi olan ve sosyal sorun çözme becerileri gelişmiş denetimli serbestlik uzmanlarının mesleki bilgi, beceri ve değerler noktasında kendilerini güncelleyebileceği ve mesleki tükenmişlik ya da duyarsızlaşmaya karşı daha dayanıklı olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın temel amacı, denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır.

Bu çalışmanın temel amacı doğrultusunda şu sorulara cevap aranacaktır:

1. Denetimli serbestlik uzmanlarının demografik özelliklerine göre kendine yansıtma ve içgörü düzeylerinde anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
2. Denetimli serbestlik uzmanlarının demografik özelliklerine göre sosyal sorun çözme beceri düzeylerinde anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?
3. Denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme beceri düzeylerinde anlamlı bir ilişki var mıdır?

Denetimli serbestlik sistemi, bireyleri hapsedenlerin negatif sonuçlarının görülmesi ve alternatif ceza infaz sistemlerine olan ihtiyaç duyulması neticesinde ortaya çıkmıştır. Suça yönelmiş bireylerin iyileştirilmesi ve topluma entegrasyonunun sağlanabilmesi için kökenleri insanlığın varoluşuna dayanan denetimli serbestlik sistemine olan ihtiyaç günden güne artmaktadır (Yavuz, 2012). Denetimli serbestlik sistemi sadece bir ceza infaz sistemi değildir. Aynı zamanda denetimli serbestlik, yükümlü bireylerin yeniden suça sürüklenmelerini önleyici faaliyetler geliştiren ve uygulayan, sosyal sorunlarına rasyonel çözümler geliştiren ve sosyal sorunlarının çözüme kavuşması için destekleyen bir sosyal hizmet kuruluşudur (Yücel, 1986). Bu kuruluşta psikolog, öğretmen, sosyolog ve sosyal hizmet uzmanlarından oluşan meslek elemanları görev yapmaktadır (Eryalçın vd., 2021).

Kendine yansıtma, bireyin kendi davranışlarını etkin değerlendirme yeterliliği anlamına gelirken, içgörü ise bireyin davranışlarının beklentileri karşılayıp karşılamadığını konusunda farkındalığına ilişkin bilişsel yeterliliğidir. Bunlar bireyin, hedefleri doğrultusunda beklentilere uygun şekilde sonuç elde edebilmesi için önemli yeterliliklerdir (Carver ve Scheier, 1998). Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma yaşamlarında tükenmişlik ve duyarsızlaşma yaşama risklerini azaltmak için yeterli kendine yansıtma ve içgörü'ye sahip olmaları önemlidir.

Sosyal sorun çözme becerisi, bireyin bir sosyal sorunla baş başa kaldığında soruna olumlu yönelim gösterme ve sosyal sorun çözme basamaklarını adım adım geçerek çözüme kavuşma yeterliliği anlamına gelmektedir (Çekici, 2009). Denetimli serbestlik uzmanlarının yeterli sosyal sorun çözme becerisine sahip olması birçok sorunla başvuran müracaatçılar için (denetimli serbestlik yükümlüleri ve aileleri ile denetimli serbestlik personeli ve aileleri) önemlidir.

Bu çalışma ile, denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerilerinin ortaya koyulması, aralarında bir ilişki olup olmadığının incelenmesi denetimli serbestlik ve sosyal hizmet alanlarında yapılan akademik çalışmaları destekleyecektir.

Denetimli serbestlik uzmanlarının demografik bilgileri ve kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki olup olmamasının anlaşılmasıyla birlikte literatüre ve denetimli serbestlik sistemine katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Ayrıca denetimli serbestlik müdürlüklerinde görev yapan uzmanların kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkiyi ortaya koymak ve çalışma sonucunda öneriler geliştirmek, uzmanların bu yönde kendilerini geliştirmeleri noktasında farkındalık sağlayacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda denetimli serbestlik sistemindeki yükümlüler, aileleri ve toplum için yürütülen mikro, mezzo ve makro tüm çalışmalara doğrudan katkı sağlayabilecektir. Kendine yansıtma ve içgörü ile sosyal sorun çözme becerileri hakkında birçok çalışma vardır (Herdi, 2019; Oğuz, 2019; Şahin, 2019; D'Zurilla ve Sheedy, 1991; D'Zurilla vd., 1998; Watkins ve Baracaia, 2002; Baker, 2003; Duyan ve Gelbal, 2008; Çekici, 2009; Hamarta, 2009; Güneş, 2011; Kışkır, 2011; Karataş, 2014; Ay, 2015; Özkan, 2015; Eren, 2016; Dikmen, 2019; Toker Karabulut, 2019; Tangız, 2020). Ancak denetimli serbestlikle ilgili benzer konuda bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple bu çalışma, denetimli serbestlik ve sosyal hizmet alanlarında yapılan diğer akademik çalışmalara yön verici olabileceği değerlendirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada, denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel tarama modeli, durum tespit edilen araştırmalarının ötesine giderek, durumu tespit edilen tüm olgular arası ilişkileri de ortaya çıkaran araştırma modelidir. Temel olgular araştırmanın değişkenleri olarak kabul edilir. "İlişki açıklayıcı araştırma" olarak da adlandırılan bu modelde, çalışmanın konusunu veya sorusunu çalışmanın amacı belirlemektedir (Karasar, 2015).

Türkiye'deki 144 denetimli serbestlik müdürlüğünde görev yapan 966 denetimli serbestlik uzmanı vardır (Eryalçın vd., 2021). Özdamar (2003)'in örneklem hesaplama yöntemine (0,05 örnekleme hatası) göre örneklem hesaplanmış, hesaplama sonucunda evreni (966) temsil eden örneklem sayısı 275 bulunmuştur. Basit tesadüfi örnekleme, evrendeki tüm her bir birimin eşit şekilde seçilme olasılığı olan örnekleme türüdür. Eşit koşullara sahip birimler üzerinde çalışılmak istenildiğinde tercih edilir (Karasar, 2015). Basit tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 275 denetimli serbestlik uzmanına ulaşılmıştır.

Araştırmada veri toplama formu dört bölümden oluşmuştur. İlk bölümde araştırma amacına yönelik araştırmacı tarafından oluşturulmuş demografik bilgi formu, ikinci kısmında kendini yansıtma ve içgörü ölçeği, üçüncü kısmında gözden geçirilmiş sosyal sorun çözme envanterine yer verilmiştir.

Araştırmada denetimli serbestlik uzmanlarının demografik özellikleriyle ilgili veri toplamak amacıyla uygulanan demografik bilgi formunda yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek bilgisi, çalışma süresi vb. ilişkin sorular yer almaktadır.

Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği (KYİÖ); Grant ve arkadaşları tarafından (2002) Özel Özbilinç Ölçeği temel alınarak geliştirilmiş olan kendine yansıtma ve içgörü yapılarını ölçen, geçerliği ve güvenilirliği kanıtlanmış bir ölçektir. Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği'nin iki faktöründen birincisi kendine yansıtma, ikincisi içgörüdür. Sorular 6'lı likert, öz bildirim niteliğinde bir ölçektir. 1.,2.,5.,7.,8.,10.,12.,13.,15.,16.,18.,19. maddeleri kendine yansıtma boyutunu ölçmektedir. 3.,4.,6.,9.,11.,14.,17.,20. maddeler içgörü boyutunu ölçmektedir. Toplam 28 madde bulunmaktadır. 1., 2., 4., 8., 9., 11., 13., 14., 17. maddeler ters puanlanan maddelerdir. Kendine yansıtma alt ölçeği için Cronbach-alfa katsayısı .91 ve içgörü alt ölçeği için .87 bulunmuştur. Geçerlik ve güvenilirlik çalışması ve Türk Kültürüne uyarlanması Yavaşoğlu tarafından (Yavaşoğlu, 2010) yapılmıştır. Yavaşoğlu tarafından yapılan güvenilirlik geçerlik çalışmasında kendine yansıtma alt ölçeği için Cronbach-alfa katsayısı .86 ve içgörü alt ölçeği için .74, toplam ölçek için ise .83 bulunmuştur.

Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri (GGSSÇE); D'Zurilla ve arkadaşları tarafından oluşturulmuş ve daha sonra gözden geçirilerek yenilenmiştir (2002). Türkçe'ye uyarlanan Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri'nin 25 maddesi vardır. Maddeler 0 (hiç uygun değil) ile 4 (tamamen uygun) olmak üzere 5'li skaladır. Ölçek, temel olarak sorun yönelimi ve sorun çözme tarzları olarak iki alt boyuttan oluşmaktadır. Sorun yönelimi boyutu soruna olumlu yönelim ve soruna negatif yönelim olarak ikiye ayrılmakta; sorun çözme tarzı boyutu ise akılcı sorun çözme, dikkatsiz/dürtüsel tarz ve kaçınan tarz olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçekten alınan toplam puan şu formüle göre hesaplanmıştır: Soruna olumlu yönelim toplam puanı + rasyonel sorun çözme stili + (20 - soruna negatif yönelim) + (20 -dikkatsiz/dürtüsel stil) + (20 - kaçınan stil). Ölçekten alınan toplam puanın yükselmesi sorun çözme becerisindeki artışla ilişkilidir. Üniversite öğrencilerinin katıldığı bir çalışmada ölçeğin iç tutarlık değerlerinin .74 ve .85 arasında, test tekrar test değerlerinin ise .72 - .79 arasında olduğu görülmüştür (D'Zurilla vd., 2001). Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri uzun ve kısa formu Eskin ve Aycan (2009) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış ve geçerlik güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Tr-SSÇE-G'nin alt ölçeklerinin iç tutarlık katsayıları, 0.62 ile 0.92 arasında değişirken test-tekrar test güvenilirlik katsayılarının 0.60 ile 0.84 arasında değiştiği saptanmıştır (Eskin ve Aycan, 2009).

Veri Toplama Süreci

Çalışmanın yapılabilmesi için Adalet Bakanlığı'ndan izin talep edilmiştir. Adalet Bakanlığı 41912 sayılı ve 16/04/2021 tarihli yazısı ile çalışma için onay vermiştir. Ölçeklerin kullanımı için Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği için Melda Yavaşoğlu'ndan, Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri için ise Mehmet Eskin'den ölçek kullanımı için izin talep edilmiş ve talep onaylanmıştır. Çalışma İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'nun 2021/05 Sayılı ve 28/05/2021 tarihli etik kurul kararı ile başlamıştır.

Çalışma takvimi içinde (28 Mayıs 2021 – 28 Haziran 2021) bilgilendirilmiş ve aydınlatılmış onam formu ile birlikte demografik bilgi formu ile ölçekler Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı aracılığı ile tüm denetimli serbestlik müdürlüklerinin resmi mail adreslerine ulaştırılmıştır. Tüm denetimli serbestlik uzmanlarına ulaştırılması istenen resmi maillerde uzmanlar için anket linki eklenmiştir. Demografik Bilgi Formu, Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği ve Sosyal Sorun Çözme Envanteri araştırmacı tarafından online açıklama yapılarak ve online onam alınmak üzere denetimli serbestlik uzmanlarından gönüllü olanlara internet tabanlı anket tekniği kullanılarak, Google drive uygulaması üzerinden uygulanmıştır. Katılımcılar “Araştırmanın bilgilendirilme ve aydınlatılmış onam formunu okudum, anladım ve araştırmaya gönüllü katılımı kabul ediyorum.” sekmesini işaretlemeyen sorulara geçememiştir.

Katılımcılar çalışmaya gönüllülük esasına bağlı kalınarak alınmıştır. Veri toplama süreci yaklaşık 1 ay sürmüş olup, veriler Türkiye’deki tüm denetimli serbestlik müdürlüklerinden gönüllü denetimli serbestlik uzmanlarından toplanmıştır. Çalışma verileri araştırmacı tarafından kimseyle paylaşılmadan 5 yıl süre ile online depo edilecektir.

Verilerin Çözümlemesi

Araştırma kapsamında toplanan veriler analiz için SPSS 22.0 programına aktarılmıştır. Sonrasında ise analiz yapılmış, sayısal sonuçların dökümü alınmış ve yorumlanması yapılmıştır. Veriler için normallik analizi yapılmış ve verilerin normal dağıldığı (çarpıklık ,750; basıklık ,230) görülmüştür. Bu nedenle araştırmada frekans, t testi ve one way ANOVA olmak üzere parametrik testler ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak için pearson korelasyon testi uygulanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Kendine yansıtma ve içgörü ölçeği; Ankara Üniversitesi öğrencileri, sosyal sorun çözme ölçeği; Adnan Menderes Üniversitesi ve Koç Üniversitesi öğrencileri üzerine Türkçeye uyarlama ve güvenilirlik, geçerlik çalışması yapılmıştır. Ancak farklı kültürel özelliklere sahip ülkenin 81 iline gönderilen ölçeklerin tüm bölgelerde işlevselliğinin değerlendirilmemesi çalışmanın sınırlılıklarından biridir. Araştırmanın Türkiye’deki tüm denetimli serbestlik uzmanları üzerinde yapılmış olması çalışmanın genellenebilir olması açısından önemlidir. Denetimli serbestlik uzmanlarına Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı’ndan edinilen iletişim bilgileri ile online olarak ulaşılmıştır. Denetimli serbestlik uzmanlarının ankete ayırdığı vakit ve özenle ilgili bir gözlem yapılamamıştır. Bu sebeple verilen yanıtlar doğru varsayılmış olsa da bu yüz yüze uygulanması gibi gözlemlenememesi araştırmanın sınırlılıklarından birisidir. Çin’in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve birçok insanın ölümü ile dünyayı sarsan Covid 19 salgını Türkiye’yi de oldukça etkilemiştir. Bu nedenle yüz yüze yapılan bilimsel araştırmalara başta Adalet Bakanlığı olmak üzere Türkiye’deki birçok kurum salgın kapsamında yapılan kısıtlamalar döneminde onay vermemiştir. Türkiye’deki salgın sebebiyle çalışmanın yüz yüze yapılmasının mümkün olmayacağı Adalet Bakanlığı’nca yapılan görüşmeler

neticesinde değerlendirilmiştir. Salgın sebebiyle anketlerin yüz yüze yapılamaması sınırlılık gibi görülse de Türkiye'deki tüm uzmanlara ulaşabilmek adına bir fırsat yaratmıştır.

BULGULAR

Araştırmada denetimli serbestlik uzmanlarının demografik özellikleri, bu özelliklere göre kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerilerinin anlamlı farklılaşım farklılaşmadığına ilişkin bulgular ile denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme beceri düzeylerinde anlamlı bir ilişki olup olmadığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Çizelge 1. Denetimli serbestlik uzmanlarının demografik özellikleri

Değişkenler	Sayı	Yüzde
<i>Cinsiyet</i>		
Kadın	159	57.8
Erkek	116	42.2
<i>Yaş</i>		
25-34	116	42.2
35-44	126	45.8
45-55	33	12.0
<i>Eğitim Durumu</i>		
Lisans	188	68.4
Yüksek Lisans	82	29.8
Doktora	5	1.8
<i>Medeni Durum</i>		
Bekar	44	16.0
Evli	219	79.6
Boşanmış	12	4.4
<i>Unvan</i>		
Öğretmen	63	22.9
Psikolog	83	30.2
Sosyal Hizmet Uzmanı	36	13.1
Sosyolog	93	33.8
<i>Çalışma Süresi</i>		
0-3 Yıl	29	10.5
4-7 Yıl	59	21.5
8-11 Yıl	111	40.4
12 Yıl ve Üzeri	76	27.6
<i>DS'de Hizmet İçi Eğitim Alma Durumu</i>		
Evet	256	93.1
Hayır	19	6.9
<i>DS Öncesi Çalıştığı Kurum Olma Durumu</i>		
Evet	207	75.3
Hayır	68	24.7
Toplam	275	100.0
<i>DS Öncesi Çalıştığı Kurum (n=207)</i>		
Aile ve Sosyal Hizmetler	22	10.7
Ceza İnfaz Kurumu	77	37.2
Millî Eğitim Bakanlığı	89	42.9
Diğer (Kamu. Özel ve STK)	19	9.2
Toplam	207	100.0

Araştırma kapsamına alınan 275 denetimli serbestlik uzmanının; yarısından az fazlasının kadın, yarısından azının erkek olduğu, büyük kısmının orta yetişkinlik döneminde yer aldığı, çoğunun sadece lisans mezunu olduğu, büyük çoğunluğunun evli olduğu görülmüştür. Unvanlara göre bakılacak olursa en az grubun sosyal hizmet uzmanlarından oluştuğu, çoğunun 8 yıl üzeri süredir sistemde olduğu görülmüştür. Sisteme dahil uzmanların tamamına yakınının hizmet içi eğitim aldığı ve yine çoğunun geçmişte başka kurumlarda özellikle cezaevinde çalıştıkları görülmüştür.

Çizelge 2. Uzmanların Demografik Özelliklerine Göre Kendine Yansıtma ve İçgörü Düzeyleri

	Cinsiyet	N	Ort.	Ss.	t	p
Kendine Yansıtma	Kadın	159	3.90	.556	2.172	.031*
	Erkek	116	3.74	.652		
	Yaş	N	Ort.	Ss.	F	p
Kendine Yansıtma	25-34 Yaş	116	3.89	.478	3.531	.031*
	35-44 Yaş	126	3.73	.679		
	45-55 Yaş	33	3.99	.639		
İçgörü	25-34 Yaş	116	3.44	.520	4.065	.018*
	35-44 Yaş	126	3.24	.618		
	45-55 Yaş	33	3.45	.667		
Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği Toplam	25-34 Yaş	116	3.71	.404	4.610	.011*
	35-44 Yaş	126	3.53	.602		
	45-55 Yaş	33	3.77	.596		
	Medeni Durum	N	Ort.	Ss.	F	p
Kendine Yansıtma	Bekar	44	4.06	.367	4.757	.009*
	Evli	219	3.77	.638		
	Boşanmış	12	4.01	.390		
Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği Toplam	Bekar	44	3.84	.391	4.432	.013*
	Evli	219	3.59	.556		
	Boşanmış	12	3.75	.367		
	Çalışma Süresi	N	Ort.	Ss.	F	p
Kendine Yansıtma	0-3 Yıl	29	3.50	.640	3.666	.013*
	4-7 Yıl	59	3.90	.443		
	8-11 Yıl	111	3.99	.542		
	12 Yıl ve Üzeri	76	3.80	.734		
Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği Toplam	0-3 Yıl	29	3.40	.532	2.662	.048*
	4-7 Yıl	59	3.68	.414		
	8-11 Yıl	111	3.70	.463		
	12 Yıl ve Üzeri	76	3.60	.677		

* $p \leq 0.05$ ** $p < 0.005$

Kendine yansıtma düzeyleri kadınların erkeklere, 35-44 yaş grubunun diğer gruplara, evlilerin bekar ve boşanmışlara, 8-11 yıl arası çalışanların daha az ya da fazla çalışanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu da kadınların erkeklere, 35-44 yaş grubunun diğer gruplara, evlilerin bekar ve boşanmışlara, 8-11 yıl arası çalışanların daha az ya da fazla çalışanlara göre duygu, düşünce ve davranışlarını daha çok gözlemlediği anlamına gelmektedir.

Araştırmada denetimli serbestlik uzmanlarının eğitim durumları, unvanları, hizmet içi eğitim alma durumları ve daha önce başka bir kurumda çalışma durumu ile kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Çizelge 3. Uzmanların Demografik Özelliklerine Göre Sosyal Sorun Çözme Becerileri

	Yaş	N	Ort.	Ss.	F	p
Negatif Sorun Çözme Yönelimi	25-34 Yaş	116	1.62	.909	9.396	.000**
	35-44 Yaş	126	2.04	.682		
	45-55 Yaş	33	2.11	.791		
Dürtüsel-Dikkatsiz Sorun Çözme Stili	25-34 Yaş	116	2.07	.846	4.788	.009*
	35-44 Yaş	126	2.35	.545		
	45-55 Yaş	33	2.43	.744		
Kaçınan Sorun Çözme Stili	25-34 Yaş	116	2.07	.846	4.788	.009*
	35-44 Yaş	126	2.35	.545		
	45-55 Yaş	33	2.43	.744		
	Çalışma Süresi	N	Ort.	Ss.	F	p
Negatif Sorun Çözme Yönelimi	0-3 Yıl	29	1.71	.674	3.079	.028*
	4-7 Yıl	59	1.72	.897		
	8-11 Yıl	111	1.80	.819		
	12 Yıl ve Üzeri	76	2.10	.782		

* $p \leq 0.05$ ** $p < 0.005$

Araştırmada denetimli serbestlik uzmanlarının yaş durumları ile negatif sorun yönelimi, dürtüsellik stili ve kaçınma stili alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma görüldüğü saptanmıştır. Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma süreleri ile negatif sorun yönelimi alt boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ve çalışma süresi arttıkça ölçek puanlarının arttığı görülmüştür. Bu da denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma sürelerinin ve yaşlarının arttıkça sorunlara karşı duyarsızlaştıklarını, üstünkörü çözümler geliştirdiklerini ve sorunları tehdit olarak algıladıklarını göstermektedir. Bunun en önemli sebebi ise uzun yıllar görev yapan uzmanların tükenmişlik sorunlarıyla karşı karşıya kalmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir.

Ayrıca araştırmada denetimli serbestlik uzmanlarının cinsiyet, eğitim, medeni durumları, unvanları, hizmet içi eğitim alma durumu ve daha önce başka kurumda çalışma durumları ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Çizelge 4. Uzmanların Kendine Yansıtma ve İçgörü Düzeyleri ile Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişki

		Kendine Yansıtma	İçgörü	KYİÖ Toplam
Pozitif Sorun Yönelimi	r	.179**	.075	.200**
	p	.003	.215	.001
Negatif Sorun Yönelimi	r	-.156*	-.300**	-.581**
	p	.010	.000	.000
Rasyonel Sorun Çözme Stili	r	.169*	.056	.247**
	p	.005	.351	.000
Dürtüsel-Dikkatsiz Sorun Çözme Stili	r	-.090	-.342**	-.213**
	p	.136	.000	.000
Kaçınan Sorun Çözme Stili	r	-.090	-.342**	-.213**
	p	.136	.000	.000
Gözden Geçirilmiş Sosyal Sorun Çözme Envanteri Toplam	r	.001	.166*	.739**
	p	.990	.006	.000

* $p \leq 0.05$ ** $p < 0.005$

Kendine yansıtma alt boyutu ile pozitif sorun yönelimi ($r=.179$; $p<0.005$), negatif sorun yönelimi ($r=-.156$; $p<0.05$), rasyonel sorun çözme stili ($r=.169$; $p<0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki

vardır. Ancak kendine yansıtma alt boyutu ile dürtüsel dikkatsizlik stili ($r=-.090$; $p>0.05$), kaçınma stili ($r=-.090$; $p>0.05$) alt ölçekleri ve sosyal sorun çözme toplam puan ortalaması ($r=-.001$; $p>0.05$) arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. İçgörü alt boyutu ile negatif sorun yönelimi ($r=-.300$; $p<0.05$), dürtüsel dikkatsizlik stili ($r=-.342$; $p>0.05$), kaçınma stili ($r=.342$; $p>0.05$) alt ölçekleri ve sosyal sorun çözme toplam puan ortalaması ($r=.166$; $p>0.05$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Ancak kendine yansıtma alt boyutu ile pozitif sorun yönelimi ($r=.075$; $p<0.005$), rasyonel sorun çözme stili ($r=.056$; $p<0.05$) alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Kendine yansıtma ve içgörü toplam puan ortalaması ile pozitif sorun yönelimi ($r=.200$; $p<0.005$), negatif sorun yönelimi ($r=-.581$; $p<0.005$), rasyonel sorun çözme stili ($r=.247$; $p<0.005$), dürtüsel dikkatsizlik stili ($r=-.213$; $p<0.005$), kaçınma stili ($r=-.213$; $p<0.005$) alt ölçekleri ve sosyal sorun çözme toplam puan ortalaması ($r=.739$; $p<0.005$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Denetimli serbestlik uzmanlarının kendilerine ilişkin sık sık değerlendirme yapmasının sosyal sorunlara pozitif ve rasyonel çözümler bulma becerilerini geliştirdiği, negatif sorun yönelimini azalttığı görülmüştür. Denetimli serbestlik uzmanlarının kendileriyle ilgili farkındalıkları ve içgörü sahibi olmasının ise negatif, dürtüsel ve kaçınma sorun çözme yönelimlerini azalttığı görülmüştür.

TARTIŞMA

Kendine yansıtma alt boyutu cinsiyet faktörüne göre anlamlı şekilde farklılaşmakta olup, içgörü alt boyutu ve ölçek toplam puanına göre anlamlı bir farklılaşma yoktur. Literatür incelendiğinde; Şahin (2019) kendine yansıtma ve içgörü ile ilgili yaptığı çalışmada cinsiyet ile kendine yansıtma ve içgörü alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma bulmuştur. Bu çalışmada benzer şekilde kadınların erkeklere göre daha yüksek kendine yansıtma ve içgörü sahibi olduğu saptanmıştır.

Kendine yansıtma ve içgörü ölçeği alt ölçekleri ve toplam puanları ile yaş faktörü arasında anlamlı bir farklılaşma saptanmıştır. 35-44 yaşlarındaki denetimli serbestlik uzmanlarının 25-35, 45-55 yaşlarına göre kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri daha yüksektir. Denetimli serbestlik uzmanlarının medeni durumları ile kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri arasında; kendine yansıtma alt boyutu ile ölçek toplam puanına göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. İçgörü alt boyutunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Evli olan denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma düzeyleri ve kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri bekar ve boşanmışlara göre daha düşüktür. Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma süreleri ile kendine yansıtma alt boyutu ve ölçek toplam puanı arasında anlamlı bir ilişki vardır. 8-11 yıl arası çalışanların puanları daha yüksek olduğu saptanmıştır. Herdi (2019)'nin kendine yansıtma ve içgörü ile ilgili yaptığı çalışmada cinsiyet, yaş, çalışma durumu, medeni durum açısından anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Bu çalışmada bu noktada literatürden farklılık göstermektedir.

Bu çalışmada denetimli serbestlik uzmanlarının eğitim durumları, unvanları, hizmet içi eğitim alma durumları ve daha önce başka bir kurumda çalışma durumu ile kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Şahin (2019)'inin çalışmada çalışma, eğitim, gelir

durumu gibi değişkenlere göre kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Bu da bu çalışmayı destekler nitelikte olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada denetimli serbestlik uzmanlarının sosyal sorun çözme becerilerine ilişkin ortalama puan 2.74'tür. Alt ölçeklerin puan ortalamaları ise küçükten büyüğe sırasıyla; negatif sorun yönelimi (1.86), dürtüsellik stili (2.20), kaçınma stili (2.20), pozitif sorun yönelimi (3.86) ve rasyonel sorun çözme stili (3.89)'dir. Dikmen (2019) tarafından yapılan araştırmada ise, üniversite öğrencilerinin sosyal sorun çözme becerilerinin orta düzeyde olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada denetimli serbestlik uzmanlarının cinsiyete göre sosyal sorun çözme becerileri farklılaşmazken, yaş durumları ile negatif sorun yönelimi, dürtüsellik stili ve kaçınma stili alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşma görüldüğü ve bu farklılaşmanın yaş arttıkça arttığı saptanmıştır. Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma süreleri ile negatif sorun yönelimi alt boyutu arasında anlamlı bir farklılaşma olduğu ve çalışma süresi arttıkça ölçek puanlarının arttığı görülmüştür. D'Zurilla ve arkadaşlarının (1998), araştırmasında sosyal sorun çözme becerisinin yaş ve cinsiyet gibi değişkenlere göre farklılık gösterdiği bulunmuştur. Buna göre sosyal sorun çözme yeteneğinin genç erişkinlikten (17-20 yaş arası) orta yaşa doğru (40-55 yaş arası) artış gösterdiği, yaşlılık döneminde ise (60-80 yaş arası) azalma gösterdiği belirlenmiştir. Orta yaştaki bireyler genç bireylere göre sorunlara karşı olumlu yönelim ve akılcı sorun çözümünde daha yüksek puana sahip iken dürtüsellik, dikkatsizlik ve kaçınma durumunda daha düşük puanlar almıştır. Orta yaşlı bireyler yaşlı bireylere göre, pozitif sorun yönelimi ve akılcı sorun çözmede daha yüksek puanlar almıştır. Cinsiyet açısından bakıldığında ise soruna olumlu ve negatif yönelimin cinsiyete göre farklılaştığı görülmüştür. Baker (2003), üç yıl boyunca üniversite öğrencilerinin sosyal sorun çözme becerileri ile uyum, sağlık, stres, motivasyon gibi durumları arasındaki ilişkileri incelediği uzun verimli bir çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonuçlarına göre, üniversiteye giriş zamanında belirlenen cinsiyet, yaş, akademik beceri, algılanan sorun çözme becerisi, psikososyal uyum, stres düzey ve motivasyonel süreçlerin sosyal sorun çözme becerileri üzerinde etkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Algılanan stres, kendi kaderini belirleme ve akademik performans kadınların lehine görünmektedir. Karataş (2014)'in Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı'nda çalışanlar üzerinde yaptığı çalışmada, polislerde özdenetim ile sosyal sorun çözme becerisi arasında anlamlı bir ilişki olduğu; kadın polislerde özdenetimin erkek polislerle kıyasla daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Ay (2015)'in yaptığı çalışmada, öğrencilerin sorun çözme becerilerinin orta düzeyde olduğu, erkek öğrencilerin kızlara kıyasla sorun çözme becerilerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışmada denetimli serbestlik uzmanlarının cinsiyet, eğitim, medeni durumları, unvanları, hizmet içi eğitim alma durumu ve daha önce başka kurumda çalışma durumları ile sosyal sorun çözme becerileri arasındaki anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Güneş (2011) tarafından yapılan çalışmada, sosyal sorun çözme becerilerini cinsiyet, yaş, anne-baba eğitim durumu, sosyal yetkinlik gibi dinamiklere göre farklılaşma durumunu değerlendirmeye çalışmıştır. Bu araştırmaya göre, cinsiyet faktörüne göre soruna negatif yönelim bakımından kadın öğrenciler; dürtüsel ve kaçınmacı yaklaşım

bakımından ise erkek öğrencilerin daha yüksek puanlara sahip olduğu ve anlamlı düzeyde farklılık olduğu belirlenmiştir. Yaş, sınıf, anne ve baba eğitim durumları bakımından ise anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Bu da literatürün bu çalışmayı destekler nitelikte olduğunu göstermektedir. Ancak Baker (2003) tarafından yapılan bir başka çalışmada, katılımcıların cinsiyet, yaş, akademik beceri, algılanan sorun çözme becerisi, psikososyal uyum, stres düzey ve motivasyonel süreçlerin sosyal sorun çözme becerileri üzerinde etkisi olduğu ortaya koyulmuştur. Algılanan stres, kendi kaderini belirleme ve akademik performans kadınların lehine görünmektedir. Yine Dikmen (2019) tarafından yapılan araştırmada ise, sosyal sorun çözme becerisinin alt boyutundan negatif yönelim boyutunun kadınlar; kaçınma boyutunun ise erkekler lehine olduğu görülmüştür.

Bu çalışmada denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Kendine yansıtma düzeyi arttıkça; pozitif sorun yönelimi, rasyonel sorun çözme stili artmakta ve negatif sorun yönelimi azalmaktadır. İçgörü düzeyi arttıkça, negatif sorun yönelimi, dürtüsellik ve kaçınma stilleri düzeyleri azalmaktadır. KYİÖ toplam puanları arttıkça, pozitif sorun yönelimi, rasyonel sorun çözme stili ve toplam sosyal sorun çözme beceri puanları artmakta ve negatif sorun yönelimi, dürtüsel ve kaçınma stilleri puanları azalmaktadır.

Literatür incelendiğinde kendine yansıtma ve içgörü ile sosyal sorun çözme arasındaki ilişkiyi ortaya koyan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak kendine yansıtma ve içgörü ya da sosyal sorun çözme ile stres, ruhsal belirtiler, farkındalık düzeyleri gibi değişkenlerle ilişkiyi karşılaştırmalar yapılmıştır. Herdi (2019)'nin yaptığı çalışmada, psikoz yaşantılarının psikolojik içgörü, bilişsel içgörü, kendine yansıtma ve anksiyete gibi bileşenlerle ilişkili olduğu belirlenmiştir. Oğuz (2019)'un yürüttüğü çalışmada, kendine yansıtma içgörü, duyguların ifade edilmesi, psikolojik iyi oluş ve duygusal şemalar arasındaki ilişkinin çeşitli değişkenler açısından incelendiği çalışmada içgörü ve duyguların ifade edilmesi ile psikolojik iyi oluş hali arasında olumlu bir ilişki olduğu sonucuna varılmıştır. Şahin (2019)'in kendine yansıtma ve içgörü üzerinde sosyal belirti düzeyinin etkisini araştırdığı çalışmada, sosyal kaçınma ve kaygı düzeyi arttıkça kendine yansıtma ve içgörü seviyesinin azaldığı ortaya koyulmuştur. D'Zurilla ve Sheedy'nin (1991) tarafından üniversite öğrencilerinin stres ve sosyal sorun çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelendiği araştırmada bu iki değişken arasında negatif ilişki olduğu belirlenmiştir.

Sosyal sorun çözme becerileri ile yapılan Watkins ve Baracaia (2002) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, depresyon hastası bireylerin sosyal sorun çözme becerilerinin depresyon yaşamayan gruba göre önemli düzeyde düşük olduğu belirlenmiştir. Çekici (2009), tarafından yapılan bir başka çalışmada ise sosyal sorun çözme becerisi eğitiminin sosyal sorun çözme becerisi ve öfke değişkenleri üzerinde olumlu anlamda ve kalıcı bir etkisi olduğu belirlenmiştir.

Hamarta (2009) tarafından yapılan bir araştırmada, sorunlara olumlu yönelim ile yaşam doyumu ve benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca sorunlara negatif yönelim ve

dürtüsel- kaçınan sorun çözme ile yaşam doyumu ve benlik saygısı arasında negatif ilişki olduğu belirlenmiştir. Kışkır (2011), tarafından yapılan araştırmada; öğretmen adaylarının durumsal bilgi, prosedür bilgisi, açıklayıcı bilgi, planlama, izleme açıklayıcı bilgi düzeyleri ile sorun çözme becerileri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür.

Eren (2016) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, güvenli bağlanmaya sahip olan kişilerin diğerlerine göre sosyal sorun çözme becerilerinin daha yüksek olduğu; bireylerin kendilik algıları düzeyi ile sorun çözme becerileri arasında pozitif korelasyon olduğu görülmüştür. Dikmen (2019) tarafından yapılan araştırmada, katılımcıların psikolojik iyi oluş ve sosyal sorun çözme becerileri arasında da pozitif bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Toker Karabulut (2019) tarafından yapılan bir başka çalışmada ise, öğrencilerin sosyal sorun çözme becerileri ile anne ve babalarından algıladıkları duygusal istismar düzeyleri arasında negatif ve zayıf düzeyde bir ilişki bulunmakta olduğu görülmüştür. Yine Tangız (2020) tarafından yürütülen bir başka çalışmada, öğrencilerin üst bilişsel becerileri ile sosyal sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kendine yansıtma ve içgörü ile sosyal sorun çözme ile ilgili yapılan araştırmalarda bireylerin kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerilerinin kişilerarası ilişkiler, aile ve sosyal yaşantılarını etkilediği görülmektedir. Alan yazındaki diğer çalışmalardan farklı olarak bu çalışma sonucunda denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeylerinin artması sosyal sorun çözme becerilerinin gelişmesine katkı sağladığı görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmadan elde edilen bulgularla denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma puanları içgörü puanlarına göre daha yüksektir. Sosyal sorun çözme puanlarında ise rasyonel sorun çözme stili ve pozitif sorun yönelimi puanları, negatif sorun yönelimi ile dürtüsellik ve kaçınma stilleri puanlarına göre oldukça yüksektir.

Denetimli serbestlik uzmanlarının kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri arttıkça; sorun çözme becerileri pozitif ve rasyonel yönelimli olmak üzere olumlu yönde artmakta ve negatif sorun çözme becerileri negatif yönelimli, dürtüsel ve kaçınma stilli yönelimlerde azalmaktadır. Bu da denetimli serbestlik uzmanlarının duygu, düşünce ve davranışlarını sık sık gözlemleyen, sorunları pozitif ve rasyonel tarzda çözme eğiliminde olduklarını göstermektedir. Denetimli serbestlik uzmanları sosyal sorunları çözmek için değişimi desteklemekte, sosyal sorunlar hakkında detaylı bilgi edinmekte, sosyal sorunları teşhis etmekte ve sosyal sorunların çözümü için akılcı yöntemlere başvurmaktadır. Bunların yanı sıra denetimli serbestlik uzmanları sosyal sorunları tehdit olarak görmemekte ve sosyal sorunları üstünkörü çözümler bulma eğiliminden kaçmaktadır.

Bu bulgular ve sonuçlar doğrultusunda denetimli serbestlik sistemi ve akademik alan yazın için bazı öneriler sıralamak gerekmektedir. Bunlar;

- Denetimli serbestlik sisteminde uzmanların ve diğer personelin kendine yansıtma ve içgörü düzeylerini arttırmaya yönelik hizmet içi eğitimler yürütülmesinin yararlı olabileceği,
- Denetimli serbestlik sisteminde uzmanların ve diğer personelin sosyal sorun çözme becerilerini arttırmaya yönelik hizmet içi eğitimler yürütülmesinin yararlı olabileceği,
- Denetimli serbestlik sisteminde uzmanların ve diğer personelin kendine yansıtma ve içgörü düzeyleri ile sosyal sorun çözme becerilerinin yeterli hale getirilmesi adına serbest zamanlarının kaliteli geçirebilmeleri için gerekli sosyal etkinlik alanlarının sağlanması gerektiği,
- Denetimli serbestlik alanında sadece uzmanlara yönelik yapılan bu araştırmanın alan yazına ve sisteme ciddi katkıları olduğu değerlendirildiğinde denetimli serbestlik memurları ile idareciler üzerinde de başka boyutlar eklenerek tekrarlanmasının faydalı olabileceği,
- Denetimli serbestlik uzmanlarının yaşlarına ve çalışma sürelerine bağlı negatif sorun çözme yönelimi, dürtüsel ve kaçınmacı stil sergiledikleri görülmüş ve bununda mesleki tükenmişlikle ilgili olabileceği değerlendirilmiştir. Denetimli serbestlik uzmanlarının sosyal sorun çözme becerileri ile tükenmişlik düzeyleri arasındaki ilişki ortaya koyabilecek boylamsal çalışmaların yapılması gerektiği,
- Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma sürelerine bağlı değişiklikler görülmüştür. Bu nedenle denetimli serbestlikte çalışmanın bıraktığı etkiyi ölçebilecek araçların geliştirilmesi ya da bu alanda uluslararası çalışmalar varsa Türk kültürüne uyarlama çalışmalarının yapılması gerektiği,
- Denetimli serbestlik uzmanlarının aldıkları hizmet içi eğitimlerle kendine yansıtma ve içgörü ile sosyal sorun çözme becerileri arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemiştir. Bunun nedeninin uzmanlarının tamamına yakınının hizmet içi eğitim almış olması olduğu düşünülmektedir. Özellikle denetimli serbestlik teşkilatının çok fazla önemseydiği ve stratejik eylem planlarında büyük yer ayırdığı ve bütçe ayırdığı hizmet içi eğitimlerin olumlu etkilerini daha iyi görebilmek için hizmet içi eğitim alan ve almayan grupların birbirlerine yakın ya da eşit sayılarda seçilerek yeniden araştırma yapılmasının faydalı olabileceği,
- Denetimli serbestlik uzmanlarına verilen hizmet içi eğitimlerin içeriklerine sosyal sorun çözme becerileri ile kendine yansıtma ve içgörü düzeylerini geliştirici, motive edici bölümler eklenmesi gerektiği,
- Denetimli serbestlik uzmanlarının çalışma süreleri arttıkça sorun çözme becerilerinin negatif yöneline dönüştüğü görülmüştür. Bunu konudaki negatif değişimi ve duyarsızlaşmayı önlemek adına akademik ve akran süpervizyon sisteminin geliştirilmesi ve süpervizyon programının planlı, programlı ve sürdürülebilir olmak üzere sistematik bir şekilde yürütülmesi gerektirir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma daha önce yayınlanmamıştır ve yayınlanmak üzere başka bir yayın organına gönderilmemiştir. Makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Etik Kurulunun 28.05.2021 tarih ve 2021/05 sayılı izni alınmıştır. Araştırma Adalet Bakanlığı'nın 16.04.2021 tarih ve 41912 sayılı resmi izni ile yürütülmüştür. Araştırmada gönüllü katılım esas alınmış ve aydınlatılmış onam formu kullanılmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmaya birinci yazar %60, ikinci yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ay, T. R. (2015). Lise öğrencilerinin anne-baba tutumlarının öğrencilerin sosyal problem çözme becerilerine ve depresyon düzeylerine etkisinin incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Baker, S. R. (2003). A prospective longitudinal investigation of social problem-solving appraisals on adjustment to university, stress, health, and academic motivation and performance. *Personality and Individual Differences*, 35(3) 569-591.
- Carver, C. C., & Scheier, M. F. (1998). *On the self-regulation of behavior*. Cambridge University Press New York. NY, US.
- Çekici, F. (2009). Düzeylerine Problem Çözme Terapisine Dayalı Beceri Geliştirme Grubunun Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Problem Çözme Becerileri, Öfkeyle İlişkili Davranış ve Düşünceler ile Sürekli Kaygı Etkisi, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği -DSHY. (2021). Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı, Mevzuat, <https://cte-ds.adalet.gov.tr/> (E.T: 21/03/2022)
- Dikmen, C. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik İyi Oluşu İle Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- D'Zurilla, T. J. & Goldfried, M. R. (1971). Problem solving and behavior modification. *Journal of abnormal psychology*, 78(1), 107-126.
- D'Zurilla, T. J., & Sheedy, C. F. (1991). Relation between social problem-solving ability and subsequent level of psychological stress in college students. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(5), 841-846.
- D'Zurilla, T. J., Maydeu-Olivares, A., & Kant, G. L. (1998). Age and gender differences in social problem-solving ability. *Personality and Individual Differences*, 25(2), 241-252.
- D'Zurilla, T. J., Nezu, A. M. ve Maydeu-Olivares, A. (2002). *Manual for the Social Problem Solving*

- Inventory-Revised*. North Tonawanda, NY: Multi-Health Systems.
- Egan, G. (1990). *The skilled helper: A systematic approach to effective helping* Thomson Brooks/Cole Publishing Co.
- Eren, N. (2016). Yetişkinlerin bağlanma stillerine göre bireylerin öfkeyi ifade etme tarzları, kendilik algısı ve sosyal problem çözme becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Eryalçın T., Serdar Kahveci S., Özyörük D., (2021). Probation In Europa: Republic of Turkey, (Ed: Anton van Kalmthout and Ioan Durnescu), *CEP*, The Netherlands. <https://www.cep-probation.org/wp-content/uploads/2021/02/Turkish-chapter-final.pdf>
- Eskin, M., & Aycan, Z. (2009). Gözden geçirilmiş sosyal sorun çözme envanteri'nin Türkçe'ye (Tr-SSÇE-G) uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik analizi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 12(23), 1-10.
- Grant, A.M., Franklin, J. and Langford, P. (2002). The Self-Reflection And Insight Scale: A New Measure Of Private Self-Consciousness. *Social Behavior And Personality*.30(8), 821-836.
- Güneş, F. (2011). Üniversite öğrencilerinin sosyal problem çözme düzeylerinin sosyal yetkinlik ve bazı değişkenler açısından incelenmesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Hamarta, E. (2009). A Prediction of Self-Esteem And Life Satisfaction By Social Problem Solving. *Social Behavior and Personality*, 37(1), 73-82.
- Herdi, O. (2019). Majör Depresyonda Psikoz Benzeri Yaşantılar İle Bu Yaşantıların İç Görü Ve Kendine Yansıtma İle İlişkisi, Yayınlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Ana Bilim Dalı. Ankara.
- Karasar, N. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 28. Edition. Nobel Akademi Yayıncılık. Ankara.
- Karataş, M. (2014). Emniyet Genel Müdürlüğü Merkez Teşkilatı'nda Çalışan Polis Teşkilatı Mensuplarında Öz Denetim ve Sosyal Sorun Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Kışkır, G. (2011). Öğretmen adaylarının biliş ötesi farkındalık düzeyleri ile problem çözme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- London, M. (2002). *Leadership Development Path To Self-Insight and Professional Growth*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- McMurrin, M. and McGuire, J. (2005). *Social problem solving and offending: Evidence, evaluation and evolution*. England: John Wiley & Sons Ltd.
- Nursal, N., S. Ataç (2006). *Denetimli Serbestlik ve Yardım Sistemi*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Oğuz, E. N. (2019). Yetişkinlerde Kendine Yansıtma ve İçgörü, Duyguları İfade Etme, Duygusal Şemalar ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişki Ve Çeşitli Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı. İstanbul.

- Öğülmüş, S. (2001). Kişilerarası sorun çözme becerileri ve eğitimi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öveç, Ü. (2007). Öz-duyarlık İle Öz-bilinç, Depresyon, Anksiyete ve Stres Arasındaki İlişkilerin Yapısal Eşitlik Modeliyle İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Patterson E., & Welfel E. (2000). *The counseling process* (5th ed.). Canada: Brooks
- Şahin, S. (2019). Sosyal Fobi Belirti Düzeyinin Kendine Yansıtma ve İçgörü İle İlişkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uygulamalı Psikoloji Ana Bilim Dalı. İstanbul.
- Tangız, M. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Üst Biliş Düzeyleri ve Sosyal Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Çağ Üniversitesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Mersin.
- Tekin, H. (2004). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Toker Karabulut, A. (2019). Ortaöğretim Öğrencilerinin Anne ve Babalarından Algıladıkları Duygusal İstismarın Sosyal Problem Çözme Becerisi İle İlişkisinin İncelenmesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Uzunkol, E. (2014). Hayat bilgisi öğretiminde uygulanan değerler eğitimi programının öğrencilerin özsaygı düzeyleri, sosyal problem çözme becerileri ve empati düzeylerine etkisi Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Watkins, E., & Baracaia, S. (2002). Rumination And Social Problem-Solving In Depression. *Behaviour Research and Therapy*, 40(10), 1179-1189.
- Yavaşoğlu, M. (2010). Kendine Yansıtma ve İçgörü Ölçeği'nin Türk Kültürüne Uyarlanması (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ölçme ve Değerlendirme Anabilim Dalı, Ölçme ve Değerlendirme Bilim Dalı, Ankara.
- Yavuz, A, H. (2012). Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki Tarihsel Gelişim Süreci. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 100: 317-342.
- Yücel, T. M. (1986). *Kriminoloji, Suç ve Ceza*, Ankara.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Yardım Başvurusunda Bulunan Bireylerin Psikolojik Belirti Düzeyleri ile Algıladıkları Sosyal Destek Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi*

Investigating the Relationship Between Psychological Symptom Level and Perceived Social Support of Individuals Applied for Social Assistance

Tuğba TOPTAŞ BÖCÜ¹, Doğa BAŞER²

¹Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Nezahat Keleşoğlu Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü,
ttopas@erbakan.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9868-939X

²Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, dogabaser@selcuk.edu.tr
ORCID: 0000-0002-7451-6590

Başvuru: 14.04.2022
Kabul: 24.10.2022

Atıf:
Toptaş Böcü, T. ve Başer, D. (2023). Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek arasındaki ilişkinin belirlenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 19-44. DOI: 10.33417/tsh.1103495

ÖZ

Yoksulluk dünyada geniş kitleleri etkileyen, çok boyutlu bir sosyal sorundur. Her çağda ve her toplumda farklı boyutlarda varlığını göstermektedir. Yoksulluk sorunu ve bu sorun ile ilgili mücadele yöntemleri değerlendirildiğinde, sosyal yardımlar önemli bir başlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmanın amacı, sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri ile sosyal destek algılarının belirlenmesidir. Araştırma nicel araştırma deseninde tasarlanmış olup tarama modellerinden ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Konya'nın Beyşehir ilçesinde ikamet eden ve 2018 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan (SYDV) sosyal yardım alan 369 birey araştırma kapsamında örnekleme dahil edilmiştir. Araştırma verileri soru formları aracılığıyla yüz yüze, anlık ve yazılı olarak toplanmıştır. Bu kapsamda soru formu, demografik bilgiler ile konuya ilişkin düşünceleri içeren sorulardan oluşan anket formu ve Kısa Semptom Envanteri (KSE) ile Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre; cinsiyet, medeni durum, hanede yaşayan kişi sayısı ve çalışma durumu değişkenleri, sosyal yardıma başvuran bireylerde psikolojik belirti ve algılanan sosyal destek düzeyini etkilemektedir. Araştırma sonucunda, sosyal yardım alan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri ile algıladıkları çok boyutlu sosyal destek arasında düşük düzeyde, ters yönlü (Pearson korelasyon: -0,259) ve anlamlı bir ilişki olduğu ($p<0,01$) saptanmıştır. Sonuç olarak, sosyal yardım alan bireylerin algıladıkları sosyal destek arttıkça psikolojik belirti düzeylerinin azaldığını söylemek mümkündür.

Anahtar kelimeler: Psikolojik belirti, sosyal destek, sosyal yardım

ABSTRACT

Poverty is a social problem with multiple aspects that affects large populations in the world. It shows its existence in different dimensions in every age and every society. When the problem of poverty and possible solutions for this problem are considered, social assistance emerges as an important topic. The purpose of this study is to identify the psychological symptom levels and social support perceptions of individuals who apply for social assistance. The study is designed as a quantitative research using the relational survey model among the survey models. 369 participants, who reside in Beyşehir district of Konya province and received social assistance from Social Assistance and Solidarity Foundation in 2018, were included in the sample of the research. The research data were collected face-to-face, instant and written through questionnaires. In this context, a questionnaire form consisting of questions regarding the participants demographic information and views about the subject, Brief Symptom Inventory (BSI) and Multidimensional Scale of Perceived Social Support (MSPSS) were

* Bu çalışma, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında hazırladığı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

used. According to the results of the study, the variables of gender, marital status, number of people in the household, and employment status affect the levels of psychological symptoms and social support perceptions of the individuals who applied for social assistance. As a result of the study, a low level of inverse (Pearson's correlation: -0,259) and significant ($p < 0,01$) relationship was found between the psychological symptom levels of individuals who received social assistance and their multidimensional social support perceptions. In conclusion, it was seen that as the social support perceptions of the individuals who receive social assistance increases, their level of psychological symptoms decreases.

Keywords: *Psychological symptom, social support, social assistance*

GİRİŞ

Yoksulluk, eskiden beri var olan, çok yönlü, derin ve çözüme muhtaç bir sorun alanıdır. Yoksulluğu etkileyen faktörler tarihsel süreçte farklılıklar göstermiştir. Tarihte çoğunlukla üretimde azlıktan ve kıtlıktan doğan yoksulluk için bugün aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir. Bugün temel mesele var olanın paylaşımıdır. Paylaşım noktasında yaşanan eşitsizlikler, yoksulluğun yaşanması ve derinleşmesinde ana aktördür (Kesgin, 2016). Günümüz modern toplumunu, postmodernizm, küreselleşme, tüketim, etik ve daha bir çok tema etrafında, eleştirel bir yaklaşımla sosyolojik açıdan analiz eden Bauman (2015) da eşitsizliğin küresel çapta büyüdüğünü vurgulamaktadır. Ayrıca bu büyümenin belirgin olarak en zengin ve en fakir iki uçta varlığını gösterdiğini, çok zenginlerin daha da zenginleştiğini çok fakirlerin daha da fakirleştiğini belirtmektedir. 2000 yılından bu yana, uluslararası kuruluşların yoksulluğun azaltılmasına yönelik çalışmaları mevcut olmakla birlikte yoksulluğun halen dünyanın önemli sorunları arasında olduğu görülmektedir (Arabacı, 2017).

Yoksulluk çoğu zaman gelir eşitsizliği ve sağlığın adaletsiz dağılımı ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Sınıf temelli, olumsuz maddi ve psikososyal ortamların fiziksel ve duygusal sonuçları; düşük özyeterlik, düşük öz saygı, düşük içsel kontrol, çaresizlik veya umutsuzluk olarak görülebilirken zenginlik ve gelir adaleti ile sağlık arasındaki ilişkinin hemen her ülkede benzer olarak ve sosyo-ekonomik durumu iyi olanın lehine geliştiği ifade edilmektedir. Tam da burada sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının önemi artmaktadır (Rose & Hatzenbuehler, 2009). Yoksulluk sebebiyle temel birtakım haklara ve hizmetlere yeterince erişilememesi, gelirden var olan adaletsizliğin diğer bağlamlarda da adaletsizliği beraberinde getirmesi, sosyal hizmet mesleğinin birincil çalışma alanları arasında yer almaktadır. Burada öncelikle var olan sorunların ve yaşanan mağduriyetlerin giderilmesine, bu amaçla sosyal yardımlara ve farklı müdahale araçlarına başvurulmakla birlikte Midgley (1984)'in de ifade ettiği gibi sosyal hizmet uzmanlarından beklenen şey, muhtaç ailelerin yeniden kendi kendilerine yeterli olmalarına yardımcı olmaktır.

Yoksulluğun Görünümü

2018 Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE) tahminlerine göre, dünyada günümüzde, yoksul kişi sayısı 1,3 milyardır. Küresel ÇBYE, doğrudan bireylerin yaşamlarının farklı alanlarında eş zamanlı olarak karşılaştıkları yoksunlukları ölçmektedir. ÇBYE'nin 3 boyutu (sağlık, eğitim ve yaşam standartları) ve 10 göstergesi (beslenme ve çocuk ölümleri sağlık boyutunun; okullaşma süresi ve okula devam eğitim boyutunun; pişirme yakıtı, sıhhi koşullar, içme suyu, elektrik, konut ve varlıklar ise yaşam standartları boyutunun göstergeleri) bulunmaktadır. Kır-kent karşılaştırması yapıldığında ise tüm dünyada, kırsal bölgelerde 1,1 milyar insan, kentsel bölgelerde ise 200 milyon insan çok boyutlu yoksulluk içinde yaşamaktadır (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı-UNDP, 2018). Bununla birlikte 2015 yılında 784 milyon olarak ifade edilen yetersiz beslenen insan sayısı 2017 yılında 821 milyona ulaşmıştır. Bu da dünyada yaklaşık olarak 9 kişiden birinin yetersiz beslendiği anlamına gelmektedir. Öte yandan 2030 yılında dünya nüfusunun %6'sının aşırı yoksulluk

seviyesinde yaşıyor olacağı tahmin edilmektedir (Birleşmiş Milletler-UN, 2019). Bu noktada aşırı yoksulların da yüksek gelir eşitsizliklerine sahip (Gini katsayısı 0.50 ve üzeri), gelişmekte olan ülkelerde barındıkları gerçeği karşımıza çıkmaktadır (Ferreira ve Ravallion, 2008).

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye’de yoksulluğun durumuyla ilgili ulusal ve uluslararası düzeyde çeşitli veriler bulunmaktadır. Birleşmiş Milletler tarafından ortaya konulan İnsani Gelişim Endeksi (İGE), insani gelişmeyi, uzun ve sağlıklı yaşam, bilgiye erişim ve insana yakışır bir yaşam standardı olmak üzere üç boyutta ele alan bir ölçüm yöntemidir. Bu üç temel boyutta; Türkiye’nin 2017 yılındaki İGE değerinin 0,791 olduğu ve 189 ülke arasında 64. olduğu belirtilmektedir (UNDP, 2018). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her yıl yayınlanan “Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması” raporları incelendiğinde Gini katsayısının her yıl bir önceki yıla göre artış gösterdiği (2016 yılı- 0,404; 2017 yılı- 0,405; 2018 yılı- 0,408; 2019 yılı- 0,395; 2020 yılı- 0,410) anlaşılmaktadır. Türk-İş tarafından yapılan 2019 yılı Aralık ayına ait yoksulluk araştırması, dört kişiden oluşan bir ailenin açlık sınırının 2 162 TL, yoksulluk sınırının ise 7 044 TL olduğunu ortaya koymuştur. Öte yandan 2019 yılı asgari ücret miktarının da 2 020 TL olduğu görülmektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019). Ulusal, uluslararası karşılaştırmalar ve göstergeler dikkate alındığında, Türkiye’de adaletsiz bir gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele eden önemli bir kitlenin olduğu söylenebilir.

Yoksullukla Mücadele Yollarından Biri Olarak “Sosyal Yardımlar”

Türkiye’de ve dünyada yoksullukla mücadele etmek, yoksulluğun olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla yerel ve uluslararası düzeylerde, kamusal, özel ve sivil toplum temelli çalışmalar yürütülmektedir. Sosyal yardımlar, bu mücadelede önemli bir yere sahiptir. Sosyal yardımlar, ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı birey veya grupların toplumsal hayata ve işgücü piyasasına dahil olabilmeleri için yapılan çalışmaların bir ayağını oluşturmaktadır (Karadoğan, 2018). Kutlu (2018)’nin Ditch (1999)’den aktardığı şekliyle ise sosyal güvenlik sisteminin eksik kalan yönlerini tamamlama işlevine sahiptir. Bir başka deyişle sosyal güvende son çare olarak değerlendirilen destek sistemidir. Bireylere aynı ve nakdi destek sağlayarak onların temel gereksinimlerinin karşılanmasını ve olası risklere karşı korunmalarını amaçlamaktadır. Sosyal devlet anlayışının gereği olarak sosyal yardımların yoksulluğu önlemekten ziyade farklı gelir grupları arasındaki makasın açılmamasına yönelik bir işlev gördüğü söylenebilir (Karadoğan, 2015).

Tarihsel süreç içerisinde sosyal yardımların hayırseverlik ve ahlaki sorumluluk çerçevesinden çıkarak devletin, kamunun görev ve yükümlülükleri olma yönünde bir dönüşüme uğradığı görülmektedir (Güngör & Özüğurlu, 1997). Kamusal sosyal yardım; elinde olmayan sebeplerden ötürü yoksullaşan ve yardıma muhtaç hale gelen bireylere devlet bütçesinden yapılan ve çoğunlukla karşılıksız yapılan maddi desteklerdir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü-BASAGM, 2010). Türkiye’de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak kaymakamlıklar bünyesinde hizmet sunan Sosyal Yardımlaşma ve

Dayanışma Vakıfları (SYDV), yoksullukla mücadelede rol alan kamu kurumları arasındadır. Sosyal yardım sistemi yapılanmasında yereldeki temel aktör sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarıdır. Türkiye’de 2019 yılı itibariyle 3 868 sosyal yardım ve inceleme görevlisiyle 1003 ilçede SYDV faaliyet göstermektedir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2019).

SYDV tarafından yapılmakta olan yardımların bir kısmı (engelli aylığı, yaşlı aylığı, eşi vefat etmiş kadınlara yardım, muhtaç asker ailelerine yardım gibi) aylık ödenmekte olup düzenli merkezi ödemeler şeklindedir. Gıda, yakacak, diğer aile (nakdi) yardımları kişinin müracaatı sonucu değerlendirilmekte olup düzenli olarak her ay yapılan yardımlar değildir. Bu yardımlarda her müracaat dilekçesi yeniden değerlendirilmektedir. Her türlü yardım müracaatında kişinin çalışıyor olup olmadığı, hanede taşınır, taşınmaz mal varlığı olup olmadığı gibi birçok konu incelemeye alınır. Bu değerlendirmelerde ilk ve temel aşama, haneye giren toplam gelirin hanede yaşayan kişi sayısına bölünmesiyle ortaya çıkan, muhtaçlık sınırı olarak tanımlanan kişi başı gelir miktarının hesaplanmasıdır. Asgari ücretten aile geçim indirimi (AGİ) çıkarıldıktan sonra kalan miktarın üçte birine karşılık gelen muhtaçlık sınırı 2019 yılı itibariyle 609 TL olarak belirlenmiştir. Kişi başı gelir bu miktarı geçtiği takdirde bireyin yardım talebi reddedilmektedir. Yapılan yardım talepleri vakıflarda “mütevelli heyeti” olarak isimlendirilen kurul tarafından değerlendirilerek karara bağlanmaktadır. Rakamlarla sosyal yardımlar incelendiğinde, Türkiye’de bu alana 2002 yılında 1,3 milyar TL bütçe ayrılırken 2016 yılında yaklaşık 35 milyar TL (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2017), 2018 yılında 43 milyar TL ve 2019 yılında da 55 milyar TL ayrıldığı ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte 2019 yılında 3.282.975 haneye sosyal yardım yapıldığı ifade edilmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Faaliyet Raporu, 2019).

Yoksulluk, Ruh Sağlığı ve Sosyal Destek

Toplum içerisinde önemli bir kesimi oluşturan sosyal yardım yararlanıcılarının ekonomik durumlarına ilişkin değerlendirmeler yapılmakla birlikte psikolojik ve sosyal yaşantılarına ait resmin nasıl olduğu da göz ardı edilmemelidir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) (2018) ruhsal sağlığı “bireyin kendi yeteneklerinin farkına vardığı, yaşamın normal stresiyle başa çıkabildiği, üretken bir şekilde çalışabildiği ve içinde yaşadığı topluma katkıda bulunabildiği bir iyilik hali” olarak tanımlamaktadır. Aynı zamanda mutluluk, özsaygı, yeterlilik, baş etme kapasitesi, psikolojik dayanıklılık gibi bileşenlerden yola çıkılarak da kavramsallaştırılmaktadır (Mittelmark, Puska, O’Byrne & Tang, 2018). Ruh sağlığı bir hastalığın olmamasından daha fazlasını ifade etmekle birlikte fiziksel sağlık ve davranış ile de yakından ilişkilidir (Herrman, Saxena & Moodie, 2018). Ruhsal, fiziksel ve sosyal sağlık birbiriyle yakından ilişkilidir ve birbirine bağlıdır. Son birkaç yılda ruh sağlığı, halk sağlığını ilgilendiren önemli bir küresel sorun olarak ortaya çıkmıştır. Ancak ne yazık ki dünyanın pek çok yerinde sağlık ile ruh sağlığı arasındaki bağlantı çoğunlukla göz ardı edilmektedir. Aslında iyi beslenme hem ruhsal hem de fiziksel refah için gereklidir (Sowers, Rowe & Clay, 2009).

Ruh sağlığı ve hastalıkları diğer tüm hastalıklarda olduğu gibi psikolojik, sosyal ve biyolojik birçok faktörün etkisiyle ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde eğitim seviyesinin düşük olması, yetersiz gelir, sağlıksız barınma koşulları gibi yoksulluğun göstergeleri arasında değerlendirilebilecek durumların ruhsal hastalık ile bağlantılı olduğu ortaya konmuştur. Bu nedenle dezavantajlı kişilerin kendilerini güvende hissetmeme, umutsuzluk ve yaşanan hızlı toplumsal değişimlerden dolayı ruhsal hastalıklar karşısında daha korunmasız olduğu ifade edilmektedir (WHO, 2018). Örneğin literatürde, işten çıkarılmanın, işini kaybetmenin ciddi ruh sağlığı sorunlarına yol açabildiği ifade edilmektedir. Yoksul, işsiz ve sosyal yardım alan annelerle yapılan bir çalışmada, bu kadınların çocuklarında bilişsel ve davranışsal düzeyde olumsuz sonuçlar gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bu sonuçların annenin ruh sağlığının bozulması, yetersiz sosyal destek ve kaçınmacı baş etme mekanizmalarıyla ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Brooks-Gunn, Klebanov, Smith & Lee, 2001). Hudson (2005) da sosyo-ekonomik durumun ruhsal hastalık oranlarını doğrudan etkileyen bir faktör olduğunu ortaya koymuştur.

Bir araştırmada ruh sağlığı sorunlarının, evsizlik, daha yüksek hapis oranları, kötü eğitim olanakları ve sonuçları, istihdam eksikliği ve düşük gelir dahil olmak üzere çeşitli ve geniş kapsamlı sosyal etkileri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ruh sağlığı sorunlarından muzdarip her beş kişiden dördünün düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşadığı ortaya konmuştur (Funk, Drew & Knapp, 2012). Burada ruh sağlığı sorunları olan kişilerin hem hastalıkları hem de yoksullukları nedeniyle iki kat dezavantajlı oldukları görülebilmektedir (Bird, 2001). Öte yandan yoksulluğun hem sosyal katılım eksikliğine hem de ruh sağlığı sorunlarına sebep olduğu dile getirilmektedir (Boardman, 2011). Bu konuda olduğu gibi, bir etkenin (yoksulluk/ ruh sağlığı) kimi zaman “neden” kimi zaman da “sonuç” olabilmesi ve döngüsel bir ilişkinin varlığı muhtemeldir. Dolayısıyla Funk, Drew ve Knapp (2012)’in da vurguladığı gibi ruh sağlığının sosyal sorunlar ile ilişkisi göz önüne alınarak kalkınma programlarının gündeminde yer alması kritik bir öneme sahiptir.

Maddi imkansızlıklar temelinde başlayan sorunlar, kişi ve aileleri ve büyük ölçekte toplumu çok yönlü olarak, iç içe geçmiş bir sarmal gibi etkisi altına almaktadır. Burada geçim ve yaşam şartlarına dair gerçeklerin, yaşam tarzı, geçinme beklentisi ve psikolojik gerçekleri şekillendirmedeki etkisi söz konusu olmaktadır (Kutlu, 2018). Kaya (2007) yoksulluk, işsizlik, travma, kültürel özellikler ve cinsiyet rolleri gibi genel sosyal, ekonomik zorlukların, ruhsal bozuklukların ortaya çıkmasında ve kronikleşmesinde etkisinin büyük olduğunu ifade etmektedir. Ruh sağlığı sorunlarının çoğu zaman beraberinde getirdiği sosyal dışlanma ve ötekileştirme de, yoksulluğun birey üzerindeki çok yönlü olumsuz etkisini artırmaktadır. Bu nedenle yoksulluk ve ruh sağlığı odağında bir yaklaşım, bireyi çok boyutlu (ekonomik, hukuki, sosyal ve psikolojik) değerlendireceği gibi bu yaklaşımın politika ve program geliştirmeye de yansımaları zorunlu hale getirmektedir (Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi-RUSİHAK, 2008). Bu araştırmada yoksul bireylerin ruhsal durumlarına ilişkin bilgi sahibi olmak amacıyla, Derogatis (1992) tarafından bireyin stres düzeyinin ölçütleri arasında

değerlendirilen ve Kısa Semptom Envanteri kapsamında ele alınan anksiyete, somatizasyon, depresyon, hostilite ve olumsuz benlik ile ilgili belirtiler incelenmiştir.

Yoksulluk ve ruh sağlığı bağlamında önemli yordayıcı kavramlardan biri olan sosyal destek; stres ve güç durum altındaki bireye, eş, aile, arkadaş gibi bireyler tarafından sağlanan maddi, manevi veya bilişsel yardım şeklinde ifade edilmektedir. Algılanan sosyal destek ise, bireyin kendi kendine atfettiği değerdir. Diğerleri tarafından kendisine saygı ve sevgi beslendiğini hisseden, yardıma ihtiyaç duyduğunda karşılık göreceğini bilen ve ilişkilerinde doyuma ulaştığını düşünen birey, daha fazla sosyal destek algılamaktadır (Ardahan, 2006). Kişinin fiziksel ve ruhsal iyiliği üzerinde olumlu etkisi olan sosyal desteğin (Leach, 2014: 15), bireyin tüm yaşamı boyunca gerekli olduğu, aidiyet hissi taşıyan bireyler arası ilişkileri içerdiği, sevgi, yeterlilik hissi, özsaygı gibi bireyin toplumsal ihtiyaçlarını karşıladığı ifade edilmektedir (Öztürk, Sevindik & Yaman, 2006; Pedro, Rocha & Nascimento, 2008). Bununla birlikte sosyal desteğin, strese maruz kalma ile ruhsal sorunlar yaşama arasında ters orantılı bir ilişkisinin olduğu bulunmuştur (Mulia, Schmidt, Bond, Jacobs & Korcha, 2008). Ruh sağlığı ile oldukça bağlantılı olduğu ifade edilen sosyal destek, bireyler için stres faktörü olan durumları tamamen yok etmese de endişe, çaresizlik gibi bireyi ketleyen duyguları azaltarak kişilerin stresin olumsuz sonuçları ile baş etmede ve bu amaçla farklı yöntemlere başvurmada istekli olmalarına yardımcı olmaktadır (Yıldırım, Hacıhasanoğlu & Karakurt, 2011; Peterson & Bredow, 2013).

SYDV'ye sosyal yardım için müracaat eden bireylerin kendisi ya da aile üyelerinin sosyal hizmetler kapsamında bir mesleki müdahaleye ihtiyaç duyması muhtemeldir. Birçok yönü ve boyutu olan yoksulluğun en görünür yanı olarak gelir yoksulluğunun uzun süre devam etmesi halinde başta hane ve ilerleyen süreçte de toplumsal alanda yoksulluğun farklı yüzleri belirginleşmeye başlamaktadır. Gelir azlığının sağlık, sosyal ve kültürel hayat, eğitim vb. alanlarda yaşanması kaçınılmaz yansımaları, bireylerde ve ailelerde dışlanmışlık hissinin ortaya çıkmasını tetiklemektedir (Karatay, 2010). İşte tam bu noktada devreye girebilecek önemli bir müdahale aracı olarak bireyin sosyal destek kaynaklarının gözden geçirilmesi ve bu konuda yeni öğrenmeler için yol gösterici olunması yarar sağlayabilmektedir.

Araştırmanın teması olan sosyal yardım alma davranışı, aynı evi paylaşan bireyler arasında sürekli bir hal alarak o hanenin ve daha geniş çerçevede o mahallenin kültürel, yerleşmiş bir özelliğine dönüşmeye son derece yatkındır. Çünkü bu davranış, geçinmek, ihtiyaçlarını karşılamak ve hayatta kalmak için doğal olarak yapılması gereken bir eylem olarak algılanır. Bu algı temelinde gerçekleştirilen davranışlar da yoksulluğun kuşaktan kuşağa aktarılmasını açıklayabilecek argümanlar sunmaktadır (Kutlu, 2018). Bu noktada yoksulluk zincirini kırmak ve refah artışına katkıda bulunmak üzere üç farklı nokta göze çarpmaktadır. Bunlardan ilki yoksulluğu doğrudan hedef alma, ikincisi yoksulluğun psikolojik sonuçlarını hedef alma ve üçüncüsü de ekonomik davranış alışkanlıkları üzerine odaklanma yaklaşımlarıdır. Bu yaklaşımların doğru yöntem ve uygulamalarla bileşimi umut verici sonuçlar ortaya çıkarabilmektedir (Haushofer & Fehr, 2014).

Yoksulluğun psikolojik sonuçlarıyla mücadelede, var olan durumu ortaya koyarak katkı sunmayı hedefleyen bu çalışmada, sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin psikolojik belirti ve algıladıkları sosyal destek düzeyinin birtakım değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada kullanılan ölçekler ile geniş kapsamlı bir ruhsal değerlendirme yapılabilmesi, sosyal desteğin kaynaklarına ilişkin bilgilere ulaşılabilmesi, yoksulluk ve ruh sağlığı ilişkisinin çok yönlü olarak değerlendirilmesine olanak sağlayarak bu çalışmanın özgün değerini oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırma nicel araştırma deseninde tasarlanmış olup araştırmada ilişki tarama modeli kullanılmıştır. İlişki tarama modellerinde amaç, iki ya da daha fazla sayıda değişken arasında birlikte bir değişimin olup olmadığı ve/veya bunun derecesini tespit etmektir (Karasar, 2012). Bu bağlamda çalışmanın amacı, sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri ile sosyal destek algılarının belirlenmesidir. Bu ana amaç doğrultusunda belirlenen alt amaçlar; en az bir kez sosyal yardım almış kişilerin psikolojik belirtileri ile algıladıkları sosyal desteğin birtakım bağımsız değişkenlere (cinsiyet, medeni durum, gelir getirici işinin olup olmaması, hanede yaşayan kişi sayısı) göre farklılaşp farklılaşmadığının ve psikolojik belirti ile algılanan sosyal destek arasında bir ilişkinin olup olmadığının belirlenmesidir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2018 yılında Konya'nın Beyşehir ilçesinde ikamet eden ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan sosyal yardım alan (gıda, para, yakacak, şartlı eğitim ve şartlı sağlık yardımları vb.) bireyler oluşturmaktadır. 2011 yılı verilerine göre, evrenin seçildiği ilçe nüfusunun %65,90'ı çalışabilir, aktif olarak tanımlanan 15-64 yaş grubundadır. Aynı yıla ait veriler ışığında, 65 yaş üstü bireylerin nüfus içindeki oranı ise %10,58 ile Konya ve Türkiye ortalamalarının üstündedir (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2011). Bununla birlikte ilçede 2018 yılı itibarıyla yaşlı nüfus bağımlılık oranının %18,92, genç yaş bağımlılık oranının ise %32,82 olduğu bulunmuştur (Mevlana Kalkınma Ajansı, 2019). 2011 ve 2019 yıllarında Mevlana Kalkınma Ajansı tarafından hazırlanan raporlarda, ilçeyi tehdit eden unsurlar olarak, nüfusun yaşlanmasına, üretken faktörlerin kaybedilmesine ve tarımsal faaliyetlerin yeniden yapılandırılması süreciyle birlikte işsizlik ve yoksulluk gibi sorunların artmasına dikkat çekilmiştir. Ayrıca verilerin toplandığı 2019 yılının ilk aylarında vakıftaki toplam dosya/hane (yardım başvurusu bireysel olarak yapılmakta olup vakıfta, başvuran bireyin birlikte ikamet ettiği kişilere ait bilgileri de içeren hane dosyası açılmaktadır.) sayısının 10 000'inin üzerinde olduğu, başka bir ifadeyle ilçede sosyal yardıma ihtiyaç duyan on binlerce bireyin bulunduğu söylenebilir. Sosyo-ekonomik açıdan birtakım tehditlerin öngörüldüğü ve on binlerce bireyin sosyal yardıma başvurma ihtiyacı duyduğu bu ilçede, maddi yoksunluk içindeki bireylerin psikolojik durumları ve algıladıkları sosyal destek üzerine bir araştırma yapılmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Buradan hareketle 2018 yılında yardım yapılan toplam hane sayısı (4 259) evren olarak kabul edilmiştir. Örneklem yöntemi olarak, düşük maliyet ve uygulama kolaylığı

ile karakterize olan kolayda örnekleme kullanılmıştır (İslamoğlu & Alnıaçık, 2016). Örneklem büyüklüğünü belirlemek için, tanımlayıcı araştırmalarda evrendeki kişi sayısının bilindiği durumlarda kullanılan formülden ($n = \frac{Nt^2pq}{d^2(N-1)+t^2pq}$) yararlanılmıştır. Bu hesaplama %95 güvenirlilik ($\alpha=0.05$ hata için $t= 1,96$), 0.05 sapma payı ($d= 0.05$), olayın görülme ve görülmemesi olasılığı %50-%50 kabul edilerek yapılmıştır. Hesaplamanın sonucunda 353 kişinin evreni temsil edebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma kapsamında, en az 353 kişiye ulaşmak hedeflenmiş olup birtakım veri kayıpları da olacağı düşünülerek 4 259 haneden 369 kişiye ulaşılarak veri toplanmıştır. Araştırmaya Beyşehir’de ikamet eden, sosyal yardım müracaatında bulunan, daha önce en az bir kere sosyal yardım almış olan ve çalışmaya katılmak isteyen bireyler dahil edilmiştir. SYDV’den daha önce hiç sosyal yardım almamış olup müracaatta bulunan bireyler araştırma kapsamına alınmamıştır. Sosyal yardım alma davranışına ilişkin bir deneyim sahibi olma ve bu yardım sisteminin yararlanıcısı olma, bireyin bir sosyal yardım döngüsü içinde ne durumda olduğunu anlamaya imkan tanıyacağından, bir alınma-dışlanma kriteri olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte, araştırmanın yalnızca Konya’nın Beyşehir ilçesinde hizmet veren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı’nda yürütülmüş olmasından dolayı, elde edilen bulguların sosyal yardıma başvuran tüm bireylere genellenememesi, araştırmanın sınırlılığı olarak değerlendirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla, sosyal yardım müracaatında bulunan bireylerin demografik bilgilerini içeren, literatür taraması sonucu araştırmacının geliştirdiği anket formu kullanılmıştır. Müracaatçıların ruhsal durumları hakkında bilgi sahibi olmak amacıyla, belirli bir psikolojik belirtiden ziyade genel psikiyatrik bir değerlendirmeye olanak tanıyan Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların algıladıkları sosyal destek düzeyini ölçebilmek için, sosyal destek düzeyinin yanında, desteğin kaynaklarına (aile, arkadaş, özel biri) ilişkin de bilgi veren Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ) tercih edilmiştir.

Kısa Semptom Envanteri (KSE)

Kısa Semptom Envanteri (KSE-Brief Symptom Inventory), 1992 yılında Derogatis tarafından geliştirilmiş 53 maddeden oluşan, likert tipi bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Bu ölçek SCL-90 olarak bilinen, 90 maddeden oluşan Semptom Belirleme Listesi’nin kısaltılmasıyla elde edilmiştir. Türkçe’ye uyarlanması Şahin ve Durak (1994) tarafından gerçekleştirilmiştir. Uyarlama sonucunda ölçeğin “anksiyete”, “depresyon”, “olumsuz benlik”, “somatizasyon” ve “hostilite” olmak üzere toplam beş alt faktörden oluştuğu belirlenmiştir. Ölçeğin maddeleri “hiç” ve “çok fazla” ifadelerine karşılık gelen “0” ile “4” arasında puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan “0”, en yüksek puan ise “212” dir. Ölçek toplam ve alt boyut puanlarının artması, psikolojik semptom düzeyinin artması anlamına gelmektedir. Alt ölçeklere ait iç tutarlılık katsayıları 0,70 (somatizasyon) ile 0,88 (depresyon) arasında değişmektedir. Envanterin toplam puanı üzerinden bulunan iç tutarlılık katsayısı ise 0,94’tür (Şahin & Durak, 2002). Bu çalışmada ise alt boyutlardan elde edilen iç tutarlılık

katsayılarının 0,83 (hostilite), 0,93 (depresyon), 0,94 (somatizasyon) 0,95 (anksiyete ve olumsuz benlik) olduğu bulunmuştur. Envanterin toplam puanı üzerinden elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,98'dir.

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği (ÇBASDÖ)

Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği, 1988 yılında Zimet, Dahlen, Zimet ve Farley tarafından Amerika'da geliştirilmiş olup Eker ve Arkar tarafından 1995 yılında Türkçe'ye uyarlanmıştır. Ölçek 12 maddeden oluşmakta olup her biri 4 madde içeren 3 alt boyuta sahiptir. Bu alt boyutlar, aile, arkadaş ve özel bir insan şeklindedir. Maddeler 7 aralıklı derecelendirme şeklinde düzenlenmiştir. Alt ölçek maddelerinin kendi içinde toplanmasıyla alt ölçek puanı, bütün alt ölçek puanlarının toplanmasıyla da ölçek toplam puanına ulaşılır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan "12", en yüksek puan ise "84" tür. Ölçek toplam puanının artması algılanan sosyal destek düzeyinin de artması anlamına gelmektedir. Ölçeğin iç tutarlılık katsayıları 0,80 ile 0,95 arasında bulunmuştur (Eker, Arkar & Yıldız, 2001). Bu çalışmada ölçeğin alt boyutlarından elde edilen iç tutarlılık katsayılarının 0,95 (aile), 0,94 (arkadaş), 0,94 (özel biri) olduğu bulunmuştur. Ölçek toplam puanı üzerinden elde edilen iç tutarlılık katsayısı ise 0,93'tür.

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri anketler aracılığıyla 2019 yılı Şubat ve Nisan ayları arasındaki dönemde Beyşehir SYDV'ye sosyal yardım müracaatında bulunan bireylerden, yüz yüze, anlık ve yazılı olarak toplanmıştır. Veri toplama aşamasında, Beyşehir SYDV'den daha önce en az bir kere yardım almış olan ve tekrar sosyal yardım müracaatı için gelen bireylerin aydınlatılmış onamı alındıktan sonra, kuruluştan ayrılmadan önce anketleri doldurmaları istenmiştir. Okuma-yazma bilmeyen ve anketi doldurma konusunda yardım isteyen müracaatçılar için sorular, araştırmacı tarafından okunup verilen cevaplar doğrultusunda işaretlemeler yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler SPSS 20 (Statistical Package for Social Sciences) paket programından yararlanılarak uygun istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Araştırma verileri, betimsel istatistik hesaplamaları yapılarak değerlendirilirken cinsiyet, medeni durum, gelir getirici bir işe sahip olma durumu ve evde yaşayan kişi sayısı değişkenleri kullanılmıştır. Verilerin normal dağılım gösterip göstermediğini test etmek amacıyla kolmogorov smirnov testi ve skewness-kurtosis değerleri incelenmiştir. Bu değerlerde 0,05 anlamlılık düzeyi ve basıklık-çarpıklık değerleri dikkate alındığında veri setinin normal dağılıma uyduğu görülmüştür. Bu doğrultuda verilerin analizi için tanımlayıcı istatistiksel analizler ve bağımsız gruplarda t ve pearson korelasyon testleri yapılmıştır.

BULGULAR

Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerle ilgili olarak elde edilen bulguların cinsiyet, medeni durum, gelir getirici bir işe sahip olma durumu ve evde yaşayan kişi sayısı değişkenlerine göre ölçek puanlarına ait t testi ve pearson korelasyon analizi sonuçları aşağıda yer almaktadır.

Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin temel sosyo-demografik (cinsiyet, medeni durum, gelir getirici iş ve evde yaşayan kişi sayısı) özelliklerini ortaya koymak amacıyla betimsel istatistikler yapılmıştır. Buna göre, sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin %63,4'ü kadın, %66,4'ü evlidir. Ayrıca bu bireylerin %87,3'ünün gelir getirici işi olmayıp %55,6'sı 4 ve daha fazla kişinin bulunduğu hanelerde yaşamaktadırlar. Katılımcıların yarısından çoğunun kadın, evli, 4 ve daha fazla kişinin bulunduğu evlerde yaşadıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte katılımcıların önemli bir kısmının gelir getirici bir işe sahip olmadığı görülmektedir.

Tablo 1. Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin cinsiyetlerine göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait T-Testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	\bar{x}	ss	t	p
KSE						
Anksiyete	Kadın	234	19,26	15,82	2,513	,012*
	Erkek	135	15,31	13,70		
Depresyon	Kadın	234	24,02	12,67	4,241	,000*
	Erkek	135	18,30	12,17		
Olumsuz Benlik	Kadın	234	16,16	14,28	2,013	,045*
	Erkek	135	13,18	12,57		
Somatizasyon	Kadın	234	13,17	11,00	2,853	,005*
	Erkek	135	10,05	9,60		
Hostilite	Kadın	234	9,47	6,50	-,204	,838
	Erkek	135	9,61	6,64		
Toplam	Kadın	234	82,10	56,11	2,667	,008*
	Erkek	135	66,47	50,75		
ÇBASDÖ						
Aile	Kadın	234	15,21	7,55	-,547	,585
	Erkek	135	15,65	6,95		
Arkadaş	Kadın	234	10,33	6,38	-,384	,701
	Erkek	135	10,59	5,69		
Özel Biri	Kadın	234	9,71	6,17	,128	,898
	Erkek	135	9,63	5,10		
Toplam	Kadın	234	35,26	16,42	-,357	,721
	Erkek	135	35,88	14,84		

*p<0,05

Tablo 1'de sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin cinsiyetlerine göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait t-testi sonuçları gösterilmektedir. Buna göre, yardım başvurusunda bulunan bireylerin cinsiyetlerine göre KSE toplam puanı ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). KSE toplam puanı ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon alt boyut puanları kadınlarda erkeklere göre daha yüksektir. Diğer bir deyişle kadınların psikolojik belirti düzeylerinin erkeklerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bireylerin cinsiyetlerine göre ÇBASDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Tablo 2. Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin medeni durumlarına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait T-Testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Medeni durum	n	\bar{x}	ss	t	p
KSE						
Anksiyete	Bekar	124	14,65	13,54	-3,020	,003*
	Evli	245	19,42	15,73		
Depresyon	Bekar	124	20,51	11,66	-1,585	,114
	Evli	245	22,65	13,27		
Olumsuz Benlik	Bekar	124	12,87	12,82	-2,269	,024*
	Evli	245	16,18	14,07		
Somatizasyon	Bekar	124	10,83	9,62	-1,615	,107
	Evli	245	12,64	11,04		
Hostillite	Bekar	124	8,48	6,21	-2,180	,030*
	Evli	245	10,04	6,66		
Toplam	Bekar	124	67,36	50,33	-2,353	,019*
	Evli	245	80,95	56,28		
ÇBASDÖ						
Aile	Bekar	124	13,25	6,84	-4,042	,000*
	Evli	245	16,45	7,35		
Arkadaş	Bekar	124	9,40	5,60	-2,395	,017*
	Evli	245	10,95	6,33		
Özel Biri	Bekar	124	8,89	5,10	-1,979	,049*
	Evli	245	10,08	6,08		
Toplam	Bekar	124	31,54	13,62	-3,676	,000*
	Evli	245	37,48	16,52		

* $p<0,05$

Tablo 2’de sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin medeni durumlarına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait t-testi sonuçları gösterilmektedir. Yardım başvurusunda bulunan bireylerin medeni durumlarına göre KSE toplam puanı ve anksiyete, olumsuz benlik, hostilite alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). KSE toplam puanı ve anksiyete, olumsuz benlik, hostilite alt boyut puanları evli olan bireylerde bekar olanlara göre daha yüksektir. Diğer yandan, yardım başvurusunda bulunan bireylerin medeni durumlarına göre ÇBASDÖ toplam puanı ve aile, arkadaş ve özel biri alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p<0,05$). Sosyal yardım başvurusunda bulunan evli bireyler bekarlara göre daha yüksek oranda sosyal destek algılamaktadır. Buna göre, evli olmanın sosyal destek sağlamakla birlikte, getirdiği yeni yaşam şekli ve sorumluluklardan ötürü psikolojik belirti düzeyini etkilediği söylenebilir.

Tablo 3. Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin gelir getirici işinin olup olmamasına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait T-Testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Gelir getirici işinin olup olmaması	n	\bar{x}	ss	t	p
KSE						
Anksiyete	Var	47	13,25	10,48	-2,970	,004*
	Yok	322	18,48	15,65		
Depresyon	Var	47	16,27	9,58	-4,118	,000*
	Yok	322	22,76	12,98		
Olumsuz Benlik	Var	47	12,02	11,61	-1,633	,103
	Yok	322	15,51	13,98		
Somatizasyon	Var	47	9,57	7,84	-2,175	,033*
	Yok	322	12,39	10,92		
Hostilite	Var	47	8,38	4,98	-1,595	,115
	Yok	322	9,68	6,73		
Toplam	Var	47	59,51	39,73	-2,936	,004*
	Yok	322	78,84	56,14		
ÇBASDÖ						
Aile	Var	47	14,65	6,66	-,717	,474
	Yok	322	15,48	7,43		
Arkadaş	Var	47	10,29	5,87	-,159	,874
	Yok	322	10,45	6,18		
Özel Biri	Var	47	10,31	6,06	,801	,423
	Yok	322	9,59	5,76		
Toplam	Var	47	35,27	15,58	-,100	,920
	Yok	322	35,52	15,90		

* $p<0,05$

Tablo 3'te sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin gelir getirici işinin olup olmamasına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait t-testi sonuçlarına yer verilmiştir. Buna göre, gelir getirici bir işi olmayan bireylerle, gelir getirici işi olanların KSE toplam puanı ve anksiyete, depresyon ve somatizasyon alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır ($p<0,05$). Gelir getirici bir işi olmayan bireylerin toplam psikolojik belirti, anksiyete, depresyon ve somatizasyon belirti düzeyleri, gelir getirici bir işi olanlara göre daha yüksektir. Sonuç olarak gelir getirici bir işe sahip olmamanın psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkisi olduğu ve birtakım ruhsal sorunlar için de risk oluşturduğu söylenebilir.

Tablo 4. Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin yaşadıkları evdeki kişi sayısına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait T-Testi sonuçları

Bağımlı Değişken	Evde yaşayan kişi sayısı	n	\bar{x}	ss	t	p
KSE						
Anksiyete	1-3 arası	164	16,30	15,65	-1,717	,087
	4 ve üzeri	205	19,02	14,72		
Depresyon	1-3 arası	164	20,45	12,85	-1,995	,047*
	4 ve üzeri	205	23,11	12,62		
Olumsuz Benlik	1-3 arası	164	13,79	14,17	-1,604	,110
	4 ve üzeri	205	16,09	13,33		
Somatizasyon	1-3 arası	164	11,67	10,78	-,590	,556
	4 ve üzeri	205	12,32	10,48		
Hostilite	1-3 arası	164	8,98	6,73	-1,406	,160
	4 ve üzeri	205	9,95	6,38		
Toplam	1-3 arası	164	71,21	56,72	-1,629	,104
	4 ve üzeri	205	80,52	52,74		
ÇBASDÖ						
Aile	1-3 arası	164	14,49	7,48	-2,076	,039*
	4 ve üzeri	205	16,08	7,16		
Arkadaş	1-3 arası	164	9,48	6,25	-2,662	,008*
	4 ve üzeri	205	11,18	5,94		
Özel Biri	1-3 arası	164	8,92	5,61	-2,280	,023*
	4 ve üzeri	205	10,29	5,87		
Toplam	1-3 arası	164	32,90	16,05	-2,836	,005*
	4 ve üzeri	205	37,56	15,40		

* $p<0,05$

Tablo 4'te sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin yaşadıkları evdeki kişi sayısına göre KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait t-testi sonuçları gösterilmektedir. Buna göre, evde yaşanan kişi sayısı ile KSE depresyon alt boyutu ve ÇBASDÖ toplam puanı, aile, arkadaş ve özel biri alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır. Evde toplam 4 kişi ve üzerinde birey ile yaşayanların depresyon belirti düzeyi, evde 1-3 arasında kişi ile yaşayanlara göre daha yüksek düzeydedir. Sonuçlar ÇBASDÖ açısından ele alındığında ise; evde yaşayan toplam kişi sayısı 4 ve üzeri olan bireylerin algıladıkları toplam sosyal destek ve aile, arkadaş, özel biri kaynaklı sosyal destek düzeyi, evde toplam 1-3 kişi arasında yaşayanlara göre daha yüksektir. Buna göre, evde yaşayan kişi sayısının fazla olması bir yandan psikolojik sağlık üzerinde olumsuz etkiye sahip olup diğer yandan da sosyal destek kaynağı olarak işlev görebilmektedir.

Tablo 5. Sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin KSE ve ÇBASDÖ puanlarına ait korelasyon analizi sonuçları

		KSE					ÇBASDÖ				
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
KSE	1. Anksiyete	1									
	2. Depresyon	,812*	1								
	3. Olumsuz Benlik	,939*	,810*	1							
	4. Somatizasyon	,865*	,761*	,862*	1						
	5. Hostilite	,789*	,684*	,804*	,765*	1					
	6. Toplam	,966*	,893*	,965*	,920*	,850	1				
ÇBASDÖ	7. Aile	-,211*	-,215*	-,219*	-,225*	-,257*	-,238*	1			
	8. Arkadaş	-,195*	-,242*	-,218*	-,228*	-,190*	-,232*	,526*	1		
	9. Özel Biri	-,161*	-,140*	-,155*	-,123**	-,168*	-,161*	,363*	,671*	1	
	10. Toplam	-,232*	-,244*	-,242*	-,238*	-,254*	-,259*	,799*	,877*	,793*	1

*p<0,01 **p<0,05

Tablo 5'te sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin KSE ve ÇBASDÖ puanları arasında yapılan korelasyon analizi sonuçları gösterilmektedir. KSE ve ÇBASDÖ toplam puanları arasında 0,01 anlamlılık düzeyinde Pearson korelasyon katsayısı (-0,259) negatif olarak bulunmuştur. Sosyal yardım alan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri ile algıladıkları çok boyutlu sosyal destek arasında negatif (ters) yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, sosyal yardım alan bireylerin algıladıkları sosyal destek arttıkça psikolojik belirti düzeyleri azalmaktadır.

TARTIŞMA

Araştırma sonuçları temel tanımlayıcı değişkenler açısından incelendiğinde; sosyal yardım başvurusunda bulunan bireylerin büyük çoğunluğunun kadın ve evli olduğu görülmektedir. Ayrıca bu bireylerin çok büyük bir kısmının gelir getirici işi olmayıp 4 ve daha fazla kişinin barındığı hanelerde yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Özmete'nin (2013) SYDV'den sosyal yardım alan 350 kişinin dosyasının incelendiği çalışmasının sonucunda; yardım alanların %39,1'inin kadın ve %30,3'ünün bekar-boşanmış olduğu ortaya çıkmıştır. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM) (2010) tarafından 2032 hane ile yapılan araştırmada; sosyal yardım alanların %62,7'sinin

kadın, %38,7'sinin bekar-boşanmış, %90,0'ının meslek sahibi olmadığı, %88,6'sının gelir getiren işi bulunmadığı ortaya konmuştur. Çamur-Duyan'ın (2010) çalışmasında ise görüşme yapılan kadınların % 94'ünün gelir getirici bir işte çalışmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Özata ve Kırlioğlu (2015) SED alan bireylerle yaptıkları çalışmada yardım alan bireylerin büyük oranda bekar-boşanmış kadınlardan oluştuğu yani tek ebeveynli anneler olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan çalışmalar yoksulluğun kadınlaşmasıyla beraber sosyal yardımların da kadınlaştığını ortaya koymaktadır (Ünlütürk-Ulutaş, 2009; Çamur-Duyan, 2010; Özata, Kırlioğlu & Başer, 2014; Özata & Kırlioğlu, 2015; Kırlioğlu, 2015). Bu yönüyle çalışmada ulaşılan bulguların literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada, KSE toplam puanı ve anksiyete, depresyon, olumsuz benlik, somatizasyon alt boyut puanları kadınlarda erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur. Bireylerin cinsiyetlerine göre ÇBASDÖ puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Literatürde araştırmanın sonuçlarıyla uyumlu olarak Özen (2015)'in çalışmasında elde edilen sonuçlara göre; sosyal yardım alan ve sosyoekonomik düzeyi düşük bireylerin depresyon ve umutsuzluk düzeyi, sosyal yardım almayan ve sosyoekonomik düzeyi yüksek bireylere göre daha yüksektir. Türkleş, Yılmaz, Özcan; Öncü ve Karataş (2013) tarafından yapılan araştırmada da, eğitim düzeyi, medeni durum, aile tipi, eşin eğitim düzeyi, evde yaşanan birey sayısı, ailede psikolojik sorunu olan bireylerin olması gibi etkenlerin kadınların psikolojik belirti düzeyini ve aile işlevlerini olumsuz etkilediği görülmüştür. Turgut (2017)'un araştırmasında yoksul kadınların %92,8'in yaşam doyumunun düşük olduğu ve yoksul gruplar içerisinde, kadınların ağırlıkta olduğu görülmektedir. Atkaya (2014) da araştırmasında depresyonun erkeklerde kadınlardan daha düşük oranda olduğunu tespit etmiştir. Taşdemir (2014) yoksulluğun olumsuz etkilerinin özellikle kadın, çocuk ve yaşlı bireyler üzerinde belirgin olduğunu (Karadağ & Mermer, 2020), bu bireylerde şizofreni, somatoform bozukluklar, depresyon gibi psikiyatrik hastalıkların; saldırganlık, uyumsuzluk, içe kapanıklık, öz saygı kaybı gibi psiko-sosyal problemlerin daha yaygın bir şekilde görüldüğünü belirtmiştir. Jani (2010) tarafından yapılan bir çalışmada, kadınların genel sağlık anketinden ve anketin somatik belirtiler alt ölçeğinden aldıkları puanların erkeklerden önemli ölçüde daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Türkiye'de yoksulluk ve kadın sağlığı temalı bir sistematik derlemede de, yoksul olan kadınların çoğunluğunun ruhsal sağlık sorunları yaşadığı, bununla birlikte soruna ilişkin tedavi gören kadınların sayıca az olduğu, kadınların çoğunun yeterli baş etme mekanizmalarına ve sosyal desteğe sahip olmadığı ortaya konmuştur (Bursa & Şahin, 2020). Bu noktada Bebbington (1998) hem yakınlık eğilimi hem de sosyal destek gereksiniminin cinsiyete göre farklılık gösterebileceğini ve kadınlara sunulan birtakım rollerin onların depresyon riskini artırabileceğini belirtmiştir. Astbury (1999) de gelir eşitsizliğinin ve yoksulluğun ruh sağlığı üzerindeki etkileri incelenirken cinsiyetin dikkate alınması gerektiğini, çünkü yoksulluk ve kadın cinsiyetinde olmanın neredeyse yan yana yürüyen iki faktör olduğunu vurgulamıştır. Çalışmanın sonuçlarının aksine, Özen (2015) yapmış olduğu çalışmada, sosyal yardım alan ve almayan kadınlar ve erkekler arasında depresyon düzeyleri açısından istatistiksel olarak anlamlı bir

farklılık olmadığını ortaya koymuştur. Literatür de dikkate alındığında hanede sosyal yardıma başvurma görevi yüklenmiş olan kadının çoğunlukla eğitim seviyesinin düşük olduğu, bir mesleğinin ve işinin olmadığı göze çarpmaktadır. Bunların da etkisiyle kadının, içine düştüğü yoksullukla mücadele ederken toplum tarafından kendisine biçilen roller karşısında erkeğe göre daha yüksek psikolojik belirti düzeyine sahip olması beklenmedik bir durum değildir. Kadınların, yoksullukla hemen her alanda erkeklerden daha çok yüzleştiği ve bunun yarattığı kırılma ve yıpranmayı daha derinden hissettiği söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu da KSE toplam puanı ve anksiyete, olumsuz benlik, hostilite alt boyut puanlarının evli olan bireylerde bekar olanlara göre daha yüksek olduğudur. Sosyal yardım başvurusunda bulunan evli bireyler bekarlara göre daha yüksek oranda sosyal destek algılamaktadır. Fissuh ve Haris (2004)'in çalışmasında da bekar ve boşanmış bireylerde yoksulluk görülme durumunun evli bireylere oranla daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Bu çalışmanın sonucuna göre; evli bireylerin KSE ve alt boyutlarından almış oldukları puanlar bekarlara göre daha yüksek olup evlilerin algıladıkları sosyal destek bekarlardan daha yüksek bulunmuştur. Evli olmanın getirmiş olduğu sorumluluklar (hanenin geçimini sağlama, çocuğun ihtiyaçları vb.) ve harcamaların fazla olması sebebiyle, evli bireylerin psikolojik olarak zorlandığı düşünülebilir. Bunun yanında, aidiyet duygusu, aile olma, duygusal paylaşım gibi evliliğin sağlamış olduğu pozitif ortam da bireylerin algıladıkları sosyal destek düzeyini artırma noktasında önemli bir etken olarak değerlendirilebilir.

İş sahibi olma açısından elde edilen bulgular değerlendirildiğinde, gelir getirici bir işi olmayan bireylerin toplam psikolojik belirti, anksiyete, depresyon ve somatizasyon belirti düzeyleri, gelir getirici bir işi olanlara göre daha yüksek bulunmuştur. Hür, Andsoy, Şahin, Kayhan, Sefa, Zünbül ve İnanmaz (2014)'in araştırmasında öğrencilerin ailelerinin gelir durumları ile depresyon düzeyleri arasında bir ilişki olduğu, ailelerin gelir durumunun düşmesiyle birlikte öğrencilerin depresyon düzeylerinde bir yükselme eğiliminin olduğu tespit edilmiştir. Eğitim, gelir ve meslek sosyo-ekonomik düzeyin temel parametreleri olmakla birlikte sağlığını da önemli ölçüde etkilemektedir (Aktaş, 2007). Diğer bir deyişle yoksulluk ve işsizlik de ruh sağlığı ile güçlü bir ilişkiye sahiptir. İşsizlik ve yoksulluk doğru orantılı bir şekilde artış göstermekte, ruh sağlığını da olumsuz etkileyerek hastalık ve ölüm olasılıklarını artırmaktadır (Karadağ & Mermer, 2020). Özetle düşük geliri olan bireyler, yalnızca yoksulluğu karakterize eden maddi yoksullukla değil, aynı zamanda stres, sosyal dışlanma ve göreceli sosyokültürel güçsüzlükten kaynaklanan önemli ruh sağlığı risk faktörleriyle de karşı karşıya kalmaktadır (Goodman, Pugach, Skolnik & Smith, 2013). Amerika'da 484 kişiyle yapılan bir çalışmada, örneklemin üçte birinin (n = 155, %36) aşırı yoksulluk içinde yaşadığı yani yıllık gelirin 9,999 dolardan az olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra yıllık geliri 9,999 dolardan az olan ailelerde, yıllık geliri 10.000 doların üzerindeki ailelere kıyasla çocuklarda davranış bozuklukları önemli ölçüde daha yüksek bulunmuş ve ebeveyn depresif belirtilerinin klinik olarak anlamlı düzeyde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir (Acri vd., 2017). Yapılan bu çalışmada ise literatür ile uyumlu

şekilde, aylık gelir düzeyi düşük olan bireylerde depresif belirti düzeyi yüksek olmakla birlikte bu bireylerin algıladıkları toplam, aile, arkadaş ve özel biri kaynaklı sosyal destek düzeyi de düşük bulunmuştur. Meslek sahibi olma veya gelir getirici bir iş sahibi olmak ile yakından ilişkili olan aylık gelir miktarı, yoksul hanelerde çoğu zaman gereksinimler için gereken miktarın çok altında kalmaktadır. Temel yaşamsal ihtiyaçlarını gidermekte zorlanan bireylerin psikolojik olarak olumsuz bir tablo çizmesi, içinde bulunduğu maddi durumun etkilediği ruh hali ile sosyal yaşamdan, iletişim ve etkileşim ağlarından uzaklaşması beklenebilir. Freud'un da hayatı "sevmek" ve "çalışmak"tan ibaret (2015) olarak nitelediği göz önüne alındığında, bireylerin bir mesleğinin olmaması ve işsizlik sorununun sosyal yardıma müracaat eden kitledeki görünürlüğü ve bu durumun ruh sağlığına etkisi oldukça çarpıcıdır.

Araştırmanın sonuçları göstermektedir ki evde toplam 4 kişi ve üzerinde birey ile yaşayanların depresyon belirti düzeyi, evde 1-3 arasında kişi ile yaşayanlara göre daha yüksek düzeydedir. Ayrıca evde yaşayan toplam kişi sayısı 4 ve üzeri olan bireylerin algıladıkları toplam sosyal destek ve aile, arkadaş, özel biri kaynaklı sosyal destek düzeyi, evde toplam 1-3 kişi arasında yaşayanlara göre daha yüksektir. Bu çalışma bulgularıyla paralel biçimde; Ankara'nın Altındağ ilçesinde en yoksul 6 mahallesinde yaşayan 458 kadın ile yapılan bir araştırmada hane büyüklüğü 5,06 bulunmuştur (Çamur-Duyan, 2010). Sosyal yardım alan 246 aile ile yapılan çalışmada hanedeki ortalama kişi sayısının 4,6 (Özata & Kırılıoğlu, 2015; Kırılıoğlu, 2015); 2032 aile ile yapılan bir çalışmada ise ailelerin %38,7'sinin 5 ve daha fazla bireyden oluştuğu, hanelerdeki ortalama birey sayısının 4,13 olduğu ortaya konmuştur (BASAGM, 2010). Sosyal yardım alan 350 müracaatçı ile yapılan çalışmada ailelerin %22,9'unun 5 kişiden oluştuğu saptanmıştır (Özmete, 2013). Hanede kişi sayısının fazla olması ile yoksulluk arasında bir ilişki olduğu ve bunun nedeninin kişi sayısının artmasıyla gereksinimlerin ve yapılan harcamaların da artması olduğu düşünülebilir. Kalabalık ancak gelir getirici bir işe sahip olmayan, çoğunlukla bağımlı bireylerden oluşan hanelerde yoksulluğun belirgin şekilde arttığı görülmektedir. Öte yandan bu kalabalık ailelerde ÇBASDÖ aile, arkadaş, özel biri ve toplam puanlarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu durumda kalabalık olmak bir yandan handicap olarak karşımıza çıkarken diğer yandan da önemli bir sosyal destek kaynağı vazifesi gördüğü söylenebilir. Burada aile ile birlikte yaşayan birincil bireyler olarak çocuklar ve onların ruh sağlığı da ele alınması gereken bir başka konudur. Lee ve Zhang (2022) tarafından yapılan bir çalışma yoksulluğun 5 ile 12 yaş arasındaki çocukların sosyo-duygusal durumları ve ruhsal sağlığı üzerinde önemli derecede olumsuz etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca çocukların 5-6 yaş ile 11-12 yaşları arasında büyüdükçe bu olumsuz etkilerin daha belirgin hale geldiği tespit edilmiştir. Yoksulluğun kısır döngüsünü kırma noktasında önemli güç kaynaklarından biri olarak değerlendirilebilecek olan çocukların, yoksulluk ve ruh sağlığı temasında öncelenmesi, mümkün olduğunca erken yaşlarda gereksinim tespitinin yapılması ve uygun müdahalenin hayata geçirilmesi önem arz etmektedir.

Konya'da 200 katılımcı ile gerçekleştirilen bir araştırmada, bu araştırmanın bulgularıyla benzer şekilde; yaş, cinsiyet, eğitim durumu, oda sayısı, aylık gelir durumu, algılanan ekonomik durumu, algılanan sağlık durumu, sınıfsal konum ve yaşanılan bölgenin toplam genel sağlık anket puanı üzerinde; eğitim durumu, doğum yeri, yaşamın çoğunluğunun geçirildiği yer, ailedeki birey sayısı, oda sayısı, aylık gelir durumu, algılanan ekonomik durum, sağlık güvence durumu ve sınıfsal konumun ise çok boyutlu algılanan sosyal destek puanı üzerinde etkili olduğu belirlenmiştir. Sosyoekonomik özelliklerin ruh sağlığı ve sosyal destek düzeyi üzerinde etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Selçuk Tosun & Akça, 2014). Bununla birlikte psikiyatri servisinde yatan hastalarda, hasta kabul, tedavi süreci ve sonucun sosyo-ekonomik farklılıklar bağlamında değerlendirildiği bir araştırma, yine sosyo-ekonomik durum ve ruh sağlığı arasındaki ilişkiye dair literatür ile uyumlu bazı tespitler sunmaktadır. Düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip hastaların antidepresan kullanma ve psikoterapi alma olasılıklarının daha düşük olduğu, işlevsellik düzeyleri ve semptomlardaki iyileşmelerin daha az olumlu seyrettiği, en düşük sosyo-ekonomik düzeyde olan grubun ise hastanede ölme riskinin daha yüksek olduğu ortaya konmuştur (Lorant, Kampfl, Seghers, Delière, Closon & Ansseau, 2003).

Araştırma ile ortaya çıkan bir diğer sonuca göre, sosyal yardım alan bireylerin algıladıkları sosyal destek arttıkça psikolojik belirti düzeyleri azalmaktadır. Literatür incelendiğinde bu sonuç ile uyumlu birçok bulguya rastlanmıştır. Sosyal destek kaynaklarına sahip bireylerin daha sağlıklı olduğu (Rahl, 2003), uyum ile sosyal destek ihtiyacı arasında güçlü bir ilişki bulunduğu (Jou & Fukada, 1995), mutluluk ve kendine güven ile sosyal destek arasında da anlamlı ilişkinin (Meehan, Durlak & Braynt, 1993) olduğu ortaya konmuştur. Ayrıca aile ve arkadaş kaynaklı sosyal desteğin benlik saygısını olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir (Rosenfeld & Richman, 1998). Depresyon ve anksiyete ile de ilişkili olan algılanan sosyal destek (Özgüven, Soykan, Haran & Gençöz, 2003), özellikle depresyonun ortaya çıkması ve olumsuz seyri üzerinde etkili olmaktadır (Paykel, 1994). Jani (2010) de araştırmasında sosyal destek algısının yükselmesiyle depresif belirtilerin azaldığını ortaya koymuştur. Bu sonuçlardan hareketle sosyal destek, maddi yoksunluklar nedeniyle fizyolojik, psikolojik, sosyal birtakım gereksinimlerini karşılamakta zorluk çeken sosyal yardım yararlanıcılarının, psikolojik iyi oluşlarına katkı sağlayan bir mekanizma olarak değerlendirilebilir. Bu mekanizmanın sosyal yardım sağlama süreçlerinde, hem var olan patolojik durum ile mücadelede hem de önleyici bir faktör olarak kullanılmasının olumlu etkileri olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar ışığında:

- Bireylerin (özellikle kadınların) eğitim sürecine dahil edilerek bir meslek edinmeleri yönünde çalışmalara ağırlık verilmesi,
- Çalışma hayatına katılmak isteyen kadınların çocuklarını bırakabilecekleri, kurumsal ve makul bir şekilde ücretlendirilmiş kuruluşların çoğaltılması,

- Güvenceli iş imkanlarının artırılması (özellikle kırsalda) ve bununla birlikte “çalışan yoksullar” olgusu göz önüne alınarak günümüz hayat standartlarında insanca yaşama yaraşır bir asgari ücret miktarının belirlenmesi önerilebilir.
- Sosyal yardım alan bireylerin psikolojik belirti düzeyleri yüksek olup bireylerin büyük bir çoğunluğunun farklı düzey ve alanlarda psikolojik desteğe ihtiyaç duyduğu açıktır. Bu durumlarla mücadele edilebilmesi açısından sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarında çalışacak personelin belirlenmesi aşamasında sosyal hizmet, psikoloji, psikolojik danışmanlık disiplinlerine önem ve öncelik verilmesi önerilebilir.
- Sosyal yardım için müracaata gelen bireylerle yapılan görüşmelerde, kişilerin iletişim becerilerinin zayıf olduğu, neye ihtiyaçları olduğunu dile getirme noktasında zorluk çektikleri gözlemlenmiştir. Bununla birlikte araştırma soruları soruldukça, konuşma arzularının açığa çıktığı, duygusal bir boşalma yaşadıkları ve zaman zaman ağladıkları görülmüştür. Bireylerin müracaat esnasındaki tavır ve davranışları, sorulara verdikleri cevaplar ve sorular haricinde kendi yaşamlarını birine anlatma arzuları dikkat çekmiştir. Bu durum bireylerin kendilerini yalnız hissettiği ve sosyal, duygusal bir paylaşım ortamına ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlanmış olup kişilerin kendini ifade etme ve sosyalleşme becerilerini geliştirmeye olanak sağlayacak halk eğitim hizmetlerinin yaygınlaştırılması önerilebilir. Bu eğitim içeriklerinde aile içi iletişim, çocuk gelişimi, stresle başa çıkma, öfke kontrolü gibi konularda bilgilendirme ve rehberlik hizmetlerine yer verilmelidir. Halk eğitim hizmetlerinin yanı sıra meslek edindirmeye yönelik çalışmaların artırılmasının da gerekli olduğu düşünülmektedir. Bu sayede bireylerin hem uzun vadeli gelir getirici bir mesleki beceri kazanmasına hem de bu eğitim ve kurslar süresince kurulacak ilişkiler vasıtasıyla sosyal destek kaynaklarının zenginleşmesine katkı sunulabilir.
- Yoksulluk içinde yaşamını sürdüren bireylere, maddi, psikolojik, sosyal anlamda ihtiyaç duyduğu noktalarda destek sunulabilmesi için öncelikle bu toplumsal grubun özelliklerinin hemen her yönüyle ortaya konulması ve bu maksatla da farklı yöntem ve tekniklerle yeni araştırmaların yapılması önerilebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma öncesinde Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu (06.02.2019 tarih ve 2019/43 sayılı karar) ve çalışmanın yürütüldüğü kuruluş olan Beyşehir Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'ndan gerekli izinler (15.02.2019 tarih ve SYDV/42.06./02.99-35 sayılı karar) alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Acri, M.C., Bornheimer, L.A., Jessell, L., Chomancuzuk, A.H., Adler, J.G., Gopalan, G. & McKay, M.M. (2017). The intersection of extreme poverty and familial mental health in the United States. *Social Work in Mental Health*, 15(6), 677-689. DOI: 10.1080/15332985.2017.1319893
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, (2018). 2017 yılı faaliyet raporu. Erişim adresi: <https://ailevecalisma.gov.tr/Uploads/idb/uploads/pages/faaliyet-raporlari/2017-yili-faaliyet-raporu.pdf>
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2019). Asgari ücretin net hesabi ve işverene maliyeti. Erişim adresi: https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3278/2019_onikiyay.pdf
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, (2020). 2019 yılı faaliyet raporu. Erişim adresi: https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf
- Aktaş, A. M. (2007). Türkiye’de kadın sağlığını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler ve yoksulluk. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 12(12). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21107/227324>
- Arabacı, R.Y. (2017). Gelir dağılımı ve yoksulluk. A. Tokol, Y. Alper (Yay. Haz.). *Sosyal Politika* içinde (s. 178-200). Bursa: Dora.
- Ardahan, M. (2006). Sosyal destek ve hemşirelik. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 9(2), 68-75.
- Astbury, J. (1999, December). Gender and mental health. Erişim Tarihi: 29 Ağustos 2022, <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.496.6957&rep=rep1&type=pdf>
- Atkaya, H. Ç. (2014). *Yeni depresyon ve/veya dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu tanısı almış erişkinlerde psikotrop ilaçların (psikostimülan, antipsikotik, antidepresan ilaçların) periferik lökositlerde erken dna hasarına etkisinin comet analizi kullanılarak incelenmesi*. Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi, Denizli. Erişim adresi: <http://acikerisim.pau.edu.tr:8080/xmlui/handle/11499/2359>
- Başbakanlık Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM), (2010). Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü. Ankara: Ermat.
- Bauman, Z. (2015). *Azınlığın zenginliği hepimizin çıkarına mıdır?* İstanbul: Ayrıntı.
- Bebbington, P. E. (1998). Sex and depression. *Psychological Medicine*, 28(1), 1–8. doi:10.1017/s0033291797006065
- Bird, L. (2001). Poverty, social exclusion and mental health: A survey of people's personal experiences. *A Life in the Day*. <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/13666282200100016/full/pdf?title=pov-erty-social-exclusion-and-mental-health-a-survey-of-peoples-personal-experiences>
- Boardman, J. (2011). Social exclusion and mental health – how people with mental health problems are disadvantaged: an overview. *Mental Health and Social Inclusion*, 15(3), 112-121. DOI

10.1108/20428301111165690

- Brooks-Gunn J., Klebanov, P., Smith, J.R. & Lee, K. (2001). Effects of combined public assistance and employment on mothers and their young children. *Women and Health*, 32(3), 179-210.
- Bursa, A.G. & Şahin, N. (2020). Yoksulluğun kadın sağlığına etkisi: Lisansüstü tezlere yönelik bir istemantik derleme. *SBÜ Hemşirelik Dergisi*, 2(2), 89-98.
- Çamur-Duyan, G. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 6(22), 19-29.
- Derogatis, L., (1992). The brief symptom inventory: Administration, scoring, and procedures manual-II. *Clinical Psychometric Research*.
- Ditch, J. (1999). Full circle: a second coming for social assistance. J. Clasen, (Yay. Haz.), Comparative Social Policy Concepts, *Theories and Methods* içinde (s.114-135). UK-USA: Blackwell.
- Eker, D., Arkar, H. & Yıldız, H. (2001). Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği'nin gözden geçirilmiş formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenilirliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 17-25.
- Erdoğan, N. (2002). *Yoksulluk halleri, Türkiye'de kent yoksulluğunun görünümü*. İstanbul: İletişim.
- Ferreira F.H.G. & Ravallion M. (2008). Global poverty and inequality: a review of the evidence. *Policy Research WP 4623*, World Bank.
- Fissuh, E. & Harris, M. (2004). Modelling determinants of poverty in Eritrea: A new approach. Erişim adresi: <http://repec.org/esAUSM04/up.26810.1088476172.pdf>
- Freud, S. (2015). Mutluluk dediğimiz şey. P. Demirel (Çev.). İstanbul: Aylak Adam.
- Funk, M., Drew, N. & Knapp, M. (2012). Mental health, poverty and development. *Journal Of Public Mental Health*, 11(4), 166-185. <https://doi.org/10.1108/17465721211289356>
- Goodman, L.A., Pugach, M., Skolnik, A. & Smith, L. (2013), Poverty and mental health practice: within and beyond the 50-minute hour. *J. Clin. Psychol.*, 69, 182-190. <https://doi.org/10.1002/jclp.21957>
- Güngör, F. & Özüğurlu, M. (1997). İngiliz Yoksul Yasaları: paternalizm, piyasa ya da sosyal devlet. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Gelişme ve Toplum Araştırmaları Merkezi, Tartışma Metinleri, <http://www.manevisosyalhizmet.com/wp-content/uploads/2015/10/ingiliz-yoksul-yasaları.pdf>.
- Haushofer, J. & Fehr, E. (2014). On the psychology of poverty. *The Science of Inequality*, 344, 862-67.
- Herrman H., Saxena, S. & Moodie, R. (2018). Ruh sağlığı nedir? Ruh sağlığını güçlendirme: kavramlar, kanıtlar, uygulamalar- özet rapor içinde (s. 5-10) (O. Taycan ve B. Coşkun, Çev.). Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- Hudson, C.G. (2005). *Socioeconomic status and mental illness: tests of the social causation and selection hypotheses*, 75(1), 3-18. doi:10.1037/0002-9432.75.1.3
- Hür, S. D., Andsoy, I. I., Şahin, A. O., Kayhan, M., Sefa, E., Zünbül, N. & İnanmaz, N. (2014).

- Karabük Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu öğrencilerinde depresif belirtiler. *Journal of Psychiatric Nursing*, 5(2), 72-6.
- İslamoğlu, A. H. & Alnıaçık, Ü. (2016). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. İstanbul: Beta.
- Jani, J. S. (2010). Mental health, poverty, and agency in Managua, Nicaragua: A gendered perspective. *Social Work in Mental Health*, 8(4), 356–374. doi:10.1080/15332980903217883
- Jou, Y.H. & Fukada, H. (1995). Effect of social support from various sources on the adjustment of Chinese students in Japan. *Journal of Social Psychology*, 135(3), 305-311.
- Karadağ, G. & Mermer, G. (2020). Dezavantajlı gruplar olarak işsizlerin/yoksulların ruh sağlığının korunması. Mualla Yılmaz (Ed.), *Dezavantajlı gruplar ve ruh sağlığı* içinde (s. 56-60). Ankara: Türkiye Klinikleri.
- Karadoğan, E. (2015). Sosyal yardımların psikososyal mitleri. *Çalışma ve Toplum*, 46, 123-154.
- Karadoğan, E. (2018). Sosyal yardımlar zararlı mı?: “Bir paket makarnanın öz saygı düzeyine etkisine klientalizm sorgulaması. D. Kutlu (Yay. Haz.), *Sosyal yardım alanlar- emek, geçim siyaset ve toplumsal cinsiyet* içinde (s. 207-224). İstanbul: İletişim.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Karatay, A. (2010). Türkiye’de yoksulluk, yoksullukta değişimler ve sosyal hizmetlerin artan önemi. U. Semerci (Yay. Haz.), *İnsan hakları ihlali olarak yoksulluk* içinde (s. 22). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, B. (2007). Depresyon: Sosyo-ekonomik ve kültürel pencereden bakış. *Klinik Psikiyatri*, 10 (6), 11-20.
- Kesgin, B. (2016). Sosyal belediyecilik uygulamalarında sivil toplum ortaklığı. *Strategic Public Management Journal (SPMJ)*, 4, 83-94.
- Kırlioğlu, M. & Özata, M. (2015). The evaluation of quality of life of families who get social and economic support: Konya sample. International Healthcare Management Conference (IHMC)’de sunulan bildiri, Gümüşhane, Türkiye, 525-532.
- Kırlioğlu, M. (2015). *Sosyal ve ekonomik destek alan ailelerde yoksulluk, sağlık ve yaşam kalitesinin değerlendirilmesi: Konya örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Kutlu, D. (2018). Türkiye’de yoksulların sosyal yardım deneyimi üzerine gözlemler. D. Kutlu (Yay. Haz.), *Sosyal yardım alanlar- emek, geçim siyaset ve toplumsal cinsiyet* içinde (s. 21-40). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Leach, J. (2014). *Improving mental health through social support: Building positive and empowering relationships*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley.
- Lee, K. & Zhang, L. (2022). Cumulative effects of poverty on children’s social-emotional development: absolute poverty and relative poverty. *Community Ment Health J*, 58, 930–943. <https://doi.org/10.1007/s10597-021-00901-x>
- Lorant, V., Kampfl, D., Seghers, A., Deliège, D., Closon, M. C. & Ansseau, M. (2003). Socio-

- economic differences in psychiatric in-patient care. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 107(3), 170–177. <https://doi.org/10.1034/j.1600-0447.2003.00071.x>
- Meehan, M.P., Durlak, J.A. & Braynt, F.B. (1993). The relationship of social support to perceived control and subjective mental health in adolescents. *Journal of Community Psychology*, 21, 49-55.
- Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA), (2011). Beyşehir ilçe raporu. Erişim adresi: <https://www.mevka.org.tr/Yukleme/Uploads/Dsyqs4v1X719201730126PM.pdf>
- Mevlana Kalkınma Ajansı (MEVKA), (2019). Beyşehir ilçe raporu. Erişim adresi: <http://www.konyadayatirim.gov.tr/images/dosya/BEYŞEHİR.pdf>
- Mittelmark, M., Puska, P., O'Byrne, D. & Tang, K. (O. Taycan ve B. Coşkun, Çev.). (2018). Sağlık ve sağlığı güçlendirme. Ruh sağlığını güçlendirme: kavramlar, kanıtlar, uygulamalar- özet rapor içinde (s. 11-16). Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- Mulia, N., Schmidt, L., Bond, J., Jacobs, L. & Korcha, R. (2008). Stress, social support and problem drinking among women in poverty. *Addiction*, 103(8), 1283-93.
- Özata, M. & Kırılıoğlu, M. (2015). Evaluation of socio-demographic features and poverty levels of families who get social and economic support. International Conference on the Changing World and Social Research (ICWSR)'de sunulan bildiri, Vienna, Austria, 669-678.
- Özata, M., Kırılıoğlu, M. & Başer, D. (2014). Sağlığın sosyal belirleyicilerinden yoksulluk: bir literatür değerlendirmesi. G. Polat ve M.A. İçağasioğlu-Çoban, (Yay. Haz.), *Yoksulluk ve sosyal hizmet yeni zorluklar ve yaklaşımlar* içinde (s. 157-186). İstanbul: Sosyal Çalışma.
- Özata, M., Kırılıoğlu, M. & Kalaycı Kırılıoğlu, H. İ. (2016). Sosyal ve ekonomik destek alan ailelerin sağlık durumlarının araştırılması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 47, 173-90.
- Özen, M. (2015). *Sosyal yardım alan bireylerin depresyon ve umutsuzluk düzeylerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özgüven, H.D., Soykan, Ç., Haran, S. & Gençöz, T. (2003). İntihar girişiminde depresyon ve kaygı belirtileri ile problem çözme becerileri ve algılanan sosyal desteğin önem. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 1-11.
- Özmete, E. (2013). Yoksulluk ve sosyal yardımlar. *Biz Bir Aileyiz Dergisi*, 2(2), 1-5.
- Öztürk, H., Nazik Sevindik, F. & Yaman, S. Ç. (2006). Öğrencilerde yalnızlık ve sosyal destek ile bunlara etki eden faktörlerin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), 383-394.
- Paykel, E.S. (1994). Life events, social support and depression. *Acta Psychiatrica Scandinavica, Supplement*, 89(377), 50-58.
- Pedro, I. C. S., Rocha, S. M. M. & Nascimento, L. C. (2008). Social support and social network in family nursing: reviewing concepts. *Rev Latino-am Enfermagem*, 16(2), 324-327.
- Peterson, S. J. & Bredow, T. S. (2013). *Middle range theories application to nursing research* (3rd

- Edition). Chine: Wolters Kluwer Health Lippincott Williams & Wilkins, 108-121.
- Rahl, R. (2003). Some sceptical comments on the relationship between social support and well-being. *Leisure Studies*, 22(4), 357-368.
- Rose, S. M. & Hatzenbuehler, S. (2009). Embodying social class: The link between poverty, income inequality and health. *International Social Work*, 52(4), 459–471. <https://doi.org/10.1177/0020872809104250>
- Rosenfeld, L.R. & Richman, J.M. (1998). Low social support among at-risk adolescents. *Social Work in Education*, 20(4), 245-260.
- Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi (RUSİHAK), (2008). Akıl ve ruh sağlığı alanında insan hakları: 2008 Türkiye raporu sorunlar ve çözüm önerileri. Erişim adresi: <https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/000/030/original/rusihakulusalrapor.pdf>
- Selçuk Tosun A. & Akça G. (2014). Konya kent merkezinde sosyoekonomik özellikleri farklı olan bölgelerde yaşayan bireylerin sosyal destek ve ruhsal sağlık durumlarını etkileyen faktörler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 17(4), 207-215.
- Sowers, K. M., Rowe, W. S. & Clay, J. R. (2009). The intersection between physical health and mental health: a global perspective. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 6(1), 111–126. <https://doi.org/10.1080/15433710802633734>
- Şahin, N. H. & Durak, A. (1994). Kısa Semptom Envanteri: Türk gençleri için uyarlanması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(31), 44-56.
- Şahin, N. H., Batıgün, A. D. & Uğurtaş, S. (2002). Kısa Semptom Envanteri (KSE): ergenler için kullanımının geçerlik, güvenilirlik ve faktör yapısı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (2), 125-135.
- Taşdemir, G. (2014). Yoksulluğun ruh sağlığı üzerine etkileri. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 74-88. doi: 10.14687/ijhs.v11i2.2681
- Turgut, M. (2017). *Sosyal yardım alan ailelerin yaşam doyumu: Üsküdar örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK, (2019). Gelir ve yaşam koşulları araştırması. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755>
- TÜİK, (2020). Gelir ve yaşam koşulları araştırması. Erişim adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>
- Türk-İş, (2019). Aralık 2019 açlık ve yoksulluk sınırı. Erişim adresi: <http://www.turkis.org.tr/ARALIK-2019-ACLİK-VE-YOKSULLUK-SINIRI-d340750>
- Türkleş, S., Yılmaz, M., Özcan, A., Öncü, E. & Karataş, B. (2013). Kadınlarda ruh sağlığını ve aile işlevlerini etkileyen etmenler. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 16(3), 154-62.
- UN Economic and Social Council, (2019). Special Edition: progress towards the sustainable development goals. Erişim adresi: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/22700E_2019_XXXX_Report_of

_the_SG_on_the_progress_towards_the_SDGs_Special_Edition.pdf

- UNDP, (2018). İnsani gelişme endeksleri ve göstergeleri: 2018 istatistiksel güncellemesi. Erişim adresi: http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/_nsani_geli_me-endeksleri-ve-goestergeleri--2018-statistiksel-gue.html
- UNDP, (2018). Küresel çok boyutlu yoksulluk endeksi sonuçları. Erişim adresi: http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/library/human_development/2018-kueresel-cok-boyutlu-yoksulluk-endeksi--cbye--sonuclar.html
- Ünlütürk-Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 25-40.
- WHO, (O. Taycan ve B. Coşkun, Çev.). (2018). Ruh sağlığını güçlendirme: kavramlar, kanıtlar, uygulamalar- özet rapor. Erişim adresi: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response>
- Yıldırım, A., Hacıhasanoğlu, R. & Karakurt, P. (2011). Postpartum depresyon ile sosyal destek arasındaki ilişki ve etkileyen faktörler. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 31-46.
- Zimet, G. D., Dahlen, N.W., Zimet, S. G. & Farley, G. K. (1988). The multidimensional scale of perceived social support. *Journal of Personality Assessment*, 52, 30-41.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Aile Mahkemelerinde Görev Yapan Sosyal Çalışmacıların Evlilik ve Aile Kurumuna Bakışları Üzerine Nitel Bir Araştırma

A Qualitative Research into the Attitudes of the Social Workers Employed in Family Courts Towards the Marriage and Family Union

Tuğba YÜCE¹, Ömer Miraç YAMAN²

¹Sosyal Çalışmacı, Adalet Bakanlığı,
tugbayuce66@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-6168-1047

²Profesör Doktor, İstanbul
Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sağlık
Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet
Bölümü, omermirac@gmail.com,
ORCID: 0000-0001-9989-8575

Başvuru: 12.01.2022
Kabul: 02.11.2022

Atf:
Yüce, T. ve Yaman, Ö. M. (2023).
Aile mahkemelerinde görev yapan
sosyal çalışmacıların evlilik ve aile
kurumuna bakışları üzerine nitel bir
araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*,
34(1), 45-69. DOI:
10.33417/tsh.1057029

ÖZ

Bu araştırma, yaptıkları işin içeriği gereği sağlıklı işleve sahip olmayan aile yapıları ile karşı karşıya kalan ve aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Nitel araştırma deseninin kullanıldığı bu araştırma kapsamında İstanbul iline bağlı adliyelerde en az bir yıldır görev yapan 24 sosyal çalışmacı ile derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırmasından elde edilen bulgular 4 ana tema etrafında ele alınmıştır. Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna ilişkin algılarının şekillenmesinde aile mahkemelerinde çalışmalarının önemli bir etken olduğu görülmüştür. Sosyal çalışmacıların meslek yaşantılarındaki tecrübelerinin evlilik ve aile hayatlarına birtakım olumlu veya olumsuz yansımalarının olduğu görülmekle birlikte olumsuz yansımaların evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekâr sosyal çalışmacılarda daha fazla etkili olduğu dikkat çekmiştir.

Anahtar kelimeler: aile mahkemesi, sosyal çalışmacı, evlilik kurumu, aile kurumu.

ABSTRACT

This study aims at revealing how the professional experiences of the social workers employed in family courts, who often face with problematic family patterns due to the nature of their work, affect their attitude towards the marriage and family union. The qualitative research patterns were used in this study, and under the study, indepth interviews were made with 24 social workers who have served at least for one year in the courthouses affiliated to Istanbul province. The findings obtained from the field survey were handled around 4 main themes. The study results have demonstrated that working in Family Courts is an important determining factor in formation of the marriage and family perceptions of the social workers. It is seen that the experiences of the social workers in their professional life have some positive and negative reflections on their marriage and family life. It is remarkable that the negative effects are observed more on the single social workers compared to the married social workers.

Keywords: family court, social worker, conjugal union, the family union.

GİRİŞ

Aile mahkemelerinde görev yapmakta olan sosyal çalışmacılar, evliliğe ve aileye dair pek çok olumsuz olaya şahitlik etmekte ve söz konusu vakaların yönetiminde aktif rol almaktadır. Uzmanların, olumsuz tecrübelerle şahit olmasının, kişisel yaşantılarında ne tarz etkiler oluşturduğunun bilinmesi, meslek elemanlarının kişisel yaşantılarında ortaya çıkabilecek muhtemel sorunların önlenmesi adına önem taşımaktadır. Bu bağlamda özellikle boşanma sürecindeki aileler ile ilgilenen sosyal çalışmacılarda evlilik ve aile imajının konuşulması önem taşımaktadır. Bununla beraber, duygusal yükü ağır bir sürece şahitlik edilmesi sebebiyle, uzmanların mesleki tecrübelerini kişisel yaşantılarına taşımalarının, tükenmişliğe sebep olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada, aile mahkemesinde görev yapan sosyal çalışmacıların; evliliğe, aileye, evlilik birliği içindeki çocuğa ilişkin bakış açılarının değerlendirilmesi ve uzmanların karşılaştıkları vakaların, bu bakış açılarını ne yönde etkilediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

LİTERATÜR TARAMASI

Yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişe sahip olan (Türkarlan, 2007: 100) evlilik kurumuna geçmişten günümüze her çağda büyük önem verilmiştir (Alp, 2007: 27). Evlilik kurumunun önemli bir yapı olarak görülmesinin temelinde; sağlıklı evlilik ilişkilerinin sağlıklı ve işlevsel ailelerin, sağlıklı ailelerin de sağlıklı bir toplumsal hayatın oluşumuna zemin hazırlaması yatar (Zeybekoğlu, 2013: 9). Evlilik ve aile; birbirlerini tamamlayan, bireyleri bir araya getirerek hayata ve topluma bağlayan ve her yönden topluma katkı sunan iki olgudur (Burç, 2018: 135).

Aile, insanların dünyaya geldikten sonra yaşamlarını idame ettirdikleri birincil yer ve çevredir. Ayrıca aile, insanların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri yer olması sebebi ile insanların yaşamlarında meydana gelen sorunların büyük bir kısmının da kaynağıdır (Duyan, 2012: 263). Bu nedenle, bir aile üyesinin hayatında meydana gelen herhangi bir sorun veya değişiklik diğer aile üyelerinin yaşamlarını da etkiler (Zastrow, 2014: 104). Günümüzde; modernizm ile aile kurumunun değersizleşmesi, aileyi koruyan değerlerin aşınması, geleneksel değerlerden uzaklaşılması, bireyciliğin ön plana çıkması, aile mahremiyetinin ihlal edilmesi, tahammülsüzlük, iletişim sorunları, beklentilerin artması gibi nedenlerle aile içerisinde ortaya çıkan problemlerde bir artış meydana getirmiş ve bunlar, ailede bir takım sorunların baş göstermesine neden olmuştur (Özden, 2018: 87-94; Gürsu, 2015: 99-130). Ailede meydana gelen sorunlardaki artış ise; sosyal hizmete olan ihtiyacı aynı oranda artırmıştır çünkü ailelerle sosyal hizmetin temel amacı; aile üyelerinin sahip oldukları sorunların çözümüne odaklanarak ailenin gelişmesini ve güçlenmesini sağlayıcı bütün müdahale ve uygulamaları gerçekleştirmektir (Özden, 2018: 87-94; Gilligan, 2004).

Sosyal hizmet alanında aktif olarak görev yapan bir sosyal çalışmacı; sosyal, çevresel, hukuki vb. problemlerle karşı karşıya kalan birey, grup, aile ve topluluklarla bir araya gelerek bu kişilerle sahip olduğu sorunların çözümüne yönelik faaliyette bulunmak için etkileşime girer (Maschi vd., 2009: 3). Sosyal çalışmacıların müdahalede bulunduğu bu kişiler; boşanma, işlenen bir suç nedeni ile sanık, tanık veya mağdur olma gibi hukuki problemler nedeni ile adalet mekanizması içerisine dâhil

olabilirler (Cigler, 2014). Bu durum ise; sosyal hizmet mesleği ile adalet mekanizmasının kesişmesine yol açar (Gönültaş, 2017: 2). Adalet mekanizması içerisinde sosyal çalışmacılar; aile mahkemeleri, çocuk mahkemeleri, ceza ve infaz kurumları, denetimli serbestlik ve şartlı tahliye merkezleri, savcılık ve kolluğun çocuk birimleri ve çocuk izlem merkezlerinde görev almaktadırlar (Baykara Acar, 2014; Şamar, 2018: 54; Karağaç ve Var, 2021). Görev aldıkları çalışma alanlarında ise genel olarak; boşanma, velayet, evlat edinme, evlilik birliği gibi konularda mahkeme hâkiminin isteği doğrultusunda detaylı bir inceleme yaparak rapor hazırlamak, görevlendirildikleri mahkemelerde bilirkişilik yapmak, olası cezai davranış durumlarını araştırmak, hizmet sundukları kişilere yönelik tedavi, krize müdahale ve vaka yönetimi yapmak, uyuşmazlıkların çözümü adına arabuluculuk faaliyetlerinde bulunmak gibi çeşitli rol ve işlevleri bulunmaktadır (Barker ve Branson, 2000: 2; Tercan, 2003: 33-34; Ashford, 2015: 149-151; Çalış, 2022).

Sosyal çalışmacılar, adalet mekanizması içerisinde sosyal hizmetin faaliyette bulunduğu çeşitli alanlarda görev almaktadırlar. Aile mahkemeleri de sosyal çalışmacıların çalışmalarını yürüttüğü görev alanlarından biridir (Bilgin ve Kılıç, 2018). İnsanlığın ortaya çıkışından günümüze değin, toplumun en önemli ve en temel ögesi olarak kabul edilen ailenin sağlıklı bir şekilde işleyişini sürdürmesi ve işlevlerini yerine getirebilmesi için sosyal ve ekonomik açıdan olduğu gibi hukuki olarak da korunması gerekmektedir. Aile mahkemeleri ise; çeşitli koruyucu, eğitici ve sosyal önlemlerle aileye hukuki açıdan destekte bulunan en temel ve en işlevsel alanlardan biridir (Tercan, 2003: 19).

Ailede ortaya çıkan bazı sorunlara çözüm yolları geliştirilememesi ve sorunların üstesinden gelinebilmesi gibi durumlarda çözüm yoluna kavuşmak adına aile mahkemelerine müracaat edilmektedir. Sorunun çözüme kavuşturulmasında ise diğer mahkemelerden farklı olarak aile mahkemelerinde uzman desteğine ihtiyaç duyulmaktadır (Atamtürk, 2010: 40). İşte bu aşamada sosyal çalışmacılar devreye girerek sosyal hizmetin aileye ilişkin faaliyetlerini yürütmekte ve ailelerin sorunlarının çözüme kavuşturulmasında aktif olarak rol üstlenmektedirler. 4787 sayılı Aile Mahkemeleri Kanununda aile mahkemelerinde görev alan uzmanların; mahkeme tarafından istenilen konular hakkında detaylı araştırma ve inceleme yaparak sonucu rapor halinde sunmak, gerekli hallerde duruşmada hazır bulunarak görevlendirildikleri kişilerin psikolojik durumları hakkında görüş bildirmek ve mahkeme tarafından verilen diğer görevleri yapmak gibi görevlerinin olduğu belirtilmiştir. Uzmanların yardımı ile aile mahkemelerinin, ailede meydana gelen sorunların tespitinin yapılması ve çözüme kavuşturulması noktasında daha etkili ve doğru sonuçlara varacağı düşünülmektedir zira mahkeme hâkiminin ailenin her bir üyesini ayrı ayrı saatlerce dinlemesi, çocuklarla onların gelişimlerine ve görüşme tekniklerine uygun bir şekilde konuşması, ailenin sosyal çevresini araştırarak ve gerektiğinde yerinde inceleme yaparak kanıya varması çok mümkün gözükmemektedir (Karahana ve Yıldırım, 2021). Hakim tersine uzmanlar, aile bireyleri ile tek tek, gerekli durumlarda ise ortak görüşmeler gerçekleştirerek, ailenin sahip olduğu sosyal, kültürel ve psikolojik durumları dikkate alarak (Buz vd., 2015: 9; Demir, 2020), ailenin yaşam koşullarını

inceleyerek rapor hazırlarlar. Bu nedenle mahkeme hâkimlerinin verdikleri kararlarda uzmanlarının detaylı bir araştırma ve inceleme sonucunda mahkemeye sundukları raporlar büyük önem ifade etmektedir.

Sosyal çalışmacıların aile mahkemelerinde etkileşim içinde oldukları grup, evlilik ilişkilerini sağlıklı bir şekilde idame ettiremeyen, aile içinde çatışmaların yaşandığı, boşanma olgusu ile yüzleşmiş veya yüzleşmekte olan bir kitleden oluşmaktadır. Bu sebeple sosyal çalışmacılar, aile mahkemelerinde görevlerini ifa ederken sürekli olarak işlevlerini yerine getiremeyen, sağlıklı işleve sahip olmayan aile yapıları ile yüzleşmektedirler (Yurdakul, 2022). Bu durum ise aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakış açılarına ve algılarına kaçınılmaz bir şekilde etki etmektedir. Bu doğrultuda yapılan çalışma ile yaptıkları işin içeriği gereği sürekli olarak sağlıklı işleve sahip olmayan ailelerle karşı karşıya kalan ve aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmada, araştırmanın öznesi olan sosyal çalışmacılara ilişkin olarak aşağıda belirtilen sorulara yanıt aranmıştır:

- Aile mahkemelerinde sağlıklı işleve sahip olmayan ailelerle çalışıyor olmaları evlilik ve aile kurumuna yönelik algılarını nasıl etkilemiştir?
- Aile mahkemesinde çalışıyor olma durumu kendi aile sistemlerine nasıl yansımıştır?
- Aile mahkemelerinde çalışmak eş seçimi ve çocuk yapma ile ilgili görüşlerini nasıl etkilemiştir?
- Çalışma deneyimlerinin kendi evlilik ve aile ilişkilerine yansımaları nasıl olmaktadır?

Bu çalışma ile literatürde aile mahkemelerinde görev yapmakta olan sosyal çalışmacıların, aile ve evlilik kurumuna karşı bakışına ilişkin önemli bir boşluğu doldurulabileceği düşünülmektedir. Nitekim, düzenli olarak problemlili aile ve evlilik süreçleriyle karşılaşan ve bu noktada aktif rol alarak vaka yürütücülüğü yapan sosyal çalışmacıların, karşılaştıkları vakaların, kendi yaşamlarında aile ve evlilik kurumuna ilişkin düşüncelerinin oluşmasında, şekillenmesinde veya değişmesinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Bu durum aynı zamanda sosyal çalışmacıların tükenmişlikleri ile de ilişkili olabileceği potansiyeli taşımaktadır. Çalışma bu yönüyle, kendisinden sonraki çalışmaları destekleyecek ve altlık oluşturabilecek bir yapıya sahiptir. Çalışmanın sonuçlarının, özellikle aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, mesleklerinin kişisel yaşantılarına etkisini vurgulaması açısından önemli bir konumda olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışma ile hem sosyal çalışmacılar hem de benzer konumlarda bulunan diğer meslek elemanlarının, mesleki yaşantılarındaki “olumsuz insan tecrübeleri”nin, kişisel yaşamlarına taşınmaması adına, geliştirilecek müdahale programlarına zemin hazırlanabileceği düşünülmektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Nitel araştırmanın en temel özellikleri arasında araştırmanın öznesi olan kişilerin bakış açılarıyla araştırılan olay, olgu ve konuları inceleyip insanların algı, düşünce ve davranışlarını anlamaya çalışması yer almaktadır (Ekiz, 2003: 27). Yapılan araştırmada aile mahkemelerinde görev alan sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarının derinlemesine incelenmesi ve böylelikle algı, duygu ve düşüncelerinin ortaya çıkarılması amaçlandığından nitel araştırma yöntemi seçilmiştir. Ayrıca bu araştırma yönteminin seçilmesinde; araştırmacıya esneklik sağlaması, araştırma sürecini yeniden biçimlendirebilme olanağı sunması (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 41) ve araştırma grubu olarak az sayıda kişi ile daha fazla zamanda derinlemesine görüşmeler yaparak meselenin özünü kavrayabilme imkânı sağlaması gibi etkenler de belirleyici olmuştur (Yaman, 2014: 111).

Araştırmada nitel araştırma desenlerinden olgu bilim (fenomenoloji) deseni seçilmiştir. Fenomenoloji yaklaşımının temelini kişisel deneyim ve tecrübeler oluşturmaktadır. Bir başka deyişle bu yaklaşım ile araştırmacı bireylerin deneyimleri ile ilgilenmekte (Merriam, 2013: 24), bireyin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları kendi bakış açılarıyla nasıl ifade ettiklerini incelemektedir. Amaç, genelleme yapmaktan ziyade olgulardaki gerçekliği tanımlamaktır (Baş ve Akturan, 2008: 84-85). Bu araştırma ise aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların Aile Mahkemesinde çalışma sürecinde evlilik ve aile kurumuna ilişkin olarak edindikleri tecrübelerin dışı vuruluşunun derinlerdeki anlamlarını ortaya çıkarmaya yönelik olarak kurgulandığından araştırmada olgu bilim desenine yer verilmiştir.

Veri Toplama Tekniği

Bu araştırmada nitel çalışmada kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine mülakat tekniğinde amaç, sosyal dünyadaki "görünür" birçok olgu, süreç ve ilişkinin özüne inerek, bunların ayrıntılarını bütüncül bir şekilde kavramak ve araştırmaya dâhil olan katılımcıların görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmaktır (Kümbetoğlu, 2012: 72). Bu verilerin oluşturulması için yapılan derinlemesine mülakatın; yapılandırılmış, yapılandırılmamış ve odak grup görüşmesi şeklinde üç temel biçiminden söz edilebilir (Sönmez ve Alacapınar, 2011: 108; Punch, 2005: 166-169). Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumlarına yönelik deneyimleri, düşünceleri, duyguları ve doğrudan bakış açıları yakalanmaya çalışılmıştır. Görüşme formu başlangıç aşamasında, katılımcıların sosyo-demografik bilgilerini ve araştırılan konu hakkında öğrenilmesi amaçlanan soruları içerecek şekilde hazırlanarak 36 soruluk bir havuz oluşturulmuştur. Görüşme formunun hazırlanması ve forma son şeklinin verilmesi sürecinde uzman görüş ve önerilerinden yararlanılmıştır. Yararlanılan uzman görüşleri sonucunda 27 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Formda yer alan soruların anlaşılmasında ve

yanıtlanmasında herhangi bir sorun olup olmadığını ortaya koymak için ise 2 sosyal çalışmacı ile ön görüşme gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ön görüşmeler, araştırmacıya görüşme formundaki eksiklikleri görme, soruları yeniden gözden geçirme ve böylece eksik görülen hususlarda düzenleme yaparak forma son şeklini verme olanağı sağlamıştır. Yapılan ön görüşmeler sırasında katılımcılar tarafından anlaşılmayan sorular gözden geçirilerek değiştirilmiş, uygun olmayan bazı sorular görüşme formundan çıkarılmıştır. Sonuç olarak, aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılara ilişkin 25 sorudan oluşan yeni form ortaya çıkmıştır.

Araştırma Sahası

Araştırma 10.03.2020 ile 25.06.2020 tarihleri arasında İstanbul ilinde yapılmıştır. Araştırma bölgesi olarak İstanbul ilinin seçilmesinde; İstanbul ilinin Türkiye'nin toplam nüfusunun beşte birini kapsaması sebebi ile en fazla kültürel çeşitliliğe sahip il olması, böylelikle de katılımcılara farklı türdeki vakaları bir arada görme imkânı sunarak katılımcıların alanlarında daha fazla deneyim kazanmalarına olanak sağlaması, yine nüfus çokluğu nedeniyle diğer illere oranla daha fazla sosyal çalışmacıyı bünyesinde barındırması gibi sebepler etkili olmuştur. Araştırma bölgesi olarak İstanbul'un en büyük 6 adliyesi seçilmiştir. Araştırma kapsamındaki yerler; Anadolu Adliyesi, Çağlayan Adliyesi, Bakırköy Adliyesi, Büyükçekmece Adliyesi, Küçükçekmece Adliyesi ve Gaziosmanpaşa Adliyesidir.

Araştırma Grubu

Araştırma grubu belirlenirken nitel çalışmalarda sıklıkla kullanılan amaçlı örneklem yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada amaçlı örneklem türlerinden ise kartopu örnekleme kullanılmıştır. Kartopu örneklem, görüşme aşamasının başlangıcında bir veya birkaç kişi ile görüşüp ulaşılan katılımcılardan bir başka katılımcının ismini vermesi istenilerek kurulan bağlantılar temelinde yayılan örneklem türünü ifade etmektedir (Geray, 2006: 126; Neuman, 2007: 325). Bu araştırmada da araştırmacının başlangıcında ulaşılan katılımcılardan tanıdıkları başka sosyal çalışmacıların iletişim numaraları istenmiş olup; rızaları dâhilinde elde edilen iletişim numaraları ile diğer katılımcılarla iletişime geçilerek onların da araştırmaya dâhil olmaları sağlanmış ve süreç bu şekilde ilerlemiştir. Toplamda 24 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler sağlanmıştır. Katılımcılardan 12 kişi bekâr 12 kişi ise evlidir. Bütün katılımcılar evliliklerini severek ve kendi istekleri doğrultusunda yapmışlardır. Aşağıdaki tablolarda katılımcılara ilişkin genel bilgilere ve evli olan katılımcıların evlilik hayatına ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler*

	Yaş	Eğitim Düzeyi	Aile Mahkemesinde Çalışma Süresi
Mustafa	29	Lisans	4 yıl
Ayşe	30	Lisans	5 yıl
Esra	29	Lisans	4 yıl
Emine	33	Y.Lisans	9 yıl

* Katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka kod isimler verilmiştir.

Tablo 1: Katılımcılara İlişkin Genel Bilgiler (devamı)

	Yaş	Eğitim Düzeyi	Aile Mahkemesinde Çalışma Süresi
Ali	37	Lisans	7 yıl
Hatice	39	Lisans	8 yıl
Hüseyin	41	Lisans	3 yıl
Zeynep	27	Lisans	3 yıl
Gülsüm	27	Y. Lisans	2.5 yıl
Elif	27	Y. Lisans	4.5 yıl
Murat	47	Lisans	13 yıl
Meryem	27	Lisans	3.5 yıl
Bayram	37	Lisans	6 yıl
Hayriye	27	Lisans	1.5 yıl
Kadir	27	Y. Lisans	4.5 yıl
Zeliha	26	Y. Lisans	9 yıl
Fadime	28	Y. Lisans	4 yıl
Ahmet	31	Y. Lisans	2 yıl
Hülya	29	Lisans	7 yıl
Cemile	38	Lisans	9 yıl
Ramazan	26	Y. Lisans	2.5 yıl
Sibel	39	Lisans	13 yıl
Songül	26	Lisans	13 yıl
Aynur	37	Y. Lisans	1.5 yıl

* Katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka kod isimler verilmiştir.

Tablo 2: Evli Olan Katılımcıların Evlilik Hayatına İlişkin Bilgiler

	Evlilik Yaşı	Evlilik Süresi	Çocuk Sayısı/Yaşı
Mustafa	25	4 yıl	1/3 aylık
Ayşe	28	6 ay	Yok
Emine	28	6 yıl	1/5 yaş
Ahmet	28	2 yıl	1/9 aylık
Hatice	28	11 yıl	Yok
Esra	24	6 yıl	2/4-2,5 yaş
Ali	24	11 yıl	1/7 yaş
Hülya	28	6 ay	Yok
Hüseyin	27	15 yıl	2/2,5-10 yaş
Cemile	35	3 yıl	Yok
Sibel	28	11 yıl	1/5 yaş
Bayram	32	6 yıl	1/4 yaş

Araştırmanın Veri Analizi

Araştırmada betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz; görüşme çözümlerindeki ifadelerde, kullanılan dilde, kelimelerde, diyalogların yapı ve özelliklerinde herhangi bir değişiklik yapmadan katılımcıların ifadelerini doğrudan alıntılarla veri çözümlenmeyi ifade etmektedir (Kümbetoğlu, 2012: 154). Araştırmada literatür taramasıyla oluşturulan yarı yapılandırılmış görüşme formu araştırmaya katılmaya gönüllü olan 24 katılımcıya yüz yüze ve derinlemesine görüşme yöntemiyle uygulanmıştır. Yapılan görüşmeler katılımcıların onayları doğrultusunda ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Bir katılımcının derinlemesine mülakat esnasında ses kayıt cihazının kullanılmasını onaylamaması sonucunda katılımcının sorulan sorulara yönelik görüş ve düşünceleri yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Diğer 23 katılımcı ile yapılan görüşmeler sonucunda toplam; 1216 dakikalık ses kaydı elde edilmiştir. Görüşmeler tamamlandıktan sonra katılımcılar ile yapılan

derinlemesine mülakatlar araştırmacı tarafından yazıya aktarılmıştır. Verilerin analiz edilmesi sürecinde kolaylık sağlaması açısından elde edilen veri setinin tamamı nitel veri analiz programı olan MAXQDA 20 programına aktarılmıştır. Bu aşamada toplanan verilerin analizi için eş kodlayıcı kullanılmıştır. Bu bağlamda metinler iki kodlayıcı tarafından kodlanmış, ardından bu kodlamalar birbirleri ile karşılaştırılarak, çalışmanın kodları belirlenmiştir. Son durumunda "işi eve getirmek" sahadaki tecrübenin özel yaşama aktarılması, evlilik ve aile kurumuna ilişkin inanç kaybı, evlilik yapmamış uzmanlarda evlilik ve aile kurumuna bakış ve ocuk sahibi olma konusundaki düşünceler başlıklı 4 farklı temayı içeren, 40 koda ulaşılmıştır. Temaların belirlenmesi noktasında da tekraren eş kodlayıcıya başvurulmuş ve kodların tematik olarak dağılımının olabildiğince ortak bir seviyede tutulmasına önem gösterilmiştir. Araştırma bulguları ve bunlara ilişkin yorumlar aktarılırken araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların ifadelerine bağlı kalınmasına dikkat edilmiştir. Ayrıca katılımcıların gerçek isimleri çalışma içerisinde kullanılmamış olup her birine başka kod isimler verilmiş ve katılımcıların ifadelerinden sonra parantez içinde kod isimleri, medeni halleri ve yaşlarına ilişkin bilgiler yer almıştır.

BULGULAR

Çalışmanın bulguları, elde edilen kodlar doğrultusunda oluşturulan 4 farklı temada sunulmuştur. Bu bağlamda, katılımcıların meslekleri dolayısıyla, evlilik kurumunda faydalanabilecekleri özellikleri edinmiş olmaları, "işi Eve Getirmek" Sahadaki Tecrübenin zel Yaşama Aktarılması; karşılaşılan vakaların katılımcıların evlilik kurumuna bakışını ve bunu sürdürebilme becerisi noktasındaki düşünceleri Evlilik ve Aile Kurumuna İlişkin İnanç Kaybı; bekâr sosyal çalışmacıların evliliğe olumsuz bakışlarının oluşması Evlilik Yapmamış Uzmanlarda Evlilik ve Aile Kurumuna Bakış; karşılaşılan vakalardaki çocuğun konumu ve ocuk sahibi olmanın getirdiği zorlukların doğrudan şahit olunan zorlukları barındırması sebebiyle sosyal çalışmacıların ocuk sahibi olmaya karşı olumsuz bakış açısı geliştirmesi ocuk Sahibi Olma Konusundaki Düşünceler başlığı altında ele alınmıştır.

"işi Eve Getirmek" Sahadaki Tecrübenin zel Yaşama Aktarılması

Aile mahkemelerinde görev alan sosyal çalışmacılar ile yapılan görüşmelerden ortaya çıkarılan ilk ana tema "işi Eve Getirmek" Sahadaki Tecrübenin zel Yaşama Aktarılması'dır. Bu tema, katılımcıların mesleki yaşantılarından elde ettikleri tecrübelerin kendi evlilik ve aile hayatlarına ne tür kazanımlar sağladığı ve hangi konularda dezavantajlara yol atığıyla ilgili kapsamlı duygu ve düşünceleri tanımlamaktadır.

Sosyal alışmacılar, aile mahkemesinde çalışarak; sınır çizme, etkin dinleme, kendini tanıma ve eleştirme gibi birtakım konularda kazanım sağlamışlardır. Elde ettikleri bu kazanımlara ilişkin düşüncelerini ise şu sözlerle izah etmişlerdir:

"Alanda alıřtıķça evlilikteki sorunların nelerden kaynaklı olabildiğini görüyorsun. Kendini tanıyorsun. Kendini tanıma noktasında faydalı oluyor." (Hülya, 29, Evli)

"Kendimi eleştirmeme sebep oldu çünkü bir olayı iki taraftan da dinliyorsun. O zaman ister istemez kendini de eleştirmek zorundasın." (Songül, 26, Bekâr)

Olaylara farklı bakış açıları ile bakabilme, bir olay karşısında nasıl tepki verilmesi gerektiğini ve sakin olmanın önemini daha iyi kavrama, güçlendiğini hissetme gibi durumların da yine aile mahkemesinin katılımcılara sağladığı diğer kazanımlardan olduğu anlaşılmıştır:

"Olaylara bakış açım değişti. Bir şeylere nasıl tepki vereceğim değişti. Bir kere bu fevri davranışlarım veya fevriden daha çok her şeye ağlamam ben bunu aştığımı düşünüyorum bu dosyalarla... Kesinlikle ben bu alanda güçlendiğimi düşünüyorum ve artık ilerde eşimle olabilecek olası bir gerginlik veya problemde daha bilinçli bir şekilde ilerleyeceğimi, süreci daha güzel yönetebileceğimi düşünüyorum." (Hayriye, 27, Bekâr)
"Daha sakin kalabilmeyi, sakin ve yapıcı düşünemeyi öğrendim." (Hülya, 29, Evli)

Ayrıca yapılan görüşmeler, meslek yaşantısındaki tecrübelerin, empati yeteneğini geliştirici bir etki yarattığını ve soruna daha geniş perspektiften bakabilme becerisi kazandırdığını ortaya koymuştur:

"Kendi ailemiz içerisinde de biraz daha insanları dinlemeyi, empatiyi öğreniyoruz. Karşımızdaki gibi düşünmeye başlıyoruz." (Elif, 27, Bekâr)
"Daha geniş çerçeveden bakıyorsun. Sorunun dinamiklerini, nasıl ortaya çıktığını biliyorsun ve nasıl çözüme kavuşturulacağını fark ediyorsun." (Zeliha, 26, Bekâr)

Yaptıkları iş sayesinde evlilik ve aileye ilişkin konularda farkındalık kazandıklarını, böylelikle evlilik ve aile hayatlarında daha bilinçli hareket ettiklerini belirten katılımcılar konuya ilişkin şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Bazı sorunlara yaklaşımım ve çözüm üretme yöntemim biraz değişmiş olabilir çünkü farkındalığım arttı ...yaparken farkında değilsin ama karşına bir çift geldiği zaman onu net bir şekilde görebiliyorsun." (Hatice, 39, Evli)

Aile mahkemelerinde görülen vakalar, iletişimin, evlilik ve aile hayatında son derece önemli olduğunun farkına varılmasını sağlamıştır. Edinilen farkındalık sayesinde, katılımcıların özel hayatlarında, iletişim konusunda daha dikkatli davranmaya başladıkları gözlenmiştir:

"Her noktada iletişimde kalma, paylaşımında kalmanın önemini kavradım çünkü birçok evlilikteki problemin iletişim eksikliğinden kaynaklı olduğunu gördüm." (Ramazan, 26, Bekâr)

Aile mahkemesinde görülen aile profilleri, katılımcılara; nelerin aile hayatında sorunlara yol açtığını, sağlıklı bir evlilik ve aile hayatı için nelere dikkat edilmesi gerektiğini göstermiştir. Aynı zamanda kendi ailelerinin kıymetini daha iyi anlamalarını sağlayarak ailelerine sıkı sıkıya sarılmalarına vesile olmuştur:

"Aile mahkemesinde çalıştığымda bu olumsuz aileleri gördükten sonra evliliğimde böyle daha farklı, daha olumlu, daha iyi niyetli düşünmeye başladım." (Esra, 29, Evli)

Çalışma alanından edinilen tecrübeler, evlilik ve aile konusunda daha fazla bilgi sahibi olunmasını, evliliğin öneminin ve aile olma bilincinin daha iyi kavranılmasını sağlamıştır. Bu durumun bazı katılımcıların evlilik ve aile kurumuna bakışlarına yansımaları ise olumlu şekilde olmuştur:

"Aile mahkemesinde çalıştığımız zaman iyi bir evlilik modelinin nasıl olabileceğini az çok görebiliyoruz... Alanla evet işte evlilik budur. Böyle bir perspektifte olursa daha kaliteli bir evlilik olabilir gibi bazı değerlerim oluşmaya başladı." (Elif, 27, Bekâr)

"Aile kavramının önemli bir şey olduğunu meslekle fark ettim." (Hülya, 29, Evli)

Aile mahkemelerinden elde ettikleri deneyimler doğrultusunda; meydana gelen sorunun kaynağını daha iyi kavrayabilme, sorun içinden çıkılmaz bir hal almadan soruna erken müdahale etme ve üstünü örtmeden veya ötelemeden sorunu çözüme kavuşturma gibi konularda, Aile Mahkemesinin kendi aile hayatlarına birtakım katkılarının olduğunu vurgulayan katılımcılardan biri konu hakkında şu ifadelerde bulunmuştur:

"Yaşanan tartışmaların ne kadar küçük konularla başlayıp sonrasında ne kadar önlenemez sorunlara sebep olduğunu sıkça kez gördüm aile mahkemesindeki gerçekleştirdiğim görüşmelerde. Bu anlamda bana olumlu bir katkısı oldu mesela bir sorun yaşandıysa o sorunun üzerini kapatıp öyle kalmasını hiç bir zaman istemem. Bu aile mahkemesinde çalışmamın bana katmış olduğu bir şey çünkü sorunların biriktikçe daha büyük sorunlara yol açacağını düşünüyorum." (Mustafa, 29, Evli)

Çalışma alanında edinilen tecrübeler doğrultusunda, geniş aile ile ilişkilerin, evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilir olmasında son derece önemli olduğunun farkına varılmıştır. Bu perspektifte, ailelerle ilişkiler konusunda daha dikkatli davranılarak eş-aile arasında denge kurulmaya çalışılmıştır:

"Köken ailelerin, yani anne babamın, kendi çekirdek aileme müdahalesi veya içine girip o organizasyonu kendi istek ve beklentileri noktasında şekillendirme arzusu, aynı şekilde eşimin ailesinin de öyle. Şimdi bunun neye yol açtığını veyahut ucunun alınamaz olduğunu görüyorsunuz yani insanlar buraya geldiği zaman işte benim kayıvalidem şöyleydi de bizi oraya çağırdı da oraya gittim de ondan sonra şöyle oldu da o bizim sünnete gelmedi filandı falandı diye giden hikâyeler. ...bunları en basitinden engelleme noktasında daha sınırları çizen tarafta oldum, aslında olduk." (Ali, 37, Evli)

Katılımcılar, aile mahkemesinde çalışmaya başlamadan önce evliliğe yönelik bakış açıları ile aile mahkemesinde çalıştıktan sonraki bakış açıları arasında büyük fark olduğunu, çalışma alanından edindikleri tecrübelerle evliliğe ilişkin bakış açıları arasında önemli bir değişimin meydana geldiğini belirtmişler, bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde açıklamışlardır:

"Kesinlikle evliliğe olan bakış açımı değiştirdi... Öncesinde hep böyle yeni gelin itemleri (eşyaları) olur ya sosyal medyada böyle her şey yepyeni olsun, çok güzel olsun, pahalı olsun, en iyisi olsun, şu ne der, bu ne der, işte düğünün, gelinliğin en iyisi olsun, bu düşüncelere ister istemez sürükleniyoruz çevremizdeki insanlar tarafından. Evlilik bence

*bu değil... Evliliğe bakış açım ve evliliğin değerini ben, bence bu meslekte anladım."
(Hayriye, 27, Bekâr)*

Çalışma alanı katılımcılara, evliliğin sürdürülebilir olması ve mutlu bir aile hayatı için eş seçiminin son derece önemli olduğu ve eş seçiminde daha dikkatli olunması gerektiği anlayışı kazandırmıştır:

"Başta her şey çok güzel başladı. İşte çok âşık olduk. Çok seviyorduk. Bilmem ne. Sonrasında tabii çok kötü şeyler söylüyorlar birbirlerine karşı. Çok kötü şekillerde ayrılmak istiyorlar. Dolayısıyla bu da benim ilişkilere bakış açımı biraz olumsuz etkiledi. Daha dikkatli olmak lazım gibi bir algı oluştu." (Gülsüm, 27, Bekâr)

Evliliği deneyimlemiş insanları, birinci ağızdan dinlemek ve gözlemlemek, katılımcılara, eş seçiminde belli kriterlere dikkat ederek hareket etme konusunda farkındalık sağlamıştır. Kazanılan bu farkındalık ile katılımcılar, aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra hangi kriterlere dikkat ettiklerini şöyle ifade etmişlerdir:

"Burada temel gördüğüm şey şu; insanlar ailelerinin evliliklerine müdahale etmelerine çok fazla izin verdiklerinde evlilikler sonuçlanıyor, kötü bitiyor vesaire. Dolayısıyla ilişkisine sahip çıkabilen, karşısındaki insana ve daha önemlisi kendisine saygı duyabilen bir insan olması gibi bir anlayış oluştu." (Gülsüm, 27, Bekâr)

"Çok yönlü hayata bakabilen, hayattan ne istediğini bilen, kendi değerleri oturmuş insanla olmam gerektiğini düşündürdü." (Elif, 27, Bekâr)

"Eğitim, ekonomik eşitlik veya yakınlık, hayata bakış açısı, benzer şeylerden hoşlanıyor olmak, çok zıt karakter olmaması bu alandan edinmiş olabileceğim kriterler olabilir." (Cemile, 38, Evli)

"Genel olarak vardır ya işte yakışıklı olsun, zengin olsun, boyu posu şöyle olsun, meselenin o olmadığını anlıyorsun. Zenginlikmiş, yakışıklılıkmiş vesaireyi eleyip karakter, kişilik, aile bunlara bakıyorsun." (Zeliha, 26, Bekâr)

Yapılan görüşmeler, aile mahkemesinde görülen vakaların, katılımcıları şüpheliğe sürüklediğini ortaya çıkarmıştır. Özellikle aldatma vakalarını dinlemenin, bu durum üzerinde büyük bir etkisinin olduğu fark edilmiştir:

"Bir kadın veya erkek aldatıyordur. Bunu canlı canlı böyle ağlayarak anlatıyor ya senin karşında, bunlardan birini es kaza eşinde görünce jeton düşüyor. Sonra onu besleyen diğer hareketler olmadığı için o düşünce unutuluyor ama bir kaç günün böyle devamını beklemekle geçebiliyor... Herkesin her şeyi yapabileceği hissiyatına kapılıyorsun." (Ahmet, 31, Evli)

Yine çalışma alanında görülen vakaların, katılımcıların güven problemi yaşamalarına neden olduğu, eskiye oranla insanlara güvenmelerinin daha uzun zaman aldığı anlaşılmıştır:

"Aile mahkemesinde 1.5 senedir çalışıyorum ve ben şunu söyledim: 'Biz kime güveneceğiz.' Hani bunu ben gördüğüm vakalar sonrasında gerçekten dedim." (Songül, 26, Bekâr)

Cinsel istismar konulu vakaların, katılımcılarda endişe ve korkuya neden olduğu dikkat çekmiştir:

"Çalıştığımız alanın cilvelerinden dediğim gibi cinsel istismar konusu çalıştığımız vakalar yüzünden çok kaygılandırabiliyor. Ne kadar da güvensen acaba bir kız çocuğumuz olsa Allah'ım biz de böyle şeyler yaşar mıyız? dediğim anlar oluyor." (Hatice, 39, Evli)

Evlilik ve Aile Kurumuna İlişkin İnanç Kaybı

Çalışmanın katılımcı deneyimlerinden ortaya çıkarılan bir diğer ana teması olan *evlilik ve aile kurumuna ilişkin inanç kaybı* teması; katılımcıların çalışma yaşamlarından elde ettikleri tecrübeler sonucunda evlilik ve aile kurumunun sağlıklı bir biçimde sürdürülebilirliği ve devamlılığının sağlanması konusunda inanç kaybı yaşadıklarına işaret etmektedir.

Aile mahkemesinde görev almalarıyla birlikte; aile kurmanın kolay ancak sürdürmenin de bir o kadar zor olduğunu düşünen katılımcılar, aynı zamanda ailenin çabuk dağılabilecek bir yapı olduğunu, mutlu bir aileye sahip olmanın zorluğunu alanda çalışarak daha iyi kavradıklarını vurgulamışlardır:

"Genel olarak aileye olan inancım kayboldu. Ben artık işte gerçek evliliğin, gerçek ailenin olduğunu sanmıyorum. Herkes rol yapıyormuş gibi." (Aynur, 37, Bekâr)

Aile mahkemesinde çalışmaya başlamadan önce evlilik sorunları hakkında daha yüzeysel bilgi sahibi olduklarını ancak aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra çok çeşitli evlilik sorunu olduğunun farkına vardıklarını belirten katılımcılar konu hakkında şu açıklamalarda bulunmuştur:

"Evliliğe ilişkin ben bu alanda çalışmadan önce bana bir soru sorulsaydı ben kişiler arasında bu kadar çok aldatma, şiddet olduğunu düşünmezdim ama çalışmaya başladıktan sonra gördüm ki aldatma da şiddet de kişilerin birbirlerine güvensizlikleri de fazlasıyla var." (Mustafa, 29, Evli)

Çeşitli sorunları içinde barındırabilen evlilik kurumunun, hem kendisinin hem de sürdürülebilirliğinin zor olduğuna dikkat çeken katılımcılar, bu konudaki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Burada gördüğüm vakalarla evliliklerin zor bir şey olduğunu düşünmeye başladım... Alanda çalışmadan önce evlilik daha basit, kolay bir şey olarak algıladığım bir şeydi... Alanla birlikte genel anlamda evliliğin sorunları da beraberinde getirdiği izlenimi kaldı bende." (Cemile, 38, Evli)

Katılımcılardan Hayriye, çalışma alanının evliliğe dair beklentilerini artırdığını, aynı zamanda evlilik konusunda daha temkinli hareket etmesine sebebiyet verdiğini, bu durumu ise olumsuz olarak yorumladığını şu şekilde dile getirmiştir:

"Evliliğe bakışım nasıldı daha beklentisizdi bence. Beklenti demek hayal kırıklıkları demek ve bu alan benim beklentilerimi artırdı. Dikkat edilmesi gereken çok fazla şey olduğunu gördüm. ...biraz daha beni temkinli olmaya itiyor." (Hayriye, 27, Bekâr)

Aynur ise, bir aile mahkemesi uzmanı olarak evlilik ve aileye ilişkin konularda kendisinden kusursuz davranış beklenildiğini ancak çalışma alanında edindiği tecrübeleri evlilik ve aile hayatında uygulamaya geçirdiğinde ise bilmişlikle suçlanabildiğini şu sözleri ile açıklamıştır:

"Bu işi yapınca eş senden daha böyle dört dörtlük davranmanı bekliyor. İşte bir tartışmada kendi mesleki bilgilerini kullandığında eski eşim şey derdi: 'Sen zaten hep iyi bilirsin.' Hani seni bilmişlikle suçlayabiliyordu. Kullanmadığımda da sen bile bu işi yaparak böyle davranıyorsan ben napayım gibi iki uçta da böyle dengeyi tutturamamak şeklinde bir etkisi oldu olumsuz anlamda." (Aynur, 37, Bekâr)

Evlilik Yapmamış Uzmanlarda Evlilik ve Aile Kurumuna Bakış

Sosyal çalışmacılar ile yapılan görüşmelerden ortaya çıkarılan bir diğer ana tema *evlilik yapmamış uzmanlarda evlilik ve aile kurumuna bakış*'tir. Bu tema bağlamında işlevsel olmayan evlilik ve aile ilişkilerini gözlemlemenin evli ve bekâr sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumuna bakışlarına farklı şekillerde yansıdığı, olumsuz etkilerin bekâr sosyal çalışmacılar tarafından daha yoğun bir şekilde belirtildiği göze çarpmaktadır.

Sağlıklı işleve sahip olmayan aile profilleri görmenin, evli sosyal çalışmacılara oranla bekâr sosyal çalışmacıların evliliğe bakışında, daha fazla olumsuz etki yarattığı dikkat çekmiştir:

"Alanla birlikte evliliğe bakışım mükemmel değişti. Yani 180 derece döndü gerçekten. Önceden evlenirim diyordum. Şuan bilmiyorum... Evlilik birliğini kurana saygım var ama adım atmayı düşünmüyorum yani öyle... İşte vakalara bakıyorsunuz aldatma, ekonomik sıkıntı, cinsel saldırı yani o kadar çok o kadar çok şey. Hani şey diyorlar ya hangi açıdan bakarsan bak ofsayt öyle gerçekten." (Songül, 26, Bekâr)

Araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılara, aile mahkemesinde çalışan bir uzman olarak evlenmeyi erteledikleri veya hiç evlenmemeyi düşündükleri zamanların olup olmadığı sorusu yöneltildiğinde; yine evli sosyal çalışmacılara kıyasla bekâr sosyal çalışmacıların çalışma alanının etkisiyle zaman zaman evliliği erteleme veya hiç evlenmeme düşüncelerine kapıldıkları anlaşılmıştır:

"Evlenmeyi kesinlikle düşünmem o zaman dediğim anlar oldu. Şu şekilde yani birbirini severek isteyerek yola çıkan taraflar arasında öyle şeyler oluyor ki insan bunu bir insana hele ki sevdiği bir insana nasıl yapar. O zaman evlenmeyim kafasına giriyorsunuz ister istemez." (Meryem, 27, Bekâr)

Ayrıca aile mahkemesinde evlilik ve aileye dair görülen vakaların, bekâr katılımcılara evlilik hayatına ilişkin deneyim yaşamamaları sebebi ile korkutucu geldiği anlaşılmıştır:

"Bu meslekten önce daha rahat, biri ile tanışıp bir yola çıkabilirdim ama şimdi bence daha çok zorlanacağım, daha fazla şeye dikkat edeceğim ve bu şeylerle karşı karşıya kaldığımda nasıl baş edeceğimi bilmiyorum bu yüzden de bu meslek beni tedirgin ediyor." (Hayriye, 27, Bekâr)

Yine cinsel hayata ilişkin vakaların, bu konuda deneyim yaşamayan bekâr katılımcılarda endişe ve korkuya neden olduğu dikkat çekmiştir:

"Vakalarda şu ana kadar duymadığımız cinsel problemlerden sorunlardan bahsedebiliyorlar. O bazen insanı kaygılandırabiliyor çünkü tanıştığın kişiyi bir şekilde tanıyabiliyorsun ama cinsel hayatı yaşamadığın için o konuda karşına ne çıkacağını tam olarak bilemeyebiliyorsun." (Zeliha, 26, Bekâr)

İşe ilk başladıkları dönemde gördükleri çeşitli evlilik sorunları ve aile profilleri nedeni ile evlilik hakkında olumsuzluğa kapıldığını ancak zaman geçtikçe duruma adapte olduğunu ifade eden katılımcılardan biri, bu yöndeki düşüncelerini şu şekilde izah etmiştir:

"Açıkçası işe başladığım ilk zamanda şey diye düşündüm; 'Ben nasıl evleneceğim.' ...ama şöyle diyebilirim ilk yıllar tarafların o konuşmaları, birbirlerine olan o şeyleri hep aklımdaydı ama bir süre sonra onları unutmaya başlıyorsun. Aralarındaki o sorunlara vesaire alışmaya başlıyorsun da diyebiliriz." (Zeliha, 26, Bekâr)

Katılımcılara, boşanma aşamasında olan veya boşanmış çiftlerle çalışmanın, evlilik kurumuna ilişkin düşüncelerine olumsuz etkilerinin üstesinden gelmek için ne tür baş etme mekanizmaları kullandıkları sorulmuştur. Araştırma öznelere; her insanın aynı olmayacağını, yapılan iş nedeni ile sürekli çeşitli sorunlara sahip aile profilleri gördüklerini ancak her evliliğin mutsuz sonla bitmediğini düşünerek kendilerini teselli etmeye çalıştıklarını şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Nasıl başa çıkıyorum işim bu olduğu için bu alanda çalıştığım için bu kadar çok insanla karşılaştığımı düşünerek diyebilirim." (Zeliha, 26, Bekâr)

Çalışma hayatı ile sosyal hayatı birbirinden ayırmaya çalışarak olumsuz etkilerle baş etmeye çalıştıklarını ifade eden katılımcılardan birinin açıklamaları şu şekilde olmuştur:

"Yapabileceğim en iyi şey bizim meslekte bunu kesinlikle hocalarımız da çok fazla söylediler: 'Yaptığın iş orada kalsın, 17.00'de sen o işi bırak, kendinle, o düşünceleri atarak evine dön ve kesinlikle kendine bir hobi edin bunların üstesinden gelebilmek için.' Bunlar yapılabilir." (Hayriye, 27, Bekâr)

Çocuk Sahibi Olma Konusundaki Düşünceler

Çalışmanın katılımcı deneyimlerinden ortaya çıkarılan diğer bir ana teması olan *çocuk sahibi olma* konusundaki düşünceler alandaki gözlemler ve elde edilen deneyimlerin katılımcıların çocuk sahibi olma konusundaki düşüncelerine nasıl etki ettiğine ilişkin duygu ve düşünceleri kapsamaktadır.

Araştırmaya katılan sosyal çalışmacılara, çalışılan alanın çocuk sahibi olmaya etkisi sorulduğunda; katılımcılar, aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra gördükleri vakalardan ebeveyn-çocuk ilişkilerine, çocukların nelere gereksinimleri olduğuna ve boşanma aşamasında ne kadar

yıprandıklarına şahit olduklarını; bu durumların ise çocuk sahibi olma konusundaki görüşlerine olumsuz şekilde yansıdığını ifade etmişlerdir:

"Bu alana girmeden önce 5-6 çocuğum olsun diye düşünürdüm... Tabi sonra aile mahkemesine girince çok cahil ailelerin de çok okumuş ailelerin de çocukları ne kadar yıprattığını gördüm. En güzeli hiç dünyaya getirme daha iyi." (Ramazan, 26, Bekâr)

Aile mahkemesinde çalışmadan önce de çocuk sahibi olmaya sıcak bakmayan katılımcılara çalışma alanında gördükleri vakalar, çocuk sahibi olmama konusunda doğru karar verdiklerini düşündürmüştür:

"Zaten hiç bir zaman düşünmüyordum ama burada da görünce bunları, buradaki çocukların hallerini filan hani görüşümü destekledi. İyi ki de böyle düşünüyordum doğru yolda gidiyorum diye destekledi olumsuz bakış açımı." (Aynur, 37, Bekâr)

Çalışma alanında görülen vakaların, ebeveyn ve çocuk profillerinin, çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusunda endişe ve korkulara yol açtığı görülmüştür:

"Tamam evlenilebilir, ayrılına da bilinir ama çocuk olgusu beni müthiş korkutuyor. Belki de evliliğe uzak durmamın sebeplerinden bu yaşananları ve çocukların arada kaldığı hissinin yaşandığını görmek." (Songül, 26, Bekâr)

Özellikle cinsel istismar mağduru çocuklarla çalışmanın, sosyal çalışmacılar üzerinde büyük bir etki yarattığı, bu etkinin ise katılımcıların çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusundaki düşüncelerine olumsuz şekilde yansıdığı anlaşılmaktadır:

"İstismar vakalarını çok fazla gördükçe böyle bir dünyaya çocuk getirmek istemiyorum algısı doğru olabilir gibi bir anlayış oluyor, onu korumanın endişesi oluyor." (Gülsüm, 27, Bekâr)

Çalışma alanıyla birlikte; çocuk yetiştirme konusunun detaylarına daha vakıf olunmuş ve çocuk yetiştirme konusunda daha dikkatli davranılması gerektiğinin bilincine varılmıştır:

"İşe başladıktan sonra benim karar verdiğim çocuk noktasında şu oldu; çocuğum doğduktan sonra mutlaka ilk iki sene ben bakmalıyım bizzat. Bu düşünce bende mesleğimden sonra oluştu çünkü o ilk iki yılın ne kadar önemli olabildiğini gördüm. Ondan sonrasında güvenebileceğim ve mümkünse tek kişinin bakımını sağlaması gerektiğini yine mesleğim sayesinde fark edebildim." (Hülya, 29, Evli)

Çocuk yetiştirmenin büyük bir sorumluluk gerektirdiği daha iyi kavranılmakla birlikte; evliliği sağlam temellere oturtmadan çocuk yapılmaması gerektiğine dikkat çeken katılımcıların konuya ilişkin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"Önceden sorsanız belki daha çok çocuğum olsun diyebilirdim veya çocuk yetiştirmenin zor olduğunu tabii ki biliyordum ama bu alana girdikten sonra çok çok daha zor olduğunu anladım. Çok büyük sorumluluk istiyor." (Zeliha, 26, Bekâr)

Katılımcılardan Hatice, çocuk sahibi olmanın evliliği güzelleştirdiği kadar kötüleştirildiğini çünkü çocuk sahibi olduktan sonra kadınların evliliklerini ve eşlerini ikinci plana atarak çocuk odaklı yaşamaya başladıklarını, bu durumun ise evlilikte sorunlara yol açabildiğini sözlerine eklemiştir:

"Hakikaten kadınların anne olduktan sonra bu dünyadaki görevlerini tamamladıklarını zannettiklerini görmeye falan başladım. Anne oldum tamam. Evliliğin, kocanın bir anlamı kalmıyor. Onları elinin tersiyle bir tarafa itip sadece çocuk odaklı yaşamaya başlıyorlar. Dolayısıyla bunlar evlilikte bir takım sorunlara sebep olabiliyor." (Hatice, 39, Evli)

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma sürecinde edindikleri deneyimlerin, aile mahkemesinde görev alan sosyal çalışmacıların, evlilik ve aile kurumuna yönelik bakış açılarına nasıl etki ettiğinin ortaya konulmaya çalışıldığı bu araştırmada; **"işe eve getirmek" sahadaki tecrübenin özel yaşama aktarılması, evlilik ve aile kurumuna ilişkin inanç kaybı, evlilik yapmamış uzmanlarda evlilik ve aile kurumuna bakış ve çocuk sahibi olma konusundaki düşünceler** ana temaları tanımlanmıştır.

Sınır çizme (Canel, 2007: 46-47; Bayer, 2018: 220-226), empatik yaklaşım geliştirme (Ağırman, 2006: 25), etkin dinleme (Burton ve Dimpleby, 2002: 12-14; Hartley, 2010: 99), meydana gelen sorun karşısında nasıl davranılacağını bilerek hareket etme (Nazlı, 2012: 24-28; Akgül Gök, 2013: 20-25), sabırlı ve sakin olma (Canel, 2012: 13-17), kendini tanıma (Köknel, 2005: 20-21), olaylara farklı açılardan bakabilme gibi becerilere sahip olma durumunun evlilik ve aile hayatının sağlamlığı ve sürdürülebilirliği açısından son derece önemli olduğuna çeşitli araştırmalar tarafından dikkat çekilmiştir. Yapılan araştırma sonucunda da sosyal çalışmacıların, çalışma alanlarından edindikleri tecrübeler sayesinde belirtilen kavramlara ilişkin kazanım sağladıkları anlaşılmıştır. Elde edilen bu kazanımların sosyal çalışmacıların hem kişisel gelişimlerine hem de evlilik ve aile hayatlarının mutluluk ve huzuruna önemli katkılar sunacağı söylenebilir. Yine çalışma alanının sosyal çalışmacılara; evlilik ve aileye ilişkin konularda farkındalık kazandırdığı, katılımcıların evliliğe ilişkin bakışlarını yüzeysellikten arındırdığı, evlilik ve aile kurumu ile ilgili daha geniş bir görüşe sahip olmalarını sağladığı ve toplumun şekillendirdiği yönde değil, kişinin kendi istekleri doğrultusunda evlilik yoluna girmesi gerektiğinin bilincine varmalarını sağladığı gözlenmiştir. Bu doğrultuda, çalışılan birimde yapılan gözlemlerin, sosyal çalışmacıların evliliğe yönelik plan ve algılarının şekillenmesinde önemli bir role sahip olduğu söylenebilir. Dolayısıyla sosyal çalışmacıların meslekleri sebebiyle karşılaştıkları vakalardan edindikleri tecrübelerin, uzmanların kişisel yaşantılarında kurdukları ilişkilerde önemli rol oynayabildiği, bu manada özellikle evlilik ve aile gibi kurumlar bağlamında sunulacak davranışlar konusunda daha dikkatli davranabildikleri anlaşılmıştır.

Ailenin sağlıklı bir şekilde varlığını devam ettirebilmesi için aile üyelerinin birbirleriyle etkili iletişim kurabilmeleri gerekmektedir. İletişimsizlik aileyi mutsuzluğa ve yıkılışa götüren temel nedenlerin başında gelmektedir (Başaran, 2013: 150-164; Güleç, 2018: 106-108). Nitekim görüşme yapılan sosyal çalışmacılar da çalışma alanında gördükleri vakalar doğrultusunda sağlıklı işleve sahip olmayan aile yapılarındaki temel problemin aile bireyleri arasındaki iletişimin eksikliğinden veya yanlış kullanımından kaynaklı olduğunu gözlemlemişlerdir. Bu durum ise; sosyal çalışmacıların kendi evlilik veya aile hayatlarında iletişim konusunda daha dikkatli davranmalarını sağlamıştır. Ayrıca yapılan literatür araştırmaları; sorunun nedeni veya şekli ne olursa olsun, kişiler ailede meydana gelen sorunları çözebileceğini düşünüyorsa ve etkin problem çözme becerilerine sahipse; aile ve evlilik ilişkilerinin bu sorunlardan olumsuz etkilenmeyeceğini, evliliğin uyum içinde devam edeceğini ve ailenin sağlıklı bir yapıda olacağını göstermektedir (Canel, 2007: 82-83; Kafkaslı, 2019: 16-19; Vural Batık ve Kalkan, 2017: 2632-2639). Yapılan araştırmada, çalışma alanından edinilen deneyimlerin katılımcılara; çatışma ve problem çözme becerilerine sahip olma, soruna daha geniş perspektiften bakabilme, sorunun kaynağını daha iyi kavrayabilme, üstünü örtmeden veya ötelemeden sorunu çözüme kavuşturma gibi konularda kazanım sağladığı, böylelikle katılımcıların evlilik ve aile hayatlarında meydana gelen sorunların çözümü konusunda kendilerini daha donanımlı hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde; çalışma alanının evlilik ve aile hayatının gidişatına yön veren konularda sosyal çalışmacılara fayda sağladığı, elde edilen bu fayda durumunun ise; sosyal çalışmacıların evlilik ve aile hayatlarına yansımalarının olumlu yönde olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Aile Değerleri Araştırmasında (2010: 60-64) akrabalık ilişkileri ve genel aile değerleri hakkında bir araştırma yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre; çiftlerin evlilik hayatları boyunca aile büyüklerinin görüşlerini dikkate almaları gerektiğini düşünen katılımcıların oranı %72,5 olarak bulunmuştur. Yine aynı araştırmada aile içi ilişkilerin çiftlerin anne babalarını da ilgilendirdiği görüşüne %66,3 oranında kişi katılmıştır. Belirtilen ifadelerle yüksek oranda bir katılımın olması; Türk aile yapısında geniş ailelerin aile ilişkilerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Nitekim çeşitli araştırmalar da bu durumu destekler niteliktedir (TAYA, 2011: 140-145; Beşpınar ve Beşpınar, 2017: 140-141). Araştırma sonucunda sosyal çalışmacıların, geniş aile ile ilişkilerin evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilirliği üzerinde büyük bir etkisinin olduğuna ilişkin farkındalık kazandıkları; bu doğrultuda, kendi evlilik hayatlarında geniş aile ile ilişkiler konusunda daha temkinli ve dikkatli davrandıkları tespit olunmuştur. Buradan hareketle sosyal çalışmacıların çalışma alanlarından edindikleri tecrübelerin, geniş aile ile kurdukları ilişkilerin şekillenmesinde önemli bir role sahip olabildiği söylenebilir.

Evliliği tecrübe etmiş çiftlerle görüşmek ve onları gözlemek; katılımcılara, evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilirliği, mutluluk ve huzuru için eş seçiminin son derece önemli olduğu ve eş seçimi konusunda dikkatli olunması gerektiği anlayışı kazandırmıştır. Yapılan literatür araştırmaları da eş seçiminin evliliğin seyrinde önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir (Tüzemen ve

Özdağoğlu, 2007: 229; Akpınar, 2019: 164) Çalışma alanından edindikleri gözlemler sonucunda sosyal çalışmacılar, bir eşte bulunması gereken başlıca özellikleri; her konuda sorumluluk sahibi olma, takdir etme, hem kendisine hem de karşısındaki bireye saygı duyabilme, çok yönlü bakış açısına sahip olma ve kendi ayakları üzerinde durabilme şeklinde sıralamışlardır. Yine evlilik planı yapılan kişinin; kültürel yapısı, eğitim seviyesi, ekonomik durumu ve aile yapısının da dikkat edilmesi gereken diğer özellikleri arasında olduğuna vurgu yapılmıştır. Sancak Aydın ve Demir (2017: 635) tarafından yapılan araştırmada da katılımcıların eş seçiminde önem verdikleri özellikler; kişilik, eğitim seviyesi, aileler, kültürler ve hayat görüşünün benzerliği, siyasi görüş, dini görüş, takdir etme, uyum, iletişim, güvenilirlik ve saygı olarak bulunmuştur. Bozgeyikli ve Toprak'ın (2013: 77-78) çalışmasında ise; katılımcıların eş seçim sürecinde en çok dikkat ettikleri kriterin kişilik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı zamanda; ailelerin uyumu, eğitim düzeyi, maddi gelir, aynı ırktan olmak ve siyasi görüş kriterleri de kişilik kriterinden sonra dikkat edilen kriterler arasında yer almışlardır. Bu doğrultuda, sosyal çalışmacıların görüşme sürecinde gözlemledikleri çiftlerden edindikleri bilgilerin, eş seçme kriterleri üzerinde önemli bir rol oynayabildiği ve bu sayede sağlam zeminler üzerine kurulmuş bir evliliğe adım atma konusunda yol gösterici olabildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Aile mahkemesinde çalışmaya başladıktan sonra görülen vakaların, sosyal çalışmacıların evlilik hayatına ilişkin güven problemi yaşamalarına neden olduğu; aynı zamanda gözlemlenen vakaların sosyal çalışmacıları şüpheliğe de sürüklediği, özellikle aldatma vakaları dinlemenin insanlara karşı duyulan güvensizlik ve şüpheliği daha da artırdığı anlaşılmıştır. Yapılan çoğu araştırma sonucu çiftleri boşanmaya götüren sebeplerin başında aldatma ve aldatılma durumunun yer aldığını (Betzig, 1989; Tortamış, 2014) gösterirken; çalışma hayatı boyunca boşanma aşamasında olan veya boşanmış ailelerle etkileşim halinde olan sosyal çalışmacıların alandaki gözlemleri sonucunda güven problemi yaşamalarının ve içlerinde şüphe barındırmalarının olağan bir durum olduğu söylenebilir. Nitekim Ünal ve Avcı (2019: 2649-2650) tarafından yapılan araştırmada da evlilik hayatına ilişkin duyulan en önemli kaygının güven olduğu, bireylerdeki bu güvensizlik halinin ise; güven temelli ilişkilerin kurulmasını zorlaştırdığı, evliliğin bireyler için oldukça riskli bir eylem veya girişim olarak algılanmasına sebebiyet verdiği tespiti yapılmıştır.

Aile mahkemesinde görülen vakaların evli ve bekâr sosyal çalışmacılarda farklı yansımalarının olduğu tespiti yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre, işlevsel olmayan evlilik ve aile ilişkilerini gözlemlenenin bekâr sosyal çalışmacılara daha korkutucu geldiği ve endişe verdiği, yine mutsuz aile profilleri ile etkileşim içerisinde olmanın, evli sosyal çalışmacılara oranla bekâr sosyal çalışmacıların evliliğe bakışında daha fazla olumsuz etki yarattığı ve evliliğe dair beklentilerini artırdığı dikkat çekmiştir. Çalışma alanının, evli sosyal çalışmacılara oranla bekâr sosyal çalışmacıları olumsuz anlamda daha fazla etkilemesinin, bekâr sosyal çalışmacıların evlilik hayatına ilişkin henüz bir deneyim yaşamamış olmalarından ve evlenmeleri durumunda kendilerini nasıl bir hayatın beklediğine dair net bir fikirlerinin olmayışından kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir. Yapılan araştırma sonuçları da boşanmaların artan oranlarda seyretmesinin toplumsal yapıyı ve özellikle de o toplumu oluşturan bireylerin evlilik ve aile kurumuna ilişkin algı ve tutumlarını

etkileyebildiğini göstermektedir (Bayoğlu ve Atli, 2014: 400). Yine bekâr bireylere yönelik olarak yapılan çeşitli araştırma sonuçları, araştırmaya katılım sağlayan azımsanmayacak oranda katılımcının evlilikten korktuklarını (%40,1) (Akbaş vd., 2019: 98) ve evlilik kurumuna adım atma arzusu içerisinde olmadıklarını (%45,1) (Ünal ve Avcı, 2019: 2649) göstermektedir. Evlilik kurumu ile ilgili olumsuz düşünceler, sadece çevrelerindeki bireylerin evlilik ve aile yaşantılarını gözlemleyen insanlarda bu denli yüksek oranlarda seyrederken; zamanlarının büyük çoğunluğunu parçalanmış aileleri görüp gözlemleyerek geçiren sosyal çalışmacıların, evlilik kurumu hakkında birtakım olumsuz düşüncelere kapılmaları ve evlilik hayatına ilişkin kaygı ve endişe duymaları olağan bir durumdur. Yine yapılan araştırma ile evli sosyal çalışmacılara oranla bekâr sosyal çalışmacıların çalışma alanında gözlemledikleri vakaların etkisiyle zaman zaman evliliği erteleme veya hiç evlenmeme düşüncesi içerisine girdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Türkiye İstatistik Kurumunun son 10 yıllık evlenme istatistiklerine baktığımızda; Türkiye’de 2009 yılında kadının ortalama ilk evlenme yaşı 23,5; erkeğin ilk evlenme yaşı 26,8 iken, 2019 yılına gelindiğinde kadının ilk evlenme yaşı 25’e; erkeğin ilk evlenme yaşı ise 27,9’a çıkmıştır (TÜİK, 2009-2019). TÜİK tarafından sunulan veriler, son 10 yıllık süreçte hem kadınların hem de erkeklerin ortalama ilk evlenme yaşlarında artış yaşandığını göstermektedir. Bu durum ise; kadın ve erkeklerde evliliklerin giderek ertelendiği veya ötelendiği anlamına gelmektedir. Evlilik yaşının artan bir eğilim göstermesinde toplumsal yapının değişim ve dönüşüm içerisinde olması başlıca etkenken; araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacılarda toplumsal değişim ve dönüşümün etkisine ek olarak, aile mahkemesinde gördükleri vakaların da evlilik kurumuna adım atmaya yönelik düşüncelerinin olumsuz olarak şekillenmesinde önemli bir etkisinin olduğu söylenebilir.

İşlevsel olmayan, çeşitli problemlere sahip evlilik ilişkilerine ve aile yapılarına şahit olma durumunun sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumunun sürdürülebilirliği konusunda inanç kaybı yaşamalarına ve mutlu bir evlilik ve aile hayatına sahip olmanın zor olduğuna dair bir düşünce geliştirmelerine neden olduğu tespit edilmiştir. Sosyal çalışmacıların, çalıştıkları vakalar üzerinde yaptıkları tespitlerin, aile kurumunun sağlam bir yapıya sahip olmasının güç olduğu, karşılaşılabilecek sorunlarda kolay dağılmasının mümkün olduğu yönünde çıkarımlarda bulunmaları üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Aynı zamanda, müracaatçıların anlattıkları olaylar karşısında sosyal çalışmacıların durumu içselleştirerek anlatılanların kendi evliliklerinde de yaşanıp yaşanmayacağına ilişkin bir sorgulama süreci içerisine girdikleri, anlatılanların kendi evlilik ve aile hayatlarında yaşanma ihtimalinin ise; sosyal çalışmacıları tedirgin ettiği anlaşılmıştır. Ayrıca sosyal çalışmacılarda tedirginlik yaratan bir diğer konu ise; cinsel istismara dair vakalardır. Aydın (2019: 137) tarafından sosyal çalışmacılarla yapılan bir çalışmada da katılımcılar, meslek hayatlarındaki unutamadıkları kritik deneyimlerinde önceliği istismar vakalarına vermişlerdir. Yukarıdaki ifadeler; aile mahkemelerinde görev yapmanın sosyal çalışmacılar üzerinde birtakım olumsuz etkileri olduğunu göstermektedir. Sosyal çalışmacılar ise bu olumsuz etkilerle; kendi kendilerine teselli vererek ve çalışma hayatı ile sosyal hayatı birbirinden ayırtırmaya çalışarak baş etmeye çalışmaktadır. Bu

bağlamda, sosyal çalışmacıların herhangi bir profesyonel desteğe başvurmadan kendi yöntemlerince çalışma alanının olumsuz etkileri ile baş etmeye çalıştıkları ancak araştırma sonuçlarından da anlaşıldığı üzere baş etme konusunda çok başarılı olamadıkları söylenebilir. Bu yönüyle bakıldığında, sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumu ile ilgili çalışma alanının olumsuz etkilerinden korunmaları ve bunlara ilişkin önlem alınması için profesyonel destek sistemlerinden yararlanmaları ve karşılaştıkları güçlüklerle ve sorun alanlarına yönelik çözümler üretilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yapılan araştırmalar Türkiye'de ideal çocuk sayısının iki olduğunu, iki çocuk sahibi olma normunun ülkemizde yerleştiğini göstermektedir (Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, 2016: 105; Öztürk, 2017: 12; Avcı, 2019: 164-166). Nitekim araştırma bulgularına bakıldığında da araştırmaya katılım sağlayan sosyal çalışmacıların en fazla 2 çocuğa sahip oldukları görülmüştür. Türkiye'de özellikle 1950'li yılların ortalarından itibaren doğurganlık seviyesinin hızlı bir azalma sürecine girmesinde sanayileşme, kentleşme hızının artması, eğitim seviyesinin yükselmesi, kadınların gelir getiren işlerde çalışmaya başlamaları ve düşünsel temeldeki değişimlerle aileciliğin öneminin azalarak bireyciliğin yükselişe geçmesi gibi durumların etkili olduğu söylenebilir (Koç, 2014: 174; Erol, 2018: 884). Araştırma sonucuna göre de ifade edilen durumların sosyal çalışmacılar üzerinde etkili olduğu düşünülmekle birlikte; çalışılan alanda görülen vakaların sosyal çalışmacılara ebeveyn-çocuk ilişkileri, çocukların nelere gereksinimlerinin olduğu ve boşanma aşamasında ne derece yıprandıkları konusunda bilgi edindirdiği, edinilen bu bilgilerin ise; sosyal çalışmacıların çocuk sahibi olma konusundaki görüşlerine olumsuz şekilde yansıdığı, çocuk sahibi olma ve çocuk yetiştirme konusunda endişe ve korkulara neden olduğu, özellikle cinsel istismar mağduru çocuklarla çalışmanın sosyal çalışmacıları derinden etkilediği ve endişe ve korkularını daha da artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan değerlendirmeler ve araştırma sonuçları dikkate alındığında aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılara yönelik olarak şu öneriler getirilebilir:

Araştırma sonucunda aile mahkemelerinde çalışmanın, azımsanmayacak oranda sosyal çalışmacının, evlilik ve aile kurumuna bakışının olumsuz bir ivme kazanmasında önemli bir etkiye sahip olduğuna ulaşılmıştır. Bu sebeptendir ki hem mesleğin farklı alanlarını görerek geniş bir bakış açısı ve tecrübe edinmeleri hem de dinamizm kazanmaları için alanlar arası rotasyona olumlu bakan sosyal çalışmacılara alan değişikliği yapmaları konusunda kolaylık sağlanabilir.

Yine araştırma sonuçları sosyal çalışmacıların, herhangi bir profesyonel desteğe başvurmadan kendi yöntemlerince çalışma alanının olumsuz etkileri ile baş etmeye çalıştıklarını göstermektedir. Buradan hareketle sosyal çalışmacıların evlilik ve aile kurumu ile ilgili çalışma alanının olumsuz etkilerinden korunmaları ve bunlara ilişkin önlem alınması için bir süpervizyon sistemi oluşturulmalı ve oluşturulan bu süpervizyon sistemi ile sosyal çalışmacıların çalışma alanlarında karşılaştıkları güçlüklerle ve sorun alanlarına yönelik çözümler üretilmelidir.

Araştırma sonuçları aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacıların, evlilik ve aile kurumuna ilişkin belli konularda olumsuz algıya sahip olduklarını göstermektedir. Bu nedenle sosyal çalışmacıların, evlilik ve aile kurumuna ilişkin olumsuz algılarının temelinde yatan sebepler ortaya çıkarılmalı ve bunların çözümüne yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma öncesinde aile mahkemelerinde görev yapan sosyal çalışmacılarla görüşme yapabilmek için Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğünden resmi izin alınmıştır. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulundan 01.10.2019 tarih ve 74555795-050.01.04- sayılı etik onay alınmıştır. Ayrıca katılımcılarla yapılacak olan görüşmeler öncesinde araştırmanın konusu, süresi, neyi amaçladığı ve içeriğine ilişkin açıklamaların yer aldığı "Aydınlatılmış Onam Formu" aracılığı ile araştırmaya katılım ve yapılan görüşmelerin kaydedilmesi konusunda rıza alınmıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- 2003 tarih ve 4787 Sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanun. Ağırman, C. (2006). İdeal bir davranış biçimi olarak empati ve hadislerde empati örnekleri. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10(2), 23-53.
- Akbaş, M., Gökyıldız Sürücü, Ş., Onat Köroğlu, C. ve Öztürk, M. (2019). Üniversite öğrencilerinin evlilik tutumlarını etkileyen faktörler. *Çukurova Medical Journal*, 44(1), 93-100.
- Akgül Gök, F. (2013). *Evli kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili algılarının aile işlevlerine yansımaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.
- Akpınar, B. (2019). Farklı teoriler çerçevesinde eş seçimi ve evlilik uyumu konularının incelenmesi. Kıriloğlu, M. ve Tekin, H. H. (Ed.), *Güncel Sosyal Hizmet Çalışmaları* (ss. 164-172). Konya: Çizgi Kitabevi.
- Alp, A. (2007). *Yeni çalışma biçimleri ve değişen aile yapısı bağlamında çalışan kadınlar*. (Tezsiz Yüksek Lisans Projesi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı. İzmir.
- Ashford, J.B. (2015). The changing face of forensic social work practice: An overview. Part XIV forensic social work. Corcoran, K. and Roberts, A. R. (Ed.), *Social Worker's Desk References-3rd Edition*. Oxford University Press. USA.
- Atamtürk, E. (2010). *Aile mahkemeleri uygulamalarında yaşanan sorunların aile mahkemesi*

- uzmanlarının tükenmişlik düzeylerine ve iş doyumlarına etkisi.* (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.
- Avcı, D. (2019). *Siyasal aidiyetler çerçevesinde bireylerin nüfus ve evlilik kurumuna ilişkin yargıları.* (Yüksek Lisans Tezi). Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı. Aydın.
- Aydın, B. (2019). *Korunmaya ihtiyacı olan çocuk örnekleminde sosyal hizmet uzmanlarının uygulamaları üzerinden mesleki rollerinin incelenmesi: niteliksel bir araştırma.* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. İstanbul.
- Barker, R. L. ve Branson, D. M. (2000). *Forensic social work. legal aspects of professional practice.* (second edition). London and New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Baş, T. ve Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri: Nvivo 7.0 ile nitel veri analizi.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Başaran, E. (2013). Ailenin işleyişi veya gerçekleştirimi. Aydın, M. (Ed.) *Sistemik Aile Sosyolojisi.* Konya: Çizgi Kitabevi.
- Bayer, A. (2018). Ailede yaşanan anlaşmazlıklar ve çözüm önerileri. *ANTAKIYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(2), 215-234.
- Baykara Acar Y. (2014). *Türkiye’de adalet sistemi ve adli sosyal hizmet.* Ankara: Haberal Eğitim Vakfı.
- Bayoğlu, F. ve Atli A. (2014). İnönü evlilik tutum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik analizleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 15(2), 397-415.
- Beşpınar, F. U. ve Beşpınar L. Z. (2017). Türkiye’de hane halkı yapıları ve evlilik pratiklerinde ikili resim: geleneklerin yanı sıra değişimin yansımaları. *Nüfusbilim Dergisi*, 39, 109-149.
- Betzig, L. (1989). Causes of conjugal dissolution: a cross-cultural study. *Current Anthropology*. 30(5), 654-676.
- Bilgin, Ö. ve Kılıç, M. (2018). Sosyal hizmet uzmanlarının bilirkişilik uygulamalarına dair bir araştırma. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 148-180.
- Bozgeyikli, H. ve Toprak, E. (2013). Üniversiteli gençlerin eş seçim kriterlerinin sıralama yargılarıyla ölçeklenmesi. *Gençlik Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 70-87.
- Burç, P. E. (2018). Evlilik ve aile olguları üzerinden gündelik hayata sosyo-kültürel bir bakış. 135-141.
- Burton, G. ve Dimpleby, R. (2002). *Teaching communication.* London: Routledge.
- Buz, S., Düzyurt, K. ve Sağlam, M. (2015). Aile mahkemesinde çalışan sosyal çalışma görevlilerinin sosyal inceleme raporlarına ilişkin değerlendirmeleri: Ankara Adliyesi örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 7-29.
- Canel, A. N. (2007). *Ailede problem çözme, evlilik doyumu ve örnek bir grup çalışmasının sınanması.* (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik ve Psikolojik Danışma Ana Bilim Dalı.
- Canel, A. N. (2012). *Aile yaşam becerileri.* İstanbul: Nakış Yayınevi.

- Cigler, E. (2014). Mediation: Its significance, technology and feasibility in social work services related to divorce issues. University of Johannesburg (South Africa).
- Çalış, N. (2022). İnsan hakları ve hukuk bağlamında adalet sisteminin sosyal boyutu: Adli sosyal hizmet. *The Journal of Social Science*, 6(11), 107-124. DOI: 10.30520/tjsosci.1051514
- Demir, B. (2020). *Adli alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarında iş stresi ve iş tatmini arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Sağlık Bilimleri Enstitüsü. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Duyan, V. (2012). *Sosyal hizmet: temelleri, yaklaşımları, müdahale yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metotlarına giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erol, Ö. P. (2018). Toplumsal değerler sistemleri olarak ailecilik ve bireyciliğin doğurganlık üzerine yansımaları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(35), 871-893. <http://www.10.21550/sosbilder.405705>
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gilligan, R. (2004). Promoting resilience in child and family social work: issues for social work practice, education and policy. *Social Work Education*, 23(1), 93–104. doi:10.1080/0261547032000175728
- Gönültaş, M. B. (2017). Adli sosyal hizmet: Adalet mekanizmasındaki yeri ve önemi. Yücel, D. ve Gönültaş M. B. (Ed.), *Adli Sosyal Hizmet: Yaklaşım ve Müdahale* (ss.2-12) Ankara: Nobel.
- Güleç, V. (2018). Aile ilişkilerinin sosyal medyayla birlikte çöküşü. *e-Journal of New Media / Yeni Medya Elektronik Dergi*, 2(1), 105-120.
- Gürsu, O. (2015). Değişen dünyada aile ve psikolojik problemler. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(1), 99-130.
- Hartley, P. (2010). *Kişilerarası iletişim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kafkaslı, R. (2019). *Evlü bireylerde problem çözme becerisi ve evlilik doyumu ile somatizasyon arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Işık Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Karaağaç, H. ve Çalık Var, E. (2021). Adli psikiyatrik alanda sosyal hizmet uzmanlarının rol ve işlevleri. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 18 (2021): 125-141.
- Karahan, A. S. ve Yıldırım, İ. (2021). Aile mahkemelerinde boşanan bireylerin boşanma sonrası yaşama uyumlarına ilişkin bir inceleme. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (46), 55-74.
- Koç, İ. (2014). Türkiye’de doğurganlık seviyesi ve örüntüsünün değişimi: 1968-2011. *Türkiye’de Aile Yapısı Araştırması*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. Ankara.
- Köknel, Ö. (2005). *İnsanı anlamak*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık.
- Maschi, T., Bradley, C. ve Ward, K. (2009). *Forensic social work psychosocial and legal issues in*

- diverse practice settings*. New York: Springer Publishing Company.
- Meclis Araştırması Komisyonu Raporu. (2016).
http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/sirasayi_sd.sorgu_baslangic.
- Merriam S. B. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. Turan, S. (Ed.) Ankara: Nobel.
- Nazlı, S. (2012). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Neuman, W. L. (2007). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar*. Özge, S. (Çev. Ed.) İstanbul: Yayın Odası.
- Özden, A. (2018). *Aile planlamasının sosyal hizmet bağlamında incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- Öztürk, N. S. (2017). TUIK 2016 aile yapısı araştırması raporu çerçevesinde Türk aile yapısının değişimi. 379-398.
- Punch, K. F. (2005). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. Bayrak, D., Arslan, H. B. ve Akyüz, Z. (Çev. Ed.). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Sancak Aydın, G. ve Demir, A. (2017). Lisansüstü öğrencilerinin eş seçimini etkileyen ve sınırlandıran görüş ve inançları. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(2), 627-652.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Şamar, B. (2018). *Mağduriyet bağlamında adli sosyal hizmet ve adli görüşme odaları: Eskişehir Adliyesi örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü. (2010). *Türkiye'de aile değerleri araştırması*. Ankara.
- Tercan, E. (2003). *Türk aile mahkemeleri*. 52(3), 19-53.
- Tortamış, M. (2014). *Evlili bireylerde romantik kıskançlık düzeyi ve aldatma eğiliminin şema terapi modeli çerçevesinde değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı. Ankara.
- Türkarlan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerine olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11), 99-108.
- Tüzemen, A. ve Özdağoğlu, A. (2007). Doktora öğrencilerinin eş seçiminde önem verdikleri kriterlerin analitik hiyerarşi süreci yöntemi ile belirlenmesi. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1), 216-232.
- Ünal, S. ve Avcı, D. (2019). Kolektiviteden bireyciliğe geçiş: Aile ve evlilik kurumuna dair değişen göstergeler ve kaygılar. *Turkish Studies*, 14(5), 2641-2668.
- Vural Batık, M. ve Kalkan, M. (2017). Evlilikte algılanan sorun çözme becerileri ve evlilik doyumu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 2630-2646.
- Yaman, Ö. M. (2014). *Apaçi gençlik, gençlerin toplumsal davranış ve yönelimleri: İstanbul'da "apaçi" alt kültür grupları üzerine nitel bir çalışma*. Türkiye Yeşilay Cemiyeti.

- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yurdakul, G. (2022). *Ebeveyn yabancılaştırma sendromu: Çocuklar, ebeveynler ve sosyal hizmet uzmanları üzerinden bir değerlendirme*. (Yüksek Lisans Tezi). Sosyal Bilimler Enstitüsü. Hacettepe Üniversitesi.
- Zastrow, C. (2010). *Sosyal hizmete giriş*. Çiftçi, D. B. (Ed.). Ankara: Nika Yayınevi.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). *Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile*. (Doktora Tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Antalya.

Türkiye’de Çocuk Cinsel İstismarının Spor Kurumundaki Boyutu

The Dimension of Child Sexual Abuse in Sports in Turkey

Erdal ÇETİN¹, İlknur HACISOFTAOĞLU²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Batman Üniversitesi,
erdal.cetin@batman.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4258-123X

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi,
ilknur.hacisoftaoğlu@bilgi.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-1435-9674

Başvuru: 14.03.2022
Kabul: 07.11.2022

Atf:
Çetin, E. ve Hacisoftaoğlu, İ. (2023).
Türkiye’de çocuk cinsel istismarının
spor kurumundaki boyutu. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 71-87. DOI:
10.33417/tsh.1086828

ÖZ

Çalışmanın amacı; Türkiye’de elit düzeyde spor yapan bireylerin çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismarı incelemektir. Araştırmada, nicel veri toplama tekniği olan anket kullanılmıştır. Ankette, demografik bilgiler ile birlikte, cinsel istismara maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin sorular sorulmuştur. Örneklem grubunun elit düzeyde spor yapan kişilerden oluştuğu çalışmaya, 82’si erkek, 124’ü kadın olmak üzere toplam 206 kişi dâhil olmuştur. Elde edilen verilere göre katılımcıların %33,5’i, çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalmıştır. Kadınlar (%43,5), erkek (18,3) sporculara göre daha fazla istismar edilmiştir. Çalışmada, çocukluk döneminde en fazla maruz kaldıkları istismar türünün "görünüş ya da beden ile ilgili cinsel yorumlar", "rahatsız edici düzeyde sokulma/temas" ve "cinsel içerikli mesaj/e-mail/mektup alma" olduğu belirlenmiştir. Yine bireysel spor yapan sporcular, takım sporları yapan sporculara göre daha fazla istismara maruz kaldıklarını bildirmiştir. Failin kim olduğu sorularında, "yaşça büyük sporcular" ve "antrenörler" in ilk iki sırada olduğu tespit edilmiştir. İstismar edildiklerini biri ya da birileriyle paylaşıp paylaşmadıkları sorusuna, katılımcıların büyük bir kısmı (% 66,7), kimse ile paylaşmadıkları cevabını vermiştir. Sonuç olarak çalışmadan elde edilen veriler, spordaki cinsel istismarın çocuklar için tehdit oluşturduğunu ve çocukların güven içinde spor yapmaları için çocuk koruma mekanizmalarının geliştirilmesi gerektiğini göstermektedir.

Anahtar sözcükler: Cinsel istismar, cinsel şiddet, sporda cinsel istismar

ABSTRACT

This study examines individuals who do elite-level sports sexual abuse experiences in childhood. A questionnaire, a quantitative data collection technique, was used in the research. In addition to the questions with demographic information, sexual abuse questions were asked to reveal the experienced abuse. A total of 206 people, 82 men and 124 women, were included in the study, in which the sample group consisted of people doing sports at the elite level. According to the obtained data, 33.5% of the participants were exposed to at least one type of sexual abuse. Female athletes (43.5%) experienced more abuse than male athletes (18.3%). In the study, it was determined that the most common forms of abuse that children are exposed to are "sexual comments about appearance or body", "troubling snuggling/contact" and "receiving sexual messages/e-mails/letters". It has been observed that child athletes who do individual sports are exposed to more abuse than team sports. "Older athletes" and "coaches" were ranked the highest when asked who the perpetrator was. Additionally, they were asked whether they shared the abuse they experienced, and most participants (66.7%) declared that they did not share their experiences with anyone. As a result, the data obtained from the study show that sexual abuse in sports poses a threat to children and child protection initiatives should be developed for children to do sports safely.

Keywords: Sexual abuse, sexual abuse in sport, sexual violence

GİRİŞ

Cinsel istismara yönelik çalışmalar, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de spor dışındaki kurumlara yoğunlaşmış durumdadır. Spor alanında yapılan sınırlı sayıdaki nitel (Çetin ve Hacısoftaoğlu, 2020; Terekli ve Çobanoğlu, 2018) ve nicel (Baştuğ vd., 2021; Gündüz vd., 2008; Özen vd., 2018; Yücel vd., 2014; Zengin, 2012) çalışmanın henüz Türkiye’ye özgü zengin bir literatür oluşturmada yeterli olmadığı görülmektedir. Oysaki medyaya yansıyan bazı olaylar, sporda cinsel istismarın akademik, sosyal ve kurumsal düzeyde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir. Daha önce spor kamuoyunda etkin olan bireylerin çocuk istismarına işaret eden ve çocuk korunmasını teşvik eden söylemlerine rağmen cinsel istismar olayları, sınırlı sayıda çalışma dışında henüz konuşulan, tartışılan veya çözüm üretilen bir alan olmaktan uzaktır. Medyaya yansıyan skandallar ise bireysel cezalandırmanın ötesine geçememiş ve bu cezaların kurumsal sorumluluktan uzak bir yaklaşımla değerlendirildiğine tanıklık edilmiştir. Brackenridge (2001), 90’lı yıllarda Birleşik Krallık’taki benzer kurumsal sürecin inkâr, reddetme, küçümseme, sorumluktan kaçış, ahlaki panikle yorumlayarak süreci görmezden gelme ve politika oluşturma konusundaki isteksizlik şeklinde geliştiğini gözlemlemiştir.

Genel olarak cinsel istismar; bir yetişkinin cinsel doyumunu tatmin etmek amacıyla yaptığı cinsel içerikli (temaslı, temassız veya penetratif) her türlü davranış olarak tanımlanır (Mountjoy vd., 2016; Polat, 2007: 45; Topçu, 2009: 97). Ancak çocuklara yönelik cinsel istismarın kavramsal olarak tanımlanmasında oluşan fikir birliğine rağmen hangi eylemin çocuk cinsel istismarı olduğu çalışmalarda farklılaşmaktadır. Bazen sadece istismarcı ile mağdur arasındaki fiziksel teması içeren eylemler ile sınırlandırılmaktadır. Bazen de fiziksel teması içermeyen cinsel eylemleri (röntgencilik, teşhircilik, rahatsız edici bakış vb.) kapsayacak şekilde genişlemektedir (Fortier vd., 2020). Bu durum araştırmalarda elde edilen verilere de yansımaktadır. Örneğin sporda çocuk cinsel istismarı ile ilgili oranlara bakıldığında, farklı cinsel istismar türlerinin araştırma alanına dâhil edilmesi ile farklı oranların elde edildiği görülmektedir. Sporda çocuk cinsel istismarı ile ilgili literatüre nicel verilerle kaynaklık eden Amerika (Volkwein vd., 1997), Kanada (Kirby ve Greaves, 1996), Norveç (Fasting vd., 2004), Avustralya (Leahy vd., 2002) gibi ülkelerdeki çalışmalar, spor kurumunun en az diğer kurumlar kadar risk teşkil ettiğini göstermiştir. Bu çalışmalarından sonra yapılan incelemelerde elde edilen veriler, ilk dönem çalışmalarını desteklemiştir. Alexander vd., (2011), Birleşik Krallık’ta geniş bir örneklem ile yaptıkları çalışmada, sporda kadınların %34’ü, erkeklerin %17’sinin cinsel tacize maruz kaldıklarını ortaya koymuştur. Vertommen vd., (2016) tarafından yapılan çalışmada, Hollanda ve Belçika’da sporda cinsel istismar oranının %14 olduğu açığa çıkarılmıştır. Onlara göre cinsel istimara maruz kalanların %66’sı kadınlardan, %34’ü erkeklerden oluşmaktadır. Yine Fasting vd., (2010), Çek, Yunan ve Norveçli sporcular üzerinde anket uygulamıştır. Çalışmada, ötekileştirici, rahatsız edici cinsiyetçi şaka ve ifadeler eklendiğinde her iki cinsiyet açısından oranların (%37) oldukça yükseldiğine dikkat çekilmiştir. Parent vd.’nin, (2016) lisede okuyan 14-17 yaş aralığındaki ergenlerle yaptığı çalışmada, yaşamları boyunca herhangi bir istismara maruz kaldıklarını beyan eden katılımcıların %5,3’ünün, istismar faili olarak spor antrenörünü işaret ettiğini belirlemiştir.

Sporda çocuk cinsel istismarını etkileme olasılığı olan diğer bir değişken yapılan sporun branşıdır. Bireysel sporlar ya da takım sporları ile cinsel istismar arasında ilişkinin olup olmadığına bakıldığında, farklı sonuçların olduğu görülür. Bazı çalışmalar (Vertommen, vd., 2015; Ahmed vd, 2018) istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin olduğunu, bazı çalışmalar (Fasting vd., 2004; Mountjoy vd. 2019) ise aralarında anlamlı bir ilişkinin olmadığını ortaya çıkarmıştır. Ancak bireysel sporlarda çalışma ortamı ve antrenör ile kurulan çalışma biçiminden dolayı daha fazla sorun oluşturabilmektedir. Takım sporlarında daha fazla çocuk ile aynı anda çalışılması ve birden fazla bireyin varlığı çocuklar için bir koruma yaratmaktadır. Ancak bireysel sporlarda antrenör ile birebir çalışılması ya da çocuk sporcuların olası bir tehditte koruyacak üçüncü bir kişinin eksikliği, takım sporlarına göre daha fazla risk taşımaya sebep olmaktadır. Bu bağlamda, bireysel sporlardaki çocuklar, antrenörlerinin cinsel istismarına karşı daha savunmasız kalabilmektedir. (Ahmed vd, 2018). Türkiye özelinde bakıldığında, özellikle ekonomik durum ve desteklerden dolayı bireysel sporların takım sporlarına göre daha kapalı ve şeffaflıktan uzak yerlerde yapılması istismar ihtimalini artırmaktadır (Çetin ve Hacisoftaoğlu, 2020).

Sporda cinsel istismar riskini artıran bazı faktörler vardır. Özellikle spor kurumunun düzeni, kültürü ve ilişkileri ile ortaya çıkan bu risklerin başında hiyerarşi ve güç ilişkilerinin geldiği söylenebilir (Wilinsky ve McCabe, 2020). Sonuç odaklılık ile başarının kutsandığı ve mutlak hedef olarak belirlendiği ve çocukların spor ile ilgili geleceklerinin yetişkinlere aşırı bağlı olduğu bir ortam kurulmaktadır. Antrenörlere duyulan aşırı güven ve onlara verilen koşulsuz yetki ve kontrol, çocuklara yönelik kötü muamelenin bir nedenidir. Bu durum istismarın ortaya çıkmasını engellemekte; çocukların ve ailelerin istismarı bildirmesindeki isteksizliğini beslemektedir (Brackenridge, 2001; Mountjoy vd., 2016; Owton ve Sparkes, 2017; Smits vd., 2017; Stirling ve Kerr, 2009). Yine sporun fiziksel temas ve performans gerektiren özelliğinden dolayı bazı istismar eylemlerinin normalleştirildiği görülmektedir (Toftegaard Nielsen, 2001). Yakın temas içeren eylemlerin spordaki normalleştirici söylemler ile gerçekleşmesi ve çocukların istismarı ifade etmede yaşadıkları zorluklar ciddi bir tehdit oluşturmaktadır (Gaedicke vd., 2021). Çocuk cinsel istismarında spora özgü modelin zeminini hazırlayanlardan biri olan Brackenridge (2001), hangi eylemlerin istismar olabileceğini, cinsel istismarın sürekliliği modeli ile açıklamaya çalışmıştır. Ona göre sporda kadınlara dönük ayrımcılıktan, taciz ve istismara kadar olan süreç, bir bütün olarak kurumsal zeminden destek almaktadır.

Konuyla ilgili yapılmış çalışmalarda (Ecorys ve Vertommen, 2019; Parent ve Demers, 2011) sporda mekânsal düzenin de ciddi bir risk oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle kapalı salon ve spor ortamları ile soyunma odalarının özel alan olma özelliği kaybetmesi, faile istismar için kolaylık sağlamaktadır. Yine çocukların ikamet ettikleri yerlerin dışında yapılan ve aile ve kurumsal denetimlerden uzak kamplar ve konaklamalar cinsel istismarın en fazla yaşandığı yerler olmuştur.

David'e göre (2005: 58), sporda cinsel istismar ile sporla kurulan güçlü bağ veya spora atfedilen önem arasında ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Gerçekten de çocukların aldıkları spor eğitimi yoğunlaştıkça; çocuklar, spor ortamında daha fazla süre geçirdikçe ve sporu hayatının merkezine koyarak hedeflerine ulaşmaya çalıştıkça risk artabilmektedir. Brackenridge ve Kirby (1997), çocukların sportif başarıya yaklaştıkları dönemin çocuk cinsel istismarındaki riski artırdığına dikkat çekmektedir. Bu yönüyle sporda cinsel istismar konusuna farklı çalışmalarla yakından bakmak önemli bir hale gelmektedir.

Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı; Türkiye'de elit düzeyde spor yapan bireylerin çocukluk döneminde (18 yaş ve altı) maruz kaldıkları cinsel istismarı farklı boyutları ile ortaya koymak ve değişkenler ile ilişkisi üzerinden incelemektir. Sporda hangi cinsel istismar türlerinin yaşandığı, bireysel ya da takım sporlarında yer almanın cinsel istismara maruz kalmada etkili olup olmadığı, istismar eyleminde failerin kimler olduğu, çocukluk döneminde maruz kaldıkları cinsel istismarı paylaşıp paylaşmadıkları araştırmanın ortaya çıkarmayı hedeflediği temel noktalarıdır.

YÖNTEM

Veri Toplama ve Veri Toplama Aracı

Araştırmanın amacına uygun olarak değişkenler arasındaki ilişkiyi test etmek için nicel araştırma yönteminin veri toplama aracı olan anket kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve otuz sorudan oluşan anket, Brackenridge (2001) tarafından oluşturulan cinsel istismarın sürekliliği tablosunda belirtilen cinsel taciz ve istismar türlerinden ve Alexander vd.'nin (2011) Birleşik Krallık'ta yaptıkları anketin cinsel istismar / zarar kısmındaki sorularından destek alınarak yapılmıştır. Anket oluşturma sürecinde konuyla ilgili çalışmaları bulunan iki uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Uzman görüşünden sonra araştırmacılar tarafından anketin ilk hali oluşturulmuştur. Etik kurul izninden sonra çalışma için öncelikle bir pilot bir uygulama yapılmıştır. Anket 20 kişiye uygulandıktan sonra bazı sorular yeniden değerlendirilmiştir. Demografik bilgiler ile spora ilişkin bilgilerin bulunduğu bazı sorular ve şıklarda değişikliklere gidilmiştir. Böylece anketin son hali oluşturulmuş ve anket, çevrimiçi bir ortama aktarılmıştır.

Anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların yaşını, cinsiyetini, gelir durumunu, ikamet yerlerini öğrenmeye dönük demografik bilgilerin olduğu sorular yer almıştır. İkinci bölümde bireyin spor hayatı ile ilgili sorular yer almıştır. Bu çerçevede spor branşı, spora başlama ve sporu bitirme yaşı, antrenör cinsiyetine ilişkin sorular ikinci bölümün sorularını oluşturmaktadır. Üçüncü bölüm ise anketin ana gövdesini oluşturan soruları içermektedir. Bu bölümde retrospektif bir yöntem ile katılımcıların çocukluk dönemlerinde cinsel istismara maruz kalıp kalmadıklarını öğrenmeye yönelik sorular bulunmaktadır. Bu bölümdeki sorular katılımcıların şu istismar türlerine maruz kalıp kalmadığını anlamayı amaçlamıştır: Beden ile ilgili cinsel yorumlar yapma; rahatsız edici düzeyde sokulma ve temasta bulunma; röntgencilik; rahatsız edici düzeyde görüşme isteği ve ilgi; cinsel

içerikli mesaj / e-posta gönderme; kişiyi teşhir edecek söylemler / fotoğraflar paylaşma; kişiyi uygunsuz şekilde öpme, kişiye dokunma / masaj yapma girişiminde bulunma; kişiye cinsel bölgelerini göstererek onu rahatsız etme ve cinsel ilişkiye zorlama.

Katılımcılar

Araştırmanın evrenini, Türkiye’de yaşayan ve elit düzeyde spor yapan/yapmış 18 yaşından büyük kişiler oluşturmaktadır. Spor bilimlerinde elit sporcu kavramı, belli bir spor geçmişi olan, profesyonel düzeyde spor yapan, sporda belli bir başarıya ulaşan ve sporu bir iş ve meslek alanı olarak gören sporcuları ifade etmek için kullanılır (Kılıçgil, 1998: 10). Elit sporcuların küçük yaşlardan itibaren spora başlama ihtimallerinin yüksek olması, spor alanı içinde daha fazla zaman geçirmeleri, spor ile güçlü bir bağ oluşturmaları ve antrenör, idareci, masör, doktor ve akranları ile daha fazla ilişki içinde bulunmaları araştırma evreni olarak belirlenmesinin ana nedeni olmuştur. Örneklem grubunun elit sporculardan oluşması için ankete katılımın ön koşulu olarak, katılımcıların milli sporcu veya en az ulusal düzeyde başarılarla sahip olmaları belirlenmiştir.

Çevrimiçi ortama aktarılan ankete başlamadan önce etik kurul izninde belirtilen gönüllü onam formunu okumaları ve ankete gönüllü olduklarına dair bağlantıyı işaretlemeleri istenmiştir. Onam formunda katılımcılara, anketin herhangi bir sorusunda ankete katılmayı bırakma hakkının olduğu belirtilmiştir. Ölçek çevrimiçi bir yöntem ile uygulandığından dolayı kolay örnekleme yöntemi (Ural ve Kılıç, 2021) tercih edilmiştir. Katılım sağlanması ve katılımcıların tüm Türkiye’yi kapsamaları için anket bağlantısı Türkiye’nin değişik üniversitelerine, farklı illerde bulunan Gençlik ve Spor İl Müdürlüklerine ve farklı branşlardan spor kulüplerine gönderilmiştir. Gönüllü onam formunun onaylanması ile başlanan anket çalışması, üç ay boyunca çevrimiçi ortamda bireylerin katılması için bekletilmiştir.

Çevrimiçi anketten kendi istekleri ile ayrılan veya demografik bilgilerin dışında soruları boş bırakan katılımcıların anketleri sistem tarafından kabul edilmediği için anketin şartlarını yerine getiren katılımcıların cevapları değerlendirmeye alınmıştır. Böylece üç ay boyunca ankete 82’si erkek, 124’ü kadın olmak üzere 206 kişi dâhil olmuştur. Türkiye’nin değişik bölgelerinden ankete dâhil olan katılımcıların özelliklerine ilişkin veriler tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1: Katılımcıların özelliklerine ilişkin demografik bilgiler

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler	Sayı (N)	Yüzde (%)	
1990 ve altı	18	8,7	
1991 – 1995	32	15,5	
1996 – 2000	88	42,7	
Katılımcıların doğum tarihi	2001 ve üstü	65	31,6
	Cevapsız	3	1,5
	Toplam	206	100,0

Tablo 1: Katılımcıların özelliklerine ilişkin demografik bilgiler (devamı)

Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler		Sayı (N)	Yüzde (%)
Katılımcıların cinsiyeti	Erkek	82	39,8
	Kadın	124	60,2
	Toplam	206	100,0
Katılımcıların ikamet ettikleri bölge	Marmara Bölgesi	40	19,4
	Ege Bölgesi	5	2,4
	Akdeniz Bölgesi	22	10,7
	İç Anadolu Bölgesi	41	19,9
	Karadeniz Bölgesi	17	8,3
	Doğu Anadolu Bölgesi	15	7,3
	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	65	31,6
	Cevapsız	1	0,5
	Toplam	206	100,0
Katılımcıların branşları	Takım sporları	116	56,3
	Bireysel sporlar	90	43,7
	Toplam	206	100,0

Verilerin Analizi

Anket süresi sonunda elde edilen veriler, SPSS 26 programına aktarılmış ve analiz edilmiştir. Katılımcıların çocukluk yıllarında hangi cinsel istismar biçimlerine maruz kaldıkları, maruz kaldıkları bu eylemlerin cinsiyet, bireysel ya da takım sporları ile ilişkisi, istismarın failleri, istismarın bildirimi ve bunun cinsiyet ile ilişkisi incelenmiştir. Söz konusu bu değişkenler arasında istatistiksel ilişki durumu ki kare ilişki (bağımsızlık) testi ile analiz edilmiştir. İstatistiksel anlamlılık, $p < 0,05$ düzeyi olarak belirlenmiştir.

BULGULAR

Yöntem kısmında belirtildiği gibi dokuz istismar biçiminden en az birini yaşadığını beyan eden katılımcının istismara maruz kaldığı kabul edilmiştir. Böylece elde edilen verilere göre katılımcıların %33,5'inin söz konusu cinsel istismar türlerinden en az birisine maruz kaldığı görülmüştür.

Tablo 2: Katılımcıların çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma oranları

İstismara Maruz Kalma	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı (N)	Yüzde(%)	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)
Hayır	67	81,7	70	56,5	137	66,5
Evet	15	18,3	54	43,5	69	33,5
Toplam	82	100	124	100	206	100

[$\chi^2=14,134$ sd=1 p=0,00]

Cinsiyet ile istismara maruz kalma arasındaki ilişkiye bakıldığında aralarında anlamlı bir ilişki olduğu ($p=0,00$) ve kadın katılımcıların daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları dikkat çekmektedir. Cinsel istismara maruz kalma oranı erkeklerde %18,3, kadınlarda ise %43,5'tir.

Tablo 3: Cinsel istismar türüne göre elde edilen veriler

Cinsel istismar türleri	Sayı (N)		Yüzde (%)	
	Hayır	Evet	Hayır	Evet
Çocuk yaşta, spor ortamında görünüş ya da beden ile ilgili cinsel yorumlara maruz kalma	167	39	81,1	18,9
	176	30	85,4	14,6
Çocuk yaşta, spor ortamında rahatsız edici düzeyde fazla sokulma/temas durumlarına maruz kalma	177	29	85,9	14,1
	183	23	88,8	11,2
Çocuk yaşta, spor ortamında uygunsuz şekilde öpme/dokunma/masaj gibi olaylara maruz kalma	187	19	90,8	9,2
	191	15	92,7	7,3
Çocuk yaşta, spor ortamında rahatsız edilecek düzeyde görüşme isteği ve ilgi veya biriyle yalnız kalmaya davet gibi durumlar ile karşılaşma	191	15	92,7	7,3
	194	12	94,2	5,8
Çocuk yaşta, spor ortamına cinsel organ veya cinsel bölgelerini göstererek rahatsız edilme	195	11	94,7	5,3
Çocuk yaşta, spor ortamında banyo veya duş alırken izlenme (Röntgencilik)				
Çocuk yaşta, spor ortamında birisiyle cinsel ilişkiye girmeye zorlanma				
Çocuk yaşta, spor ortamında teşhir edilecek eyleme ya da fotoğraf paylaşımına maruz bırakılma				

Hangi istismar türüne daha fazla maruz kaldıkları sorulduğunda; en fazla verilen cevabın “beden ile ilgili cinsel yorumlar” olduğu (%18,9) dikkat çekmektedir. Bunu “rahatsız edici düzeyde sokulma/temas” (%14,6) ve “cinsel içerikli mesaj/mail/mektup” (%14,1) takip etmektedir. En düşük oranlar ise “cinsel ilişkiye girmeye zorlama” (%5,8) ve “teşhir edilecek eyleme ya da fotoğraf paylaşımına maruz bırakılma” (%5,3) olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 4: Spor branşı ve cinsel istismara maruz kalma arasındaki ilişki

İstismara Maruz Kalma	Spor Branşı				Toplam	
	Takım Sporları		Bireysel Sporlar		Sayı (N)	Yüzde (%)
	Sayı (N)	Yüzde(%)	Sayı (N)	Yüzde (%)		
Hayır	86	74,1	51	56,7	137	66,5
Evet	30	25,9	39	43,3	69	33,5
Toplam	116	100	90	100	206	100

$\chi^2 = 7,475$ $sd=1$ $p=0,08$

Tablo 4'te, spor branşı (bireysel ve takım) ile istismara maruz kalma arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu ($p=0,008$) görülmektedir. Bireysel spor yapan bireylerin, çocukluk döneminde daha fazla istismara maruz kaldıkları görülmektedir. Bireysel spor yapanların %43,3'ü, takım sporu yapanların ise %25,9'u çocukluk döneminde istismara maruz kaldıklarını beyan etmiştir.

Tablo 5: Katılımcıların maruz kaldıkları istismarın failleri

Katılımcıların maruz kaldıkları istismarın failleri*	Cinsiyet			
	Erkek		Kadın	
	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)
Failin yaşça büyük sporcular olduğu istismar	14	93,3	38	70,4
Failin antrenör olduğu istismar	7	46,7	24	44,4
Failin masör / doktor / fizyoterapist olduğu istismar	4	26,7	21	38,9
Failin yöneticilerden oluştuğu istismar	6	40,0	17	31,5
Failin "diğer" bireyler olduğu istismar	8	53,3	15	27,8

*Bu soruda katılımcılar birden fazla şikkı işaretleyebilmektedir.

Araştırma kapsamında ölçülen diğer bir değişken, yaşanan istismarın failinin kim olduğuna ilişkindir. Her istismar türünün farklı failleri ya da herhangi bir istismarın farklı kişilerin yapabildiği dikkate alınarak katılımcılara, birden fazla kişiyi işaretleyebilecekleri söylenmiştir. Sonuç olarak Tablo 5'e göre, istismara maruz kalan bireylerin en fazla fail olarak belirttiği kişiler "yaşça büyük sporcular" olmuştur. Oran, kadınlarda %70,4; erkeklerde %93,3 olarak ölçülmüştür. "Yaşça büyük sporcular" şikkını işaretleyenlere failin cinsiyeti sorulduğunda, katılımcıların %40,8'i erkek; %17,3'ü kadın; %41,9'unun da hem erkek hem kadın arkadaş tarafından istismar edildiğini beyan etmiştir. Yaşça büyük sporcuları, "antrenör" (kadınlarda %44,4, erkeklerde %46,7) ve "masör / doktor / fizyoterapist" (erkeklerde %26,7, kadınlarda 38,9) takip etmiştir. Araştırmada dikkat çeken diğer bir husus ise istismara maruz kaldıklarını beyan eden katılımcıların birden çok faili işaretlemiş (%56,5) olmalarıdır.

Tablo 6: Katılımcıların maruz kaldıkları istismar olaylarını paylaşma durumu

İstismara maruz kalma olayını paylaşma durumu	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)
Maruz kaldım ve paylaştım	5	33,3	18	33,3	23	33,3
Maruz kaldım ama kimse ile paylaşmadım	10	66,7	36	66,7	46	66,7
Toplam	15	100	54	100	69	100

[$\chi^2 = 0,000$ sd=1 p=1,0]

Katılımcılara, yukarıdaki dokuz başlıkta yaşamış oldukları istismarları başkaları ile paylaşıp paylaşmadıkları sorulmuştur. Bu istismar türlerine maruz kaldıklarını beyan eden katılımcıların %33,3'ü paylaştığını, %66,7'si ise yaşadıklarını kimse ile paylaşmadıklarını beyan etmiştir. Kadın ve erkek katılımcılar açısından değerlendirildiğinde ise oranların birbirine eşit ve istatistiksel olarak anlamlı olmadığı görülmektedir.

Tablo 7: İstismara maruz kalan katılımcıların istismarı paylaştıkları kişiler

Paylaşılan kişiler*	Sayı (N)	Yüzde (%)
Arkadaşım ile paylaştım	21	42,9
Antrenör ile paylaştım	7	14,3
Ailem ile paylaştım	7	14,3
Akrabalarım ile paylaştım	5	10,2
Psikolog/Rehber öğretmen ile paylaştım	5	10,2
Öğretmenlerim ile paylaştım	4	8,2

*Bu soruda katılımcılar birden fazla şıkkı işaretleyebilmektedir.

Paylaştıklarını söyleyenler ise en yüksek oranda arkadaşları (%42,9) ile paylaştıklarını belirtmiştir. Birden fazla şıkkın tercih edilebildiği bu soruda, katılımcıların %14,3'ü antrenörü; %14,3'ü aileleri; %10,2'si akrabaları; %10,2'si psikolog / danışman ve son olarak %8,2'si öğretmenleri ile paylaştıklarını söylemiştir.

Tablo 8: Katılımcıların spor yaşantısı boyunca cinsel şiddet ya da istismara maruz kalıp kalmadıklarına ilişkin düşünceleri

Spor ortamında cinsel istismar veya şiddete maruz kaldığınızı düşünüyor musunuz?	Cinsiyet					
	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)	Sayı (N)	Yüzde (%)
Hayır	76	92,7	108	87,1	184	89,3
Evet	6	7,3	16	12,9	22	10,7
Toplam	82	100,0	124	100	206	100

Şu ana kadar ortaya konulan veriler, katılımcıların maruz kaldıklarını ifade ettiği eylemler üzerinden belirlenmiştir. Ancak bu tabloyu oluşturan "18 yaşından küçükken spor ortamında herhangi bir cinsel şiddet ya da istismara maruz kalıp kalmadıkları" sorusu, katılımcılara doğrudan sorulmuştur. Tablo 1'de en az bir cinsel istismar türüne maruz kalanların oranı, %33,5 çıkmasına rağmen istismarın doğrudan sorulduğu bu soruda oran, %10,7 çıkmıştır. Görüldüğü gibi istismar sorusu doğrudan sorulduğunda arada büyük bir fark oluşmuştur. Öyle ki istismar türleri sorularına verdikleri cevap ile istismara maruz kaldıkları ortaya çıkan erkeklerin sadece %40'ı (N=6), kadınların ise sadece %29,6'sı (N=16) geçmişte spor ortamında istismara maruz kaldıklarını düşünmektedir.

TARTIŞMA

Çocuklara yönelik cinsel taciz ve istismar tanımlarını birleştiren temel vurgu, cinsel ilgi ve taleplerin çocuk yaştaki bireye yönelmesidir. İstismarın niteliği, bireylerin öznel deneyimleri ve istismar sonrasında birey üzerinde oluşan etkiler, istismarın her bir çocuk için farklı şekillerde gelişmesine ve yorumlanmasına neden olmaktadır (Fasting vd., 2003). Özellikle taciz ve istismarın ağırlıklı olarak maruz kalanın bedeni etrafına gelişmesi ve sporun da bireyin bedeni etrafında gelişen etkinlikler olması, sporu riskli bir ortama dönüştürmektedir. Yine Bourdieu (2016: 21) sporu, zafer iradesini

aşlamaya çalışan, aynı zamanda kurallara uymayı gerektiren bir erkeklik okulu olarak yorumlanmaktadır. Bu anlamda eril tahakküm ilişkilerinin spor alanına yerleşmesi, bu alan içinde erkek üstünlüğünün ve hegemonyasının ön plana çıkarılmaya çalışılması ve hatta sporun erkekler için yaratıldığı ön kabulü (Messner ve Sabo, 1994: 9-10), istismar tehditinin sporun bir parçası gibi görünmeyen kadınlara yönelmesinin alt yapısını kurabilmektedir (Fasting vd., 2004).

Araştırmada elde edilen verilere göre, çocukluk döneminde kadınların %43,5'i, erkeklerin %18,3'ü, toplamda ise katılımcıların %33,5'i istismara maruz kalmıştır. Verilerin daha önce benzer yöntem ile (retrospektif) Leahy vd., (2002) tarafından Avusturalya'da yapılan araştırmada ortaya çıkan oranlara (kadınlarda %31, erkeklerde %21) yakın olduğu görülmektedir. Yine Ohlert vd.'nin (2021) Almanya, Hollanda ve Belçika'da yaptıkları çalışmada kadınların %41,6'sı, erkeklerin ise %19,3'ü cinsel şiddete maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Her üç ülkede de kadınların erkeklere oranla daha fazla cinsel istismara maruz kaldıkları tespit edilmiştir. Bu anlamda veriler, spor ortamında kadınların, erkeklere oranla daha fazla risk altında olduğunu göstermektedir.

Katılımcılara, hangi istismar türüne daha fazla maruz kaldıkları sorulduğunda; en fazla "beden ile ilgili cinsel yorumlar"ın yaygın olduğu dikkat çekmektedir. Bunu "rahatsız edici düzeyde sokulma / temas" ve "cinsel içerikli mesaj / mail / mektup" takip etmektedir. Ohlert vd., (2017), Almanya'da yaptıkları çalışmada, 19 farklı cinsel istismar türü sormuştur. Onların çalışmasında da "cinsel yorumlar / ifadeler", "sokulma / temas" daha yüksek oranlı istismar türleri olmuştur. Fasting vd., (2007), 25 elit kadın sporcu ile yaptıkları çalışmada, "istenmeyen fiziksel temas", "cinsel yorumlar ve şakalar" ve "cinsiyet ayrımcılığına dayalı aşağılayıcı tavırlar"ın yaygın istismar türleri olduğunu ortaya çıkarmıştır. Alexander vd.'nin (2011) araştırmasına göre, katılımcıların %34'ü ana branşlarında fiziksel temas / masaj gibi fiziksel yolla yapılan istismara maruz kaldıklarını beyan etmiştir.

Araştırmada incelenen diğer bir değişken de takım sporları ve bireysel sporların cinsel istismara etkisidir. Çalışmada, bireysel spor yapan bireylerin takım sporu yapan bireylere göre daha fazla istismar edilmeleri, spor branşlarının istismar için risk oluşturabileceğini göstermiştir. Fasting vd.'nin (2004) 660 Norveçli elit kadın sporcu ile yaptıkları çalışmada, spor türü (bireysel / takım sporları) ile cinsel istismar arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak Vertommen vd.'nin (2015), Hollanda'da telefon yardım hattı üzerinden yapılan şikayetleri incelediği çalışmada, bireysel spor yapan çocuklardaki şikayet oranının takım sporlarına oranla daha yüksek olduğunu belirlemiştir. Bireysel sporlarda, antrenör veya daha büyük sporcular ile bireysel yapılan çalışmalar ve antrenmanlar; takım sporlarına göre alanı denetleyen mekanizmaların eksikliği; çocuk sporcuların daha fazla istismara maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Yine bireysel sporların çocukları cinsel istismara hazırlamada (grooming süreci) uygulama kolaylığı vermesi, istismarcı için fırsat oluşturabilmektedir.

Araştırma kapsamında, cinsel istismar faillerinin kimler olduğu da sorulmuştur. Bu konuda çalışmalar (Alexandre vd., 2022; Darling vd., 2020; Hartill vd., 2021; Stirling ve Kerr, 2009), erkek faillerin ön plana çıktığını göstermektedir. Akran yaş gruplarında, zaman zaman oranlar daha yüksek

çıkarsa da güç ilişkileri bağlamında özellikle erkek antrenörlerin fail olduğu görülmektedir (Bjørnseth ve Szabo, 2018). Bu çalışmada ise dikkat çekici veri, istismarın birden çok failinin olmasıdır. İstismara uğrayan katılımcılar arasında, birden fazla aktör (yaşça büyük sporcu, antrenör, idareci vb.) tarafından istismar edildiğini söyleyenlerin oranı %56,5'tir. Failerin kim olduğuna bakıldığında ise "yaşça büyük sporcu" dikkat çekmektedir. Yaşça büyük sporcuları, "antrenör" ve "masör / doktor / fizyoterapist" takip etmiştir. Aynı şekilde istismar faili konusunda çalışmalar antrenörlere yoğunlaşsa da, bazı çalışmalarda takım arkadaşlarının ön plana çıktığı görülmektedir. Cinsel istismar failinin %56 oranında birden fazla kişi olduğu tespit edilen diğer bir çalışma da Vertommen vd.'nin (2017) çalışması olmuştur. Onların çalışmasında da erkek akran failer, en yüksek oran olarak belirlenmiştir. Yaşça büyük sporcuların fail olarak öne çıkması, spor kültürü içinde "büyük ağabey/abla" üzerinden kurulan hiyerarşik ilişkilere odaklanılması gerektiğini göstermektedir. Elmas vd. (2021), sporcular arasında yaş farkı ve oluşan hiyerarşik ilişkilerden dolayı takımın "ileri gelenleri" olarak görülen yaşça büyük sporcuların ve "çaylağı hizaya getirme" ritüeli ile daha küçük çocuklar üzerinde farklı şekillerde şiddet uygulayabildiğini belirlemiştir.

Alexander vd., (2011), takım arkadaşları ya da akranlarının bir fail olarak özellikle genç kadın sporculara uyguladıkları istismarın ön plana çıktığına dikkat çekmiştir. Ancak onların çalışmasına göre çocuk sporcular, elit / profesyonel düzeyde spor yapmaya başladıkça istismar faili olarak antrenör ön plana çıkmaktadır. Bu konuda yapılan diğer geniş bir çalışma Hartill vd. (2021) tarafından yapılmıştır. Altı Avrupa ülkesinde yapılan çalışmaya göre cinsel şiddette akranların en yüksek fail oldukları görülmüştür. Türkiye'de ise Baştuğ vd.'nin (2021) yaptıkları çalışmada, takım arkadaşı ya da sporcuların daha yüksek oranda fail oldukları tespit edilmiştir. Aynı çalışmada, cinsel şiddeti uygulayan kişi olarak antrenörün ikinci sırada olduğu belirlenmiştir.

Elde edilen diğer bir veri de çocukluk döneminde maruz kaldıkları istismarı paylaşılıp paylaşmadıklarıdır. Yaşanan istismarı başkaları ile paylaşmak, paylaşılan kişinin kimliğine (Ebeveyn, öğretmen, psikolog, kolluk kuvvetleri vs.) göre istismar sürecine müdahaleyi başlatabilmekte ya da istismar sürecini çocukların lehine olacak şekilde bitirebilmektedir. Çünkü istismar eylemini devam ettirmek için failin kullandığı en önemli argüman, mağduru sessizliğe itmektir. Brackenridge'e (2001: 35) göre, spor ortamında istismarın başlatılması ve gizliliğin sağlanmasında maruz kalan kişiyi işbirliğine zorlama, tehdit etme ve kişinin sır tutmasını sağlama gibi yöntemler istismara hazırlama (grooming) sürecinin önemli ayrıntılarıdır. Summit (1983), failin istismarda devamlılığı sağlamak için çocukları gizliliğe, çaresizliğe ve sır niteliği ile olayı saklamaya yönelttiğini belirtir. Nitekim araştırmada elde edilen veriler de bize katılımcıların cinsel istismara maruz kaldıklarında bunu paylaşmama eğilimi gösterdiklerini kanıtlamaktadır. Cinsel istismara maruz kaldığını belirten katılımcıların % 66,7'si yaşadıklarını kimse ile paylaşmadığını belirtmiştir. Paylaştıklarını söyleyenlerin ise tercihlerini arkadaşlarından yana kullandıkları görülmüştür. Müdahale edici özellikteki yetişkinler (ebeveyn, kolluk güçleri, psikolog vb.) ile paylaşma oranı, oldukça düşük çıkmıştır. Burada paylaşmama eğilimi hem belirtildiği gibi istismara hazırlık süreci ile

hem de maruz kalanın otorite olarak gördüğü aktörlerle paylaşmama tercihi ile ilişkilidir. Hâkim sosyal eğilimler ve kültürel olarak dezavantajlı bireyleri savunmasız bırakan normlar maruz kalanı sessiz olmaya (Keser, 2016: 60) yahut sadece eşiti gördükleri ile paylaşmaya yönlendirmektedir.

Araştırma bulgularından bir diğeri bireylerin maruz kaldıkları eylemleri cinsel istismar olarak görüp görmediklerine ilişkindir. Tablo 1’de görüldüğü gibi istismara maruz kaldıklarını belirtenlerin oranı, %33,5 iken “cinsel şiddet veya istismara maruz kaldınız mı?” sorusu doğrudan sorulduğunda oran, %10,7 seviyelerinde kalmıştır. Bu durum, hem mağdurun maruz kaldığı eylemi yorumlamasını hem de istismar bildirimini zorlaştırmaktadır. Üstelik çalışmaya katılanların 18 yaşından büyük yetişkinler olduğu dikkate alındığında, yetişkinlerin dahi bugünden bakıp geçmişte yaşadıklarını istismar olarak tanımlayamaması, çocuklar için maruz kaldıkları istismarı fark etmelerinin çok daha zor olabileceğini bize anlatmaktadır.

Araştırmada elde edilen ve konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalarla desteklenen veriler, sporda cinsel istismarının çocukluk yıllarında tehdit oluşturduğunu göstermektedir. Spor alanında çocuklar, başta yaşça büyük akran ve antrenörleri olmak üzere, yakın ilişkiler içinde oldukları yetişkinlerin cinsel istismar eylemlerine maruz kalmaktadır. Bunun yanında araştırmada dikkat çeken husus çocukların maruz kaldıkları cinsel istismar eylemlerini tanımlama ve bildirmede yaşadıkları dezavantaj olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırmada sporda cinsel istismarın hangi eylemlerle gerçekleştiği, istismarın cinsiyet ve spor branşı ile ilişkisi, istismar faillerinin kimler olduğu ve bireylerin maruz kaldıkları eylemleri cinsel istismar olarak görüp görmedikleri incelenmiş ve elde edilen verilerden hareketle spor kurumundaki cinsel istismar dinamikleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Şüphesiz çocukların yetişkinlerle bir arada olduğu her kurum, istismar açısından risk taşır. Bu anlamda belirleyici olan, çocukların güvenli bir ortamda spor yapmasını sağlayacak kurumsal süreçlerin geliştirilmesidir. Hâlihazırda Türkiye’de sporda çocuk korumaya ilişkin merkezi bir politika ve birim bulunmamaktadır. Sadece sınırlı sayıda federasyon sporda çocuk koruma konusunda eğitim ve politikalar yürütmekte, uluslararası federasyonlara ait çeşitli dokümanları Türkçeye çevirmektedir. Fakat herhangi birinde doğrudan ve sadece bu alanda çalışan bir birim bulunmadığı gibi, yapılan sınırlı sayıdaki çalışmanın uygulamaya geçmede çeşitli sıkıntıları mevcuttur. Özellikle geliştirilecek politikalarda spordaki ihmal ve istismar olayları ve bu olayların nedenlerinin ne olduğunun ortaya çıkarılması ile sınırlanan bir anlayışla değil, ne gibi çalışmalarla istismarın azaltılabileceği ya da ortadan kaldırılabilceği tartışmasını yapan önleyici bir bakışla harekete geçilmesi önemlidir. Sporda dünyadaki gelişmeler dikkate alınarak merkezi bir çocuk koruma programının geliştirilmesi, bu programın tüm federasyonlar ve ilgili spor kurumları tarafından uygulanabilir, adapte edilebilir bir yapıda olması ve programın varlığının, perspektifinin ve uygulamaya geçme kararlılığının tabanda bulunan tüm aktörlerle gerçekleştirilecek farkındalık programlarıyla yaygınlaştırılması önleme odaklı bir perspektifin gereğidir. Bu hususta, Gençlik ve Spor Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na önemli görevler düşmektedir.

Yine özerk federasyonlar, konu hakkında önleyici politikalar üzerinde yoğunlaşması daha güvenli bir spor ortamını sağlamada önemli olacaktır. Ayrıca bu denklemin diğer önemli bileşeni de sivil toplum kuruluşlarıdır. Dünyadaki deneyimler, istismar gibi hassas konularda isteksiz veya hantal bürokratik yapıları harekete geçirmede, sivil toplum çalışmalarının önemli olduğunu göstermektedir (Brackenridge ve Fasting, 2002; Chroni vd., 2012).

İstismar konusundaki kurumsal adımların yanı sıra çocuk ve ailelerin farkındalıkları da oldukça önemlidir. Spor etkinliklerine katılan çocuklar, güvenli bir ortamda spor yapmaları için sahip oldukları haklara dair bilinçlendirilmeli, ayrıca istismar eylemine maruz kalmaları durumunda nereye ve nasıl bildirmeleri gerektiği konusunda bilgilendirilmelidirler. Yine istismarı önleme konusunda aile önemli bir aktördür. Çocukların spor kurumlarına koşulsuz emanet edildiğine dair bir izlenimin oluşturulmaması, denetleyen, istismar konusuna duyarlı ve bu konuda farkındalık kazanmış ailelerin varlığı çocukların istismarını önlemede son derece önemli bir etkidir. Bunun için merkezi eğitim ve spor kurumları ailelerin bilgilendirilmesine dair sistemli politikalar ve uygulamalar geliştirmelidir.

Son olarak vurgulanması gereken diğer bir konu akademik çalışmalardır. Spor çocuğun yetişkinle yoğun iletişim içinde olduğu ve beden merkezli bir kurum olarak istismar ve ihmalin alana has biçimlerinin gelişebileceği bir kurumdur. Hem bu araştırma hem de konuyla ilgili daha önce Türkiye ve dünyada yapılan akademik çalışmalar, spor kurumunda çocuklara yönelik kötü muamelenin varlığını ve kuruma has biçimlerini veri elde etme süreçlerine dâhil ederek araştırmalarını yürütmektedir. Fakat halen bizzat spor alanında gerçekleştirilecek, disiplinlerarası bir bakış açısına sahip, konuyu derinlikle ele alan nicel ve nitel çok sayıda çalışmaya ihtiyaç bulunmaktadır. Bilhassa Türkiye’de sporda çocuklara yönelik kötü muamelenin henüz yeteri kadar çalışılmamış olduğu görülmektedir. Bu anlamda başta cinsel istismar olmak üzere, fiziksel, duygusal istismar ve ihmal gibi kötü muamele biçimlerinin sporun farklı alanlarını içerecek biçimde araştırılması önemlidir. Sporda istismar riskleri, failer, maruz kalan çocukların özellikleri, sporda istismarın çocuk üzerindeki etkileri, istismar bildirim süreçlerine ilişkin araştırmalar gibi her bir konunun bağımsız ele alınabileceği önemli başlıklar bulunmaktadır. Konu ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalar, sorunu görünür kılmak; nedenleri üzerinde kafa yormak; sorunla ilgili bir politika ortaya koymak ve soruna müdahale etmek için hangi süreçlerin kullanılması gerektiğini ortaya çıkarmak açısından önem taşımaktadır.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırma retrospektif bir yönetime dayanmaktadır. Retrospektif yöntemler istismar çalışmalarında yaygın kullanılan bir yöntemdir. Ancak yaşanan istismar süreci üzerinden geçen zaman artıka diğer travmatik deneyimler gibi farklı yorumlarla ifade edilebilmektedir. Yine araştırmacılar tarafından hazırlanan anket, spor ortamında muhtemel farklı araştırmalarda kullanılabilme potansiyeline sahiptir. Ancak bu durum anketin farklı sorularla zenginleştirilebileceği gerçekliğini

değiştirmemektedir. Örneğin araştırmada sorulan soruların dışında kalabilen dijital istismar gibi çok farklı cinsel istismar biçiminin olduğunu söylemek mümkündür.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma için Batman Üniversitesi Etik Kurulu'na başvuru yapılmıştır. 10.11.2021 tarihli ve 2021/03-17 sayılı karar ile Etik Kurulu'ndan onay alınmıştır. Çevrimiçi ortama aktarılan ankete başlamadan önce araştırmanın amacı ve kapsamı hakkında katılımcılara bilgi verilmiştir. Araştırmanın gönüllülük esasına dayandığı, verilerin çalışma dışında kullanılmayacağı konusunda bilgilendirilme yapılmıştır. Ankete katılmayı kabul eden katılımcılardan onam formunu çevrimiçi ortamda onaylamaları istenmiştir. Bu kısım onaylandıktan sonra katılımcılar çevrimiçi ankete katılmış ve sorularına cevap verebilmiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmed, D., van Niekerk, R. L., Yan Ho, W. G., Morris, T., Baker, T., Khan, B. A. ve Tetso, A. (2018). Female student athletes perceptions of acceptability and the occurrence of sexual-related behaviour by their coaches in India, *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 42 (1), 33-53.
- Alexander, K., Stafford, A. ve Lewis, R. (2011). The experiences of children participating in organised sport in the UK. Edinburgh: The University of Edinburgh/ NSPCC, *Child Protection Research Centre*.
- Alexandre, J., Castro, C., Gama, M. ve Antunes, P. (2022). Perceptions of sexual abuse in sport: A qualitative study in the Portuguese Sports Community. *Front. Sports Act. Living*, 4, 838-480.
- Baştuğ, G., Beyhan, R., Karaçavuş, H., Heb, S. ve Salman, F. (2021). Profesyonel sporcularda fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddetin cinsiyet değişkenine göre incelenmesi. *Avrasya Spor Bilimleri Araştırmaları*, 6 (1), 64 - 76.
- Bjørnseth I. ve Szabo, A. (2018) Sexual violence against children in sports and exercise: a systematic literature review, *Journal of Child Sexual Abuse*, 27 (4), 365 - 385.
- Bourdieu, P. (2016). Sosyoloji meseleleri. Ankara: *Heretik Yayınları*.
- Brackenridge, C. ve Kirby, S. (1997). Playing safe: assessing the risk of sexual abuse to elite child athletes. *International Review for the Sociology of Sport*, 32 (4), 407 - 418.
- Brackenridge, C. H. (2001). Spoilsports: understanding and preventing sexual exploitation in sport. London: *Routledge*.
- Brackenridge, C. ve Fasting, K. (2002). Sexual harassment and abuse in sport: The research context. *The Journal of Sexual Aggression*, 8 (2), 3-15.

- Chroni S, Fasting K, Hartill M, et al. (2012). Prevention of sexual and gender harassment and abuse in sports: initiatives in Europe and beyond. Frankfurt, Germany: *Deutsche Sportjugend im Deutschen Olympischen Sportbund*.
- Çetin, E. ve Hacısoftaoğlu, I., (2020). Factors facilitating child abuse in sports in turkey: the case of elite athletes. *Children and Youth Services Review*, 116, 105 - 120.
- Darling, A., Pope, L., Mooney, J. L., King, S. ve Ablett, G. (2020). Child sexual abuse in sports. The truth project thematic report.
- David, P. (2005). Human rights in youth sport. New York: *Routledge*.
- Ecorys ve Vertommen, T. (2019). Safeguarding children and in sport: a mapping study. *European Union*.
- Elmas, S., Hacısoftaoğlu, İ. ve Aşçı, F. H. (2021). Eş-toplumsallık hegemonik erkeklik ve kabul sınaması üçgeninde takım sporlarının irdelenmesi. *Moment Dergi, Erkeklikler - 1*, 4-24.
- Fasting, K., Brackenridge, C. ve Sundgot-Borgen, J. (2003). Experiences of sexual harassment and abuse among Norwegian elite female athletes and nonathletes. *Research Quarterly for Exercise and Sport*. 74 (1), 84 - 97.
- Fasting, K., Brackenridge, C. ve Sundgot Borgen, J. (2004) Prevalence of sexual harassment among Norwegian female elite athletes in relation to sport type. *International Review for the Sociology of Sport*, 39 (4), 373 - 386.
- Fasting, K., Brackenridge, C. ve Walseth, K. (2007). Women athletes' personal responses to sexual harassment in sport. *Journal of Applied Sport Psychology*, 19 (4), 419–433.
- Fasting, K., Chroni, S., Hervik, S. E. ve Knorre N. (2010). Sexual harassment in sport toward females in three European countries. *International Review for the Sociology of Sport*, 46 (1), 76 - 89.
- Fortier, K., Parent, S. ve Lessard, G. (2020). Child maltreatment in sport: smashing the wall of silence: a narrative review of physical, sexual, psychological abuses and neglect. *British journal of sports medicine*, 54 (1), 4-7.
- Gaedicke, S., Schafer, A., Hoffmann, B., Ohlert, J., Allroggen, M., Hartman-Tews, I., et al. (2021). Sexual violence and the coach–athlete relationship: a scoping review from sport sociological and sport psychological perspectives. *Front. Sports Active Living*, 3.
- Gündüz, N., Sunay, H. ve Koz, M. (2008). Incidents of sexual harassment in Turkey on elite sports women. *The Sport Journal*, 10 (2), 83–89.
- Hartill, M., Rulofs, B., Lang, M., Vertommen, T., Allroggen, M., Cirera, E., et al. (2021). CASES: Child abuse in sport: European Statistics – *Project Report*. Ormskirk: Edge Hill University.
- Keser, İ. (2016), Çocuk cinsel istismarı Diyarbakır örneği. Adana: *Karahan Kitapevi*.
- Kılıçgil, E. (1998). Sosyal çevre-spor ilişkileri, (teori ve elit sporculara ilişkin bir uygulama). Ankara: *Bağırhan Yayınevi*.
- Kirby, S. ve Greaves, L. (1996). Foul play: sexual harassment and abuse in sport. *In Paper presented to the Pre-Olympic Scientific Congress*, Dallas, 11 - 14.

- Leahy, T., Pretty, G. ve Tenenbaum, G. (2002). Prevalence of sexual abuse in organised competitive sport in Australia. *Journal of Sexual Aggression*, 8 (2), 16 - 36.
- Messner, M. ve Sabo, D. (1994) Sport, men and the gender order. Champaign IL: *Human Kinetics*.
- Mountjoy, M., Brackenridge, C., Arrington, M., Blauwet, C., Carska-Sheppard, A., Fasting, K., Kirby, S. Leahy, T., Marks, S., Martin, K., Starr, K., Tiivas, S. ve Budgett, R. (2016). The IOC Consensus Statement: harassment and abuse (non- accidental violence) in sport. *Br J. Sports Med*,. 1 – 11
- Mountjoy, M., Vertommen, T., Burrows, K. Ve Greinig, S. (2020). SafeSport: Safeguarding initiatives at the Youth Olympic Games 2018. *British Journal of Sports Medicine*, 54, 176-182.
- Ohlert, J., Seidler, C., Rau, T., Rulofs, B. ve Allroggen, M. (2017). Sexual violence in organized sport in Germany. *German Journal of Exercise and Sport Research*, 48, 59 - 68.
- Ohlert, J., Vertommen, T., Rulofs, B., Rau, T. ve Allroggen, M. (2021) Elite athletes' experiences of interpersonal violence in organized sport in Germany, the Netherlands, and Belgium, *European Journal of Sport Science*, 21 (4), 604-613.
- Owton, H., Sparkes, A. C. (2015). Sexual abuse and the grooming process in sport: Learning from Bella's story. *Sport, Education and Society*, 22 (6), 1-12.
- Özen, G., Emir, E. ve Koca, C. (2018). Türkiye'de sporcuların cinsel taciz algıları ve deneyimleri. *Spor Bilimleri Dergisi*, 29 (4), 157 - 177.
- Parent, S. ve Demers, G. (2011). Sexual abuse in sport: a model to prevent and protect athletes. *Journal Child Abuse Review*, 20 (2), 120-133.
- Parent, S., Lavoie, F., Thibodeau, M. E., Hébert, M., Blais, M. ve Team, P. A. J. (2016). Sexual violence experienced in the sport context by a representative sample of Quebec adolescents. *Journal Interpersonal Violence*, 31 (16), 2666 - 2686.
- Polat, O. (2007). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı tanımlar I. Ankara: *Seçkin Yayınları*.
- Smits, F., Jacobs, F. Ve Knoppers, A. (2017). Everything revolves around gymnastics: Athletes and parents make sense of elite youth sport. *Sport in Society*, 20 (1), 66–83.
- Stirling, A. E. ve Kerr, G. A. (2009). Abused athletes perceptions of the coach-athlete relationship. *Sport in Society, Cultures, Commerce, Media, Politics*, 12 (2), 227-239.
- Summit, R. (1983). The child sexual abuse accomodation syndrome. *Child Abuse and Neglect*, 7 (2),177 - 193.
- Terekli, M.S. ve Çobanoğlu, H.O. (2018). Sexual Harassment and abuse in sports: in the context of Turkey Sample determination of risk factors in relationship of coaches and female athletes. *Journal of Education and Training Studies*, 6 (10), 169 - 176.
- Toftegaard Nielsen, J. (2001). The Forbidden zone: intimacy, sexual relations and misconduct in the relationship between coaches and athletes. *Int. Rev. Sociol. Sport*, 36, 165–182.
- Topçu, S. (2009). Cinsel istismar. İstanbul: *Phoenix Yayınları*.
- Ural, A. ve Kılıç, İ., (2011) Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile Veri Analizi. Ankara: *Detay Yayıncılık*.

- Wilinsky C. L. ve McCabe, A. (2021). A Review of emotional and sexual abuse of elite child athletes by their coaches. *Sports Coaching Review*, 10 (1), 84-109.
- Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N. H. M. J., Hartill, M. J. ve Van Den Eede, F. (2015). Sexual harassment and abuse in sport: The NOC*NSF Helpline. *International Review for the Sociology of Sport*, 50 (7), 822–839.
- Vertommen, T., Veldhovenc, N.S., Wouterse, K., Kampenf, JK., Brackenridge, C., Rhind, D., Neels, K. ve Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse and Neglect*, 51, 223 – 236.
- Vertommen, T., Kampen, J., Schipper- Van Veldhoven, N., Wouters, K., Uzieblo, K. ve Van Den Eede, F. (2017). Profiling perpetrators of interpersonal violence against children in sport based on a victim survey. *Child Abuse and Neglect*, 63, 172 - 182.
- Volkwein, K., Schnell, F., Sherwood, D. ve Livezey, A. (1997) Sexual harassment in sport: Perceptions and experiences of American female student - athletes. *International Review for the Sociology of Sport*. 23 (3), 283 - 295.
- Yücel, A. S., Korkmaz, M. Karataş, Ö. Hergüner, G. Yaman, Ç. ve Çatıkkaş F. (2014). Determination of sexual harassment and abuse women athletes face in sports: A case study. *South Asian J Exp Biol*, 4 (3): 133 - 140.
- Zengin, E. (2012). Sexual harassment among turkish female athletes: the role of ambivalent sexism. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, *Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Sosyal Hizmet Perspektifinden Kadınların Vajinismus Deneyimlerine Bakmak*

Looking at Women's Vaginismus Experiences from a Social Work Perspective

Şükran KOLAY ÇEPNİ¹, Cengiz ÖZBESLER²

¹ Araştırma görevlisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, sukrankl@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5237-6291

² Profesör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü, ozbesler@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1397-6913

Başvuru: 05.03.2022
Kabul: 30.11.2022

Atf:
Kolay Çepni, Ş., Özbesler, C. (2023). Sosyal Hizmet Perspektifinden Kadınların Vajinismus Deneyimlerine Bakmak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 89-110. DOI: 10.33417/tsh.1082614

ÖZ

Genellikle biyomedikal söylem içerisinde tanımlanan vajinismus, Türkiye'de çok sayıda kadının deneyimlediği bir cinsel sorundur. Bu araştırmanın amacı, Türkiye'de vajinismus yaşayan bir grup kadının vajinismus deneyimlerine sosyal hizmet bakış açısıyla odaklanmaktır. Araştırmada feminist yöntem bilim kullanılmış ve 22 vajinismus kadınıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan analiz sonucunda, kadınların vajinismusunu salt fiziksel ya da psikolojik bir hastalık olarak görmedikleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın cinselliğinin tabulaştırılması ile ilişkilendirdikleri anlaşılmıştır. Ataerkiden beslenen kültürel kadınlık ve cinsellik inşası, partnerin vajinismus sürecindeki tutumu ve yeterince var olmayan kurumsal ve sosyal destek mekanizmaları, vajinismusun sürmesinde etkilidir. Vajinismusun tıbbileştirilmesi, kadınların bu konuda yaşadıkları zorluklara yeterince çözüm üretememektedir. Feminist sosyal hizmet uygulamalarının, vajinismus kadınlara bütüncül olarak destek olabileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: vajinismus, tıbbileştirme, kadın cinsel işlev bozuklukları, sosyal hizmet, feminizm

ABSTRACT

Vaginismus, which is generally defined within the biomedical discourse, is a sexual problem experienced by many women in Turkey. The aim of this research is to focus on the vaginismus experiences of a group of women living in Turkey from a social work perspective. Feminist methodology was used in the research and in-depth interviews were conducted with 22 women with vaginismus. As a result of the analysis, it was understood that women did not see their vaginismus as a purely physical or psychological disease, they associated it with gender inequality and the tabooing of female sexuality. The cultural construction of femininity and sexuality fed by patriarchy, the attitude of the partner in the vaginismus process, and the institutional and social support mechanisms that do not exist enough are effective in the continuation of vaginismus. Medicalization of vaginismus does not provide adequate solutions to the difficulties women experience in this regard. It is thought that feminist social work practices can support women with vaginismus holistically.

Keywords: vaginismus, medicalization, female sexual dysfunctions, social work, feminism

*Bu makale, Şükran Kolay Çepni'nin Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi'nde yürütülmekte olan "Türkiye'de Vajinismus Yaşayan Kadınların Sosyal hizmet İhtiyaçları" başlıklı doktora tezi çalışmasından üretilmiştir.

GİRİŞ

Cinsellik, 1950'lerle birlikte pozitivist bilim anlayışının radarına girmiş ve bu alanda ilk sistematik çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Davranışsal cinsellik araştırmalarının gelişmesi, tıbbi ve psikiyatrik bakış açısıyla hazırlanan Amerikan Psikiyatri Birliği Tanı Ölçütleri El Kitabı (DSM) gibi tıbbi sınıflandırma sistemlerinin, cinsel zorluklara "işlev bozukluğu" bakış açısıyla cinsiyetçi ve heteronormatif bir perspektifle yaklaşımlarına temel hazırlamıştır. Feminist cinsellik araştırmacıları, kadın cinselliğinin bu ve benzeri medikal sınıflandırmalarla tıbbileştirilmesine, zihin beden ayırımına tabi tutulmasına ve eril bakış açısının gölgesinde onu kuşatan sosyo-kültürel, politik ve kişilerarası adaletsizliklerin ve eşitsizliklerin görünmezleştirilmesine özellikle 1980'lerden itibaren yoğun biçimde karşı çıkmışlardır (Tiefer, 1988; Farrell ve Cacchioni, 2012; Tosh ve Carson, 2016).

Feminist seksoloji, bireyin cinselliğinin, tamamen doğal ve biyolojik olarak belirlenmiş, evrensel bir şey olmadığını; yaşadığı bağlam ve kültürden etkilendiğini vurgulamıştır (Wood, Koch ve Mansfield, 2006). Mahrem görüldüğü için bireysel bir mesele olarak algılansa da kadın cinselliği (Pernrud, 2003), ataerkil toplum tarafından sürekli denetlenen ve kadınlar üzerinde iktidar kurulan bir eril tahakküm alanıdır. Ancak tıbbileştirme bakış açısıyla cinsel zorlukların sosyal kökenleri -katı cinsiyet rolleri, eşitsiz güç ilişkileri, cinsellik eğitiminin yokluğu, düşük benlik saygısı, cinsel travmalar, performans standartları vb.- yok sayılmaktadır (Tiefer, 1988). Kadınların yaşadıkları cinsel zorluklar kendi anlatıları üzerinden değil, pozitivist tıbbi kriterlere göre tanımlanmaktadır. Cinsel sorunlarının çözümü ise kadın bedeninin erkeğin ihtiyaçlarına göre planlanmış, güç eşitsizliklerini görmeyen geleneksel cinsel terapiler aracılığı ile uygulanan, işleve odaklı müdahalelerle toplumun ve partnerinin beklentilerine göre "düzeltmesinde" görülmektedir (Margolin, 2017).

İlk kez 1800'lü yıllarda Amerikalı bir jinekolog olan Dr. J. Marion Sims tarafından adı konulan vajinismus, Dr. Sims tarafından güçlü vajinal kas spazmları nedeniyle kadınların cinsel birleşme gerçekleştirememeleri olarak açıklanmıştır (Erden, 2009). Üzerinden 200 yıla yakın bir süre geçmesine karşın, vajinismusun bu tanımında radikal bir değişiklik yapılmamıştır. DSM-V'te vajinismus, disparoni ile birleştirilmiş ve "cinsel organlarda-pelviste ağrı/içerme bozukluğu" başlığı altında yer almıştır (APA, 2013). Buradaki tıbbi tanıma uyan kadınlar, uzmanlar tarafından vajinismus olarak kabul edilmekte ve genellikle bilişsel davranışçı yaklaşıma dayanan ve cinsel terapi ya da vajinismus tedavisi olarak adlandırılan süreçlere yönlendirilmektedir. Bu tedavilerde "iyileşmenin" ölçüsü ise çoğunlukla penis vajina birleşmesinin gerçekleşebilmesi olarak görülmektedir.

Vajinismusun görülme oranı kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Vajinismusun doğu toplumlarında, batı toplumlarına kıyasla daha fazla görüldüğü söylenmektedir (Mizrahi, 2018). Örneğin İran'da bir aile planlama kliniğine başvuran 300 evli kadından %8'inin vajinismus olduğu belirlenmiştir; ancak İsveç'te bir nüfus grubunda yapılan çalışmada, kadınların %1'inin son 12 ay içerisinde vajinismus yaşadığı saptanmıştır (Shokrollahi, Mirmohamadi ve Meh, 1999; Engman,

Wijma ve Wijma, 2010). Vajinismus, Türkiye’de de oldukça yüksek oranda görülen bir kadın cinsel sorunudur. Türkiye’de kadınların kliniğe başvurmasına en çok neden olan cinsel sorun vajinismustur (Erden, 2009). Türkiye’de her on kadından birisinin vajinismus olduğu söylenmektedir (CETAD, 2022). Bu sayının bahsedilenden daha da fazla olabileceği düşünülmektedir.

Bazı kadınların neden vajinismus yaşıyor olabileceklerine dair farklı açıklamalar olsa da günümüzde vajinismusun ortaya çıkışında genellikle; cinselliğe dair olumsuz tutumların, bilgisizliğin, yanlış inanışların, cinsel suçluluk duygusunun, kadın cinselliğine dair tabuların, bekaret baskısının, organik patolojilerin, cinsel istismar deneyiminin, katı dindarlığın, olumsuz ebeveyn ilişkilerinin, partnerle olan ilişkinin niteliğinin ve kişiliğin rol oynadığına inanılmaktadır (Marshania, 2017; Munasinghe, Goonaratna ve De Silva, 2011; Farnam, Janghorbani, Merghati-Khoei ve Raisi, 2014; Reissing, Binik ve Khalife, 1999). Bu sebeplerin büyük çoğunluğunun toplumsal cinsiyet ve sosyo-kültürel faktörlerle ilişkili görünmesi, vajinismusun ortaya çıkışında toplumsal cinsiyet eşitsizliğini ve kültürü kritik bir yere koymamız gerektiğini düşündürmektedir. Bazı araştırmacılar, tüm bunlara ek olarak heteronormativitenin de kadınların vajinismus algısına etki ettiğine dikkat çekmektedir (Farrell ve Cacchioni, 2012; Haire, 2021; Tosh ve Carson, 2016).

Toplumsal cinsiyet rolleri, ataerkil normlar ve kültürel kadınlık inşalarına dayalı yaşamlarında, kadınlar için vajinismus bir hastalıktan ziyade “sağlıklı ve tam” kadın olma haline darbe vuran bir durumdur. Çeşitli çalışmalarda kadınlar, vajinismusu yalnızca tıbbi bir sorun olarak görmediklerini; yaşadıkları durumdan ötürü kendilerini kadın olarak başarısız hissettiklerini ve partnerlerine karşı sorumluluklarını yerine getiremedikleri için suçluluk duyduklarını ifade etmişlerdir (Şen, 2021; Kaler, 2006; Donaldson ve Meana, 2011). Cinsel ilişkinin normatif toplumsal cinsiyet inşalarına dayalı, doğal olarak gerçekleştirilmesi gerektiği kabulü, cinselliği çevreleyen kültürel, kişilerarası ve içsel senaryoları görünmez hale getirmekte; ancak cinsel problemler, onu kuşatan çevresel ve ilişkisel bağlamlar olmadan ve kadınların cinsel hayatları haricinde yaşamlarının bütünü bilinmeden doğru anlaşılammaktadır (Turan Yunusoğlu, 2021).

Ülkemizde, kadınların cinsel benliklerini toplumun beklentileri etrafında şekillendirmeleri ve sürekli denetim altında tutmaları beklenmektedir. Cinselliğin pek fazla konuşulmadığı toplumumuzda, kadın cinselliği büyüme sürecinde riskler, tehlikeler ve mitler üzerinden, olumsuz aktarılabilmektedir. Kadınların evrensel cinsel haklarını yeterince elde etme durumları da şüpheli görünmektedir. Buna karşın, “evlendikleri zaman” ise onlardan cinsel yaşamlarının sorunsuz olması ve hemen anne olmaları beklenmektedir. Bu beklenen resmi bozan bir etmen olan vajinismus, bu tabloda, kadınların korku etrafında inşa etmek zorunda kaldıkları cinsellik kurgularının şaşırılmaması gereken bir sonucu olarak algılanmak yerine, tıp aracılığı ile psikolojik ve fiziksel bir kişisel anomali olarak görülmektedir (Turan Yunusoğlu, 2021). Bu da vajinismusla yönelik mevcut bakış açısını kadınların refahı için sorgulamak gerektiğini düşündürmektedir.

Bu araştırmada kadınların vajinismus deneyimleri, sosyal hizmetin bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmaktadır. Ülkemizde yüksek oranda görölen vajinismusun, bu durumu yaşayan kadınlara birçok zorluk yarattığı düşünülmektedir. Çalışmada vajinismus kadınların kendi seslerine yer vererek, bu deneyimin incelikli unsurları görünürlüştirmeye çalışılmaktadır. Cinsellik kurgusundan başlayarak, bir grup kadının vajinismus olduklarını keşfettiklerinde izledikleri yol haritasına ve bu deneyimden yaptıkları çıkarımlara odaklanılmaktadır. Böylelikle, vajinismusunu tamamıyla tıbbileştirmek yerine, vajinismus kadınları kendi koşulları içinde anlamaya ve onlara sosyal hizmet aracılığıyla destek olmaya yarayacak çıkarımlarda bulunmaya imkân doğabilecektir. Sosyal hizmet, insan haklarına ve sosyal adalete olan vurgusuyla, cinsel alanda zorluk yaşayan kadınlara destek olmada önemli aktörlerden birisi olarak görölmektedir. Sosyal hizmet, tüm unsurlarıyla cinselliğin teorileştirildiği ve çalışıldığı bir alandır (Hicks, 2008). Cinsellik sorunları hem doğrudan hem de dolaylı olarak sosyal hizmet uzmanlarını uzun yıllar boyunca ilgilendiren bir konu olmuştur (Matek, 1983). Vajinismus deneyimini “evresi içerisinde” ele almak ve bu durumu yaşayan kadınların yaşadıklarını görünürlüştirmek, onların refahını artırıcı çalışmaların yapılabilmesi ve sosyal adaletin sağlanması adına önemli bulunmaktadır.

YÖNTEM

Bu araştırmada, niteliksel feminist yöntem bilim kullanılmış ve araştırmacının ana pozisyonunu bu nokta belirlemiştir. Kadınların cinsel alanda yaşadıkları zorlukların ve adaletsizliklerin toplumsal ve politik arka planlarının; tıbbileştirme, tıbbi teknolojiler, dil ve pozitivizm ekseninde yok sayılmasını önlemek adına, kadın cinselliğine yönelik feminist niteliksel araştırmaların çoğalmasında önemli görölmektedir (Blaxter, 2009). Araştırmanın öznelerini, Türkiye’de yaşayan vajinismus kadınlar oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, kendisini vajinismus deneyimine sahip olarak tanımlayan ve 18 yaşından büyük 22 kadınla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış bir form ile kadınların, vajinismusunu keşfetme ve onunla baş etme süreçlerine ve kadınlık ve cinsellik inşalarına ışık tutan sorular sorulmuştur. Katılımcılara ulaşmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın, nitel doğası gereği, bir grubu temsil ettiğine ve genellenebilir olduğuna dair bir iddiası yoktur.

Katılımcılara ulaşmada iki ana strateji izlenmiştir. İlk olarak vajinismus konusunda çalışan çeşitli sağlık kuruluşlarına, uzmanlara başvurulmuş ve araştırma izni istenmiştir. Birkaç klinikten olumlu dönüş alınmış olsa da Mart 2020’de Türkiye’de başlayan Covid-19 pandemisi sonucunda oluşan kapanmalar nedeniyle bu yolla katılımcılara ulaşmak mümkün olmamıştır. Birinci stratejiye eş zamanlı olarak araştırmacı tarafından araştırmasını detaylıca tanıtan bir duyuru ilanı hazırlanmış ve kendi sosyal ağında sosyal medya aracılığı ile paylaşılmıştır. Araştırmacı, alışması için gönüllü katılımcılar aradığını belirttiği bu ilanı, kendi sosyal ağındaki kişilerin de kendi ağlarındaki diğer kişilerle paylaşması konusunda yardım istemiştir. Bu kolektif zincirin uzun bir süre devam etmesiyle birlikte, araştırma ilanı birkaç kadına ulaşabilmiştir. Çalışma, araştırmaya gönüllü olarak katılmak için araştırmacıya ulaşan kadınlarla birlikte gerçekleştirilmiş, araştırmacının verilerin doğunluğa

ulaştığını düşündüğü noktada tamamlanmıştır. Çalışmaya dahil edilen katılımcıların hiçbirisi, araştırmacının kendi ağındaki birebir tanıdığı kişiler değil, tanıdıklarının paylaşımı ile kendisine yönelen, tanımadığı kişilerdir.

Görüşmeler, Şubat-Temmuz 2020 tarihleri arasında yürütülmüştür ve ortalama 90 dakika sürmüştür. Pandemi kısıtlamaları nedeniyle görüşmelerin büyük bölümü çevrimiçi gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılar araştırmacının başında; araştırma ve gizlilik hakkında detaylı biçimde bilgilendirilmiş ve her birinin aydınlatılmış onamları alınmıştır. Bir görüşme hariç tüm görüşmelerde izin alınarak ses kaydı alınmıştır. İzin alınamayan görüşmede ise yazarak not tutulmuştur. Çalışmada katılımcılara gerçek kimliklerine referans vermeyecek şekilde takma isimler verilmiştir. Verilerin toplanması sürecinde etik bir zorlukla karşılaşılmağıdır. Aynı toplumda yaşayan kadınlar olarak, araştırmacı ve katılımcılar, görüşmeler esnasında eşitlik ve samimiyet içerisinde karşılıklı paylaşımlarda bulunmuşlar, birlikte sorgulayıp, birbirlerinden öğrenmişlerdir.

Çalışmanın veri analizi için Maxqda Analytics Pro programı kullanılmış ve açık kodlamaya dayanan betimsel bir analiz yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 3 tema ortaya çıkmıştır. Bu temalar şunlardır: “cinselliğin anlamı”, “vajinismus haritası” ve “vajinismusu deneyimlemiş olmak”. Bu temalara ait kategoriler ve kodlar bulgular kısmında açıklanmıştır. Katılımcıların yaşları ise 22 ile 39 arasında değişmektedir ve 9 farklı şehirden katılım sağlamışlardır. Katılımcıların çok büyük bir kısmı üniversite mezunudur ve orta gelirlidir. Görüşmeler esnasında, çalışmayan 2 katılımcı ve eğitimine devam eden 5 öğrenci katılımcı haricinde, tüm katılımcılar bir işte çalışmaktadır. Katılımcıların 17’si evli, 1 katılımcı boşanmış ve 4 katılımcı ise bekarıdır. 16 katılımcı vajinismusu atlattığını 6 katılımcı ise halen vajinismus olduğunu belirtmiştir. Çalışma grubunun benzer sosyo-ekonomik özelliklere sahip kişilerden oluşması, araştırmanın sınırlılığı olarak görülmektedir.

BULGULAR

1. Cinselliğin Anlamı

Bu tema içerisinde, katılımcıların cinsellik inşalarına ışık tutan “cinselliğin anlamı” kategorisi ele alınmaktadır.

1.1. Cinselliğin Anlamı: “Puzzle’in bir parçası”

Katılımcılara, cinselliğin kendileri için ne anlama geldiği sorulmuştur. Katılımcılar, kendileri için cinselliğin anlamını ifade etmişler ve “puzzle’in parçası”, “sevdiğin kişi ile”, “bastırılan bir şey”, “tabu” ve “ilişkideki en temel şey değil” kodları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların cinsellik anlayışının toplumsal etmenlerle çevrili oluşu dikkat çekmiştir. Anlamı farklılaşabilse de her katılımcı için cinselliğin, ön sevişme ve cinsel birleşmeden oluşan iki aşamalı bir sürece işaret ettiği görülmüştür. Vajinal birleşmenin dahil olduğu cinsellik, katılımcıların tamamı için cinselliğin “tam” halidir. Sadece ön sevişme pratiklerinin dahil olduğu cinsellik ise hemen hemen hepsi için “önemli ve güzeldir” ancak “tam olmayan” bir cinsellik sürecidir. Vajinismus ise bu iki aşama arasındaki geçişi engellemektedir.

Bu nedenle Bej hariç hepsi, vajinismusu kendileri için önemli bir anormallik, çözülmesi gereken ciddi bir sorun olarak tanımlamakta ve bu konuda onu aşmak için bir şey yapma ihtiyacı hissetmektedir. Bej, hiçbir erkekle yaşamı boyunca duygusal ya da cinsel bir birliktelik yaşamak istemediğine karar verdiği için vajinismus konusunda psikolojik destek almak haricinde bir şey yapma ihtiyacı duymamaktadır.

“Hayatın bir alanı, puzzle’ın bir parçası gibi bence ve keyifli de olabiliyor bazen. Bunu sürdürmek istiyorsun doğal olarak. Sadece, vajinismus kalıntılarını hala yaşadığım için zorlanıyorum ama bu konuda kendimi geliştirmek, daha iyi bir seviyeye gelmek de istiyorum, o hep aklımda.” (Kahverengi, 30 yaş)

“Tam” bir cinsellik katılımcıların büyük çoğunluğu için yalnızca sevilen ve ciddi bir ilişki içinde olunan kişiyle paylaşılması gereken bir şeydir. Çoğu için de bu sevilen kişi aynı zamanda evlenilen kişi olmuştur.

“Ciddi bir ilişki olduktan sonra, güven olduktan sonra evlilik de çok önemli değil bence ama ben bunu yaşamayı evlilikten sonra olarak tercih ettim. Eşim de öyle istedi. Öyle tercih etmeyi asla yargılamam ama, en azından ciddi bir ilişki içinde yaşanması daha doğru geliyor bana.” (Yeşil, 32 yaş)

Bazı katılımcılar, cinsel birleşmeyi baştan doğal kabul etseler de o gerçekleşmediğinde de ilişkinin yine yürüyebileceğini söylemektedir. Kendi vajinismus deneyimleri ve bu süreçte eşleriyle yaptıkları müzakereler onları ilişkilerinde cinselliği deneyimlemek için farklı pratikler kullanmaya yönlendirmiştir. Bu şekilde de olabildiğini görmeleri, her ne kadar diğerini gerçekleştirememek özellikle çocuk sahibi olma ve partnerine karşı sorumluluğunu yerine getirememeye üzerinden onları üzse de bir nebze iyi hissettirmiştir. Neredeyse tüm katılımcılar, cinsel birleşme kısmı haricinde, cinsel yaşamlarının iyi olduğundan söz etmiştir.

“Şimdi birlikte olamasak da tabi eşimle sevişiyorsun, okşuyorsun, dokunuyorsun. Hatta eşim diyordu ömür boyu böyle olsan da kabul ediyorum. Hatta ben ayrılalım falan diyordum. Böyle olmaz falan ama şey bizim cinsel yaşantımız o şekilde de devam ediyordu yani.” (Yavruağzı, 39 yaş)

Cinselliğin anlamı hakkında katılımcılar farklı görüşler bildirseler de hemen hemen hepsinin cinselliği bir tabu olarak algılayarak büyüdüğü ve meşru zamanı geldiğinde onu heteronormatif beklentilere uygun biçimde deneyimlemeyi “gerçek bir kadın” olmanın ana şartı olarak gördüğü anlaşılmıştır.

2. Vajinismus Haritası

Bu temada, katılımcıların vajinismuslarını keşfetmeleri ve onunla başa çıkmaya çalıştıkları sürece odaklanılmaktadır. “Vajinismusun keşfi”, “vajinismus sürecini uzatan faktörler”, “vajinismus bir kadının hisleri” ve “vajinismus tedavisi” bu temanın kategorileridir.

2.1. Vajinismusun Keşfi: “İçten içe biliyordum”

22 katılımcının 20'si vajinismus olduğunu, ilk vajinal cinsel birleşme denemesinin istedikleri gibi gerçekleşmemesi sonucunda keşfetmiştir. 2 katılımcı ise cinsel birleşme düşüncesinin dahi zihinlerinde yoğun korku yaratması nedeniyle, vajinismus olduklarını kendi kendilerine yaptıkları araştırmalar sonucunda anlamıştır. Çok büyük bir grup katılımcı, geçmişten aldığı birtakım ipuçları nedeniyle, “korkumun farkındaydım” diyerek, vajinismus yaşamasının kendisi için sürpriz olmadığını ifade etmiştir. “Yapamam diye düşünmedim” diyen katılımcıların da olduğu çalışmada; birkaç katılımcıya göre bu durum, o an yaşanana kadar “hiç üzerinde düşünmedim” dedikleri bir durumdur. Bedeninden, özellikle cinsel organından yıllarca uzak durmak, cinselliğin konuşulduğu anlarda ya da “tehlike içeren” kızılı erkekli bulunulan ortamlarda bacaklarını sıkmak gibi ipuçları, katılımcılara ileride cinsel yaşamlarında bir sorun yaşayabileceklerini önceden düşündürmüştür.

“Evlendiğimizde buna dair hayallerimiz vardı ama ben biliyordum sorun yaşayacağımı. Şöyle söyleyeyim yani gençliğimden beri, kendimi tanıma aşamasından beri ben zaten özel bölgeye böyle dokunamayan, orayı çok hassas gören, pamuklara sarmalayan bir insandım. Yani çok gereksiz anlam yüklemişim. Ben mesela size şöyle söyleyeyim, üniversitede ilk defa bir kızılı erkekli ev ortamında kaldığımız zaman ben sabah bacaklarım ağrılarak uyandım. Yani bacaklarımı o kadar kasmışım ki uyandığımda deli gibi ağrıyordu. İçten içe biliyordum ama ona yansıtmıyordum çünkü onu da hayal kırıklığına uğratmak istemiyorum çünkü o da sonuçta hayatında ilk kez yaşayacak ve bunu ona yaşatamazdım.” (Beyaz, 29 yaş)

“Ablamın vajinismus olduğunu bana söylemesiyle fark ettim. Ondan önce bir iğrençlik duyduğumun farkındaydım ama daha çok bunu hani belki erkek arkadaşım yoktur belki olsa düzelir ki erkek arkadaşım olmasına da karşıyım. Ablamda ilk sorun olunca ki benim ablamın hiç böyle sorunları olmazdı, korkmazdı da ama evlendiği gece anlamış bunu. Ben de durdum düşündüm, ya dedim bende de bunlar bunlar var, ben de vajinismusum. Sonra giderek daha çok araştırdım ve farkına vardım. Çok uzun süredir bende bu var.” (Bej, 22 yaş)

Katılımcıların aktardıklarında dikkat çeken önemli bir nokta ise bu konudaki kaygılarına ve şüphelerine rağmen, hiçbir katılımcının bu durumu partneriyle cinsel ilişki deneyimi öncesinde paylaşamaması ya da bu konuda profesyonel bir destek almaması olmuştur. Görünen o ki cinselliğin tabulaşması, kadınları yalnızlaştırmaktadır.

2.2. Vajinismus Sürecini Uzatan Faktörler: “Böyle böyle derken uzun bir zaman geçti maalesef”

Bej hariç tüm katılımcılar, vajinismusunu keşfettikten sonra bu konuda bir şey yapma isteği duymuştur. Ancak, tanımladıkları pek çok faktör nedeniyle bu istekleri ya gerçekleşmemiş ya da gerçekleşmesi düşündüklerinden fazla zaman almıştır. Bu temada ortaya çıkan kodlar: “partnerin tutumu”, “zamanla olacaktır düşüncesi”, “kendim çözmeliyim”, “yüksek ücretler”, “durumu kabullenme güçlüğü”, “doktor

korkusu”, “iyi giden cinsel yaşam”, “bekar olmak”, “iş yoğunluğu”, “konuşmaktan utanmak”, “önceki başvurularından verim alamadığını düşünmek” ve “henüz çocuk planı olmaması” olmuştur.

Birçok katılımcı için partnerlerinin tutumu vajinismus sürecinde başat rol oynamıştır. Partnerlerin neredeyse tamamı vajinismus konusunda oldukça anlayışlı ve teselli edicidir. Bu tutum çoğu katılımcıya göre iyi ama eksiktir. Vajinismus kabul etmeyen, küçümseyen, kadının çözmesi gereken kişisel bir sorun olarak gören, çözüm konusunda araştırma yapmayan, kendi cinsel sorunlarına odaklanan, destek almak için bütçe ayırmak istemeyen partnerler bu durumun uzamasına neden olmuştur.

“Kabullenmedi, hiçbir zaman bir sorun olarak görmedi. Bu da bizim sürecimizi yavaşlattı. Her zaman için benim zihnimde olduğunu, o olayın bende bittiğini, kendi başıma da çözebileceğimi, doktora bir sürü para verip söylemesi ne işimize yarayacak diye bakıyordu açıkçası. Bu arada tabi ben doktor araştırıyorum, fiyatlarını falan da söylüyorum, işte kaç binler havada uçuşuyor yani bu iş için. Öyle olunca o daha soğuk bakıyor, niye yani niye biz bunu yapabilecekken niye bir doktora bu kadar para verelim gibi düşünüyor. Konuşmak istemiyordu. Böyle böyle derken uzun bir zaman geçti maalesef.” (Turkuaz, 27 yaş)

“Akışına bırakalım dedik. Zaten evlendik hani istediğimiz zaman olur herhalde gibi düşündük ve akışına bıraktık. Çocuk planımız yoktu, olur bir gün zaten dedik. Hani kendi kendime çözmeye çalıştım okuyarak falan, hani diyorum ya yaşımız da küçüktü zaten. Mutluyduk ama vakit kaybetmişiz yani geriye dönüp baktığımız zaman.” (Taba, 35 yaş)

Birçok katılımcı, bir noktada vajinismus konusunda profesyonel destek almaya karar verse de tedavilerin pahalılığı, utanmak veya bekar olmak gibi faktörler bunun önünde önemli birer engel olmuştur.

“Öyle ücretler söylediler ki aradığım özeller. Yani öyle bir duruma getirmişler ki vajinismus bile, sanki paran varsa bu bir lüks ve paran varsa yaşayabilirsin cinselliği gibi olmuş!” (Kırmızı, 26 yaş)

“Genel kanı çift olarak gitme diye duydum internette. Açıkçası şu an hala müzakere sürecindeyim. Bir de çekindiğim konular var. Hani Türkiye’de olması bunun. Şimdi bir kadın doğuma gittiğimde, normalde başka problemler için gidiyorum. Kadın doğumcudan çok orada bir de hemşire var işte. Gittiğimde ilk zaten bekaret konusunda bir şey var, yani önyargı var. Hani bana neden evlilik öncesi düşünüyorsun tedaviyi dese şu an...” (Turuncu, 28 yaş)

“Utandığım için, bunu dile getirmekten kaçındığım için, mesela yardım aramak bile 1 yılımı aldı. O eksiklik ve kendini suçlamayla belki, bilmiyorum, çok daha erken olabilirdi, konuşmaya çekinmeseydim.” (Yeşil, 32 yaş)

Vajinismus, kadınların kişisel bir sorunu olarak algılanabilse de onların etrafındaki pek çok faktörden önemli derecede etkilendiği gözlenmektedir.

2.3. Vajinismus Bir Kadının Hisleri: “Sürekli kendinle kavga etmek”

Olması gereken bir şeyi gerçekleştiremediklerini düşünen katılımcılar, vajinismus sürecindeki hislerinden bahsetmiş ve “eksiklik”, “başarısızlık”, “üzüntü”, “mahcubiyet”, “yetersizlik”, “niye ben”, “tam olmayan, yarım”, “kadın gibi olmayan”, “özgüven azalması”, “suskunluk” ve “kötümserlik” kodları ortaya çıkmıştır. Vajinismus olduğu için eksiklik, başarısızlık, üzüntü hisleri katılımcıların hepsinin tanımladığı yaygın hislerdir. Gerektiği gibi olmadığını, öyle yaratılmadığını düşünen, kendini ve bedenini marjinalleştiren çokça katılımcı vardır.

“Yani işte çocuk yapamayan bir kadına nasıl toplumsal cinsiyet “eksik, yarım” imaj yüklüyorsa, vajinismus olan kadın da öyle bence. Bilen uzaklaşır çoğu insan, cinsel olarak diyorum. Uğraşmak bile istemez. Ben kendimi eksik hissettim. Hiçbir zaman kendimi tam hissettiğimi her anlamda söyleyemem.” (Turuncu, 28 yaş).

“Kendimi başarısız hissediyorum. Olması gereken bir şey vardı ve benden kaynaklı olmuyormuş gibi. Sürekli kendinle kavga etmek zorunda kalıyorsun.” (Kırmızı, 26 yaş)

Mahcubiyet tanımlanan bir başka önemli histir. Çoğu katılımcı vajinismus nedeniyle partnerine karşı kendisini mahcup hissettiğini söylemektedir. Bunun ana nedeni, cinsel birleşmeyi ilişkide yerine getirilmesi gereken temel bir görev olarak görmeleridir.

“İster istemez ona karşı bir şey hissediyorsun, mahcup. Başka zaman olsa mesela onun söylediği bir şeye karşılık tepki veririm ama alttan almayı bu süreçte öğrendim. Sabrı öğrendim yani çünkü ilk zamanlar çok ağlıyordum. Her olmadığında ben oturup sabahlara kadar ağlıyordum. O dönemde eşimin bana söylediği şeylere, yaptığı hareketlere karşılık daha alttan almayı öğrendim. Yani mahcup hissediyorum o nedenle alttan alıyordum aslında. Mesela hala devam ediyor bu.” (Lacivert, 28 yaş)

Çoğu katılımcı sık sık bu durumun niye kendisinin başına geldiğini sorguladığını söylemektedir. Kendilerini “bir kadın gibi” hissedemediklerini söyleyen önemli sayıda katılımcı olmuştur. Yaşadıkları durumun özgüvenlerini azalttığını, kendilerini kötümser yaptığını ve suskunlaştırdığını söyleyen katılımcılar vardır.

“Ağlıyordum, üzülüyordum. Mutsuz oluyordum yani yapamadığım için. Herkes yapabiliyor da ben niye yapamıyorum. Neden ben diyordum. Yani eşimi mutlu etmek istiyordum. Sonuçta çoğu erkek bunun için evleniyor falan diyorlardı ilk zamanlar bana yapamadığımı söylediğim zaman evli arkadaşlarım. İşte yapman gerekir, çok önemli bir şey falan işte nasıl yapamıyorsun, şunu dene bunu dene işte herkes bir şey söylüyordu. Oturup niye ben diye düşünüyordum, ağlıyordum.” (Lila, 24 yaş)

Kadınlık ve cinselliğin kültürel inşasından etkilendiği düşünülen vajinismus algısının, katılımcıların kendilerine yönelik duygularını da olumsuz etkilediği aşikardır. Bu olumsuz hisleri vajinismus kadınlarla yapılacak mesleki çalışmalarda birlikte sorgulamanın ve değiştirmenin mümkün olabileceği düşünülmektedir.

2.4. Vajinismus Tedavisi: “Gerçek birleşme, evet o oluyor, ama vajinismus orada bitmiyor”

22 katılımcının 6’sı vajinismus için hiçbir yere başvurmamıştır. Bu katılımcıların bir kısmı, kendi kendilerine uyguladıkları dilatör egzersizleri, meditasyon, video izleyerek bilgilenme, zeytinyağı kullanmak gibi yöntemlerle zamanla vajinal cinsel birleşme yaşayabildiklerini söylemiştir. 16 katılımcı ise vajinismus keşfetmelerinin akabinde çeşitli yerlere başvuru yapmış ve bazıları “vajinismus tedavisi” almıştır. Bu katılımcıların çoğu süreci tamamlamış ve cinsel birleşme sağlayabilmiştir. Bir kısmı ise süreçlerini ekonomik yük, zaman darlığı ve verimsizlik gerekçeleriyle yarıda bırakmıştır.

“Ya hocam, dedim benim çok durumum yok, dedim ben sürekli gelip seans şey yapamam ama 1-2 defa gittim. Üçüncüde hoca evde de bu şekilde yaparsan mantıklı olur dedi, öyle yaptım. Ben çok gayret ettim, şey yaptım ama internette yine baktım yani. Böyle devam ettim. Sanki seansa gidiyordum gibi devam ettim kendimce. 4-5 yıl sürdü yani aşmam toplamda. Tamam, ben ilişkiye girdim, tamam kızkık zarım gitti, yani tamamen aştım onu, ama ben düzenli bir ilişkiye giremiyordum ki. O yüzden 4-5 yıl sürdü yani.” (Siyah, 30 yaş)

Başvuru yapan 16 katılımcının neredeyse tamamı ilk olarak kadın doğum uzmanlarına başvurmuştur. Gidilmesi gereken ana yerin burası olduğunu düşünmelerinin ana nedenleri, anatomik açıdan “normal” olduklarının ve bekaretlerinin teyitlerini almak istemeleridir.

“Eşime dedim ki doktora gidelim birlikte, neden olmuyor bir gidelim dedim. Ama benim amacım ona kız olduğumu kanıtlamaktı. Sonra ben doktora söyledim, gizlice dedim böyle böyle bir şey var ve ben eşime bunu kanıtlamam gerekiyor. O da dedi ki bir şey kanıtlamak zorunda değilsin. Hayır dedim bunu söyleyin. Yani sonra çıktık odadan, oturduk ondan sonra, dedi ki şu an için kızkık zarında bir bozulma yok dedi. Ben sizi yönlendireceğim demesiyle eşim kalktı ve beni orada bırakıp gitti. Ben peşinden koştum. Geldik yolda kavga, sen beni bunun için mi getirdin buraya. Evet dedim, sana benim bir şekilde kendimi kanıtlamam gerekiyordu çünkü rahat edemeyecektim. O da dedi ben sana bugüne bugün bir kere sordum mu ya, sevgilin var mı diye bile sormadım, neden böyle bir şey yaptın, diyerek baya tartışma oldu.” (Lacivert, 28 yaş)

İlk etapta kadın doğum uzmanlarına başvuran katılımcıların büyük bir kısmı, bu aşamadan bir süre sonra vajinismus “tedavisi” almak için, cinsel terapist unvanına sahip kadın doğum uzmanı, psikiyatrist, psikolog ve sosyal hizmet uzmanına başvurmuş ve destek almıştır. Yalnızca Yavruağzı, bir sağlık memurundan kayıt dışı şekilde anestezi etkili iğne ile belden aşağısının uyuşturulması yoluyla “yardım” almıştır.

“Bir hemşire arkadaşşıma anlatmıştım. Bir sağlık memuru var dedi. 16 yıl öncenin X şehri, vajinismus bilinmiyordu pek. Gittim konuştum çaresizlikten. Dedi eşinle geleceksin böyle böyle olacak. Beraber gittik, şey dedi, abla dedi, ben sana dedi, alttan üç iğne yapacağım dedi, vajina bölgene dedi, uyuşturacağım seni dedi... Sonra işte alt taraftan bana iki tane iğne vurdular ve eşimle eve gittik. İşte biz ağrım olsa da bir şekilde birlikte olduk zaten, üç dört adet sonra da hamile kaldım. Ama

atlatmadım hocam, atlatamadım. Hala var korkum. Yani kasılıyorum, korkuyorum.” (Yavruağzı, 39 yaş)

Diğer katılımcıların aldıkları tedaviler, cinsel doğru bilgilendirme ve parmak ya da dilatör egzersizlerinin birlikte uygulanmasını içermektedir. Profesyonel destek almış katılımcıların büyük çoğunluğu, özel kliniklerden hizmet almıştır. Yalnızca 2 katılımcı üniversite hastanelerinden hizmet almış ama bunun için ekstra ücret ödemiştir. Katılımcılar, vajinismusunu atlatma süreçlerini değerlendirmiş ve sonucunda “hazineyi keşfetmek”, “doğru bildiğin yanlışlarla yüzleşmek”, “bedenle tanışma”, “himenektomi”, “ödevleri yapmak”, “izinsiz müdahale”, “eziyet”, “konuşacağız sandım” ve “kökene inemedikten sonra” kodları ortaya çıkmıştır.

Katılımcıların, vajinismus tedavisi ile ilgili iki temel noktayı vurguladıkları dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, katılımcıların istisnasız hepsinin, vajinismusunu yaşaması çok zor bir şey olarak tanımlarken aynı zamanda bu deneyim aracılığıyla bedenleriyle, cinsel organlarıyla, cinsellikleriyle tanıştıklarını vurgulamalarıdır. Her bir katılımcı, bu sürece gelene kadar bu tanışmadan kaçtığını, özellikle cinsel organı ile yaşamının bu noktasına kadar ilişki kurmamaya çalıştığını söylemiştir. Profesyonel destek ya da kendi kendine yardım süreçlerinde karşılaştıkları cinsel eğitim ve egzersizler, onları çok zorlarsa da bu konuda onlara bedenleriyle tanışmak için birer kapı açmış ve bu nedenle iyi hissettirmiştir.

“Parmak terapileri bilmem neler çok iğrençti ama mesela şey çok güzeldi, bana şey demişti aynayı karşına almanı istiyorum, incelemeni istiyorum, dokunmanı istiyorum, orada farklı bir şey var falan diye mesela o benim için çok bağlayıcı ve çok aydınlatıcı bir şey olmuştu. Yani çok değişik değil mi? Mesela 2 tane farklı bir boşluk var ama bilmiyorsun. Hiç mi bakmadın yani falan diyorsun, ya da bu kadar zor muydu? Bak evet, yaradılışında varmış aslında, sen normalsin. Mesela bunlar o kadar iyi gelen şeyler ki. Birçok insan için basit olabilir ama benim için çok zor ve şeydi yani.” (Fuşya, 32 yaş)

Keşfetme süreci, aynı zamanda cinselliğe ve bedene dair doğru bilinen yanlışlarla yüzleşmeye de yol açmıştır. Pek çok katılımcı bu süreçte yanlış bilgilerini eleme, yerine doğru bilgileri yerleştirme fırsatı bulmuştur.

“Cinsellik de böyle bir şey. Sen bunu 27-28 yıl boyunca kullanmamışsın, şu an kullanmaya başlamak istiyorsun. Ama hani nasıl yapacağını bilmiyorsun, bu çok normal. Bir şekilde benim zihnimde yanlış bildiğim bütün şeyleri bana açıkladı. Ben çok soru sordum zaten. Kafama takılan her şeyi sordum ve çok net bir şekilde cevapladı. Birçok şeyi yanlış biliyordum dedim. Yani kendimle alakalı da eşimle alakalı da birçok konuda yanlış şeyler düşünüyorduk.” (Beyaz, 29 yaş)

Katılımcılardan 2’si, cinsel terapistlerinin önerisiyle, sürece başlamadan hemen önce himenin bir cerrahi operasyonla alınması anlamına gelen himenektomi operasyonunu geçirdiklerini belirtmiştir. Başka katılımcılardan da bu öneriyi alanlar vardır.

“Ben himenektomi operasyonu geçirdim bu tedavide. O da şu; kızlık zarım çok kalın bir dokuya sahipmiş zaten. Herhangi bir vajinismusum olmuş olmasa bile ilk cinsel birleşmede çok acı çekeceğimden dolayı ilk cinsel birleşmede sonradan vajinismus olabilirmişim. Doktor yapaım rahat edersin dedi, tedaviden önce onu oldum.” (Mor, 29 yaş)

Tedavi süreciyle ilgili ikinci ana nokta ise katılımcıların, aldıkları vajinismus terapilerinin yeterince kökene inemediği, penetrasyonun sağlanması haricinde kalan konularla pek ilgilenmediği ve kaygıları azaltmada yetersiz kaldığı konularındaki eleştirileridir. Neredeyse tüm katılımcılar, cinsel birleşme sürecindeki korku ve kaygılarının tam geçmediğini ifade etmektedir. Vajinismusun yol açan köklerin tedavide yeterince sorgulanmaması ve “iyileşme” standardının sadece vajinal birleşmeyi sağlamak olması bunun nedenidir.

“Psikolojik boyutuna da inilmedi. Sistemati olarak çözdük. Peki duygularım neredeydi? Duygularım çözülmüdü aslında. Duygusal olarak çözülsedim isteksizliğim hala sürer miydi?” (Fuşya, 32 yaş)

“Kaç defa birleştik, ama hala bu korkuyu yaşayabiliyorum. Evet, şeyi sağlıyorsun, hani herkes şey istiyor, bir tane gerçek birleşme, evet o oluyor, o şey değil ama, vajinismus orada bitmiyor.” (Toprak, 24 yaş)

Vajinismus tedavisi sürecinde, bedenine izinsiz müdahale edilen katılımcılar vardır:

“Beni egzersiz için odaya aldılar. Ben önceden biliyordum bir egzersiz olacağını. Muhtemelen de vajina üzerinden olacağını ama korkarım diye hiç araştırmak istemedim bu doktorun yöntemini. Çünkü parmak egzersizi değildi ona bakmıştım sitesinden. Parmak egzersizi düşüncesi bile beni çok kötü yapıyordu. Sonra doktorun asistanı girdi zaten odaya. Bana bir krem sürdürdü vajina bölgesine, işte rahatlamaya çalış filan derken birden büyük bir acı hissettim. Çığlık kıyametim çünkü vajinama bir şey soktu. Birkaç saniye sonra rahatla dedi bana, oldu dedi. Sonra ben sakinleşmeye çalıştım ama titriyorum ve bana bunun ince bir dilatör olduğunu, başardığımı söyledi... O zaman çok çaresiz olduğum için hiçbir şey demedim ve onu vajinismusun geçmesi için ödenmesi gereken bir şey gibi düşündüm ama bugün düşünüyorum ve sinir oluyorum bu yapılan. Tecavüze uğramışım gibi hissediyorum.” (Kahverengi, 30 yaş)

Katılımcıların vajinismus tedavilerine yönelik anlatıları, bu tedavilerle ilgili kadınlar adına hem güçlendirici hem de yetersiz ve olumsuz sonuçlara işaret etmektedir. Vajinismus tedavilerini, mevcut halleriyle tartışmaya açmak ve kadınların refahı adına geliştirilmesi gereken yönlerini vurgulamak gerektiği düşünülmektedir.

3. Vajinismusun Deneyimlemiş Olmak

Bu temada, katılımcıların vajinismus algılarına ve bu konudaki önerilerine değinilmektedir.

“Vajinismusun tanımı”, “vajinismusun nedenleri” ve “vajinismusun ne iyi gelir” temanın kategorileridir.

3.1. Vajinismus Nedir: “Fiziksel bir sorun olarak görmüyorum bunu”

Katılımcılar vajinismusunu tanımlamış ve “beden değil zihin” ve “kadın olmanın bir bedeli” kodları ortaya çıkmıştır. Katılımcıların hiçbiri vajinismusunu salt fiziksel ve psikolojik bir hastalık ya da kas spazmı olarak tanımlamamıştır. Onlar vajinismusunu, semptomları bedende ortaya çıkabilen ama kök nedeni zihindeki toplumsal kodlar ve buna bağlı çeşitli travmalar olan bir sorun olarak görme eğilimindedir.

“Bence kişinin fizikselden ziyade zihnini sınırlandırması, yani bilinç altına yerleştiği yanlış bilgileri bir şekilde o aşamada kalkan gibi kullanması diyebilirim. Fiziksel bir sorun olarak görmüyorum bunu, tamamen zihnin bir oyunu.” (Beyaz, 29 yaş)

“Topluma çok kızdım aslında. Cinselliğin bu kadar kötü, bu kadar zor bir şey olduğunu bilerek büyümüşüz ve sonuçları bana neler yaşattı.” (Hâkî, 23 yaş)

Vajinismusunu deneyimlerken yaptıkları sorgulamalar, tüm katılımcıları vajinismusunu kadın olmanın bir bedeli olarak görmeye doğru götürmüştür. Bu durumu bizzat yaşayan kadınların vajinismusunu toplumsal cinsiyetle ve kadın cinselliğinin baskılanmasıyla ilişkilendirmesi bu bahsedilenleri dikkate almayı önemli hale getirmektedir.

3.2. Vajinismus Olma Nedenleri: “Olduğum çevre, toplum, şiddet, sevgisizlik”

Katılımcılara neden vajinismus olmuş olabilecekleri sorulmuştur. Verilen yanıtlardan: “toplum etkisi”, “ailenin yetiştirme tarzı”, “din”, “yanlış cinsel bilgilendirme”, “bekaret baskısı”, “kendini korumak”, “cinsel istismar deneyimi”, “annemin yarası”, “günahın bedeli”, “babanın gözünden düşmemek” ve “toplumsal cinsiyet protestosu” kodları ortaya çıkmıştır.

“Olduğum çevre, toplum, şiddet, sevgisizlik sanırım. Erkekler tarafından sevilmemiş olma, kadın olarak sürekli aşağılanma, korku, özgüvensizlik muhtemelen, kontrol manyaklığı, geleceğe karşı umut bağlayamama, erkeklere güvenememe. Ne olursa olsun işin hep bir nasıl desem kötü şeye varacağına inanma.” (Bej, 22 yaş)

Katılımcıların toplum etkisi olarak genel bir çerçevede söz ettikleri sebep, detaylandırılacak olursa toplumda kadına biçilen rolleri, eşitsizliği, bastırılan kadın cinselliğini, korunması gereken bekareti, cinselliğin konuşulmuyor oluşunu ve toplumsal cinsiyeti içermektedir.

“Çocukluktan itibaren bütün kızlar bu telkinlerle büyütülüyor. Aman dikkat et, aman bacağına arası görünse şu olursun. Bilmem ne işte bir erkekten uzak duracaksın. Sana bir şey yapmasına izin vermeyeceksin. Bir de hem kadınlar telkinle büyütülüyor hem de bir taraftan da utandırılıyorlar. Kadınlar her şeyden utandığı için cinsellikten de utanıyor. (...) Bu tabularla büyüdüğünden dolayı bence küçüklükten itibaren kendini bu konuda şartlıyor ve vajinismus oluyor.” (Gri, 31 yaş)

Bazı katılımcılar, çocuklukta kendi yaşadıkları cinsel istismar deneyimlerini ya da anne, kuzen gibi yakınlarının yaşadıkları ve kendilerine anlattığı cinsel istismar deneyimlerini vajinismus olmalarında etkili bulmaktadır.

“Ben ilkokuldaydım sanırım. Bir gün annem evde ağlıyordu ve annemle sohbet ettik. Ne oldu neden ağlıyorsun gibisinden konuştuk. Aslında söylememesi gerekiyordu. Şu anda çok kızıyorum ama. Annem bana kendi üniversite dönemindeyken bir erkek tarafından zorla ilişkiye girildiğini söyledi. Böyle bir şeye uğradığını söyledi. Bunu paylaştı benimle. Ve tabi ki ben de bu bahsettiğim partnerimle konuşurken bu geldi aklıma ve ondan sonra partnerimle denedik, o esnada ağlamaya başladım hani çünkü o geldi aklıma, annemin başına gelen benim başıma da gelir mi gibi bir korku yaşamış olabileceğimi düşündüm.” (Hâkî, 23 yaş)

Vajinismus olmasının nedenine ilişkin her katılımcının birden çok tahmini bulunmakla birlikte, ortak söylemlerindeki toplumsal cinsiyet eşitsizliği faktörü vajinismusu doğru okuyabilmede kritik bulunmaktadır.

3.3. Vajinismus Ne İyi Gelir: “Toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsel eğitim, profesyonel destek”

Katılımcıların, vajinismusun yaygınlığını azaltacağını ve bu durumu yaşayan kadınlara iyi geleceğini düşündükleri çeşitli önerileri olmuştur. “Doğru cinsel bilgilendirme”, “kadına yönelik bakışın değişmesi”, “partnerlerin de sorgulanması”, “cinsellik eğitimi”, “ulaşılabilir yardım alma birimleri kurulması”, “daha erken destek alabilmek”, “medya aracılığıyla bilgilendirme”, “cinselliğin konuşulabilir hale getirilmesi”, “ilgili uzmanlara eğitim vermek” ve “sosyal destek” bu kategoride ortaya çıkan kodlar olmuştur.

Bu çalışmaya katılan tüm kadınların en büyük ortak talebi cinselliğin toplumda ve ailede bilimsel doğrular etrafında konuşulabilir hale gelmesi ve yaşam boyu gelişim dönemlerine uygun olarak eğitim programlarında yer almasıdır. Katılımcıların tamamı, konuşulamayan ve olumsuz mitlerle anılan kadın cinselliğini yanlış öğrenmelerinin vajinismus olmalarına etki ettiğini düşünmektedir. Bu nedenle, cinselliğin aile ve toplum içerisinde konuşulabilir hale gelmesinin faydalı olacağına ve eğitim, sağlık, medya kurumları aracılığı ile bu konuda toplumun aydınlatılmasının gerekliliğine inanmaktadırlar.

“Eğitim diyeceğim, eğitim tabi çok geniş bir kavram. Her şeyin ben eğitimle çözüleceğine inanıyorum ama hani şey eğitimden bahsetmiyorum mesleki, psikolojik ama çocukluktan itibaren ve hayatın her aşamasında cinsel eğitim.” (Pembe, 30 yaş)

Vajinismus sürecinde ne yapacaklarını bilemediklerini, nereye gideceklerini kestiremediklerini dile getiren katılımcıların çok büyük bir kısmı, ücretsiz ve kolay ulaşılabilen, cinsel sorunlar konusunda eğitimli uzmanların yer aldığı, yardım alınabilecek merkezlerin olması gerektiğini ya da mevcut yerlere bu konuda ekleme yapılması gerektiğini düşünmektedir.

“Sağlık ocağı gibi toplum sağlığı merkezlerinde, herkesin yani her bütçeden tüm insanların kolayca ulaşabileceği yerler olsaydı, insanların yargılanmadan gidebileceği yardım alabileceği yerler olsaydı, herkes için kolay olabilirdi. Sonuçta benim imkanlarım vardı ama imkânı olmayan birçok insan var. Hani onlar adına kolay ulaşabilir kaynaklar olmalı diye düşünüyorum.” (Beyaz, 29 yaş)

Katılımcıların tamamına göre, uzun vadede vajinismus konusunda gerçekleştirilecek en iyi senaryo toplumdaki kadına yönelik bakış açısının değişmesidir.

“En önemli şey bence toplumu bilinçlendirmek, değiştirmek. Kadınlar böyle yaşadığı sürece ben bunun olmaya devam edeceğini düşünüyorum. Toplumu eğitmek ve kadınlara artık daha farklı bakmak gerekiyor. Elbette bir günde, bir saatte olmaz ama buna gerçekten ihtiyaç var.” (Kahverengi, 30 yaş)

Bazı uzmanların olumsuz, empatiden yoksun, yeterince hassas olmayan davranışları katılımcılar için zorlayıcı olabilmektedir. Onlara göre, karşılaşılabilecekleri tüm uzmanların, vajinismus konusunda bilgili, doğru yönlendirme yapabilen ve kadınlara karşı hassas davranabilen yapıda olması gerekmektedir. Katılımcılar bu isteklerini, “hassas davranılma hakkı” olarak isimlendirmektedir.

“Kadın doğuma gittik, çok anlayışsız birine denk geldik mesela. Beni diyelim masaya çıkaracak ya, o çatala, ben onu zaten görünce kasılıyorum, korkuyorum. Yani bir de hiç yaşamamışım, hani genç kızsınız öyle bir şey de yaşamamışsınız. Çık dedi oraya, çıkacaksın dedi. Neyse ben de artık diyorum ki olsun bitsin diyorum. Çıktım ama ne şeyle çıktım artık eşim için çıktım inanın çünkü eşim de çok etkileniyordu. Beş yıl birbirimizi beklemişiz, aynı yatakta yatıyorsunuz birlikte olamıyorsunuz. Çok kötü bir durum yani. Sonra şey dedi eşime, döndü dedi ki, hiçbir şeyi yok dedi, at yatağa dedi, çarp ağzına yap dedi, ben şok oldum. Eşim dedi, onu ben bilmiyor muyum dedi, onun için mi getirdim, sanki ben onu yapmayı bilmiyor muyum dedi, siz mi söyleyeceksiniz bana dedi.” (Yavruağzı, 39 yaş)

Katılımcıların mikrodan makroya geniş bir yelpazede karşılığı olduğu görülen önerileri, cinsel zorluklarla ilgili sosyal hizmet uygulamalarının planlamasında oldukça yol gösterici olabilecek niteliktedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışma grubunun büyük kısmı üniversite mezunu, meslek sahibi kadınlardan oluşmaktadır. Katılımcılara göre vajinismus olmalarının arka planındaki ana nedenler; aile ve toplumun kadına bakışı, kadın cinselliğinin tabulaşması ve cinsel istismar gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliği odağında okunabilecek travmatik süreçlerdir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kadın cinselliğinin baskılanması toplum içerisindeki tüm kadınları etkileyen bir durum olduğu için eğitilmiş olmanın vajinismus konusunda bir fark yaratmadığı düşünülmektedir. Nitekim, CETAD (2022) da vajinismusta yaş, eğitim, ekonomik durum, yaşanan yer gibi faktörlerin belirgin bir farklılık yaratmadığını, cinsel konularda eğitim ve bilgilenmenin bireyin genel eğitim seviyesiyle paralel olmadığını, toplum ve kültürden etkilendiğini belirtmektedir.

Ülkemizde ataerki etkisinde kadın cinselliğinin küçük yaşlardan itibaren sıkı sıkıya denetlenmesi, bunun kadınları bedenlerinden uzak kalmak zorunda bırakması ve cinselliğin küçük yaşlardan itibaren olumsuz mitlerle aktarımının kadınların vajinismus deneyimleriyle eklemli olduğuna inanılmaktadır. Tiefer'in (1988) da vurguladığı gibi, cinsel sorunlar bireylerin kendi kişisel sorunları olarak algılansa da arka planında toplumsal cinsiyet eşitsizliği, eril denetim, cinselliğin kültürel baskıcı inşası gibi politik nedenler yatabilmektedir. Dolayısıyla, cinsel sorunları patolojikleştirmekten ziyade arka plandaki toplumsal eksiklikleri gidermeye yönelik uygulamalara da ihtiyaç vardır. Kadınların yaşadıkları cinsel zorluklarda onların yanında olmanın, sosyal adalet anlamında bir zorunluluk olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda sosyal hizmet mesleğine ve diğer ilgili mesleklere büyük görev düşmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama konusunda, toplumsal cinsiyet ve cinsellik eğitimleri düzenlemek gibi makro sosyal hizmet çalışmaları özellikle önemli bulunmaktadır. Toplumdaki cinsel politikaların eşitlikçi yönde dönüştürülmesinin ise vajinismusun görülme sıklığının azaltılmasında en önemli etken olacağına inanılmaktadır.

Katılımcıların hiçbiri vajinismus, fizyolojik ve psikolojik bir hastalık olarak tanımlamamıştır. Katılımcıların toplumsal cinsiyete ve cinsellik inşasına olan vurguları dikkat çekicidir. Turan Yunusoğlu (2021) da ülkemizde vajinismus kadınlarla gerçekleştirdiği araştırmasında, kadınların vajinismus, ilişkisel ve kültürel bağlamlarda anlamlandırdıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu iki paralel bulgu, vajinismusun tıbbileştirilmiş görünümünün, onu çevreleyen sosyokültürel ve ilişkisel etmenleri görmediğine işaret etmektedir. Vajinismus semptomlarının bedende ortaya çıkması, çözümün sadece tıbbi-terapötik bir çizgide, beden odağında olması gerektiği anlamına gelmemektedir. Vajinismusun, kadınları kuşatan toplumsal, kültürel ve yapısal unsurları kapsayıcı biçimde ele alınıp değerlendirilerek çalışılması gerektiği düşünülmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, vajinismus kadınlarla yapacakları çalışmalarda onları dinleyip, detaylı yaşam öykülerini alarak, cinselliğe ve kadın olmaya bakışlarını, vajinismusun onlar için anlamlarını ve yaşam koşullarını öğrenip bu bilgiler ışığında müracaatçıların ihtiyaç duydukları destekleri belirleyip, onlara vajinismus süreçlerinde kapsamlı destek olabilecek kişilerdir. Özellikle feminist sosyal hizmet uygulamasının kadın deneyimini merkeze alan yaklaşımı, ataerki yapı vurgusu ve kadının toplumsal konumuyla bireysel durumu arasında kurduğu ilişkinin vajinismus müracaatçılarına spesifik sorunlarında destek olmada önemli bir kapı açtığı düşünülmektedir (Dominelli, 2002).

Her ne kadar tıbbi ölçütlerde cinsel birleşme anına yönelik bir adresleme yapılsa da katılımcıların çoğu vajinismus olduklarını, bu anın çok öncesinde sezmiştir. Öyle ki bazı kadınların vajinismusun teyidi için birleşme denemesine ihtiyacı olmamıştır. Çok önceden vajinismusun ipuçlarını alan kadınların, bunu partnerleri de dahil kimseyle paylaşmadıklarını vurgulamaları dikkat çekicidir. Cinselliğin ve özellikle ilk cinsel birleşmenin, kadın erkek çoğu birey için soru işaretleriyle dolu olması ve endişe yaratması olağandır. Her bireyin, cinsellekle ilgili soru işaretlerini giderme hakkı olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle toplumda cinselliği doğru müzakere edebilmeye imkân yaratacak mekanizmaların ve cinsel eğitimin, toplumdaki bireylere mutlaka yaşamın ilk yıllarından itibaren

düzenli olarak sunulması gerektiği düşünülmektedir. WAS (Dünya Cinsel Sağlık Birliği) yayınladığı evrensel cinsel haklar deklarasyonunda bilimsel araştırmaya dayalı cinsel bilgi edinmeyi, kapsamlı cinsellik eğitimi almayı ve cinsel sağlık hizmeti almayı bir hak olarak tanımlamıştır (CETAD, 2022). Bu çalışmanın bulgularının da desteklediği bu ihtiyacın, katılımcıların da önerdiği gibi vajinismusun azaltılması ve kadınların zarar görmeden yönetilmesi sürecinde önemli olduğu düşünülmektedir. Toplumumuzda cinselliğin tabulaştırılmaktan çıkarılarak, eşitliğin olduğu bir alan olarak yeniden çerçevelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu için vajinismus, onları bedenleriyle, cinsel organlarıyla tanıştıran bir sürece zemin hazırlamıştır. Katılımcılar için bu durum, sürecin en güçlendirici yönlerinden biridir. Başka bir araştırmada da vajinismus kadınlar bu deneyimi bedenleriyle tanışma noktasında olumlu bulduklarını ifade etmiştir (Kwan, 2015). Küçük yaşlardan itibaren kendi bedenlerinden ve cinsel alanlarından uzak kalması salık verilen ve bedeni ve cinselliği yalnızca evlilik içerisinde tanınması gerektiği düşüncesi aktarılan kadınların, vücutlarındaki cinsel alanlarla tanışmaları ve doğru bilgiler edinmeleri için yetişkinlik sürecinde zorlu bir deneyim yaşamaları gerekmiştir. Beden keşfinin en temel düzeyde dahi gecikmesi her ne kadar oldukça geç olsa da vajinismus deneyiminin getirdiği güçlenme feminist sosyal hizmet uygulaması adına önemli bir bulgudur.

Katılımcıların bazılarının bekaret muayenesi deneyimleri bekaretin onlar için ne denli büyük bir baskı oluşturduğunu göstermektedir. Bekaret, tarihsel ve toplumsal bir üründür ve özellikle ülkemizde fiziksel, somut, değişmez bir gerçeklik olarak, kadın bedenini ve cinselliğini denetim altına almak için kullanılan ataerkil bir araç, bir kontrol mekanizmasıdır (Bora, 2011). Tıbbileştirilen ve bedensel göstergelere indirgenen bekaret, Türkiye’de namus cinayetleri, bekaret muayeneleri, bakire olmadığı gerekçesiyle kadınların başlarına gelen yaptırımlar gibi nedenlerle vajinismus vakalarının yükselmesine neden olmaktadır (Bora, 2011). Günümüzde feminist hareketin çabalarıyla kadınlara yönelik zorunlu bekaret muayenelerinin azaldığı bilinse de bu çalışmada kendi isteği ile hatta eşlerini de yanlarına alarak bekaret muayenesine “gönüllü” giden kadınların olması, kadınların ataerkil öğretiler ve rasyonel otorite olarak görülen tıbbın onunla iş birliğini ne derece içselleştirdiğini göstermektedir. Kadın bedeni, tıp ve ataerki arasında bir yerde, kadınlar dışında herkesin söz hakkının olabildiği bir meta olarak görülebilmektedir.

Profesyonel destek almak için başvurmuş katılımcıların büyük çoğunluğunun vajinismus konusunda özel kliniklerden hizmet aldığı görülmüştür. Devlet sağlık kuruluşlarından hizmet alan katılımcılar ise, bunun için ek ücret ödemiştir. Vajinismus tedavileri için kamu sağlık kuruluşlarında fazlaca sıra vardır ve tedavilerin aynı uzmanla sürdürülememesi durumu istikrarsızlık yaratabilmektedir (Şen, 2021). Vajinismus endüstrisi, yeni tıbbın bir parçasıdır ve kar odaklı bu pazarın kadınların cinsel sorunlarının tıbbileştirilmesini arttırdığı ve cinsel sorunlara yol açan sosyal bağlamı önemsizleştirdiği düşünülmektedir (Farrell ve Cacchioni, 2012). Türkiye’de 2000’lerin başında yaşanan sağlıkta dönüşüm ile neo-liberal sağlık politikalarının yaygınlaşması, cinsel sorunların tedavisi için hizmet

veren çok sayıda özel kliniğin piyasada yer almasına ve kadın bedeninin müdahaleye açık olmasına olanak sunmuştur (Şen, 2021). Çoğu katılımcının da hizmet aldığı bu kliniklerin, katılımcıların da vurguladığı gibi cinsel birleşmeye dair kaygıları gidermede yeterince yardımcı olamadığı görülmektedir. Katılımcılar, aldıkları profesyonel desteği sorunun kökenine dokunmadığı ve salt birleşme işlevine odaklandığı için eleştirmektedir. Bu bulguya paralel olarak, Şen (2021) de çalışmasında vajinismus tedavilerinin kısa süreli olduğunu ve sadece birleşme işlevine odaklandığını vurgulamaktadır. Kadınların, uzmanlardan beklentileri, vajinismusun kökenlerine ve hayatlarında etkilediği alanlara çare üretebilen, kapsamlı bir yaklaşımdır. Vajinismusun tıbbi tanımı, cinsel birleşmeyi “iyileşme” için altın bir standart olarak tanımlasa da cinsel birleşme gerçekleşikten sonra da kaygıların ve cinsel konforsuzlukların sürmesi bu tanımın sorgulanması gerektiğine işaret etmektedir. Bu noktada, hızlı sonuç veren tedavilerin dışında, vajinismus kadınların çok disiplinli mesleki çalışmalarla da desteklenmesi gerektiği düşünülmektedir. Örneğin cinsel terapiye ek olarak vajinismus kadınlar için sosyal hizmet uzmanları tarafından grup çalışmaları planlanabilir veya bütüncül terapilere yönlendirme yapılabilir. Bunun yanı sıra, vajinismus kadınların sınıfsal adaletsizliklerden ötürü destekten mahrum kalmamaları için, ücretsiz destek alabilmeleri adına savunuculuk faaliyetleri yürütülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcılar için cinsellik ve “gerçek bir kadın” olmak, vajinal birleşme yaşayabilmeye endekslidir. Bunu gerçekleştiremediklerinde ise kendilerini marjinalleştirmekte ve başarısız bir insan gibi görmektedirler. Şen (2021) de araştırmasında cinsel birleşmenin bir başarı olarak kurgulandığı sonucuna varmıştır. Cinsel birleşmenin toplumsal ve bireysel inşasının getirdiği bu zorunluluk durumu, vajinismus kadınlara güçlükler yaşatmaktadır. Kadınların yaşadıkları cinsel zorluk konusunda kendilerini bireysel olarak suçlamalarının önüne geçilecek çalışmalar yapılmalı ve sorunun kökeninde yatan ataerkil toplumsal sistem hakkında bilinçlenmeleri sağlanmalıdır.

Bazı katılımcıların vajinismusunu zamanla uyguladıkları çeşitli yöntemlerle kendi kendilerine aşmaları, her kadın için tek çözümün cinsel terapi olmadığını düşündürmektedir. Sosyal hizmet uzmanları, planlayabilecekleri bilgilendirici internet sayfaları ve broşürler gibi farklı çalışmalar ile vajinismus konusunda kendi kendine yardım etmek isteyen kadınlara da yardımcı olabilirler. Yurtdışında, vajinismus kadınlar için kendi kendine yardıma yönelik vajinismus egzersizleri ve tavsiyeler içeren internet sayfaları vardır (Haire, 2021). Her kadının inşası, kim olduğu, yaşadıkları, imkanları, kaygı seviyesi farklıdır. Herkes bu noktada biricik olduğu için vajinismus çözümlerinin de sosyal hizmet uzmanlarının desteği ile çeşitlendirilmesi kadınların yararına olacaktır. Sosyal hizmet uygulaması süreci, kendisiyle ve vajinismus meselesiyle ilgili ne karar vermiş olursa olsun, tüm kadınlara bu süreçte destek olabilecek önemli bir potansiyel olarak görülmektedir. Nitekim, kadınların vajinismus sürecinde sosyal desteğe ihtiyaç duydukları, bu çalışmada kendileri tarafından dile getirilmiştir. Bu desteği çeşitli nedenlerle yakınlarından almaktan çekinen kadınlar için ihtiyaç duyduklarında kapılarını çalabilecekleri sosyal hizmet uzmanları, tarafsız ve destekleyici tutumlarıyla kadınların anlaşılmasına ve iyi hissedebilmelerine yardımcı olabilecektir.

Katılımcıların çoğu, vajinismusu deneyimlediklerinde ne yapılması gerektiğini bilemedikleri için çok zaman kaybettiklerinden bahsetmiştir. Sosyal hizmet, bu aşamada çatı bir mekanizma olarak kadınları anlama, kendi isteklerine uygun olarak doğru yerlere yönlendirme ve tüm bu süreci takip ederek onlara destek olmada önemli görülmektedir. Birçok katılımcı, örneğin aile sağlığı merkezlerini kolay ulaşılabilir oldukları gerekçesiyle kendilerine destek verebilecek yerler olarak önermiştir. Kadınların kolay erişim sağlayabileceği bu ve benzeri yerlerde sosyal hizmet uzmanlarının bulunması ve vajinismusun çok disiplinli bir yaklaşımla ele alınması bir kez daha önerilmektedir.

Vajinismus, bir kaçınma ve erteleme hastalığı olarak tanımlanmaktadır (Keçe, 2012). Bu çalışmada da katılımcılar, vajinismus süreçlerini uzatan çeşitli faktörler tanımlamışlardır. Katılımcılar uzun süreler boyunca vajinismus konusunda isteseler de destek alamadıklarını belirtmektedir. Ancak bu durum, onların kaçınan ve ertelemeci kişiler olmalarının ötesinde, çok çeşitli faktörlere dayanmaktadır. Vajinismusun, DSM tanımını aşan ve yaşam koşullarından, ekonomik durumdan, kişilerarası ilişkilerden, toplumsal algılardan etkilenen sosyokültürel etmenlerle ve toplumsal cinsiyetle çevrili bir durum olduğu bir kez daha göze çarpmaktadır. Tıbbi bakış açısının bu faktörleri göz ardı ettiği ve bireyleri cinsel sorunlarının tek sorumlusu olarak tanımladığı düşünülmektedir. Bu noktada vajinismus kadınların, bu durumu aşmada zorlanan ve desteğe ihtiyaç duyan güçlü kişiler olarak değerlendirilmelerinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Böyle bakıldığında vajinismus, bir kaçınma ve erteleme hastalığının ötesinde, aynı zamanda bir konuşamama ve destek alamama meselesidir. Sosyal hizmet uygulamalarının, kadınların bulunduğu yerden başlayarak, tanımladıkları bu faktörler doğrultusunda onlara destek olabileceği düşünülmektedir.

Farrell ve Cacchioni (2012) vajinismus ya da dispareni yaşayan kadınların, bu durumu ortadan kaldırmak ve normatif heteroseksüel pratikleri uygulayarak kadınlık kimliklerini kazanmak için tıbbileştirmeye eğilimli olduklarını belirtmektedir. Bu çalışmada da katılımcıların büyük bir kısmının, vajinismusu keşfettikleri süreçte ilk etapta kadın doğum uzmanlarına gitme ihtiyacı hissettikleri bulgusuna ulaşılmıştır. Özellikle kadın doğum uzmanlarına başvuran katılımcıların önemli bir kısmının, üzerlerinde oluşan baskı ile bu süreçte kendi talepleriyle bekaret muayenesi oldukları, himene yönelik operasyonlar geçirdikleri ya da rızaları dahi alınmadan vajinalarına yapılan tıbbi müdahalelere göz yumdukları görülmüştür. Ülkemizde yapılan başka bir çalışmada da benzer durumlara rastlanmıştır (Turan Yunusoğlu, 2021). Vajinismus kadınların, tıbbileştirme nedeniyle bedensel ve ruhsal olarak zarar görmeye açık olabilecekleri ve bunu önleyecek yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğu düşünülmektedir. Özellikle cinsel terapilerde kadınlara uygulanan etik ve rıza dışı müdahalelerin sonlandırılması için savunuculuk çalışmalarına ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Kadınların "tedavi" adı altında, teknik gerekçelerle bile olsa, rıza alınmadan muayene edilmesi, bedenlerine izinsiz müdahale edilmesi çok ciddi bir etik ihlaldir ve kişilerde yoğun olumsuz hisler oluşturmaktadır.

Özetle, vajinismus psikolojik ve fiziksel bir hastalık olarak tanımlanıyor olsa da ataerkil kültürel kadınlık inşası, kadınlara en baştan sunulan “kadınlık şartnamesi”, kadın cinselliğinin baskılanması ve tabulaşması, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, aile tutumu, cinsellik eğitiminin ve kadın yanlısı cinsel politikaların olmaması, beden imajı, heteronormativite, kapitalizm, günlük yaşam stresleri ve kişilerarası ilişkilerdeki eşitsiz güç ilişkileri tarafından sarmalandığı görülen vajinismusun yalnızca hastalık bakış açısıyla ele alınmasının kadınların gerçek sorunlarına yeterli yanıt veremediği görülmektedir. Birçok katılımcı, vajinal birleşmeyi gerçekleştirmek suretiyle vajinismusu “atlatmış” görülsede kadınların cinsellikle ilgili şikayetleri farklı açılardan devam etmektedir. Cinsel haklarını tam olarak elde edebilmeleri ve cinsel alanda kendilerini özgürce ifade edip, konforlu hissedebilmeleri için konunun bütüncül olarak ele alınarak, kadınların mikro, mezzo ve makro feminist sosyal hizmet uygulamalarıyla desteklenmeleri önemli görülmektedir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma için 13.11.2019 tarihinde etik kurul izni alınmıştır. Çalışma boyunca etik ilkeler gözetilmiştir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Yazarlar arasında çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- APA. (2013). Diagnostic and Statistical of Manual of Mental Disorders (5th edition). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Blaxter, M. (2009). The case of the vanishing patient? Image and experience. *Sociology of Health and Illness*, 31(5), 762-778.
- Bora, A. (2011). Emek Ergün'le Söyleşi: Bekaretin El Değmemiş Tarihi. 06 07, 2022 tarihinde Amargi Feminist Dergi: <http://www.amargidergi.com/yeni/?p=728> adresinden alındı
- Cacchioni, T. (2007). Heterosexuality and 'the Labour of Love': A Contribution to Recent Debates on Female Sexual Dysfunction. *Sexualities*, 10(3), 299-320.
- CETAD. (2022, 2 17). Vajinismus. Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği İnternet Sayfası: <https://www.cetad.org.tr/menu/21/vajinismus> adresinden alındı
- CETAD. (2022, 2 20). Cinsel Haklar Nelerdir? Cinsel Eğitim Tedavi ve Araştırma Derneği İnternet Sayfası: <https://www.cetad.org.tr/73/sik-sorulan-sorular/50/cinsel-haklar-nelerdir> adresinden alındı
- Dominelli, L. (2002). *Feminist Social Work Theory and Practice*. London: Palgrave.
- Donaldson, R. L., & Meana, M. (2011). Early dyspareunia experience in young women: Confusion, consequences, and help-seeking barriers. *The Journal of Sexual Medicine*, 8(3), 814-823.
- Engman, M., Wijma, K., & Wijma, B. (2010). Long-term coital behaviour in women treated with

- cognitive behaviour therapy for superficial coital pain and vaginismus. *Cognitive Behaviour Therapy*, 39(3), 193-202.
- Erden, C. T. (2009). Eşleri Vajinismus Olan Erkeklerin Ruhsal Profillerinin Normal Popülasyonla Karşılaştırılması. İstanbul: Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- Farnam, F., Janghorbani, M., Merghati-Khoei, E., & Raisi, F. (2014). Vaginismus and its correlates in an Iranian clinical sample. *International Journal of Impotence Research*, 26(6), 230-234.
- Farrell, J., & Cacchioni, T. (2012). The Medicalization of Women's Sexual Pain. *The Journal of Sex Research*, 49(4), 328-336.
- Haire, G. (2021). When the Body Says No: The Experience of Vaginismus and the Validity of Female Pain. *Brief Encounters*, 5(1), 29-41.
- Hicks, S. (2008). Thinking through sexuality. *Journal of social work*, 8(1), 65-82.
- Kaler, A. (2006). Unreal women: Sex, gender, identity and the lived experience of vulvar pain. *Feminist Review*, 82(1), 50-75.
- Keçe, A. C. (2012). Bir Kaçınma ve Erteleme Hastalığı Olan Vajinismus'un Üstesinden Gelmek. İstanbul: Pusula Yayınevi.
- Kwan, K. (2015). Sexual dysfunctions in marriage: a qualitative study of couples' perspectives in Hong Kong. *China Journal of Social Work*, 8(1), 47-64.
- Margolin, L. (2017). Dilators, Q-tips, and Extortion: How to Train a Woman for Intercourse in the "Post-Feminist" Era. *Journal of Feminist Family Therapy*, 29(4), 189-204.
- Marshania, Z. (2017). Certain socio-cultural aspects of prevalence and treatment of vaginismus in Georgia. *Health of Man*, 1(60), 71-73.
- Matek, O. (1983). The three R's of sex therapy and social work: A proposal that social workers ought engage in doing sex therapy. *Journal of Social Work & Human Sexuality*, 1(3), 17-28.
- Mizrahi, M. (2018). *Culture, Religion, and Vaginismus*. Los Angeles, California, USA: Alliant International University.
- Munasinghe, T., Goonaratna, C., & De Silva, P. (2011). Couple characteristics and outcome of therapy in vaginismus. *Ceylon Medical Journal*, 49(2), 54-57.
- Pernrud, B. (2003). Body, Mind and Sexual Dysfunctions. *Gender and Power in the New Europe, the 5th European Feminist Research Conference*, (s. 1-10). Lund.
- Reissing, E. D., Binik, Y. M., & Khalife, S. (1999). Does vaginismus exist? A Critical review of the literature. *The Journal of Nervous and Mental Disease*, 187(5), 261-274.
- Shokrollahi, P., Mirmohamadi, M., & Meh, F. (1999). Prevalence of Sexual Dysfunction in Women Seeking Services at Family Planning Centers in Tehran. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 25(3), 211-215.
- Şen, N. (2021). Vajinismusun Üstesinden Gelmek: Türkiye'de Bir Başarı Hikayesi Olarak Cinsel Birleşme. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Özel Sayı*, 45-75.
- Tiefer, L. (1988). A Feminist Critique of the Sexual Dysfunction Nomenclature. *Women & Therapy*,

7(2-3), 5-21.

Tosh, J., & Carson, K. (2016). A Desire to be 'Normal'? A Discursive and Intersectional Analysis of 'Penetration Disorder'. *Intersectionalities: A Global Journal of Social Work Analysis, Research, Polity, and Practice*, 5(3), 151-172.

Turan Yunusoğlu, Y. (2021). *Yatak Odasındaki Kalabalık Türkiye'de Kadınların Vajinismus Deneyimleri*. İstanbul: Metis Yayınları.

Wood, J. M., Koch, P. B., & Mansfield, P. K. (2006). Women's Sexual Desire: A Feminist Critique. *The Journal of Sex Research*, 43(3), 236-244.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Etiketleme Kuramı Perspektifinden Toplum ve İyileştirme Temelli Bir Ceza İnfaz Sistemi Olarak Denetimli Serbestlik*

Probation as a Community Based Correctional System in the Perspective of Labelling Theory

Elif GÜN¹, Pelin ÖNDER EROL²

¹ Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü, elifgun@akdeniz.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-5916-7871

² Doç. Dr., Ege Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji
Bölümü,
pelin.onder.erol@ege.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-3660-4618.

Başvuru: 25.03.2022
Kabul: 30.11.2022

Atf:
Gün, E. ve Önder Erol, P. (2023).
Etiketleme kuramı perspektifinden
toplum ve iyileştirme temelli bir
ceza infaz sistemi olarak denetimli
serbestlik. *Toplum ve Sosyal
Hizmet*, 34(1), 111-132. DOI:
10.33417/tsh.1093032

ÖZ

Denetimli serbestlik sisteminin konu edinildiği bu makale kapsamında sistemin amaçları, toplumsal işlevleri ve hukuki çerçevesi sosyolojik açıdan irdelenmektedir. Çalışmanın amacı, yükümlü ve uzmanların denetimli serbestlik sistemi ve uygulamalarına ilişkin değerlendirme biçimlerinin saptanmasıdır. Bu kapsamda denetim ve iyileştirme fonksiyonlarıyla çeşitli faaliyet alanlarını içeren uygulamalar bütünü olan sistemin iyileştirme çalışmalarına odaklanılmış ve bunların deneyimlenme biçimleri sorunsal edinilmiştir. Bu çıkış noktasından hareketle iyileştirme çalışmalarının yararlanıcıları olan yükümlüler ve uygulayıcıları olan uzmanlar ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. İzmir örneğinde gerçekleştirilen alan araştırması, 2 farklı kurumdaki 20 yükümlü ve 10 uzman olmak üzere toplam 30 katılımcı ile yapılan görüşmeleri içermektedir. Anlamacı bir perspektiften hareketle betimsel analize tabi tutularak çözümlenen veriler, tematik alt başlıklar altında sunulmuştur. Bulgular, araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan etiketleme kuramının suç eyleminin önüne geçilmesine ilişkin olarak öne sürdüğü temel sayılıların sistemin amaçları ile uyumluluk gösterdiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, denetimli serbestlik sisteminin işlevleri ve faaliyet alanları ile cezaevi ve toplum arasında aracı bir kurum işlevi gördüğüne; bu kapsamdaki bireysel görüşmelerin ise yükümlülerin olumlu benlik algısı inşa etme sürecinde kilit bir role sahip olduğuna işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Denetimli Serbestlik, Etiketleme Kuramı, İyileştirme Çalışmaları, Bireysel Görüşme, Uzman

ABSTRACT

In this article which subject is probation system, aims, historical and legal dimensions of the system are sociologically examined. In the study, it is aimed to determine the evaluation forms of the offenders and officers regarding the probation system and its applications. In this context, the social services of the system, which is a whole of sanctions including control and rehabilitation functions, are focused on and the way they were experienced. From this viewpoint, data was obtained through interviews with the offender who is the beneficiary, and the officer who is the implementer of the social works. The study, carried out in the case of İzmir, includes interviews with a total of 30 participants, 20 of whom are offenders and 10 officers, from 2 different institutions. In line with the qualitative perspective, the data were interpreted by descriptive analysis technique and presented under thematic subheadings. The findings show that the basic claims about preventing the repetition of a crime of the labelling theory which is the theoretical framework of this article are consistent with the aims of the probation system. As a result, the system with its functions and activities are an intermediary institution between prison and society; individual interviews have a key role in the process of building a positive self-perception on the offenders.

Keywords: Probation, Labelling Theory, Social Works, Individual Interview, Officer

* Bu çalışma Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2019 yılında tamamlanan “Denetimli Serbestlik Sisteminin Uzman ve Yükümlü Açısından Değerlendirilmesi: İzmir Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

GİRİŞ

Suç, yaygın olarak kabul edilen toplumsal normlara aykırı ve zarar verici olarak nitelendirilen eylem ve faaliyetler bütünüdür. Günümüzde artan bir problem olarak suçun sebepleri, sonuçları ve gerçekleştirilme aşamaları çeşitli biçimlerde incelenmektedir. Bu kapsamda suçun, sosyalleşme süreci içerisinde edinilen eğilim ve yatkınlıklar bütünü olarak ele alındığı rehabilitasyon odaklı yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır. Böylelikle suç, benliğe içkin bir karakter olarak değil bireye atfedilen, öğrenilen davranış ve eğilimler olarak yorumlanmaya başlanmış ve iyileştirme odaklı modeller önem kazanmıştır.

Türkiye’de artan suç oranları¹, hızla çözüme kavuşturulması gereken toplumsal sorunlardan birisidir. Bu temelde çalışmanın konusunu büyüyen suç oranlarıyla mücadele etmek amacıyla Türkiye adalet sisteminde 2005 yılında faaliyete geçen denetimli serbestlik sistemi oluşturmaktadır. Denetimli serbestlik, suç eylemine ve suç işleyen bireye yönelik atılan yeni adımın en büyük göstergelerinden birisidir. Türkiye’de görece yeni ve gelişmekte olan sistemin suç tekrarını engelleme yönündeki güçlü ve gelişmeye açık yönlerinin keşfedilebilmesi için bu alanda gerçekleştirilecek çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Çalışmada denetimli serbestlik sisteminin uygulamalarına yönelik dönütlerin ve çıktıların son derece önemli olduğu düşüncesinden hareket edilmiş ve toplumsal temelde fayda sağlama amacı güdülmüştür. Bu kapsamda genel olarak suç tekrarını azaltmak amacıyla bireylerin takip ve denetiminin gerçekleştirildiği bir dizi önleyici tedbiri ve yeniden topluma kazandırma ve entegre etmeyi amaçlayan iyileştirme temelli çalışmaları içeren denetimli serbestlik sisteminin işlevleri ele alınmış, özelde ise onun uygulamalarından birisi olan bireysel görüşmelerin benliğin yeniden inşası üzerindeki rolü irdelenmiştir.

TARİHSEL VE KAVRAMSAL ARKAPLAN

Denetimli serbestlik sisteminin günümüzde alternatif bir ceza ve infaz sistemi olarak yaygınlık kazanmasından önce suç ve ceza anlayışı çeşitli aşamalardan geçmiştir. Doğa ve kültür bilimlerinde yaşanan gelişmeler neticesinde ceza ve adalet anlayışında onarıcı yaklaşımlar gündeme gelmeye başlamıştır.

Bedene azap çektirme temelinde şekillenen ve seyirlik unsur olarak sunulan cezalandırma ritüelleri, 19. yüzyılın başından itibaren terk edilerek modern infaz sistemleriyle ıslah etme biçimleri ortaya çıkmıştır (Foucault, 1992: 8-19). Modern toplumu ortaya çıkaran yıkımlar, yaygınlık kazanan düşünce akımları ve yaşanan toplumsal dönüşümlerle birlikte bireyin karmaşık doğası keşfedilmiş ve çok boyutlu bir perspektifle ele alınmaya başlanmıştır. 19. yüzyılda artık sapma ve suç eyleminin açıklanmasında bilimsel yöntemden faydalanılmakta ve suç eyleminin anlaşılmasında psikolojik ve biyolojik yaklaşımlara sosyal süreçler de dahil edilmektedir (İçli, 2002: 650-651). Uygarlığın

¹ İstatistikî verilere göre Türkiye’de ceza infaz kurumunda bulunan hükümlü sayısı 2011 ila 2019 yılları arasında giderek artış göstermektedir. 2020 yılında ise 2019 yılına kıyasla % 8,5 oranında azalmıştır (TÜİK, 2020).

gelişmesiyle birlikte bedene yönelik ızdırap verici ve insan onuruna zarar verici cezalar, yerini hürriyeti bağlayıcı cezalara bırakmıştır (Bilgiç, 2012: 33). Aydınlanma düşüncesinin de etkisiyle kürek, dayak ve çalıştırma gibi hükümlere kıyasla daha insani olarak değerlendirilen hapis cezası, rehabilitasyon ve iyileştirme gibi amaçları da barındıran bir cezai yaklaşım olarak ön plana çıkmıştır (Kalmthout, 2011: 72).

Hapis cezasının Batı Avrupa'da hakim bir yaptırım olarak kabul edilmesinin üstünden henüz 100 yıl geçmeden beklentileri karşılayamadığı fark edilmiş ve eleştirilmeye başlanmıştır (Kalmthout, 2011: 72). Goffman'ın (1961) ifadesiyle “bütüncü kurum” (total institution)² olan hapishaneler, toplumsal yaşamdan ve düzenden tamamen farklı yapısıyla bireylerin yaşamını bütüncül bir şekilde kuşatmaktadır. Bütüncü kurumlar, ıslah etmek yerine bireylerin benlik algılarını yıkarak bireyi kurumun ritüellerine ayak uydurmaya zorlar. Böylelikle normal toplumsal yaşama geri dönüşü zorlaşan bireylerin suç eylemine yönelme ihtimali artar (Slattery, 2007: 218). Toplumsal yaşamdan oldukça farklı yapıya sahip olan bu kurumlar, bireylerin olağan düzenine ve ilişkilerine son vermekte ve eski sosyal hayatlarına geri dönüşlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Tannenbaum, 1951: 455-457). Bir cezalandırma anlayışı olarak görülen kapatmanın suçun sebeplerinin saptanması ve suçun önlenmesi gibi durumlara çözüm getiremediği anlaşılmıştır (Mandıracı, 2015: 21).

Hapishanelerin bireyler üzerindeki olumsuz etkisi, toplumsal yaşamdan izole ve tecrit edici karakterinin dışında, içinde barındırdığı suçlu alt-kültürü ile de olumsuz bir pekiştirici görevi görmektedir. Hapishaneler, bireyin normal yaşam akışını sekteye uğratmanın yanı sıra suçlu kimliğinin özümsemiği alanlar olarak da ele alınmaktadır. Hürriyetin kısıtlandığı, davranışların belirli kurallar çerçevesinde şekillendiği, bilindik ve aşına olunan düzenin tamamen dışına çıkan bireyler için hapishaneler, bir alt kültür yaratma potansiyelini içerisinde barındırmaktadır (Yarsuvat, 2011). Kamusal endişeyi azaltabilmek için düzene uymayan bireylerin olağan akışın dışına çıkarılması (Bauman, 2012: 117), bireylerin kendilerini farklı alışkanlıklarla çevrelenmiş bir dünya içinde bulmaları ile sonuçlanmaktadır. Mevcut bağları zayıflayan birey, içinde bulunduğu yeni grup ile özdeşleşme sürecine girmektedir. Normal yaşamdan izolasyon, suç işleyen diğer bireylerle sosyalizasyon sürecini artırma olasılığını beraberinde getirmektedir. Bireylerin sapkınlıkları sebebiyle ortak bir noktada buluşma ve benzer sorunlarla baş etmeleri, sapkın bir alt kültürün doğmasına neden olabilir (Becker, 2017: 61). Giddens (2012: 880) bireylerin suç işleme yöntem ve yetisini edinmelerine imkan sağlayan bir ortam olması nedeniyle cezaevlerini “suç üniversiteleri” olarak nitelendirmektedir.

² Goffman (1961) tarafından alanyazına kazandırılmış olan “total institution” kavramı Türkçe alanyazında “total kurum” (bkz. Goffman, 2015 (Çev. Arıcan, E.)) ve “bütüncü kurum” (bkz. Önder Erol, 2011; Önder Erol, 2018; Giddens, 1999 (Çev. Özel, H.)) şeklinde ele alınmıştır. Çalışma kapsamında ise cezaevlerinin kişilerin tüm yaşamlarını bütüncül bir şekilde çevreleyen ve değiştiren yapısını en iyi betimlediği düşünülen “bütüncü kurum” kullanımı tercih edilmiştir.

19. yüzyıl boyunca hakim ceza infaz yöntemi olan hapishanelerin suçluları caydırmada etkili bir yöntem olmadığı görülmüş (Petersilia, 1990:26) ve bireylerin topluma kazandırılmak yerine tam tersine toplumdan uzaklaşması, sosyal bağların yitilmesi ve damgalanmalarına neden olma gibi sebeplerinden ötürü alternatif ceza infaz yöntemleri gündeme gelmeye başlamıştır (Karadöl, 2016: 51-52). Toplumsal yaşamda suç olarak görülen durum ve eylemler gibi ceza infaz biçimleri de farklılık ve çeşitlilik göstermektedir. Bu bakımdan denetimli serbestlik bütün diğer ceza infaz sistemlerine kapsayıcı bir alternatif olamayacağı gibi, bu çalışmanın da böyle bir iddiası bulunmamaktadır. Bilimsel mercekten bakıldığında genel bağlamda ceza infaz uygulamalarının; özelde ise denetimli serbestlik konusunda yapılan çalışmaların arttığı görülmektedir. Uygulama çerçevesinde ise dünyada giderek yaygınlaşan bir ceza infaz sistemi olarak denetimli serbestlik, sosyolojik açıdan ele alınmaya muhtaç bir alan olarak değerlendirilmiştir.

Denetimli serbestlik sisteminin dünyadaki ilk örnekleri 1836 yılına kadar uzanmaktadır (Diana, 1960: 189)³. Klaus'a göre 1800'lerden itibaren hükümlüleri suçtan uzak tutabilmek ve yasalara uyan birer vatandaş olabilmelerini sağlamak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuş olmakla birlikte sistem esas olarak 20. yüzyılın başından itibaren gelişme göstermiştir. Kökenleri erken İngiliz uygulamalarında görülebilen denetimli serbestlik, 1870'lerde Amerika Birleşik Devletlerinde yaygınlık kazanmış ve 1880'lerden itibaren pek çok ülkede uygulanır hale gelmiştir. Denetimli serbestlik sisteminin günümüzdeki modern görünümüne kavuşmasını sağlayacak önemli gelişmeler ise İkinci Dünya Savaşı'nda yaşanmıştır (Klaus, 1998: 6).

Toplum temelli uygulamalar, suçlulara karşı insancıl bir yaklaşımın söz konusu olduğu, mağdurların ihtiyaçlarına karşı duyarlılık gösterilebilen ve toplumu korumaya aracılık eden yaklaşımlar bütünüdür (Petersilia, 1998: 565). Bu kapsamda yer alan uygulamalardan biri olarak denetimli serbestlik ceza infaz kurumları içerisinde entegre edici ve bütünleştirici bir role sahiptir (Klaus, 1998: 11). Denetimli serbestlik sistemi ile bireylerin sosyal yaşamlarına zarar vermeden topluma kazandırılması amaçlanmaktadır (Atalay, 2016: 11). Durkheim'in belirtmiş olduğu üzere, toplumların gelişim sürecinde baskıcı hukuk yerini tamir edici anlayışa bırakmış ve böylelikle bireylerden intikam almak yerine, geçmiş yaşam koşullarının yeniden yaratılarak eski haline döndürülmesi amaçlanmıştır (Pope, 2008: 80). Bu kapsamda değerlendirildiğinde denetimli serbestlik, cezalandırmak yerine iyileştirmeyi ve bireyleri topluma kazandırmayı amaçlayan bir sistemdir (Timurturkan vd., 2017: 140). Modern bir infaz yöntemi olan bu sistem, yeniden suç işlemenin önüne geçmeyi amaçlayan uygulamalarıyla hapis cezasına alternatif bir modeldir (Bilgiç, 2012: 109-114).

³ Diana (1960: 189) denetimli serbestliğin doğrusal bir gelişim çizgisine sahip olmadığını belirtir. Ona göre mahkeme tarafından adli erteleme ve suçun askıya alınması gibi bazı uygulamalar sisteme öncülük eden işaretler olarak okunabilir. Sistemi, Amerika ve İngiltere'de cezanın ertelenmesi kapsamında gerçekleştirilen farklı uygulamaların bir sonucu olarak değerlendirir.

Dünyada köklü bir tarihi geçmişe sahip olmasına rağmen denetimli serbestlik, Türk adalet sisteminde 2005 yılında faaliyete geçmiştir. Modern görünümüyle eş olmamakla birlikte Osmanlı döneminden itibaren benzer yaptırımların varlığı söz konusudur (Yavuz, 2011; Yavuz, 2012). Türkiye’de yaygın infaz sisteminin toplumsallaştırıcı etkisini arttırabilmek adına, Avrupa Birliği’ne uyum sürecinin de etkisiyle onarıcı adalet ve denetimli serbestlik gibi uygulamalar ön plana çıkmaya başlamıştır (Mandıracı, 2015: 21).

10.11.2021 tarihinde kabul edilen Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde (DSHY) belirtildiği üzere denetimli serbestlik hizmetleri daire başkanlıkları ve denetimli serbestlik müdürlükleri kapsamında gerçekleştirilmektedir. Müdürlüklerde müdür, yardımcıları, şef, denetimli serbestlik memuru ve uzmanı yer almaktadır (md. 4/h). Denetimli serbestlik uzmanı psikolog, sosyolog, sosyal çalışmacı ve öğretmen gibi alanında uzman personelden oluşurken denetimli serbestlik memurları, infaz ve koruma memurlarını ifade etmektedir (md. 4/ı ve 4/ğ). Bireylere hangi suçlar kapsamında denetimli serbestlik tedbiri verileceği ise yönetmeliğe göre şu şekildedir: Adli kontrol tedbirleri⁴; hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararı⁵; kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar⁶; hapis cezasının ertelenmesi⁷; tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri⁸ ve diğer denetimli serbestlik tedbirleridir⁹.

Hükümlülerin denetimli serbestlikten yararlanma şartları ise 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) madde 105/A gereğince şu şekildedir: “[A]çık ceza infaz kurumunda veya çocuk eğitim evinde bulunan ve koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az

⁴ Adli kontrol, şüpheli veya sanığın tutuklanmak yerine belirli tedbirler kapsamında denetlenmesini kapsayan yükümlülükler bütünüdür (md. 55).

⁵ Hükmün açıklanmasının geri bırakılması tedbiri kapsamında uygulanan yaptırımlar şu şekildedir: “Eğitim programına devam etme” (md. 58), “Gözetim altında ücret karşılığında çalıştırılma” (md. 59), “Belli yerlere gitmekten yasaklama veya belli yerlere devam etme” (md. 60) ve “Mahkeme tarafından takdir edilen diğer yükümlülükler” (md. 61).

⁶ Kısa süreli hapis cezasına seçenек olarak uygulanan yaptırımlar şu şekildedir: “Kısa süreli hapis cezasına seçenек yaptırımlar” (md. 62), “Eğitim kurumuna devam etme” (md. 63), “Belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanma” (md. 64) ve “Kamuya yararlı bir işte çalıştırma” (md. 65).

⁷ Hapis cezasının ertelenmesi kapsamında hükmedilen yaptırımlar şu şekildedir: “Eğitim programına devam etme” (md. 66), “Gözetim altında ücret karşılığında çalıştırılma” (md. 67), “Eğitim kurumuna devam etme” (md. 68), “Rehberlik çalışmalarına katılma yükümlülüğü” (md. 69) ve “Yükümlülüklerin başlaması ve sona ermesi” (md. 70).

⁸ Tedavi ve denetimli serbestlik tedbiri, uyuşturucu kullanan ve bulunduran kişilerin 1-5 yıl arasında denetimli serbestlik tedbirine tabi olması sürecini kapsamaktadır (md. 71).

⁹ Diğer denetimli serbestlik tedbirlerinin infazı ise şu şekildedir: “Belli hakları kullanmaktan yoksun bırakılma” (md. 72), “Etkin pişmanlıktan yararlanan kişiler hakkında verilen denetimli serbestlik tedbirinin infazı” (md. 73), “Hapis cezasının konutta infazı” (md. 74), “Denetim altına alınan çocukların iyileştirilmesi” (md. 75) ve “Adli para cezasına karşılık kamuya yararlı bir işte ücretsiz çalıştırılma yükümlülüğünün infazı” (md. 76).

süre kalan iyi hâlli hükümlülerin talebi hâlinde". Aynı kanun maddesi gereğince "[s]ıfır-altı yaş grubunda çocuğu bulunan ve koşullu salıverilmesine iki yıl veya daha az süre kalan kadın hükümlüler" ve "[m]aruz kaldıkları ağır bir hastalık, engellilik veya kocama nedeniyle hayatlarını yalnız idame ettiremeyen ve koşullu salıverilmesine üç yıl veya daha az süre kalan hükümlüler" de denetimli serbestlik tedbirlerinden faydalanabilir.

Denetimli serbestlik sistemi, denetim fonksiyonuyla ön plana çıkan yükümlülük kapsamında yükümlü¹⁰nün yerine getirmekle sorumlu tutulduğu belirli sınırlılıkları, takip işlemlerini, eğitim ve öğrenim faaliyetlerini içeren çok kapsamlı uygulamalar bütünüdür. Bu uygulamalar ile düzen ve disiplin sağlama, sorumluluk duygusunu geliştirme ve kurallara uyma gibi alışkanlıkların kazandırılması amaçlanmaktadır. İyileştirme fonksiyonu ile suça sebep olan etkenleri tespit etme ve suç tekrarını önleme, mesleki ve sosyal yetenekler kazandırma ve sosyal süreçlere dahil etme gibi imkanlar sunarak bireylerin suçtan uzak bir yaşam biçimi benimsemesi yönünde faaliyet alanlarına dahil edilmesi hedeflemektedir.

Denetimli serbestlik müdürlüğünde iyileştirme odaklı faaliyetler, eğitim ve iyileştirme bürosunda gerçekleştirilmektedir. Yönetmeliğe göre öğretmen, sosyolog, psikolog ve sosyal çalışmacı gibi uzman personelin görev aldığı (md. 4/1) bu büroda yükümlüleri topluma kazandırma ve iyileştirme odaklı çeşitli etkinlikler yer almaktadır. Uzmanlar görev tanımları gereğince yükümlülerin ihtiyaç ve risklerini gözetilerek topluma entegre etme ve kazandırma amacıyla belirlenen çalışmaları yürütmekle sorumludur (md. 25/1). Bu kapsamda çalışmalar sosyal, eğitsel, kültürel ve sportif içeriklere sahip çeşitli faaliyetleri içermektedir. İlk olarak yükümlünün risk ve ihtiyaçlarını tespit ederek aile, okul ve iş yerinin yanında diğer kurum ve sivil toplum kuruluşlarıyla bir dizi işbirliği içerisinde gerçekleştirilebilen çalışma ve programları kapsamaktadır. İyileştirme çalışmalarına bireysel görüşmelerle başlanır ve grup çalışmaları ile devam eder (md. 38). Yükümlünün ihtiyaçları doğrultusunda kararlaştırılan bireysel görüşmelerin sayısı 12'yi aşmayacak şekilde gerçekleştirilmekte olup her biri 30 ila 45 dakika arasında sürdürülmektedir. Başlangıç, gelişme ve sonlandırma şeklinde üç temel düzeyden oluşmaktadır ve yapılandırılmasından sorumlu olan denetimli serbestlik uzmanı tarafından yükümlü ile uygun fiziki mekanlarda birebir gerçekleştirilmektedir (md. 38/5). Grup görüşmeleri ise yaş ve risk düzeyi gibi benzer özelliklere

¹⁰ 2021 tarihli DSHY'e göre, hakkında denetimli serbestlik kararı verilen ve bu tedbirler kapsamında toplum içerisinde denetiminin ve takibinin yapıldığı sanık, şüpheli ve hükümlüler yükümlü olarak tanımlanmaktadır (md. 4/z). İlgili yönetmelikten hareketle yükümlü kavramı, bireyin hakkında tedbir uygulanan eylem veya eylemlere yönelik düzeltici ve önleyici tedbirleri yerine getirmekle yükümlü veya sorumlu olması anlamına gelmektedir. Bu kavramın suçlu, hükümlü, mahkum ve şüpheli gibi kavramlara kıyasla daha olumlu bir yaklaşımı içerdiği şeklinde yorumlanmıştır. Aynı zamanda makale boyunca etiketleme kuramının temel sayıltılarından hareketle etiketleyici, dışlayıcı ve yaftalayıcı bir bağlamı içermediği düşünülen yükümlü kavramının kullanılmasına özen gösterilmiştir. Hükümlü kavramının kullanımı ise alıntı yapılan kaynaklardaki kullanıma sadık kalınması ve yalnızca suç teşkil eden bir eylemi gerçekleştirdiğine yönelik hüküm verilmiş ve hakkında hapis cezası verilen bireylerin kastedildiği durumlarda kullanılmıştır.

sahip en az dört, en fazla on altı bireyden oluşan gruplarla birlikte uygun fiziki şartlar içerisinde, rehberlik ve iyileştirme çalışmalarını içeren yapılandırılmış programları ifade etmektedir (md. 38/6).

Suç eylemini engellemeye yönelik çalışmalara yönelimin artması, sosyal hizmet çalışmalarının ceza adalet sistemiyle daha fazla bütünleşme sürecini beraberinde getirmiştir (Klaus, 1998: 22). Her bir denetimli serbestlik memurunun sistemin işleyişi ve bürolar arası işbirliğinin yürütülmesi sürecindeki önemleri vurgulanmakla birlikte bu çalışma kapsamında iyileştirme faaliyetlerinin gerçekleştirildiği eğitim ve iyileştirme bürosuna ve onun çalışma alanlardan biri olan bireysel görüşmelere odaklanılmıştır. Denetimli serbestlik sistemi ve personelleri, gerek toplum güvenliğini sağlama gerek hükümlülerde olumlu değişiklikler gerçekleştirme potansiyelleri ile önemli bir role sahiptir (Buechel, 2011). Çünkü etkin bir şekilde yürütülen rehabilitasyon çalışmaları suça sebep olan etkenlerin saptanarak, çözüm yollarının geliştirilmesine imkan sunmaktadır (İçli, 2002: 691). Sosyal hizmet uzmanlarının mesleki müdahaleleri ile suçluların rehabilite edilerek topluma kazandırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştiriliyor olunması, onların denetimli serbestlik içerisinde önemli bir konuma sahip olduklarını göstermektedir (Soytürk, 2013: 24). Bu nedenle sosyolog, psikolog, sosyal çalışmacı ve öğretmen gibi uzman personel, bireylerin tahliye sonrasında toplumla bütünleşme sürecinde önemli bir faaliyet alanına sahiptir (İçli, 2002: 689-691).

KURAMSAL ÇERÇEVE: ETİKETLEME KURAMI¹¹

Etiketleme kuramı, bireysel ve çevresel faktörlere odaklanan pek çok suç teorisinden farklı olarak suç eyleminin nedenleri yerine suç eylemine karşı gösterilen toplumsal ve hukuksal yaklaşımı merkeze almaktadır (Dolu, 2015: 441-442). Buna göre suç eylemi, doğuştan getirilen özelliklerin bir neticesi olarak görülmekten ziyade toplum tarafından uygulanan etiketin bireyleri sapkınlığa yöneltmesi bakımından irdelenmektedir (Slattery, 2007: 215). Suçlunun kendisi değil, ona gösterilen tepkinin odak noktası olması nedeniyle kuramda, suç eyleminin nedenlerine değil gösterilen tepkinin biçimi ve zamanı merkeze alınmaktadır (Dursun, 1997: 309). Çünkü sapma, kişisel nedenlerden ötürü ortaya çıkmamakta, toplumsal reaksiyonlar ile kendisine dayatılan rolün sonucunda oluşmaktadır (Gove, 1975b: 67). Bir davranışın suç kategorisinde değerlendirilmesinde dört etken söz konusudur: Eylemin sonuçları, eylemi gerçekleştirenler, zarar görenler ve davranış karşısında bir yaptırım uygulama veya uygulamama yönündeki eğilim (Dolu, 2015: 452-453). Resmi etiketleme sonucunda bireye formal olarak sapkın statüsü atanmakta ve bireyin geçmiş tüm davranışları yeniden yorumlanmaktadır (Slattery, 2007: 216-217).

¹¹ Kuram, alanyazında “damgalama” olarak da ele alınmaktadır. Goffman’ın (1961) alanyazına kazandırdığı ve “stigma” kavramının çevirisine dayanan bu ifade bireylerin toplumdan ötekileştirilmesine sebep olan genel itibarıyla fiziksel olarak görünür özellikleri nitelendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Çalışma kapsamında ise “labelling” kelimesinin çevirisine karşılık gelen ve bireylere toplumsal olarak atfedilmiş nitelendirmeleri ve yaftalamaları ifade etmek amacıyla kullanılan “etiketleme” kavramı tercih edilmiştir.

Frank Tannenbaum “kötülüğün dramatize edilmesi” (the dramatization of evil) kavramıyla kurama önemli katkılar sunmuştur. Ona göre istenmeyen ve şikayet edilen özelliklerin etiketleme, betimleme, ayırt etme ve tanımlama gibi süreçlerle uyarılması ve ön plana çıkarılması sonucunda birey, olduğu söylendiği şey haline gelebilmektedir. İstenmeyen durum hakkında konuşmak ve üzerinde durmak o eylemi yok etmekten ziyade, kötülüğün dramatize edilmesine neden olarak onun daha çok büyümesini sağlayacaktır. Bireyin kötü veya yanlış davranışının ayırt edilmesi süreci, beraberinde bireyin kötü veya ıslah edilemez biri olduğu yönünde toplumsal tutumun gelişmesine yol açar. Kötü olarak tanımlanan bireyin kötü birine dönüşme süreci de bu şekilde başlar. Bu sebeple bireylerin sosyal ilişkilerine ve ekonomik yaşamına zarar vermeyen denetimli serbestlik sistemi ile suçun dramatize edilmesinin önüne geçilir (Tannenbaum, 1951: 17-20, 456).

Geliştirmiş olduğu birincil ve ikincil sapma kavramlarıyla Lemert, etiketleme kuramına önemli açılımlarda bulunmuştur. *Primary and Secondary Deviation* isimli makalesinde bu süreci açıklayan kuramcıya göre sapma davranışı toplum tarafından bireye atfedilen bir statü haline gelmediği sürece önem arz etmemektedir. Bu davranışlar toplum tarafından kabul edilebilir düzeyde kaldığı durumlarda birincil sapma olarak kalırlar. Bununla birlikte sapkın davranışın tekrarlanma eğilimi içerisinde olması, görünürlüğünün artması, savunma, saldırı ve uyum sağlama aracı olarak kullanılmaya başlamasıyla birlikte ikincil sapmaya dönüşür. Bireyin bu yeni rolü benimsediğine yönelik sembolik yansımalar ise giyim, konuşma ve duruşta sergilenir (Lemert, 2012: 351-352). Birincil sapmadan ikinci sapmaya doğru gerçekleşen dönüşüm kabaca şu şekilde gerçekleşmektedir: Birincil sapma gösteren birey, toplumsal olarak cezalandırılır. Ardından bireyin birincil düzeyde gerçekleştirmeye devam ettiği sapma davranışına toplum daha güçlü bir tepki ile karşılık verir. Bu süreç cezalandırıcılara karşı bir öfke olarak gerçekleştirilen daha fazla sapma davranışıyla devam eder. Tahammül seviyesinin tükenmesiyle birlikte birey resmi olarak etiketlenir, bu süreç sapkının güçlenerek sosyal statü olarak benimsenmesiyle son bulur (Lemert, 2012: 352-353). Bireyin ikincil statüyle etiketlenmesi beraberinde sapkın benlik bilincini geliştirmesini ve bu dünyaya ilişkin bilgi ve becerileri edinmesini sağlar (Gove, 1975a: 7).

Becker, etiketleme sürecini ve evrelerini kuramsal bir zeminde analiz ederek etiketleme kuramının gelişmesine katkı sağlamıştır (Slattery, 2007: 214-219). Sapkılık, diğerlerinin bir davranışa göstermiş olduğu tepkiler ve etiketlemeler sonucunda oluştuğu kadar davranışın kim tarafından kime karşı gerçekleştirildiği ile ilgili bir meseledir (Becker, 2017: 32-38). Ona göre suç, davranışın kendisine içkin bir özellik olmayıp normlar, genel kabuller ve kurallar doğrultusunda oluşturulan bir tanımlamadır (Slattery, 2007: 215-216). İnsanlar diğerleri ile çeşitli biçimlerde etkileşime geçtikleri grubun kuralları doğrultusunda belirlenmiş bir “karşılaşmalar dünyası”nda yaşarlar (Goffman, 2017: 15-17). Bu doğrultuda sapkılık, o davranışı gerçekleştiren ve diğerleri arasındaki bir ilişkinin ürünüdür. Bu nedenle hem kural uygulayıcılar hem de davranışı gerçekleştirenler bütüncül bir şekilde irdelenmelidir (Becker, 2017: 34-35, 197). Çünkü davranışı sapkın olarak tanımlama

yetkisine sahip otorite konumundakilerin istenmeyen eylemi gerçekleştirenlere karşı yaklaşımı ve davranışı belirleyici bir önem arz etmektedir (Slattery, 2007: 216).

Etiketleme kuramına farklı bir perspektiften bakan Braithwaite etiketlemenin farklı fonksiyonları olduğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre utandırma, dışlamanın dışında bütünleştirici bir işleve sahiptir (Dolu, 2015: 468). Ona göre suç oranlarının azalması daha etkili biçimde cezalandırılmayla değil suç davranışına karşı tolerans gösterilmeme ve daha etkili bir şekilde utandırılma ile mümkündür. Kültürel farklılıklar söz konusu olabilmekle birlikte utandırma, bireyin davranışının diğerleri tarafından onaylanmadığının açıkça gösterildiği tüm sosyal süreçlere karşılık gelmektedir (Braithwaite, 1995: 191). Kurallara uymayan bireylerin diğerleri tarafından utandırılmasının gözlemlenmesi sonucunda suçun kötü bir şey olduğu öğrenilir. Çünkü suç, sadece hâkimler ve sosyal çalışmacılar gibi profesyonellerin ele aldığı bir unsur değil, halkın hakkında konuştuğu bir şeydir (Braithwaite, 1995: 192). Ona göre etiketleme iki şekilde gerçekleşmektedir: Birleştirici utandırma (reintegrative shaming) ve damgalama (stigmatization). Birleştirici utandırma, suç oranlarının düşmesini sağlarken damgalama sonucunda suç oranları artış gösterebilir. Birleştirici utandırmada birey kötü olarak etiketlenmeden istenmeyen davranışın onaylanmadığı ona gösterilir ve ona duyulan saygı devam eder. Damgalayıcı utandırmada ise birey küçük düşürülmekte ve davranışı değil kendisi kötü olarak etiketlenmektedir. Böylelikle suçlu alt kültürü birey tarafından edinilmektedir (Braithwaite, 1995: 193-194).

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Dünyada köklü bir temele sahip olan, Türkiye’de ise 2005 yılında faaliyete geçen denetimli serbestlik sisteminin geliştirilebilmesi için yapılacak her türlü katkı önem arz etmektedir. Bu kapsamda sistemin güçlü yönlerinin ve gelişmeye açık alanlarının saptanması ve dolayısıyla suç tekrarının azaltılması yönünde katkı sağlanması, çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. Bu kapsamda çalışmada sistemin uygulayıcıları olarak uzmanların ve faydalanıcıları olarak yükümlülerin denetimli serbestlik uygulamalarını deneyimleme biçimlerinin saptanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda alt amaçlar ise hem denetimli serbestlik uzmanının hem de yükümlü bireylerin sisteme ilişkin genel değerlendirmelerinin saptanması olarak belirlenmiştir.

Çalışma nitel araştırma desenine göre tasarlanmıştır. Amacı ve kuramsal çerçevesi itibariyle bütünsellik arz eden bu çalışmanın süreci Berg ve Lune’un (2015) öne sürmüştüğü sarmal bir uygulama alanı içerisinde gerçekleştirilmiştir. Her bir adım, geriye dönük aşamaların gözden geçirilmesi ve veriler ile kuramsal çerçevenin uygunluğunun teyit edildiği evrelerden geçmiştir. Bu araştırma tasarımı, her bir basamağın gerçekleştirilerek bir sonraki kademeye geçildiği doğrusal bir araştırma tasarımından ziyade her bir aşamada geriye ve ileriye dönüşlerin yapılarak sarmal bir şekilde ilerleme kaydedilen araştırma sürecine karşılık gelmektedir (Berg ve Lune, 2015: 43-44). Başlangıç aşamasında sistemin, suç işleyenleri topluma entegre etmek ve suç tekrarının önüne geçmek amacını taşıyan bir sistem olması temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Alanyazın taraması

sonucunda suç davranışının önlenmesinde toplumdaki dışlayıcı sistemler yerine entegre edici sistemlere vurgu yapan etiketleme kuramının, sistemin kuruluş amaçlarıyla ve alandan elde edilen verilerle paralellik gösterdiği yapılan geriye dönük kontrollerde teyit edilmiş ve çalışma konusunun ve kuramsal çerçevenin uyumluluk arz ettiği saptanmıştır.

İzmir ilinde dört denetimli serbestlik müdürlüğü mevcut olup, zaman ve maddi sınırlılıklar dikkate alınarak evrenin tamamının incelenmesinin oldukça zor olması sebebiyle elverişlilik ilkesi temelinde araştırma sahası daraltılmıştır. Bu kapsamda hizmet verdikleri ilçe sayısı ve dolayısıyla yoğunluğu en fazla olan İzmir Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Karşıyaka Denetimli Serbestlik Müdürlüğü, araştırmanın sahası olarak seçilmiştir.

Çalışmanın katılımcıları denetimli serbestlik uzmanları ve yükümlüler olarak belirlenmiştir. Etiketleme kuramı çerçevesinde diğerlerinin yaklaşım biçiminin suçluların benlik algısı ve kendilik bilincinde belirleyici olması nedeniyle çalışmaya denetimli serbestlik uzmanları da dahil edilmiştir. Çünkü sapkınlık, diğerleriyle olan bir etkileşimin ürünüdür ve bu nedenle bu sürece ortak olan tüm bireylerin, bu anlamda Becker'ın vurguladığı kural uygulayıcıların, dahil edilmesi gerekmektedir (Becker, 2017). Bu temelden hareketle çalışmada yükümlülerle birebir ve derinlemesine görüşmeler yapıldığı ve böylelikle onların yaşamlarına en fazla temas edilebilme imkanına sahip olunan bireysel görüşmelere odaklanılmıştır.

Çalışmanın hedefleri doğrultusunda veri elde edebilmek için amaçlı örneklem teknikleri içerisinde kota örnekleme ve ölçüt örnekleme tekniklerinden faydalanılmıştır. Çalışma öncesinde, bazı özelliklerin ölçüt olarak belirlenmesini esas alan ölçüt örnekleme tekniği (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 122) doğrultusunda belirli sınırlılıklar getirilmiştir. Buna göre uzmanların bireysel görüşmeler gerçekleştiriyor olmaları, yükümlülerin ise sistemler arası karşılaştırma yapabilme olanağı nedeniyle bir süre cezaevinde kalmış ve bireysel görüşme sürecini başarıyla tamamlamış¹² olması ölçütleri koyulmuştur¹³. Araştırma evreninde belirli özellikleri taşıyanlar içerisinde belirlenmiş sayıda katılımcıdan veri toplanmasını hedefleyen kota örnekleme tekniğine (Kaptanoğlu, 2013'ten akt. Yağar ve Dökme, 2018: 6) göre her iki kurumda da eşit sayıda uzman ve yükümlüyle görüşülmesi amaçlanmıştır. Katılımcı sayısı ise verilerin tekrar etmeye bir diğer ifadeyle doyuma ulaştığı aşamaya kadar sürdürülmüştür (Glaser ve Strauss'a 1967'den akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016: 125). İzmir Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden 10 yükümlü ve 5 uzman, Karşıyaka Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nden 10 uzman ve 5 yükümlü olmak üzere toplam 30 katılımcıyla görüşmeler

¹² Görüşme gerçekleştirilen yükümlülerin bireysel görüşme sayıları 3 ila 12 arasında değişkenlik göstermektedir. Bu kapsamda sorumlu oldukları görüşmelerinin tamamına katılım göstererek bireysel görüşme tedbirlerinin hepsini tamamlamış olan yükümlülerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Sisteme, uzmana ve bireysel görüşmelere ilişkin bütüncül bir bakış açısının oluşabilmesi için bireyin katılmakla yükümlü olduğu tüm bireysel görüşmeleri tamamlamış ve deneyimlemiş olmasının bir gereklilik arz ettiği düşünülmüştür.

¹³ Etiketleme kuramında suç türünün önem arz etmemesi ve yaklaşım biçiminin ön planda olması nedeniyle suç türü belirleyici bir değişken olarak kullanılmamıştır.

gerçekleştirilmiştir. Görüşülen yükümlülerin yaş aralığı görüşmelerin gerçekleştirildiği tarih itibariyle 24 ila 60 arasında değişmektedir ve A10 hariç tüm katılımcılar erkektir. Bu kurumlarda çalışan denetimli serbestlik uzmanlarının sayısının çok sınırlı olması nedeniyle cinsiyet ve yaş değişkenlerinin belirtilmesi, doğrudan görüşme yapılan uzmanın kimliğine işaret edebilmektedir. Bu sebeple görüşme yapılan uzmanların sosyo-demografik özellikleri etik kaygılar nedeniyle gizli tutulmuştur.

Araştırmada veri toplama tekniği olarak bireylerin fikirlerinin ve tecrübelerinin en etkili bir şekilde ortaya çıkarılmasını sağlayan (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 136) ve bireylerin anlamlandırma biçimlerini, tanımlamalarını ve gerçekliği inşa etme süreçlerini keşfetmeye olanak sağlayan görüşme tekniğinden¹⁴ faydalanılmıştır (Punch, 2014: 165-166). Görüşmeler sırasında ses kaydı alınmamış olup, hızla bireylerin ifadeleri not alınmış ve elde edilen verilerin kaybını en aza indirebilmek için hemen bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Görüşmeler esnasında kullanılan isimler X simgesiyle belirsiz hale getirilmiştir. İzmir Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde görüşülen yükümlüler A1 ve A10 arasında, uzmanlar V1 ve V5 arasında, Karşıyaka Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde görüşülen yükümlüler ise B1 ve B10 arasında uzmanlar ise Z1 ve Z5 arasında kodlanmıştır.

Veriler, belirli türde insanların veya faaliyetlerin resminin sunularak genel eğilimleri saptamaya olanak sağlayan betimsel analiz tekniğine göre analiz edilmiştir (Neuman, 2007: 16). Tekrar eden ve ortak başlık altında ele alınabilen fikirler olarak ifade edilen temalar (Auerbach ve Silverstein, 2003: 38) ortaya çıkarılarak veriler belirli başlıklar kapsamında betimsel bir zeminde analiz edilmiştir.

BULGULAR VE YORUM

İzolasyon Yerine Toplumsal Entegrasyon

Denetimli serbestliğin kuruluş amaçları önemli olmakla birlikte hem yükümlüler hem de çalışanlar tarafından sistemin algılanma biçimi, sağlayacağı faydayı en üst düzeye çıkarabilmesi bağlamında belirleyicidir. Bu manada denetimli serbestlik, hem yükümlüler hem uzmanlar açısından mevcut düzene uyum sağlama, adapte olma ve toplumla bütünleşme işlevlerini yerine getiren aracı bir kurum olarak ön plana çıkarılmaktadır.

Gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde yükümlüler ve uzmanların bakış açısıyla denetimli serbestlik sistemi, bireylerin cezaevinde kaldıkları sürenin ve dolayısıyla toplumsal izolasyonun azaldığı, sosyal düzene alışma ve adapte olabilmelerine yönelik bir geçiş süreci olarak görülmektedir. Katılımcılar sistemi, özellikle yaşam akışları bir süre sekteye uğramış olmanın beraberinde getirdiği psikolojik, sosyal ve maddi tahribatin aşılmasında önemli bir basamak olarak değerlendirmektedirler. Genel itibariyle ise sistem, suç eylemine yönelik değişen bakış açısının bir ürünü, toplum içinde

¹⁴ Tez çalışmasında alandan gözleme dayalı elde edilen deneyimler ve izlenimlere de yer verilmiş olup, makale çalışması kapsamında sadece görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır.

iyileştirme ve suç eyleminden uzak tutmaya yönelik uygulama ve tedbirler bütünü olarak betimlenmiştir.

Katılımcıların önemli bir kısmı denetimli serbestliği bireylerin toplumsal yaşama dahil olma sürecine eşlik eden bir kurum olarak değerlendirmişlerdir. “Ön hazırlık” ve “köprü” gibi ifadelerle betimlenmiş olan denetimli serbestlik, hapis cezası alanlar için hapishane ile topluma dönüş arasında kademeli bir adaptasyon süreci ve geçiş dönemi olarak da yorumlanmaktadır. Aynı zamanda bazı suçlar kapsamında cezaevine girmeden doğrudan denetime tabi olma olanağı da yükümlülerin suçlu alt kültüründen uzakta kalmasını, toplumsal ve ekonomik bağlarının kopmasını engeller niteliktedir. Sosyal bağların kopması, dışlanmayı beraberinde getirir ve bu durum bireyin toplumla olan ilişkilerini zedeler (Aslan, 2016: 40). Etiketleme ile edinilen sosyal statü, daha fazla suç davranışında bulunmayı beraberinde getirebilir (Knutsson, 1977: 11). Cezaevi ile toplum arasında köprü işlevi gören denetimli serbestlik ile olası sosyal ve ekonomik kopukluğun önüne geçilebilmesi süreci katılımcılar tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

“Uzun süre yatan kişiler bu yüzden ailesinden ayrılan bile var. Denetimli serbestlik sistemi bu kopukluğun oluşmasını engeller.” (B10)

“Bir özellikle aile ilişkilerinin sağlıklı sürdürülmesine sebep oluyor. İkincisi eş ve çocuklar da mağdur olabiliyordu. Çünkü bakmakla yükümlü kişinin sorumluluklarını yerine getirmesine olanak sağlıyor. Üçüncüsü cezaevinde de yapılmakla birlikte sağlık kontrollerinin daha çok yapılabilmesine olanak veriyor. Dördüncüsü, ekonomik kayıp olmadan işlerine devam etmeleri, beşincisi toplumdan dışlanmadan, hatta bazıları çevrelerine duyurmadan bunu çözmeye çalışıyorlar. Oradaki damgalanma, dışlanma böylece ekarte ediliyor.”(Z3)

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü üzere sistemin izole etmek yerine yükümlülerin toplum içerisinde denetim ve takibinin yapılması yolu ile bireylerin etiketlenmelerinin ve ailevi bağlarının zedelenmesinin önüne geçilebilmektedir. Aynı zamanda sistem, yükümlülerin ihtiyaç ve isteklerinin dikkate alınarak hem suç davranışının yok edilmesi hem de yeni alışkanlıklar ve beceriler kazandırmaya yönelik çeşitli faaliyetleri içermektedir. Katılımcılar ihtiyaç odaklı, beceri ve yetenek kazanmalarını sağlayabilecek faaliyet, eğitim ve uygulamaların da entegrasyon süreci üzerindeki etkilerini deneyimleri üzerinden aktarmışlardır:

“Çeşitli kurslar var. Daha çok böyle inşaatla veya mobilyayla veya birçok faaliyetle ilgili duydum gidip geliyor. Sertifika alcaz diyip bunun sevincini yaşayan bazı mahkûmlara da denk geldim. Ben sertifika alıcam, iş bulacaklar bana diyip onun heyecanı ile olan insanları da görüyorum.”(A6)

“Mahkeme tarafından hakkında verilen hapis cezalarının ve tedbir kararlarının infazının gerektirdiği, kişilerin toplum içinde tutulduğu her türlü ihtiyaçların değerlendirildiği, imkânlar dâhilinde bu ihtiyaçların karşılandığı toplum temelli, içinde eğitim ve iyileştirme çalışmalarının olduğu bir uygulamadır.”(Z1)

“Sağ olsunlar arada sırada bize opera bale bileti veriyorlar. Ben de onunla çocuklarımı sirke götürdüm. Sevindiler, onlar sevinince ben de sevindim.”(B4)

“Bireyin merkezde olduğu ve etrafını bir daire şeklinde çeviren kurumlar olduğunu düşünelim. Burası bir köprü gibi. Birey ile diğer kurumlar arasında bir köprü vazifesinde. Eğer kişinin eğitimi eksikse bu bilinci uyandırıyoruz ve eğitim kurumuna yönlendiriyoruz. Farklı kurumlarla süreci tamamlıyoruz. Bireysel ihtiyaçlar değerlendirilerek o köprü diğer kurumlarla sağlanmakta.”(Z2)

Denetimli serbestliğin bir diğer işlevi de toplumsal düzene adapte olma sürecini desteklemesidir. Yerine getirilmesi beklenen sorumluluklar, yükümlülere disiplin sağlama ve sorumluluk bilincini kazandırmaya yöneliktir.

“Eskiden işe daha geç saatlerde gidiyordum umursamıyordum ama burada geç kalma hatanız olamaz. İmzalarımız var gerektiği zamanda yapmamız gerekiyor. Yatmam kalkmam bile değişti. Hayata karşı daha farklı bir disiplin tarzıyla tutunuyorum.”(A1)

“Günleri takip etmeyi gösterdi. Saatleri takip etmeyi gösterdi. Belirli günler neler yapacağımı, hangi saatlerde görevimin olduğunu, bir şeye zorunlu olduğumu. Bir nevi düzen. İş ortamında nasıl bir düzen varsa, bu da aynı iş gibi bir şey.”(B5)

“Kendini adapte ediyorsun. Sabah sekizde buraya geliyorum günde sekiz saat çalışıyoruz. Bir işte çalışıyor gibiyiz. Aynı prensip. Bu güzel bir şey.”(B6)

“Buradaki kurallar beni disipline etme konusunda çok yardımcı oluyor. İlişkilerimizi de koparmadık.”(A5)

“Hayatın düzene giriyor. Burada ücretsiz çalıştığım halde gidip gelmek bile insana iyi geliyor. Toplum içerisindeyiz. İnsanlar çok iyi herkese çok iyi davranıyorlar.” (B2)

Denetimli serbestlik ile bireyleri toplumdan dışlamak yerine entegre etmeye, bireysel ihtiyaçlar dikkate alınarak çözümler üretilmeye, çeşitli eğitimlerle topluma kazandırmaya yönelik uygulamaların gerçekleştirildiği görülmektedir. Braithwaite'in “birleştirici utandırma” kavramı ile vurguladığı üzere bireylerin sadece hatalı eylemlerinin utandırılması yolu ile toplumdan dışlanmalarının önüne geçilebilmektedir (Dolu, 2015: 472). Denetimli serbestlik sisteminde cezalandırma yerine gereksinimlerin gözetilerek suç davranışından uzaklaştırma yönteminin benimsendiği ifade edilebilir.

Benlik Algısının Yeniden İnşası

Etiketleme, gerçekleştirilen davranıştan ziyade diğerlerinin o davranışa atfettiği anlamlar bütünüdür (Zencirkıran, 2015: 240). Doğuştan getirilen özellikler bütünü olmayan benlik, grup üyelerinin bildirimleri ile gerçekleşen etkileşimler sonucunda şekillenme eğilimindedir (Dolu, 2015: 444-445). Bu sebeple suç eylemini sosyal etkileşimin bir ürünü olarak ele alan etiketleme kuramı (Aslan, 2016:

24) kapsamında diğerlerinin bu eylemlere attığı anlama odaklanılmaktadır. Çünkü birey diğerlerinin kendisine yönelik tutumlarından hareketle sapsmış benlik bilinci geliştirir (Gove, 1975a: 7).

Yükümlüler, toplumsal dışlanma unsuru olarak suç davranışı karşısında toplumsal alandan dışlanma ve ötekileştirilme gibi çeşitli süreçleri deneyimleyebilmektedir. Bu nedenle onlara yönelik yaklaşım biçimi olumlu benlik algısının inşa edilmesi sürecinde önem kazanmaktadır. Bu kapsamda denetimli serbestlik başlı başına ceza adalet sisteminde suç işleyen bireyleri kazanmaya yönelik bir sistemdir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşıldığı üzere görevlilerin tutumu da sistemin amaçlarının gerçekleşebilmesi hususunda önemli bir tamamlayıcıdır:

“Ben buraya geldim herkesten saygı gördüm. Bu bana iyi geldi.”(B10)

“Karşıdaki insan size saygı gösteriyor, etkilemez mi. Ben mahkûmum sonuçta, şu anki psikolojiyle karşıma bir mahkûm gelse herhalde ona saygı göstermezdim. Ama o insan bana saygı gösterdi.”(A1)

“Uzman kişinin anlaması dahi yardımcı olur. Bir insanı hükümlü gibi değil de, insan olduğu gibi insan gibi davranıldığı zaman rahat görüşür (...) Kalbi yumuşar öyle konuşunca.”(B9)

Bireylerin davranışlarının diğerleri tarafından nasıl görüldüğü, onların benlik algısını biçimlendiren önemli bir belirleyicidir (Becker, 2017: 221). Katılımcıların ifadeleri, özellikle denetimli serbestlik personelinin tutumunun yükümlülerin kendilerine yönelik bakış açıları üzerinde şekillendirici bir etkiye sahip olduğuna işaret etmektedir. Hem suç eylemlerine hem de kişisel hayatlarına ilişkin olarak yükümlülerle bireysel görüşmeler gerçekleştiren denetimli serbestlik uzmanlarının, yükümlülerin olumlu benlik algısı geliştirme sürecinde kilit bir role sahip olduğu anlaşılmaktadır.

“Hiç bir şey iyi gelmedi. Bir tek bireysel görüşmeler iyi geldi. Dertlerimi paylaşmak iyi geldi.”(B8)

“Ben çok iyiyim. Çünkü konuştuğum zaman rahatlıyorum. Daha önceki denetimlerimde de sırf bireysel görüşmeyi istemiştim. X hanımın yanına geliyordum. Psikolog psikiyatri tarzında bir tepki görüyorsun ondan dolayı.”(A8)

“(...) bireysel görüşmelerde bizim göstermiş olduğumuz yaklaşım ayrı bir önem kazanıyor. Çünkü yükümlüler memur arkadaşlarla daha yüzeysel görüşürken bizimle daha detaylı görüşüyorlar.”(Z1)

Uzmanın yaklaşım biçiminin, yükümlüler tarafından samimi olarak değerlendirilmesi, onların öneri ve uyarılarının dikkate alınması ile sonuçlanabilmektedir. Bu etkileşim sürecinin benlik algıları üzerindeki etkisini katılımcılar şu şekilde aktarmaktadır:

“Ben dün burada otururken iki tane kız çocuğu geldi. Şu karşı odada bir tane uzman var geldi ona sarıldılar. Mahkûm kızların hocalarına sarılması bana mükemmel geldi. Demek ki ilgileniyor, gerçekçi, düzgün ve karakterli bir insan. Hoşuma gitti. Bana böyle yaklaşılsaydı belki

hayatımda bir yeri olurdu. Bir şey yapacağım zaman ilk önce onu arardım, fikrini alırdım. Aslında müthiş bir yaklaşım olurdu. Güzel olabilirdi.”(A7)

“Kesinlikle model oluyoruz biz. Bizim tavrımız onların toplumsal yaşamdaki yerlerini belirleyici bir unsur bile olabiliyor. Biz yükümlerle nokta nokta bey diye hitap ediyoruz. Kişiyi hayatı boyunca Ali gel Ali git denmiş. Biz Ali Bey diye karşılayınca hoşlarına gidiyor ve gerçek hayatta da Ali Bey olabiliyorlar.”(Z5)

“Kendini daha özel ve değeri hissetmesini sağlamak, birinin onunla ilgilendiğini ve önemli olduğunu karşı tarafa hissettirmek.”(V2)

“Buraya gelenlerin birçoğu hayatlarında ilk defa hoş geldin, nasılsın, ne düşünüyorsun, geleceğinle ilgili ne planlıyorsun gibi sorularla ilk defa muhatap oluyorlar. Bu sorular onun kafasında da yer etmeye başlıyor ve kendi kendine de sormaya başlıyor. Buraya gelen birçok kişi toplumun farkında değil ve suç onların hayatında çok normal bir şey. (...) Kendi dünyalarının haricinde başka bir dünya olduğuyula karşılaşan çok görüşmecim oldu.”(V5)

Katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü üzere, hem diğerleri olarak hem de adalet mekanizmasının temsilcileri olarak uzmanların yaklaşım biçimleri, yükümlülerin olumlu benlik algısı inşa edebilme süreçlerinde kayda değer bir etkiye sahiptir. Etiketleme kuramı perspektifinde sapmayı sağlayıcı temel etkenin çevrenin tepkisi olduğu durumu gözetildiğinde (Knutsson, 1977: 10) resmi tepkiler (özellikle kural uygulayıcıların tutumu), sapkın kimliğin inşa sürecinde temel bir belirleyiciliğe sahiptir (Becker, 2017). Veriler, uzmanın tutumunun yükümlünün hayatına dokunabilecek bir konumda yer aldığına işaret etmektedir. Yol göstericilik, danışma ve fikrini sorma hususlarında uzmanın, yükümlülerin yaşamında önemli bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır. Yükümlü ve uzmanların ifadelerinden hareketle, özellikle uzmanın yaklaşımının samimi olduğuna inanılması durumunda yükümlülerin kendi hayatlarında onların düşüncelerini referans noktası olarak tanımladıkları ve harekete geçme yönünde destek olarak algıladıkları görülmektedir.

“Normalde saldırgan bir yapım var ama birkaç defadır insanlara hiçbir şey demeden geçtim. Eğer denetimli serbestlik olmasaydı muhtemelen şu an mahkemem vardı dört kişiyi ağır yaralamış olabilirdim. Veya ben ağır yaralanmış olabilirdim. Öfkemi kontrol etmek için iyi. Bunda cezaevine tekrar girme korkusu da etkili. Ancak burdaki insanların iyi yaklaşımı ikisini de birleştiriyor. Bireysel görüşmedeki insanın bana karşı iyi tavrı benim de insanlara karşı iyi bir tavır sergilememe neden oluyor. Bana böyle güzel davranılınca ben de karşıdakine güzel davranıyorum.”(A1)

“Psikoloji düzeltme gibi geliyor. Ben bipolar hastasıyım. Onunla görüştükten hemen sonra gidip psikiyatrden randevu aldım. Benim için çok iyi oldu. Yani gitmemi tavsiye etti. Ben de gitmem gerektiğini biliyordum ama o da gitmem gerektiğini anladı. İyi oldu.”(A10)

“Aynı zamanda cezadan ilk salındıkları dönem ihtiyaçlarının en fazla olduğu dönem oluyor. Bireysel anlamda stres, duygu durum bozuklukları yaşayabilirler. Aileyle bütünleşme süreci, tekrar aile içindeki rol ve sorumlulukların yerine getirme süreci sıkıntı olabilir. Bu nedenlerle bireysel görüşmelerde birebir kendilerini ifade edebilecekleri, problemlerini ifade edebilecekleri ve yardım alabilecekleri kişilere ihtiyaç duyabilirler.”(Z2)

Cezaevi sonrası topluma dönüş süreci, yükümlülerin desteğe belki de en çok ihtiyaç duydukları dönemler içerisinde yer almaktadır. Bu bağlamda bu sürece psikolojik ve sosyal boyutlarıyla eşlik etmek adaptasyon sürecini hızlandırabilir. Yükümlüler, uzmanların kendilerine yönelik tutumlarına, davranış değişikliği yoluyla karşılık verdiklerini dile getirmişlerdir. Aynı zamanda uzmanlar tarafından sunulan alternatif yaşam biçimleri, yükümlülerin farkındalık düzeylerinin artması yönünde etkide bulunabilmektedir. Katılımcıların deneyimlerinden hareketle, bireysel görüşmeler yoluyla kurulan iletişimin bilişsel boyutta olumlu etkileri olduğuna işaret etmektedir. Gelişen olumlu benlik algısının yükümlülerin suç teşkil eden davranışlarını değiştirilebileceğine olan inançlarının ve isteklerinin artmasına neden olduğu ve alternatif seçeneklere ilişkin farkındalık kazandıkları ve harekete geçtikleri görülmektedir. Yükümlülerin eyleme geçmelerini sağlayacak unsurlar olan özgüven ve özdenetim, bireysel görüşmelerin olumlu etkileri arasında değerlendirilebilir.

Benlikten Bağımsız Bir Unsur Olarak Suç Eylemi

Suçlu kimliği, bireylere diğerleri tarafından atfedilen, işaret edilen ve dolayısıyla oldukları söylendikleri ve tanımlandıkları şeye dönüşüm sürecini içeren bir sosyal kabul sürecidir. Bireyin eyleminin değil kendisinin kötü veya yanlış olarak atfedilmesi, suçlu kimliğinin benimsenmesine ve suçun benlikle özdeş bir unsur haline gelmesine neden olabilir. Bunun farkındalığına sahip uzmanların yükümlüler üzerindeki etkileri, onların ifadelerinde açıkça görülebilmektedir.

“Suç işledim ama neden işlediğimi sordu, bundan sonra nasıl daha iyi olabileceğime dair şeyler söyledi.”(A1)

“Suçlu psikolojisini yansıtmıyorlar insana. Önyargılı yaklaşıyorlar bize.”(B1)

“Yardım eli gibi geliyor insana. Dış çevrede uyuşturucu bilen insanlar kötü gözle bakıyor. Buradaki hocalar öyle değil. İyi niyetli, hastaya tedavi gibi geliyor. Çok insanca davranıyorlar.”(A3)

Özellikle yükümlüler kendilerine karşı gösterilen önyargısız tutumu vurgulamaktadır. Bu kapsamda kötü bir davranışta bulduklarının bilincinde olduklarını ancak bu davranışları sebebiyle kınanmadıklarını ifade etmeleri, suç teşkil eden davranış ve alışkanlıklarının benliklerinden ayırt edilmesinin bir yansıması olarak yorumlanabilir. Suçlunun pasif kalması yerine aktif katılımı sağlanılarak suç tekrarının önüne geçilmeye çalışılmalıdır (Dolu, 2015: 485). Aksi halde bireyin eylemi yerine kendisini sapkın olarak etiketlemek kendini gerçekleştiren kehaneti beraberinde getirir (Becker, 2017: 57). Denetimli serbestlik tedbir ve uygulamaları ile bireyin benliği ile suç teşkil eden

eylemi arasında çizilen sınırın ve yaklaşım farkındalığının suç tekrarı üzerinde oldukça olumlu etkiler yaratabileceği ifade edilebilir.

“Bu sistem içinde belki de en önemli konumdaki insan uzman bence burda. Çünkü insanların anlaşılmaya, dinlenmeye ihtiyacı var. İnsan bunla var oluyor. Bir de önyargısız sizi gerçekten anlamaya çalışan birisinin dinlemesi çok güzel.”(A2)

“En can alıcı noktası. Denetimli serbestliğin en kilit noktası bireysel görüşme. Suç işleyenle devletin ilk kontak kurduğu yer (...) Kişi kime anlatır derdini? Güven duygusu hissettiğine, yani bize. Kişi buraya gelinceye kadar yalan da doğru da söyleyebilir. Ama bize doğruyu söylüyor. Şimdiye kadar halini hatırını sormuyorlar. Birkaç görüşme sonrasında bizi aile psikoloğu gibi görmeye başlıyor. Burada denetimli serbestlik uzmanının tavrı çok önemli. Bize anlattığı şeyi eşine bile anlatmamış. Bizim psikolog, uzman olduğumuzu hissediyor.”(V3)

“Çok pozitif. Kendi bireysel görüşme uzmanım önyargısız. Gerekçe ne olursa olsun cezaevinde geliyorsanız belli bir önyargı vardır (...) Bikaç kötü şey yaşayınca bunu genellemeye gideriz. Bunu değiştirebilir.”(A2)

Katılımcıların deneyimlerinden hareketle mevcut uygulamalar, bireylerin suç teşkil eden davranışının onların tüm yaşamlarını etkileyebilecek olan bir etiketleme sürecinin yaşanmasının önüne geçmeye yönelik bir çabanın ürünüdür. Tannenbaum'un da ifade ettiği üzere denetimli serbestlik bireyin gündelik yaşam alışkanlıklarını birden kesintiye uğratmadığı gibi aile ilişkilerine de zarar vermez. Arkadaşları ve ekonomik bağımsızlıkları üzerinde de olumsuz bir etkiye sahip değildir. Denetimli serbestlik ile işlenen suç dramatize edilmez ve hayat akışı sekteye uğratılmaz. Bireyin düzenli yaşamına zarar verilmediği gibi tek bir davranış abartılarak kimliği çarpıtılmaz (Tannenbaum, 1951: 456-458). Suç eyleminin benlikten ayrıştırılması süreci, suç kapsamda gerçekleştirilen davranış ve alışkanlıkları yok etmeye yönelik önlemleri ve çalışmaları içermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yükümlü ve uzmanlarla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden elde edilen veriler sonucunda etiketleme kuramının suç tekrarının önüne geçilebilmesine yönelik öne sürdüğü temel sayılılarla denetimli serbestlik uygulamalarının paralellik arz ettiği saptanmıştır. Kurama göre, istenmeyen davranışın ön plana çıkarılması kötülüğün dramatize edilmesine neden olarak suç eyleminin büyümesi ile sonuçlanabilmektedir. Bu bağlamda toplum içinde denetim ve iyileştirme temelli bir yaklaşım benimseyen denetimli serbestlik sistemi ile bireylerin tüm yaşamı bütüncül bir şekilde değiştirilmeyerek eylemi dramatize edilmemekte ve etiketlenmesinin önüne geçilmektedir. Kuramsal ve kavramsal çerçevede elde edilen bulgular 3 tema altında analiz edilmiştir. Bunlardan ilki denetimli serbestlik sisteminin *izolasyon yerine toplumsal entegrasyon* sağladığına ilişkindir. Elde edilen bulgulardan hareketle sistem, cezaevi ile topluma geri dönüş arasında aracı bir kurum işlevini yerine getirmekte ve yükümlülerin suç tekrarının önlenmesi ve topluma kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen bir dizi yaptırımı içermektedir. Denetimli serbestlik sisteminin bir diğer işlevinin ise

benlik algısının yeniden inşasına olan katkısına ilişkindir. Yükümlüler özellikle bireysel görüşmeler aracılığı ile olumlu benlik algısı geliştirebilmekte, alternatif seçeneklere yönelik farkındalık kazanmakta ve davranış değişikliklerinde bulunabilmektedir. Son olarak ise sistemin *benlikten bağımsız bir unsur olarak suç eylemini* ele alan uygulamaları içerdiği saptanmıştır. Bireylerin benlikleri ile gerçekleştirdikleri eylemler ayrıştırılmakta, suç teşkil eden alışkanlıkları önlemeye yönelik iyileştirme çalışmaları gerçekleştirilmekte ve böylelikle bireyin suçlu kimliğini benimsemesinin önüne geçilmektedir.

Etiketleme kuramına göre benlik, bir etkileşim süreci içerisinde gelişir ve suçlu kimliği de diğerlerinin olduğu söylenen şey haline gelme süreci sonucunda gerçekleşir. Bu temelde toplumsal tepkinin kontrol edilebilirliği önem arz etmekte olup, hem yasal hem de sosyal bağlamda bireyin etiketlenme sürecinin en aza indirgenmesi gereklilik arz etmektedir. Denetimli serbestlik sistemi ile bireylerin sosyal ilişkileri ve ekonomik yaşamı korunmaya devam edilerek etiketleme süreci engellenebilmektedir. Sistem başlı başına yeni bir bakış açısının ürünü olmakla birlikte kurum çalışanları bu sürecin tamamlayıcı unsurudur. Bu kapsamda elde edilen bulgular ışığında genel itibariyle iyileştirme çalışmalarının ve odak noktası itibariyle bireysel görüşmelerin ve denetimli serbestlik uzmanlarının tutumlarının ve yaklaşımlarının olumlu benlik algısı inşa etme sürecinde kilit bir role sahip olduğu görülmektedir. Aynı zamanda yükümlülerin eylemlerini gerçekleştirme süreçlerinde, uzmanları referans noktası olarak aldıkları ortaya çıkmıştır.

Denetimli serbestlik ile bireyin güçlü bir toplumsal tepkiyle karşılaşmasının önüne geçilmekte ve birey toplumdaki uzaklaştırılmamaktadır. Denetimli serbestlik sistemi ile toplum içinde sosyal ilişkiler sekteye uğratılmadan, ailevi ve mesleki bağların korumasına imkan sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu sistem bireyin etiketlenmesinin önüne geçen bir bariyer niteliği arz etmektedir. Böylelikle bireyin suçlu kimliğini bir toplumsal statü olarak benimsemesi engellenerek, sosyal bağlarına zarar vermeden ve toplumsal saygınlığı korunarak eylem odaklı iyileştirme çalışmalarının gerçekleştirilebilmesine imkan sağlanmaktadır.

Denetimli serbestlik, cezaevi sonrası toplumsal yaşamla kademeli bir şekilde bütünleşme ve uyum sağlama süreçlerini içeren biri dizi uygulamalar toplamıdır. Denetimli serbestlik sisteminde izolasyon ile değil entegrasyon ile suç davranışının önüne geçilmesi amaçlanmaktadır. Bireysel görüşmelerin, yükümlülerin gerek toplumsal adaptasyon sürecinde gerek suç davranışından uzaklaşmasında belirleyici bir önem arz ettiği saptanmıştır. Buna göre uzmanların yaklaşımı sadece yükümlülerin bireysel görüşmeleri deneyimleme süreçlerini etkilememekte aynı zamanda denetim sürecine yaklaşım biçimlerini de şekillendirmektedir. Bu bağlamda, denetimli serbestlik sisteminin suç tekrarının önüne geçilmesinde denetim ve iyileştirme odaklı çalışmalarıyla bütüncül bir yapı arz ettiği görülmüştür.

Elde edilen bulgular ışığında denetimli serbestlik sistemi uygulamalarının etkililiğini arttırmaya ve alanyazına yönelik bazı öneriler geliştirilmiştir. Araştırma grubunun daha fazla bireyden oluştuğu ve

denetimli serbestliğe tabi olan bireylerin suç tekrarı üzerindeki etkisinin incelenebildiği uzun soluklu ve boylamsal düzlemde gerçekleştirilen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Aynı zamanda sistemin yararlanıcıları olan yükümlülerin denetimli serbestlik sistemi ve işlevleri hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Bunun da sisteme yaklaşım ve ondan faydalanma süreçlerini doğrudan etkileyebileceği ihtimali göz önünde buldurularak yeterli bilgilendirmenin yapılmasının sistemin etkililiğini artırılması yönünde faydalı olacağı düşünülmektedir. Bunların yanı sıra bireysel görüşmelerin de yoğunluklu olarak uzmanların kişisel çabaları, deneyimleri ve stratejileri doğrultusunda şekillendiği gözlenmiştir. Bu bağlamda, bireysel görüşmelerin yapılandırılmış bir formata dönüştürülmesi ve uzmanlara bu konuda derinlikli eğitimlerin verilmesi, görüşmelerin faydası ve etkililiği açısından önem arz ettiği ifade edilebilir. Denetime tabi olan bireylerin kurumda olması gereken ve yerine getirmeleri beklenen yükümlülüklerin çalışma saatleri içerisinde olması nedeniyle bazı yükümlüler işten izin alma konusunda zorluk yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Kurumsal düzlemde gerçekleştirilebilecek yaklaşımlar ile bu durumun önüne geçilebileceği düşünülmektedir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Ege Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 15.01.2018 tarihli, 01/08 toplantı/karar sayısı, 430-2017 Protokol no ile etik açıdan uygun bulunmuştur.

Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 25.07.2019 tarihli 46985942-773-E.481/120360 sayılı yazısı gereğince tez çalışmasının akademik alanda yayınlanması uygun bulunmuştur.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmaya Arş. Gör. Elif GÜN %60, Doç. Dr. Pelin ÖNDER EROL %40 oranında katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Aslan, S. (2016). *Sosyal dışlanma bağlamında genç suçluluğu* (Yayınlanmamış doktora tezi) Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Atalay, O. (2016). Ceza hukukunda infaz hukukunun yeri ve denetimli serbestlik. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (8-10 Aralık, 2015, İstanbul) (Düzenleyen), D. Özyörük (Ed.), *Türkiye'de Denetimli Serbestliğin 10. Yılı Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı: "Uluslararası Yaklaşımlar"* içinde (s. 8-12). Ankara: Artpub Medya.
- Auerbach, C. F. ve Silverstein, L. B. (2003). *Qualitative data: An introduction to coding and analysis*. New York and London: New York University Press.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (Çev. Abdullah Yılmaz) (4. Basım). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Becker, H. S. (2017). *Hariciler (outsiders): Bir sapkınlık sosyolojisi çalışması* (Çev. Şerife Geniş ve Levent Ünsaldı). Ankara: Heretik.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (Çev. Ed. Hasan Aydın) Konya: Eğitim Yayınevi.
- Bilgiç, Ş. (2012). *Hapsedilme, iyileştirme ve yeniden suç işleme*. Ankara: Vadi.
- Braithwaite, J. (1995). Reintegrative shaming, republicanism and policy. H. D. Barlow (Ed.), *Crime and Public Policy: Putting Theory to Work* içinde (s. 191-205). Boulder, CO: Westview Press.
- Buechel, P. (2011). Probation officers play key role in justice system. http://www.doccs.ny.gov/NewsRoom/external_news/2011-07-15_Recognition_week_probation_parole.pdf (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (CGTİHK) (2004), T. C. Resmi Gazete, Sayı: 25685. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5275&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Denetimli Serbestlik Hizmetleri Yönetmeliği (DSHY) (2021), T. C. Resmi Gazete, Sayı: 31655. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/11/20211110-1.htm>
- Diana, L. (1960). What is probation? *Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, 51, 189-204.
- Dolu, O. (2015). *Suç teorileri: Teori, araştırma ve uygulamada kriminoloji* (5. Baskı). Ankara: Global Politika ve Strateji.
- Dursun, H. (1997). *Damgalama teorisi ve suç*. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (3-4), 309-322.
- Foucault, M. (1992). *Hapishanenin doğuşu* (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Kitabevi.
- Giddens, A. (1999). *Toplumun kuruluşu* (Çev. Hüseyin Özel). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books: New York.
- Goffman, E. (2015). *Tımarhaneler: Akıl hastalarının ve kapatılmış diğer kişilerin toplumsal durumu üzerine denemeler* (Çev. Ebru Arıcan). Ankara: Heretik.
- Goffman, E. (2017). *Etkileşim ritüelleri: Yüz yüze davranış üzerine denemeler* (Çev. Adem Bölükbaşı). Ankara: Heretik.
- Gove, W.R. (1975a). The labelling perspective: An overview. W. R. Gove (Ed.), *The labelling of deviance: Evaluating a perspective* içinde (s.3-20). United State of America: Sage Publication.
- Gove, W.R. (1975b). Labelling and mental illness: A critique. W. R. Gove (Ed.), *The Labelling of Deviance: Evaluating a Perspective* içinde (s.35-81). United State of America: Sage Publication.
- İçli, T.G. (2002). Toplumdan kopuş: Suç ve şiddet. İ. Sezal (Ed.), *Sosyolojiye Giriş* içinde (s.627-709). Ankara: Martı Kitap ve Yayınevi.
- Kalmthout, A.M.V. (2011). Kamu yararına çalışmadan “toplumsal yaptırımlara”: Karşılaştırmalı bir

- bakış açısı (Çev. Burhan Alıcı). *Küresel Bakış Dergisi*, 1 (1), 71-106. <http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/makaleler/kureselbakisdergisi.pdf> (Erişim Tarihi: 21.03.2018).
- Karadöl, C. (2016). Denetimli Serbestliğin doğuşuna kadar Avrupa tarihinde suç ve ceza. Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı (8-10 Aralık, 2015, İstanbul) (Düzenleyen) D. Özyörük (Ed.), *Türkiye’de Denetimli Serbestliğin 10. Yılı Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı: “Uluslararası Yaklaşımlar”* içinde (s.47-53). Ankara: Artpub Medya.
- Klaus, J.F. (1998). *Handbook on probation services: Guidelines for probation practitioners and managers*. Rome: UNICRI, United Nations Interregional Crime & Justice Research Institute.
- Knutsson, J. (1977). *Labeling theory: A critical examination* (Rapor No.3). Stockholm, Sweden: The National Swedish Council for Crime Prevention.
- Lemert, E. (2012). Primary and secondary deviation. J. E. Jacoby, T. A. Severance ve A. S. Bruce (Ed.). *Classics of Criminology* içinde (s.351-353) (4. Baskı.). Long Grove IL: Waveland Press.
- Mandıracı, B. (2015). *Türkiye’de ceza infaz politikaları ve kurumlarına ilişkin yapısal sorunlar ve çözüm önerileri*. İstanbul: TESEV Yayınları.
- Neuman, W.L. (2007). *Basics of social research: Qualitative and quatitative approaches* (2. Baskı). Boston: Allynand Bacon.
- Önder Erol, P. (2018). Nursing home in Turkey: A remedy for the changing intergenerational relationships or a total institution?. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18: 265-278.
- Önder Erol, P. (2011). Sosyolojik perspektiften demografik yaşlanma: Toplumsal, ekonomik ve politik alanlarda yaşlı failliği (Yayınlanmamış doktora tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Petersilia, J. (1990). When probation becomes more dreaded than prison. *Federal Probation*, 54(1), 23-27. <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/Digitization/123146NCJRS.pdf> (Erişim Tarihi: 02.04.2018).
- Petersilia, J. (1998). Probation and parole. M. Tonry (Ed.) *The Handbook of Crime and Punishment* içinde (s.563-588). United States of America: Oxford University Press.
- Pope, W. (2008). Emile Durkheim. R. Stones (Yay. Haz.) (Çev. Nihat Z. Erdoğan) *Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar* içinde (s. 78-90). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Punch, K.F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş: Nicel ve nitel yaklaşımlar* (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Slattery, M. (2007). *Sosyolojide temel fikirler* (Yay. Haz. Ümit Tatlıcan ve Gülhan Demiriz). İstanbul: Sentez.
- Soytürk, S. (2013). Hükümlü ve tutukluların sosyal hizmet gereksinimlerinin değerlendirilmesi: Karaman M Tipi Kapalı-Açık Cezaevi örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Tannenbaum, F. (1951). *Crime and the community*. New York: Columbia University Press.

- Timurturkan, M., Demez, G., Kart, E., Ertan, C., Cankurtaran, S. ve Salih, A. (2017). "Hükümlü" olmanın sosyal tezahürleri: Sosyal dışlanma, damga ve suç". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (20), 138-157. doi: 10.20875/makusobed.331822
- TÜİK (2020). Ceza infaz kurumu istatistikleri, 2020. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ceza-Infaz-Kurumu-Istatistikleri-2020-37202> (Erişim Tarihi: 13.01.2022).
- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örneklem seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yarsuvat, D. (2011). Bir sosyolojik ve kültürel alt grup olarak cezaevi toplumu. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (2), 453-464.
- Yavuz, H.A. (2011). Ceza adalet sisteminde Denetimli Serbestlik (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yavuz, H.A. (2012). Denetimli Serbestliğin Türk Ceza Adalet Sistemindeki tarihsel gelişim süreci. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (100), 317-342.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Zencirkıran, M. (2015). *Sosyoloji* (2. Baskı). Bursa: Dora Basım.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Toplumun Sosyal Sağlık Düzeyinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma

*A Research on Determining the Social Health Level of Society*Beyza ERKOÇ¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, beyzahatipoglu@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-0035-6782

Başvuru: 11.06.2022
Kabul: 30.11.2022

Atıf:
Erkoç, B.. (2023). Toplumun sosyal sağlık düzeyinin belirlenmesine yönelik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 133-149. DOI: 10.33417/tsh.1115598

ÖZ

Dünya Sağlık Örgütü'nün sağlık tanımlamasında sağlık fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlık şeklinde üç temel bileşenle açıklanmıştır. Bu bileşenlerden sosyal sağlık en son akla gelen sağlık bileşendir. Bunun nedeni, sosyal sağlığın bireylerin içerisinde yaşamış olduğu toplumla uyumlu biçimde yaşaması şeklinde yapılan dar tanımlamalardır. Sosyal sağlık, Dünya Sağlık Örgütü raporları ile belirlenmiş belirleyicileri olan, sonuçları ile diğer belirleyicileri etkileyebilecek toplumsal uyumu da içerisine alan çok boyutlu kavramlardır. Bu çalışma ile toplumun sosyal sağlık düzeyinin belirlenmesi ve sosyal sağlık düzeyinin demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma 01.12.2021- 31.01.2022 tarihleri arasında Zonguldak ili ve ilçelerinde yaşayan, 18 yaş ve üzeri bireylerle anket yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 994 adet anket formu değerlendirilmiştir. Yapılan analizlerde tanımlayıcı istatistikler hesaplanmış ve demografik özelliklere göre karşılaştırmalar yapılmıştır. Katılımcıların en yüksek katılım sağladıkları sosyal sağlık boyutu "aile" (3,90±0,93), en düşük katılım sağladıkları sosyal sağlık boyutu ise "toplum" (3,05±0,77) boyutudur. Sosyal sağlığın, fiziksel ve psikolojik sağlık üzerinde ve bireylerin yaşam doyumları ile refah seviyelerine olan etkisi düşünüldüğünde sosyal sağlık düzeyinin mümkün olduğunca yüksek olması beklenir. Bunun için bireysel çabaların yanında kamu-özel kurum ve kuruluşlarının, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının vb. desteği ve sosyal hizmet uzmanlarının sürece katkısı elzemdir.

Anahtar kelimeler: Sağlık, Sağlığın Bileşenleri, Sosyal Sağlık

ABSTRACT

In the World Health Organization definition, health is explained with three basic components: physical, mental, and social health. Social health is the last health component that comes to mind among these components. The reason for this is the narrow definition of social health as that individual living in harmony with their society. Social health is one of the multidimensional concepts that have determinants defined by the World Health Organization reports and include social cohesion that can affect the results and other determinants. With this study it is aimed to determine the social health level of the society and determine whether the social health level differs according to demographic characteristics. There search was carried out by applying the questionnaire method to individuals aged 18 and over living in Zonguldak province and its districts between 01.12.2021 and 31.01.2022. Within the scope of there search, 994 questionnaires were evaluated. In the analyzes made, descriptive statistics were calculated, and comparisons were made according to demographic characteristics. The social health dimension with the highest participation of the participants is "family" (3.90±0.93), and the social health dimension with the lowest participation is "society" (3.05±0.77). When we consider the impact of social health on physical and psychological health and the life satisfaction and well-being of individuals, the level of social health is expected to be as high as possible. Forthis, in addition to individual efforts, the support of public-private institutions and organizations, universities, local governments, non-governmental organizations, etc.,and the contribution of social workers to the process is essential.

Keywords: Health, Components of Health, Social Health

GİRİŞ

Kavramsal olarak sağlık insanlık tarihi kadar eskidir ve sağlığa dair tanımlamalar günümüze kadar değişiklik göstererek gelmiştir. Günümüz dünyasında en kabul gören sağlık tanımlaması Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization [DSÖ]) tarafından yapılmıştır. DSÖ sağlığı “yalnızca hastalık ve sakatlık durumunun olmayışı değil, fiziksel (biyolojik), ruhsal (psikolojik) ve sosyal yönden tam bir iyilik halidir” şeklinde tanımlanmıştır. DSÖ’nün yapmış olduğu sağlık tanımlaması, 22 Temmuz 1946’da 61 Devlet temsilci onayıyla Uluslararası Sağlık Konferansı tarafından kabul edilmiş ve DSÖ Anayasası’nda 7 Nisan 1948’de yürürlüğe girmiştir. (WHO, 1948). DSÖ’nün yapmış olduğu bu tanımlamanın amacı, uzun yıllar hakim olan biyomedikal modeli (sağlığı yalnızca biyolojik bileşenlerle açıklayan, psikolojik ve sosyal nedenleri dışarıda tutan, sağlığa dair tüm tanı- tedavi süreçlerini yalnızca sağlık profesyonellerine yükleyen model) sosyal modele çevirmektir. Yirminci yüzyılın ortalarından sonra sağlık sosyal ve kültürel bakımdan ele alınır olmuş ve bu dönem sağlığın sosyal dönemi şeklinde anılmıştır (İleri, 2017: 6).

Zengin ve fakir ülkelerde yaşayan bireylerin beklenen yaşam süreleri ve hastalığa yakalanma sıklıkları arasında yaşanan farklar sosyal sağlık çalışmalarını hızlandırmıştır. Sosyal sağlığın belirleyicilerini DSÖ Avrupa Bölgesel Ofisi Kentsel Sağlık Merkezi, Londra Üniversitesi Uluslararası Sağlık ve Toplum Merkezi devletlere ve halka yol göstermesi bakımından 1998’de on mesajda Katı Gerçekleri (Solid Facts) adı altında özetlemiştir. Çok ilgi gören ilk baskı genişletilerek 2003’te yeni baskı yeni belirleyiciler eklenerek yayımlanmıştır (Marmot ve Wilkinson, 2006). Bu çalışma ile toplumun sosyal sağlık düzeyinin belirlenmesi ve sosyal sağlık düzeyinin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Sağlığın Kavramının Bileşenleri

DSÖ’nün sağlık tanımlamasında geçen kavramlardan hastalık; fiziksel yaralanmalardan farklı olarak bir organizmanın normal yapısı ve işlevselliğinde yaşanan zararlı sapmalardır. Genellikle belirli belirti ve semptomlarla kendisini gösterir. Bir hastalığın ayırt edici özelliğini tanımak için organizmanın normal durumunun bilinmesi gereklidir. Bunun yanında hastalık ve sağlık arasındaki kesin sınır her zaman net değildir (Hayran, 2012). Hastalık yalnızca hüresel ve dokusal anormallikler ve sadece biyolojik bir süreç değildir. Hastalık bunun yanında sosyal ve kültürel özelliklerden de etkilenir. Bir toplumun hastalık olarak gördüğü durumu başka bir toplum böyle değerlendirmeyebilir (Bolsoy ve Sevil, 2005: 79). Field’e (1976) göre hastalık kavramı iki anlam içermektedir. Birincisi medikal bakımdan hastalık; doktorun bakış açısı ile hastalık ya da nesnel açıdan hastalıktır. Hastalığın bu anlamı belirli işaret ve semptomlarla kendisini gösteren patolojik bir anormalliktir. İkincisi ise toplumsal- kültürel içerikli hastalık; hastalığın ya da patolojik süreç sonuçlarının öznel olarak bireysel algılanmasıdır. Bireylerin acı, rahatsızlık vb. hissettikleri durumları açıklar (akt. Oskay, 1993:97).

DSÖ'nün sağlık tanımlamasında geçen kavramlardan sakatlık (engellilik); "bireyin doku, organ ve/veya fonksiyon ve psikiyatri tanısı ve buna bağlı muhakeme yeteneği kaybından kaynaklı engelliliğini uluslararası yöntemleri temel alarak belirleyen derecelendirmeler, sınıflandırmalar ve tanımları," tanımlar (Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik, 2019, Madde: 4).

DSÖ'nün sağlık tanımlamasında geçen kavramlardan fiziksel sağlık; sağlığın fizyolojik halidir. Fizyolojik bakımdan bir organın bütünlüğü ve devamlılığıdır. Organ fizyolojisinde yaşanan aksaklık fiziksel sağlıkta bozulmaların göstergesidir. Fizyolojik aksaklıklar nesnel ölçütlerle, sağlık profesyoneli tarafından teknolojik sistemlerle ölçülür ve değerlendirilir (Hamzaoğlu, 2010: 408). Fiziksel sağlık genel olarak sağlıklı ve dengeli beslenme, fiziksel açıdan aktif yaşam sürdürme gibi sağlıklı yaşama dair öğeleri içerir (Owen ve Çelik, 2018: 443).

DSÖ'nün sağlık tanımlamasında geçen kavramlardan ruhsal sağlık; içerisinde hayattan zevk almayı, depresyonu ve stresin birey hayatı üzerindeki etkisini barındırır (Güdü Demirbulat ve Bozok, 2015: 8). Zihinsel sağlık, bireysel iyi oluş, bireylerin algıladıkları öz yeterlilik, özerklik, bireylerin entelektüel ve duygusal potansiyelini gerçekleştirebilme yeteneği şeklinde tanımlanır. Ayrıca zihinsel sağlık, kişilerin yeteneklerinin farkında olması, hayatın doğal stresıyla baş edebilmesi, üretken ve verimli şekilde çalışabilmesi ve içinde bulunduğu topluma katkı verebilmesi durumudur (WHO, 2003: 7).

DSÖ'nün sağlık tanımlamasında geçen kavramlardan sosyal sağlık ise olumlu bir sağlık boyutudur. Ulusal Sağlık Portalı'na (National Health Portal [NHP] göre sosyal sağlık bir bireyin farklı sosyal koşullara göre başa çıkma ve hareket etme yeteneğidir. Sosyal sağlık bir refah durumudur. Sosyal sağlık, bencillik, yalnızlık, tek başınalık yerine sağlıklı ilişkiyi, iyi iletişimi, empatiyi içerir. Çünkü bencillik, yalnızlık, tek başınalık stres ve depresyon sebebidir, bu da bireyin hem kendisi hem de çevresi için tehdit oluşturur. Sosyal izolasyon, sosyal dışlanma gibi sosyal sağlık konuları da düşük yaşam kalitesi, depresyon, kronik hastalık sebebi olduğu gibi bireylerin yaşam sürecini kısaltan sebeplerdendir. Bunlar bireylerin fiziksel ve zihinsel sağlığını da olumsuz etkiler (NHP, 2019).

Sosyal Sağlığın Belirleyicileri

Sosyal sağlığın belirleyicileri, insanların doğduğu, büyüdüğü, yaşadığı, çalıştığı ve yaşlandığı koşulları içerir. Bu koşullar, uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerde para, güç ve kaynakların dağılımı ile şekillenir. Sağlığın sosyal belirleyicileri, genellikle ülkeler içinde ve ülkeler arasında yaşanan sağlık durumundaki haksız ve önlenemez farklılıklardan ve sağlık eşitsizliklerinden sorumludur. DSÖ raporlarına göre sosyal sağlığın belirleyicileri aşağıdaki gibidir (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003; Marmot ve Wilkinson, 2006):

Sosyal Değişim: Ekonomik ve sosyal hayat şartları bireylerin sağlığını etkiler. Ekonomik ve sosyal koşulları en düşük olan bireylerle en yüksek olan bireylerin hastalıklara yakalanma ve ölüm riskleri arasındaki fark iki kattan fazladır. Bu eşitsizliğin sağlık üzerindeki etkisi ve yaşattığı değişim sosyal değişimi gösterir. Sosyal değişim yoksulluktan (maddi yönden dezavantaj), güvensizlikten,

endişelerden ve sosyal uyum sorunlarından etkilenir. Yoksulluk nedenlerine örnek olarak yetersiz gelir, yetersiz eğitim, işsizlik, güvencesiz işlerde çalışmak vb. verilebilir. Bu yoksulluk mutlak ya da göreceli olabilir (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003).

Stres: Tıbbi veya biyolojik açıdan stres, bedensel veya zihinsel gerilime neden olan fiziksel, zihinsel veya duygusal bir faktördür. Stres, homeostaziye yönelik iç veya dış tehditlere yanıt olarak canlı organizmaların bir adaptasyon reaksiyonudur. Biyolojik, psikolojik ve sosyal nitelikteki çok sayıda dinamik ve birbirine bağlı faktörün nihai son noktasını temsil eden karmaşık bir savunma mekanizması olarak kabul edilir. Stres, basit bir uyarı-tepki tepkisi değil, birey ile çevre arasındaki, öznel algı ve stres faktörlerinin değerlendirilmesini içeren etkileşimdir ve bu nedenle oldukça kişiselleştirilmiş bir süreç oluşturur. Stresler harici (çevresel, psikolojik veya sosyal faktörler) veya dahili (hastalık veya tıbbi sebepler) nedenlerden ortaya çıkabilir. Stres, nörolojik ve endokrinolojik sistemlerin karmaşık bir reaksiyonu olan "savaş ya da kaç" yanıtını başlatabilir. Stres, depresyon ve anksiyete gibi psikolojik durumlar da dahil olmak üzere birçok tıbbi durumun seyrini etkileyebilir veya bunlardan etkilenebilir. Tıbbi sorunlar, zayıf iyileşme, hassas bağırsak sendromu, yüksek tansiyon, kötü kontrol edilen diyabet vb. diğer birçok durum sebep olabilir. Stres yönetimi, farmakolojik ve farmakolojik olmayan bileşenleri içeren etkili bir tedavi yöntemi olarak kabul edilmektedir (Rom ve Reznick, 2015; Davis, 2021). Stres kişinin fiziksel ve sosyal çevresindeki kötü koşullar sebebiyle, fiziksel ve psikolojik gücünün ötesinde harcadığı çabadır (Cüceloğlu, 1994: 321).

Erken Yaşam Dönemi: Bu dönem yaşama iyi bir başlangıç anlamına gelir ve etkileri ömür boyu sürer. Bu dönem ayrıca anne ve bebeklerin en çok desteklenmesi gereken dönemdir. Bir bireyin sağlığının temelleri anne karnında ve bebeklik döneminde atılır. Erken yaşam döneminde yaşanan geç gelişim, eksik duygusal destek, fiziksel sağlığın bozulması vb. gibi durumlar kişilerin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal hayatlarında işlevselliğini azaltır ve kişiler için hayatları boyunca risk teşkil eder. Erken yaşam döneminde bebeğin yaşadığı koşullar ve ebeveynlerin davranışları çok önemli etkenlerdir (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003).

Sosyal Dışlanma: Sosyal dışlanma genel olarak bireylerin ya da grupların sosyal sistemlerden ve ilişkilerden dışlanmış olduğu varsayımına dayanan bir durumu tanımlamak için kullanılır. Çoğu kaynakta bu durumun aşırı yoksulluk ve dezavantajla ilişkili olduğu görülmektedir. Dışlanma birey, hane halkı, grup, topluluk, ülke ve küresel dahil olmak üzere eşitsiz güç ilişkilerinin yönlendirdiği dinamik ve çok boyutlu bir kavramdır. Bu çok boyut kültürel, ekonomik, politik ve sosyal süreçleri içerir. Sosyal dışlanma sağlıkta eşitsizliklerle, kaynaklara, yeteneklere ve haklara eşit olmayan erişimlerle karakterize bir kavramdır. Dışlayıcı süreçler, bir dahil etme / dışlama sürekliliği yaratarak sağlık eşitsizliklerine katkıda bulunur. Sosyal dışlanmanın önüne geçebilmek için; nüfusun tamamının temel ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli koşulların yaratılması, katılımcı ve uyumlu sosyal sistemlerin etkinleştirilmesi, çeşitliliğe değer verilmesi, barışın ve insan haklarının garanti altına alınması ve çevresel sistemlerin sürdürülmesi gerekmektedir (Sapançalı, 2003; Popay vd., 2008: 36; Şahin, 2009).

İş ve İş Yerindeki Psiko- Sosyal Ortam: İş yaşamı, bireylere ekonomik özgürlük sağlamanın yanında sosyalleşme, sosyal destek, arkadaşlık, yakın ilişkiler, kariyer imkanı vb. birçok katkıyı beraberinde getirir. İş yeri bireylerin günlük hayatlarında en fazla vakit geçirdikleri yerlerdendir. Bu ortamların rahat, huzurlu, kaliteli, sağlıklı olması bireylerin sağlığı üzerinde çok büyük etkiye sahiptir. Günümüz dünyasında meslek hastalığı olarak adlandırılan iş yeri hastalıkları çok fazla görülmektedir. Başta koroner kalp hastalığı olmak üzere kas- iskelet sistemi hastalıkları, ruhsal hastalıklar vb. işyerindeki psiko-sosyal ortamlarla ilişkilidir (Marmot ve Wilkinson, 2006).

İşsizlik ve İş güvencesizliği: İşsizlik, üretimde bireylerin üretkenliklerinden faydalanamamaktır. İşsizlik, işsizlerin çalışmak istedikleri halde çalışamamaları sebebi ile insan sermayesinin israfı şeklinde düşünülebilir. İşsizlik nedeni genel olarak bireysel nedenlerden ziyade birey dışı faktörlerin etkisi ile gerçekleşmektedir. İş güvencesizliği ise, işi olmasına rağmen bireylerin sağlıksız ve güveniz ortamlarda çalışıyor olmasıdır.

İşsizlik sağlığı olumsuz yönde etkiler. İşsizliğin sonuçlarına maddi sıkıntılar, psikolojik sorunlar, kalp rahatsızlıkları gibi fiziksel hastalıklar örnek olarak verilebilir. Bireylerin bir işe sahip olması kadar çalıştıkları ortamın sağlıklı ve güvenli olması, kendilerini güvende hissetmelerini sağlar. İş güvenliği sağlığı, refahı ve mutluluğu artırır (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003).

Sosyal Destek: Sosyal destek, insanların başta aile olmak üzere yakın çevresinden (arkadaşlar vb.) ihtiyaç duyduklarında yardım istemeleri ve bu çevrenin vereceği desteği kabul etmesi ile ilgili bir kavramdır. Sosyal desteğin kişilerin bedensel ve ruhsal sağlığı üzerinde olumlu etkileri olduğunu gösteren çalışmalar vardır (Doğan, 2016: 36; Bullinger ve Nowak, 1998: 105; Abay Alyüz, 2020: 131). Sosyal destek sosyal bakımdan yardım ihtiyacı olan bireye yardım edebilecek kişi sayısıdır. Bu açıdan sosyal destek, bireylerin zorluk yaşadıklarında yardımda bulunmuş kişilerin sayısı şeklinde tanımlanabilir (Demirel ve Yücel, 2017: 312). Sosyal destek genel olarak sosyal bütünleşme (farklı ağlara üye olmak ve sosyal yönden katılım sağlayabilmek) gibi yapısal bileşenler ve duygusal destek ile bireyler arası karşılıksız yapılan iyilikler gibi işlevsel bileşenler şeklinde kavramsallaştırılabilir (Reblin ve Uchino, 2008: 126). Bireyler arası kurulan dostluklar, iyi kurulan sosyal ilişkiler ve güçlü destek verici sosyal ağlar ev ortamlarının, iş ortamlarının ve toplumun sağlığını geliştirir (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003).

Bağımlılık: Bağımlılık, bireylerin biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden kendilerine zarar vermesine rağmen, zararlı bir maddenin kullanımını, zararlı bir davranışı bırakamaması, bırakmak için psikolojik ve fiziksel yetersizlik hissetmesidir. Bağımlılık sadece eroin, kokain gibi bağımlılık yapan maddelerin kullanılmasını ifade etmez, bunun yanında bir ilacı ya da kimyasal bir maddeyi kullanmayı bırakamama, sürekli olarak kumar oynama, yemek yeme, alışveriş yapma, temizlik yapma, spor yapma, teknolojik cihazları kullanma vb. davranışlar da bağımlılık olarak ifade edilebilir. Bağımlılık, uzun vadede alımın önlenememesi veya durdurulamamasıdır. Bağımlı kişiler bağımlılık yapan bir maddeyi nasıl kullandığı ya da davranışı nasıl gerçekleştirdiği konusunda kendisinin kontrolünü

kaybetmiştir. Günlük hayatın sorunlarıyla başa çıkmak adına madde ya da davranışa sığınır hale gelmişlerdir. Bağımlılık, yanlış kullanma ile aynı anlamda değildir. Bağımlılığın, kontrolsüz şekilde madde aramak ya da davranışı gerçekleştirmek, hayatındaki diğer kişiler ve faaliyetleri önemsememek, zamanının çoğunu madde aramak ya da davranışı gerçekleştirmek için çabalamak, maddiyatının çoğunu madde almak ya da davranışı gerçekleştirmek için harcamak, yoksunluk hissi, depresyon, kaygı, stres, kusma, kriz geçirme, yorgunluk hissi, fiziksel değişimler (zayıflama vb.) gibi semptomları vardır (Peckham, 2021).

Beslenme: İnsanların büyümesi, gelişmesi, sağlıklı ve üretken bir şekilde uzun yıllar hayatta kalması adına ihtiyaç duyulan besin maddelerinin yeterli ölçüde alınarak vücutta kalmasıdır. Bu besin maddelerinden herhangi bir tanesinin yetersiz alınması, çok alınması ya da hiç alınmaması bireylerin büyümesini, gelişmesini engeller ve sağlığına zarar verir. Sağlıklı beslenme, bireylerin sağlığının korunması, geliştirilmesi ve aynı zamanda kronik hastalıkların riskini minimum seviyeye indirmeyi hedefleyen beslenme biçimidir. Vücudun büyümesi, gelişmesi, verimli şekilde çalışması, dış etkenler ve hastalıklar karşısında direnç sahibi olması için yeterli ve dengeli beslenme çok önemlidir. Yeterli ve dengeli beslenme büyüme, dokuların çalışması ve yenilenmesi için ihtiyaç duyulan besin maddelerinin her birinden yeterli ölçüde alınması ve vücutta doğru şekilde kullanılmasıdır. Bireylerin besin öğelerini seçimini yanlış yapması ya da tüketir iken yanlış tüketmesi (örneğin yanlış pişirme) o besin maddesinin görevini yerine getirememesi ile sonuçlanır, bu da sağlığa zarar veren dengesiz beslenme sonucunu doğurur (Baysal, 1998: 1; Ünsal, 2019; Sağlık Bakanlığı, 2022).

Ulaşım: Sağlıklı şekilde ulaşımın anlamı, toplu taşıma vasıtalarının daha fazla kullanımının desteklenmesi, yürüyüşün daha çok yapılması ve bisiklete binmenin teşvik edilmesidir. Bisiklet, yürüyüş ve toplu taşıma araçlarının kullanılmasının sağlık üzerinde dört etkisi vardır. Bireyler egzersiz yapmaları, ölümcül kazaların önlenmesi, sosyal temasın sağlanması- sosyal iletişimin artması ve hava kirliliğinin azalmasıdır (Marmot ve Wilkinson, 1998; Marmot ve Wilkinson, 2003).

Yoksulluk: Yoksulluk, hayatın gerektirdiği imkanlardan yoksunluktur. Hangi dille ifade edilir ise edilsin yoksulluk, hayat için gerekli şeylerden mahrum olma ile ilişkilidir. Bu mahrumiyet hayatta kalmak veya hayatı devam ettirmek için gerekli şeylerle ilişkili olmalıdır. Hayatın devamlılığı için gerekli olan şeyler yani ihtiyaçlar, bireyden bireye, toplumdaki topluma, çevreden çevreye değişiklik arz eder. Bu yüzden yoksulluk ölçülür iken gözlemlenen ile standardın karşılaştırılması söz konusudur. Yoksulluk maddi özellik taşıyan yoksunluklar sebebi ile kaynaklara, üretim faktörlerine ulaşamamaktır ve minimum hayat standardını devam ettirecek gelirin olmamasıdır. Yoksulluk insani ihtiyaçlara dayanır. İnsanın sosyal bir varlık olması nedeni ile hayatta kalması için ihtiyacı yalnızca beslenme değildir, bunun yanında sağlık, eğitim, kültür vb. ihtiyaçları da vardır. İnsani ihtiyaçlar ikiye ayrılır. Ekonomik şartlara bağlı olarak karşılanabilen ihtiyaçlar (maddi özellik taşıyan ve yapısal koşullara bağlı) ve ekonomik şartlara bağlı olmayan (manevi özellikte, sevgi, saygı, katılım gibi sübjektif ihtiyaçlar) ihtiyaçlar. Yoksulluğun mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, insani yoksulluk, gelir yoksulluğu, objektif yoksulluk, sübjektif yoksulluk, kentsel yoksulluk, kırsal yoksulluk, geçici

yoksulluk, kronik yoksulluk, yapabilirlikten yoksulluk, yeni yoksulluk, karma yoksulluk, nöbetleşe yoksulluk, sosyal olanaklar yoksulluğu, ultra yoksulluk gibi türleri vardır. İnsan hayatı yoksulluk açısından risklerle doludur. Bu yüzden yoksulluk tanımlaması yapılırken insani ihtiyaçların toplum ve şartlara göre karşılanması yanında bu ihtiyaçların ömür boyu tatmin edilmesi de gerekmektedir (Aktan ve Vural, 2002; Erkoç ve Danış, 2020).

İleri Hayat Dönemi: İleri hayat dönemi yani yaşlılık, insan hayatının geçirmiş olduğu dönemlerden bir tanesidir. Yaşlılığın sözlükte tanımı yaşlı olmak, ilerlemiş yaşın etkilerini göstermesi şeklinde yapılmıştır. Yaşlılık sabit ve değişmez bir süreç değildir, aksine farklı güçlerin etkileşim içerisinde olduğu bir süreçtir. Yaşlılığın fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutları vardır. Fiziksel boyutta vurgu, fizyolojik değişimleri (saçların beyazlaması, kırışıklıklar vb.) ifade eder. Psikolojik boyutta algı, öğrenme, sorun çözme vb. gibi bireylerin uyum sağlama kapasitelerinde yaşlanma ile gerçekleşen değişimler ifade edilir. Sosyal boyutta ise, toplumun belli yaş grubunda olan bireylere verdikleri değer ve bu bireylerden bekledikleri roller ifade edilir (Beğler ve Yavuzer, 2012: 1).

Yaşam Seyri: Yaşam seyri, hayat sürecinde bireylerin yaşamış oldukları deneyimlerinin sonraki yaşamlarına yansımaları olmasını ifade eder. Geçmişte yaşanan bir dezavantaj gelecekte başka bir dezavantaja dönüşebilir. Aynı şekilde geçmişte tecrübe edinilen bir avantaj gelecekte de bireye avantaj sağlayabilir (Marmot ve Wilkinson, 2006).

Sağlık Davranışları: Bireylerin sağlıklarını korumak, iyileştirmek, hastalıklardan korunma, daha sağlıklı, kaliteli ve uzun yaşamak adına gerçekleştirdikleri tüm davranışlar sağlık davranışlarıdır. Sağlıklı beslenmek, sigara- alkol- madde gibi bağımlılık yapan maddelerden ve bağımlılık yapan davranışlardan uzak durmak, egzersiz yapmak, yeterli ölçüde uyumak, stresten uzak durmak sağlık davranışlarına örnektir (Ogden, 2016).

Sosyal Savunmasızlık: Sosyal savunmasızlık, beklenmeyen bir olayı veya strese neden olan bir durumu yaşamayı ve bu olay ya da durumla baş ederken zorlanmayı ifade eder (Yıldırım, 2012: 25).

Çevre ve Yerleşim Yerleri: İnsanın içerisinde yaşadığı çevresel şartlar ve barınma imkanları biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlıkları üzerinde büyük etkiye sahiptir. Barınma insanların birincil ihtiyaçlarından. Temiz hava, temiz içme suyu, temiz mekan vb. insanların sağlıklarını olumlu yönden etkiler iken, kirlilik, gürültü, rutubet vb. gibi kötü şartlar insan sağlığına olumsuz etkide bulunur (Marmot ve Wilkinson, 2006).

Sağlıkta Eşitsizlikler ve Ayrımcılık: Sağlıkta eşitsizlik, farklı nüfus grupları içerisinde sağlık hizmetlerinin dağıtımında haksız şekilde ve önlenemez olmasına rağmen yaşanan farklılıkları tanımlar (Royal Collage of Nursing, 2012: 1). Ayrımcılık ise kişilerin taşıdığı özellikleri gerekçesi ile (dil, din, ırk, cinsiyet vb.) eşitsizliğe maruz kalmalarıdır.

Şiddet, İhmal ve İstismar: DSÖ şiddeti “fiziksel gücün ya da iktidarın kasıtlı bir şekilde tehdit ya da gerçeklik şeklinde bir başkasına uygulanması sonucunda maruz kalan kişide yaralanma, ölüm ve

psikolojik zarara yol açması ya da açma olasılığı bulunması" şeklinde tanımlamıştır (WHO, 2002: 5). Türk Dil Kurumu (TDK) ihmali "gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme" şeklinde tanımlarken istismarı "birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme" şeklinde tanımlamıştır (TDK Sözlük).

Cinsel Davranışlar- Tercihler, Cinsel Yolla Bulaşan Hastalıklar: Bireylerin cinsel tercihlerinin ve cinsel davranışlarının sağlıkları üzerinde ciddi etkisi vardır. Cinsel yolla bulaşan sifiliz, klamidyan, gonoren, HIV gibi hastalıklar cinsel tercihler ve cinsel davranışların sonucunda meydana gelmektedir. Bunun yanında istenmeyen gebelikler sonrasında kürtajlar, sağlıklı bebekler ve anneler cinsel davranışların sonuçlarındandır (Ulu, Demir, Taşar ve Dallar: 2015: 33; Elkin, 2015: 3).

YÖNTEM

Araştırmanın Amacı

Bu çalışma ile toplumun sosyal sağlık düzeyinin belirlenmesi ve sosyal sağlık düzeyinin demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın Kapsamı, Evreni ve Örneklemi

Araştırma 01.12.2021- 31.01.2022 tarihleri arasında Zonguldak ili ve ilçelerinde yaşayan, 18 yaş ve üzeri bireyler ile anket yöntemi uygulanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma kapsamında 1100 anket araştırma için katılımcılara dağıtılmıştır. Eksik ve hatalı veri girişi nedeni ile geçerli kabul edilen 994 adet anket formu değerlendirmeye alınmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Sosyo-demografik değişkenler

		f	%
Cinsiyet	Kadın	493	49,6
	Erkek	501	50,4
Yaş	18-25	238	23,94
	26-35	258	25,96
	36-45	281	28,27
	46-55	142	14,29
	56-65	57	5,73
	66 ve üzeri	18	1,81
Eğitim	Lise ve altı	400	40,24
	Ön lisans	232	23,34
	Lisans	291	29,28
	Lisansüstü	71	7,14
Medeni Durum	Bekâr	426	42,86
	Evli	568	57,14
İş	Çalışmıyor	343	34,51
	Çalışıyor	651	65,49

Tablo 1. Sosyo-demografik değişkenler (devamı)

		f	%
Aylık Gelir	1000TL ve altı	146	14,69
	1001-2500TL	231	23,24
	2501-4000TL	347	34,91
	4001-7000TL	202	20,32
	7001-10000TL	49	4,93
	10001-20000TL	12	1,21
	20001TL ve üzeri	7	0,7

Katılımcıların %50,4'ü (N=501) erkektir, %28,27'si (N=281) 36-45 yaş grubundadır, %40,24'ü (N=400) Lise ve altı eğitim düzeyindedir, %57,14'ü (N=568) evlidir, %65,49'u (N=651) çalışmaktadır, %34,91'i (N=347) 2501-4000TL gelir düzeyine sahiptir (Tablo 1).

Veri Toplama Aracı

Araştırmada Abachizadeh vd. (2014) tarafından geliştirilen Türkçeye uyarlaması ve geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Erkoç (2021) tarafından gerçekleştirilen “Sosyal Sağlık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek İran halkının sosyal sağlık durumlarını tespit etmek amacı ile geliştirilmiştir. Ölçekte 33 soru bulunmaktadır. Türkçeye uyarlanan sosyal sağlık ölçeğinin yapı geçerliliğinin belirlenmesi için doğrulayıcı faktör analizi kullanılmıştır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda 3 alt faktörlü 33 maddeden oluşan yapının orijinal çalışmayla iyi bir uyum gösterdiği görülmüştür. Alt boyutlara orijinal ölçekteki isimler verilmiştir. Alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları “aile” alt boyutunda 0.90, “arkadaş ve akrabalar” alt boyutunda 0.80, “toplum” alt boyutunda ise 0.90 olarak bulunmuştur. Ölçek 5'li likert tipinde (çok az=1; az=2; orta=3; çok=4; çok fazla=5) ölçektir ve ölçekten alınan yüksek puanlar sosyal sağlık düzeyinin yüksekliğini göstermektedir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizine geçmeden önce değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler incelenmiştir (Tablo 2). Değişkenlerin ortalaması 3,05 ile 3,90 arasında; çarpıklık katsayıları -0,79 ile 0,02 arasında; basıklık katsayıları ise -0,21 ile 0,30 arasındadır. Basıklık ve çarpıklık katsayıları ± 1 arasında olduğu için değişkenler normal dağılım göstermektedir (Hair, Black, Babin, Anderson ve Tatham, 2013). Bu nedenle verilerin analizinde parametrik istatistikler kullanılmıştır. Bu amaçla cinsiyet, medeni durumu ve iş durumuna göre yapılan karşılaştırmalarda bağımsız örneklemelerde t testi, yaş, eğitim ve aylık gelir durumuna göre yapılan karşılaştırmalarda tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Analizler öncesinde gruplara düşen gözlem sayıları incelenerek, yetersiz gözlem bulunan değişkenlerde birleştirme yapılmıştır. Bu kapsamda yaş gruplarında 56-65 yaş ile 66 yaş ve üzeri birleştirilerek 56 yaş ve üzeri olarak yeni grup oluşturulmuştur. Aylık gelir durumuna göre ise 7001 TL ve üzeri gelir alan gruplar birleştirilmiştir. Bu şekilde her bir gruba düşen gözlem sayısının artırılması sağlanmıştır. Analizler SPSS 22 paket programında yapılmış ve anlamlılık düzeyi $\alpha=0,05$ olarak belirlenmiştir.

Tablo 2. Değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler

	n	Ortalama	SS	Cronbach Alfa	Çarpıklık	Basıklık
Aile	994	3,90	0,93	0,91	-0,79	-0,03
Akraba/ Arkadaş	994	3,59	0,77	0,83	-0,50	-0,03
Toplum	994	3,05	0,77	0,92	0,02	-0,21
TOTAL	994	3,33	0,63	0,92	-0,12	0,30

BULGULAR

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özelliklerine göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan analizlere ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 3'de cinsiyetlere göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklemelerde t testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 3. Cinsiyetlere göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması

		n	Ort.	SS	t	p
Aile	Kadın	493	3,90	0,93	0,086	0,931
	Erkek	501	3,90	0,93		
Akraba/Arkadaş	Kadın	493	3,59	0,77	0,096	0,924
	Erkek	501	3,59	0,78		
Toplum	Kadın	493	2,96	0,77	-3,386	0,001
	Erkek	501	3,13	0,77		
Toplam Puan	Kadın	493	3,29	0,62	-2,334	0,02
	Erkek	501	3,38	0,64		

Tablo 3'te yer alan analiz sonucunda cinsiyetlere göre Aile ($t= 0,086$, $p>0,05$) ve Akraba/Arkadaş ($t= 0,096$, $p>0,05$) puanlarında anlamlı fark yokken Toplum ($t= -3,386$, $p<0,01$) ve toplam puanda ($t= -2,334$, $p<0,05$) anlamlı fark vardır. Anlamlı fark görülen Toplum ve toplam puanda erkeklerin ortalaması kadınların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 4'te yaş gruplarına göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi bulguları yer almaktadır.

Tablo 4. Yaş gruplarına göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması

		n	Ort.	SS	F	p	post-hoc
Aile	18-25 (1)	238	3,93	0,94	1,460	0,212	-
	26-35 (2)	258	3,93	0,93			
	36-45 (3)	281	3,92	0,92			
	46-55 (4)	142	3,73	0,98			
	56 ve üzeri (5)	75	3,98	0,88			
Akraba/ Arkadaş	18-25 (1)	238	3,63	0,78	1,258	0,285	-
	26-35 (2)	258	3,61	0,75			

Tablo 4. Yaş gruplarına göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması (devamı)

		n	Ort.	SS	F	p	post-hoc
Arkadaş	36-45 (3)	281	3,51	0,75			
	46-55 (4)	142	3,58	0,84			
	56 ve üzeri (5)	75	3,68	0,72			
	18-25 (1)	238	3,07	0,77	2,546	0,038	3-5
	26-35 (2)	258	3,01	0,75			
Toplum	36-45 (3)	281	2,97	0,77			
	46-55 (4)	142	3,10	0,84			
	56 ve üzeri (5)	75	3,27	0,74			
	18-25 (1)	238	3,36	0,63	2,042	0,086	-
	26-35 (2)	258	3,32	0,58			
Toplam Puan	36-45 (3)	281	3,27	0,64			
	46-55 (4)	142	3,33	0,69			
	56 ve üzeri (5)	75	3,50	0,63			

Tablo 4'te yer alan analiz sonucunda yaş gruplarına göre Aile ($F= 1,460$, $p>0,05$), Akraba/Arkadaş ($F= 1,258$, $p>0,05$) ve toplam puanda ($F= 2,042$, $p>0,05$) anlamlı fark yokken Toplum ($F= 2,546$, $p<0,05$) puanlarında anlamlı fark vardır. Anlamlı fark görülen puanlarda farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için post-hoc testlerden olan Tukey çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Analiz sonucunda toplum puanlarında yaşı 56 ve üzeri olanların ortalaması, 36-45 yaş arası olanlardan daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 5'te eğitim durumuna göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi bulguları yer almaktadır.

Tablo 5. Eğitim duruma göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması

		n	Ort.	SS	F	p
Aile	Lise ve altı	400	3,86	0,96	0,875	0,454
	Ön lisans	232	3,92	0,89		
	Lisans	291	3,96	0,92		
	Lisansüstü	71	3,80	0,99		
Akraba/Arkadaş	Lise ve altı	400	3,59	0,80	0,158	0,924
	Ön lisans	232	3,59	0,74		
	Lisans	291	3,60	0,76		
	Lisansüstü	71	3,54	0,80		
Toplum	Lise ve altı	400	3,04	0,79	1,639	0,179
	Ön lisans	232	3,08	0,76		
	Lisans	291	2,99	0,77		
	Lisansüstü	71	3,21	0,74		
Toplam Puan	Lise ve altı	400	3,32	0,63	0,432	0,73
	Ön lisans	232	3,35	0,59		
	Lisans	291	3,32	0,65		
	Lisansüstü	71	3,40	0,64		

Tablo 5'te yer alan analiz sonucunda eğitim durumuna göre Aile ($F= 0,875, p>0,05$), Akraba/Arkadaş ($F= 0,158, p>0,05$), Toplum ($F= 1,639, p>0,05$) ve toplam puanda ($F= 0,432, p>0,05$) anlamlı fark yoktur.

Tablo 6'da medeni duruma göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklerde t testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 6. Medeni duruma göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması

		n	Ort.	SS	t	p
Aile	Bekâr	426	3,81	0,99	-2,775	0,006
	Evli	568	3,97	0,88		
Akraba/Arkadaş	Bekâr	426	3,58	0,78	-0,397	0,691
	Evli	568	3,60	0,76		
Toplum	Bekâr	426	3,02	0,77	-1,103	0,271
	Evli	568	3,07	0,78		
Toplam Puan	Bekâr	426	3,30	0,62	-1,642	0,101
	Evli	568	3,36	0,64		

Tablo 6'da yer alan analiz sonucunda medeni duruma göre Akraba/Arkadaş ($t= -0,397, p>0,05$), Toplum ($t= -1,103, p>0,05$) ve toplam puanda ($t= -1,642, p>0,05$) anlamlı fark yokken Aile ($t= -2,775, p<0,01$) puanlarında anlamlı fark vardır. Anlamlı fark görülen Aile puanlarında evlilerin ortalaması bekârların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur.

Tablo 7'de çalışma duruma göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklerde t testi bulguları yer almaktadır.

Tablo 7. Çalışma duruma göre sosyal sağlık puanlarının karşılaştırılması (devamı)

		n	Ort.	SS	t	p
Aile	Çalışmıyor	343	3,85	0,96	-1,339	0,181
	Çalışıyor	651	3,93	0,92		
Akraba/Arkadaş	Çalışmıyor	343	3,62	0,79	0,977	0,329
	Çalışıyor	651	3,57	0,76		
Toplum	Çalışmıyor	343	3,07	0,78	0,572	0,568
	Çalışıyor	651	3,04	0,77		
Toplam Puan	Çalışmıyor	343	3,34	0,64	0,336	0,737
	Çalışıyor	651	3,33	0,63		

Tablo 7'de yer alan analiz sonucunda çalışma duruma göre Aile ($t= -1,339, p>0,05$), Akraba/Arkadaş ($t= 0,977, p>0,05$), Toplum ($t= 0,572, p>0,05$) ve toplam puanda ($t= 0,336, p>0,05$) anlamlı fark yoktur.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma ile toplumun sosyal sağlık düzeyinin belirlenmesi ve sosyal sağlık düzeyinin demografik özelliklere göre farklılaşp farklılaşmadığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Amaçlar doğrultusunda

yapılan araştırma sonuçlarına göre katılımcıların en yüksek katılım sağladıkları sosyal sağlık boyutu "aile", en düşük katılım sağladıkları sosyal sağlık boyutu ise "toplum" boyutudur. Bu sonuçlara göre, Türk toplumunda ailenin önemi bir kez daha vurgulanmıştır. Aydın, Kahraman ve Hiçdurmaz'ın (2017: 45) çalışmaları aile desteğinin artmasının bireylerin diğer kişilerle olumlu ilişkiler kurmasına, özerkliklerine, öz kabullerine ve yaşam amaçlarına olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çetinkaya ve Korkmaz'ın (2019: 100) çalışmalarında aile desteğinin stres, anksiyete ve depresyon üzerinde olumlu etkileri olduğu tespit edilmiştir. Dikmen, Yılmaz ve Yıldırım Usta'nın (2021: 16) hemşirelik öğrencileri üzerinde yapmış oldukları çalışmada sosyal destek kaynağında bu çalışmayla benzer şekilde aile kaynağı en yüksek puana sahiptir. Toplum alt boyutunun diğer alt boyutlara göre düşük çıkmasının nedeninin toplumsal güven kaybı ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Gür'ün (2017: 91) çalışması bu sonucu destekler niteliktedir. Düşük sosyal sağlık düzeyinin bireylerin fiziksel ve psikolojik yönden de sağlıksız olmaları anlamına geldiği, bireylerin yaşam kalitelerini, tatminlerini, refah seviyelerini olumsuz etkilediği unutulmamalıdır.

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların sosyal sağlık düzeyinin cinsiyetlere göre karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklemelerde t testi bulgularına göre aile ve akraba/arkadaş puanlarında anlamlı fark yokken toplum puanında anlamlı fark vardır. Anlamlı fark görülen toplum puanında erkeklerin ortalaması kadınların ortalamasından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bu sonuç erkeklerin toplumsal yapılara karşı kadınlara göre daha fazla güvendiklerinin göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal sağlık düzeyinin yaş gruplarına göre karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi bulgularına göre aile, akraba/arkadaş puanlarında anlamlı fark yokken toplum puanında anlamlı fark vardır. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek için yapılan Tukey çoklu karşılaştırma testine göre 56 ve üzeri olan katılımcıların ortalaması, 36-45 yaş arası olanlardan daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç Türk toplumunda ileri yaşta olan bireylere karşı olan ılımlı tavrın göstergesi şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal sağlık düzeyinin eğitim durumuna göre karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi bulgularına göre eğitim durumuna göre aile, akraba/arkadaş, toplum puanında anlamlı fark yoktur. Bu sonuç sosyal sağlığın eğitim durumundan bağımsız olduğu diğer faktörlerden etkilendiği şeklinde yorumlanabilir.

Sosyal sağlık düzeyinin medeni duruma göre karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklemelerde t testi bulgularına göre akraba/arkadaş ve toplum puanlarında anlamlı fark yokken aile puanında anlamlı fark vardır. Anlamlı fark görülen aile puanlarında evlilerin ortalaması bekârların ortalamasından daha yüksek bulunmuştur. Bu sonuç sosyal sağlık açısından aile birliğinin önemli olduğunun göstergesidir şeklinde yorumlanabilir. Evli bireylerin birbirlerine sağlamış oldukları destek onların sosyal sağlık düzeyleri üzerinde olumlu etki sağlayabilir. Gümüş (2015: 159) çalışmasında evli bireylerin birbirlerine sağladığı sosyal desteğin onların problem çözmeleri ve yaşam doyumları

üzerinde yüksek düzeyde, pozitif anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Özbek'in (2016: 76) çalışmasında evlilik yaşam doyumunun artması çiftlerin psikolojik iyi oluşlarını olumlu yönde etkilemektedir. Benzer şekilde Taşköprülü'nün (2013: 74-76) çalışmasında evlilik doyumunun artması çiftlerin problem çözme becerilerini, stresle başa etme şekillerinden kendine güvenme, iyimser yaklaşma ve sosyal destek arama çabalarını artırır, çaresiz yaklaşma ve boyun eğici yaklaşma tarzları sergilemeyi azaltır.

Sosyal sağlık düzeyinin çalışma duruma göre karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımsız örneklemelerde t testi bulgularına göre çalışma duruma göre aile, akraba/arkadaş, toplum ve toplam puanda anlamlı fark yoktur. Bu sonuç sosyal sağlığın çalışma durumundan bağımsız olduğu diğer faktörlerden etkilendiği şeklinde yorumlanabilir.

Bu çalışmanın Zonguldak özelinde yapılmış olması çalışmanın kısıtlılığıdır çünkü sonuçlar ilin demografik ve sosyokültürel düzeyi ile ilişkili olabilmektedir. Sosyal sağlığın fiziksel ve psikolojik sağlık üzerinde etkilerini gösteren çalışmalar vardır (Özkan, 2020: 487; Öner, 2014). Sağlığın diğer bileşenlerini etkileyen, bireylerin yaşam kaliteleri, hayat tatminleri, refah seviyeleri üzerinde etkili olan, farklı belirleyicilerden etkilenen sosyal sağlığa ilişkin farklı gruplarla çalışmaların yapılması, tespit edilen düşük sosyal sağlık seviyesine yönelik gerekli önlemlerin alınması elzemdir. Sosyal sağlık düzeyinin artırılması yalnızca bireysel çabalarla mümkün değildir. Bunun yanında bireyin ailesi, yakın- uzak çevresi, içerisinde yaşadığı toplumsal yapısı, kültürel yapısı vb. birçok etken sosyal sağlık düzeyi üzerinde etkilidir. Bu bakış açısı ile sosyal sağlık düzeyinin artırılması adına bireysel çabaların yanında bireyin ailesinin, yakın- uzak çevresinin, kamu- özel kurum ve kuruluşların, üniversitelerin, yerel yönetimlerin, sivil toplum kuruluşlarının vb. desteği mutlaka olmalıdır. Aynı zamanda sosyal sağlık düzeyinin artırılması amacına yönelik her uygulamada bu işin profesyonelleri olan sosyal hizmet uzmanlarının sürecin parçası olması gerekmektedir. Bu bakış açısı ile bireylerin dolayısı ile toplumun sosyal sağlık düzeylerinin istenilen seviyeye çıkartılabilmesi için kamu, özel ve sivil toplum kurum ve kuruluşları fark etmeksizin yeteri kadar sosyal hizmet uzmanının istihdamı büyük önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Bu araştırmanın yapılabilmesi için Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi İnsan Araştırmaları Etik Kurulu Başkanlığı'ndan 30.11.2021 tarih ve 329 Protokol Numarası ile Etik Kurul izni alınmıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Abachizadeh, K., Tayefi, B., Nasehi, A. A., Memaryan, N., Rassouli, M., Omidnia, S., ve Bagherzadeh, L. (2014). Development of a scale for measuring social health of iranians living in three big cities. *Medical journal of the Islamic Republic of Iran*, 28(1), 6-14.

Abay Alyüz, S. B. (2020). Sosyal desteğin birey yaşamında önemi ve sosyal hizmet. *Talim: Journal*

of Education in Muslim Societies and Communities, 4(1), 115–134.

- Aktan, C. C. ve Vural, İ. Y. (2002). Yoksulluk: terminoloji, temel kavramlar ve ölçüm yöntemleri, yoksullukla mücadele stratejileri. Aktan, Coşkun Can (ed), *Hak-İş Konfederasyonu Yayınları*, Ankara.
- Aydın, A., Kahraman, N. ve Hiçdurmaz, D. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin algılanan sosyal destek ve psikolojik iyi olma düzeylerinin belirlenmesi. *Psikiyatri Hemşireliği Dergisi*, 8(1), 40-47.
- Baysal, A. (1998). Sağlıklı beslenme: Uzmanların önerisi tüketicinin algılaması. *Beslenme ve Diyet Dergisi*, 27(2), 1-4.
- Beğer, T., ve Yavuzer, H. (2012). Yaşlılık ve yaşlılık epidemiyolojisi. *Klinik Gelişim*, 25(3), 1-3.
- Bullinger, H. ve Nowak, J. (1998). Soziale netzwerkarbeit eine einführung für soziale berufe. Freiburg: Lambertus.
- Bolsoy, N., ve Sevil, Ü. (2006). Sağlık- hastalık ve kültür etkileşimi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9(3), 78-87.
- Cüceloğlu, D. İnsan ve davranışı. psikolojinin temel kavramları. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1994.
- Çetinkaya, F. F., ve Korkmaz, F. (2019). Algılanan sosyal destek ile stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20(1), 91-103.
- Davis, C. P. (2021). Medical Definition of Stress. <https://www.medicinenet.com/stress/definition.htm>. Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Demirel, Y., ve Yücel, M. (2017). Sosyal destek ve psikolojik güçlendirmenin duygusal tükenmişlik üzerine etkisi. *Kastamonu University Journal of Economics&Administrative Sciences Faculty*, 18(1), 310-321
- Dikmen, Y., Yılmaz, D., ve Usta, Y. Y. (2017). Hemşirelik öğrencilerinde algılanan sosyal destek ile boyun eğici davranışlar arasındaki ilişkinin incelenmesi. *European Journal of Therapeutics*, 23(1), 12-18.
- Doğan, T. (2016). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.
- Elkin, N. (2015). Üniversite öğrencilerinin cinsel yolla bulaşan hastalıklar konusunda bilgilerinin araştırılması. *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1-14.
- Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirilmesi Hakkında Yönetmelik (2019), T. C. Resmî Gazete, 30692, 20 Şubat 2019.
- Erkoç, B. (2021). Sosyal sağlık ölçeğinin Türkçe uyarlaması: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (5), 1455-1466.
- Erkoç, B. ve Danış, M.Z. (2020). Dezavantajlı/ risk altındaki gruplar: yoksullar. Hüseyin Doğan (Ed.), *sosyal hizmette dezavantajlı/risk altındaki gruplar* içinde (s. 145-170). Ankara: Nika.
- Güdü Demirbulat, Ö., ve Bozok, D. (2015). Presenteeism (işte varolamama) ile yaşam doyumu, fiziksel ve ruhsal iyilik halinin etkileşimine yönelik seyahat acentası işgörenleri üzerinde bir

- araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (27), 7-13.
- Gümüş, H. (2015). *Evli Bireylerin algılanan sosyal destek düzeyi ve yaşam doyumları ile problem çözme becerileri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Gür, N. (2017). Güven, Bürokrasi ve refah devleti. *İnsan ve Toplum*. 7(1), 89-115.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E. ve Tatham, R. L. (2013). *Multivariate data analysis: Pearson education limited*.
- Hamzaoğlu, O., (2010), "Sağlık nedir? Nasıl tanımlanmalıdır?", *Toplum ve Hekim Dergisi*, 25(6), 403-410.
- Hayran, O. (2012). *Sağlık ve hastalık*. <https://www.sdplatform.com/Dergi/629/Saglik-ve-hastalik.aspx>.
- İleri, O. N. (2019), *Sağlığın sosyal belirleyicileri konusunda yaklaşım ve uygulama farklılıklarının araştırılması: nitel bir çalışma*, (Uzmanlık Tezi), Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kara Ulu, N., Demir, H., Taşar, M. A. ve Dallar, Y. B. (2015). Ankara'da düşük sosyoekonomik düzeyi olan bir bölgede ergenlerin cinsel yolla bulaşan hastalıklar hakkındaki bilgi düzeyleri. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 9(1), 32-38.
- Marmot, M. ve Wilkinson, R. G., (2006). *Sağlığın sosyal belirleyicileri*, Çev. Ed. İlker Kayı ve Yeşim Yasin, İncev Yayınları, İstanbul.
- National Health Portal. (2019). Social Health. https://www.nhp.gov.in/social-health_pg. Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Ogden, J. (2012). *Sağlık psikolojisi* (çev. G. Dirik). Nobel Yayınevi.
- Oskay, Ü. (1997). Medikal sosyolojide bazı kavramsal açıklamalar. *Sosyoloji Dergisi*, 4(0), 89-140.
- Owen, F. K., ve Çelik, N. D. (2018). Yaşam boyu sağlıklı yaşam ve iyilik hali. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4), 440-453.
- Öner, C. (2014). Sağlığın Sosyal Belirleyicileri ve Yaşam Kalitesi ile İlişkisi. *Türkiye Klinikleri*, 5(3), 15-18.
- Özbek, M. (2016). *Evli bireylerde yaşam doyumu ve psikolojik iyi oluşlarının çeşitli değişkenlerle incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Özkan, Z. (2020). Sağlığın sosyolojik boyutu. *Mavi Atlas*, 8(2), 473-489. Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Peckham, A. (2021). What is addiction?. <https://www.medicalnewstoday.com/articles/323465>.
- Popay, J., Escorel, S., Hernández, M., Johnston, H., Jane Mathieson, Rispel, L. (2008). Understanding and tackling social exclusion (SEKN). Final Report to the WHO Commission on Social Determinants of Health From the Social Exclusion Knowledge Network, https://cdn.who.int/media/docs/default-source/documents/social-determinants-of-health/social-exclusion-knowledge-network-2007.pdf?sfvrsn=6b13662_3, Erişim tarihi: 03.10.2022.

- Reblin, M., ve Uchino, B. N. (2008). Sosyal ve duygusal destek ile bunların sağlık üzerindeki etkileri. *Current Opinion in Psychiatry*, 4(3), 125-131.
- Rom, O., ve Reznick, A. Z. (2015). *The Stress Reaction: A Historical Perspective. Respiratory Contagion*, 20, 1-4.
- Royal College of Nursing (2012). Health inequalities and the social determinants of health. Policy Briefing No.1/12, London.
- Sağlıklı Bakanlığı. (2022). <http://dosyasb.saglik.gov.tr/Eklenti/1428,sagliklibeslenmepdf.pdf?0>, Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Sapancalı, F. (2003). Sosyal dışlanma. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi*. Uzmanlık Tezi. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Taşköprü, M. (2013). *Evlilik doyumu ile problem çözme becerileri, stresle başa çıkma ve evlilik süresi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Bilim Üniversitesi, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim tarihi: 03.10.2022.
- Ünsal, A. (2019). Beslenmenin önemi ve temel besin öğeleri. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 2(3), 1-10.
- Wilkinson, R. G., Marmot, M. ve World Health Organization. (1998). Social determinants of health: the solid facts (No. EUR/ICP/CHVD 03 09 01). Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Wilkinson, R. G., ve Marmot, M. (2003). Social determinants of health: the solid facts second edition. World Health Organization, https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/98438/e81384.pdf.
- World Health Organization (2002). World Report on violence and health. Geneva: WHO. http://www5.who.int/violence_injury_prevention/download.cfm?id=0000000582, Erişim tarihi: 03.10.2022.
- World Health Organization, (2003). Investing in mental health, world health organization, Geneva, ISBN 92 4 156257 9.
- World Health Organization (1948). Constitution of the World Health Organization. <https://apps.who.int/gb/bd/PDF/bd47/EN/constitution-en.pdf?ua=1>, Erişim tarihi: 12.12.2022.
- Yıldırım, F., (2012). Gençlerin yaşamında bir sosyal savunmasızlık olarak "sosyal adaletsizlik": yaşam dönemi yaklaşımı. *Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(1), 21-34.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Endüstriyel Sosyal Hizmet Yaklaşımı Odağında Çalışanların İş Yaşam Kalite Algıları Üzerine Değerlendirme

An Evaluation on the Work Life Quality Perceptions of Employees in the Focus of Industrial Social Work Approach

Mehmet BİLGE¹, Hürriyet BİLGE²

¹Arş. Gör., Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, mbilge@mehmetakif.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6082-1105

²Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Finans ve Bankacılık Bölümü, hurriyet.bilge@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6196-0556

Başvuru: 21.12.2021
Kabul: 12.12.2022

Atıf:
Bilge, M. ve Bilge, H. (2023). Endüstriyel sosyal hizmet yaklaşımı odağında çalışanların iş yaşam kalite algıları üzerine değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 151-168. DOI: 10.33417/tsh.1039458

ÖZ

Endüstride çalışan bireylerin her bakımdan iyilik halleri sadece çalışanın bireysel yönden kazanımını değil, şirketlerin de etkinliğini ve verimliliğini artırıcı bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, yapılan çalışma, çalışma hayatına sadece çalışanın sarf ettiği çabanın yanında iş, aile ve sosyal çevresiyle olan etkileşiminin de işgücü performansına etkisinin olacağı varsayımına dayanmaktadır. Bu çalışmanın amacı, endüstriyel çalışma yaşamı içerisindeki çalışanların, iş yaşam kalite algıları üzerinden yaşanan problemleri ortaya koyarak, endüstriyel sosyal hizmet alanının gerekliliğini ifade etmektir. Genel olarak yapılan analizler sonucunda, çalışan cinsiyetinin iş yaşam kalitesi alt boyutları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı; eğitimin ve mesleki yeterliliklerin sadece "genel iyilik hali" boyutu üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. İşyerinde pozisyonun iş yaşam kalitesi alt boyutlarından "kararlara katılım ve genel iyilik hali" boyutları üzerinde ve sosyal yaşama zaman ayırma bağımsız değişkenin de iş yaşam kalitesi alt boyutlarından "kararlara katılım, tatmin mutluluk ve genel iyilik hali" boyutları üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: İşe İlişkin Yaşam Kalitesi, Endüstriyel Sosyal Hizmet, Açıklayıcı Faktör Analizi, Doğrulamalı Faktör Analizi

ABSTRACT

The well-being of the individuals working in the industry in all respects has an effect not only on the individual gain of the employee, but also on the efficiency and productivity of the companies. In this context, the study is based on the assumption that not only the effort made by the employee in the working life, but also the interaction with the work, family and social environment will have an effect on the workforce performance. The aim of this study is to express the necessity of the industrial social work field by revealing the problems experienced through the perceptions of the work life quality of the employees in the industrial working life. As a result of the analyzes made in general, it was found that the gender of the employee did not have a significant effect on the sub-dimensions of the quality of work life; It has been determined that education and professional qualifications have a significant effect only on the "general well-being" dimension. It has been determined that the position at the workplace has a significant effect on the sub-dimensions of "participation in decisions and general well-being", and the independent variable of spending time in social life has a significant effect on the sub-dimensions of "participation in decisions, satisfaction, happiness and general well-being".

Keywords: Work-Related, Quality of Life, Industrial Social Work Explanatory, Factor Analysis, Confirmatory Factor Analysis

GİRİŞ

Aristoteles'in "bütün insanlar doğaları gereği bilmek isterler" şeklinde belirttiği ve bilmenin bir gerekliliği olarak bilgi, kişinin yaşamını sürdürebilmesinin temelinde anahtar rol konumundadır. Bilgi ise insanlığa gelişmeyi ve yerleşik yaşamda hayatta kalmanın gerekliliklerini de sunmuştur. Bakıldığında bu gerekliliklerden birisi de insanların çalışıp, bir şeyler üreterek hayatta kalmasıdır. İnsanlar, başlangıçta yaşamlarını sürdürebilmesi için kendisine ait özel işlerde çalışırken, küresel gelişmeler, sanayi devrimi ve beraberinde çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması sonrasında yeni bir çalışma sistemi ortaya çıkmış ve artık sermaye sahiplerinin fabrikalarında çalışmaya başlamıştır. Sanayi devrimi sonrasında yoğunlaşan endüstrileşme ile birlikte iş yerlerindeki çalışma şartları, zamanla çalışanların çalışma ortamları hakkındaki algılarında olumlu ve olumsuz değişimlere kaynaklık etmiştir. Burada olumlu değişim olarak, iş ortamında iyileşme ve bunun gündelik yaşamlarına olan etkisi, sosyo-ekonomik açıdan bazı hakları elde edebilme ile genel mutluluk hali, birey olarak değer görebilme vb. algıları oluşmaya ve gelişmeye başladığı bir süreç karşımıza çıkmaktadır. Çalışma yaşam kalitesi, bir çalışanın işini değerlendirebileceği ve bu kalitenin olumlu yönde olması durumunda çalışmanın onun için iyi olduğu bir yol olarak görmesine neden olmaktadır. Çalışanların iş yaşam kalitesinin değerlendirilmesi bu nedenle önemli görülebilir ve işverenlere işgücü hakkında değerli bilgiler sağlayabilir.

Endüstrilerin gelişmesi, iş yaşamında rekabet ortamının artması, yeni birçok üretim alanlarının ortaya çıkması gibi birçok faktörün, yeni bir üretim kültürünü ortaya çıkartarak sürekliliğin esas alındığı iki ya da üç vardiyalı bir çalışma sistemini ortaya çıkarmıştır (Bacak ve Kazancı, 2014: 132). Geçmişten günümüze çalışma hayatı içerisinde genellikle işletmelerin her açıdan iyileştirilme süreci ele alınırken, çalışanların psiko-sosyal bağlamda iyilik halleri genelde ön planda olmamıştır. Ancak, olumsuz çalışma koşullarının literatürde ele alındığı gibi sadece fiziksel açıdan değil aynı zamanda ruhsal ve sosyal açıdan da kişiye birçok zarar verebilmektedir. Çalışma koşullarının uygun olmaması beraberinde endüstri çalışanlarında motivasyonsuzluk ve zihinsel yorgunluk sonucunda aile içi sorunlara, aile içi sorunların da motivasyonsuzluk ve zihinsel yorgunluğa sebep olduğu söylenilebilir (Hayta, 2007: 21). Endüstride çalışanların her açıdan iyilik halleri, sadece çalışanın bireysel yönden kazanımını değil, aynı zamanda işletmelerinde iş gücü verimini arttırmaktadır (Ören ve Yüksel, 2012: 39). Bu bağlamda endüstride sosyal hizmet uygulamalarının, sosyal hizmet mesleğinin odağında olan kadın, çocuk, yaşlı, engelli vb. dezavantajlı grupları için mikro, mezzo ve makro düzeyde insan hakları, sosyal adalet gibi değerleri öne çıkarmanın yanında, endüstride çalışanların "iyilik halini sağlama" odaklı iş uygulamaları olduğunu söylemek mümkündür (Yanardağ ve Zubaroğlu Yanardağ, 2020: 2173). Bu sebeple çalışanların bir bütün olarak iyilik hali için sosyal hizmetin bu alanda faaliyet göstermesi büyük önem arz etmektedir. IFSW (2020) tarafından sosyal hizmetin küresel boyutta tanımı "Sosyal hizmet, uygulamaya dayalı bir meslek ve sosyal değişimi ve gelişmeyi, sosyal uyumu ve insanların güçlendirilmesini ve özgür düşünceye sahip olmasını teşvik eden akademik bir disiplindir" şeklindedir. Tanımdan da anlaşılacağı üzere sosyal hizmet çok kapsamlı bir disiplin olup, insanın olduğu her yerde faaliyet

göstermektedir. Dolayısıyla endüstriyel sosyal hizmet, sosyal hizmetin önemli bir çalışma alanını oluşturduğu söylenilebilir. Aynı zamanda, Bates ve Thompson, (2007)'a mesleki sosyal hizmet, temelde işyerinde ortaya çıkan çok karmaşık ve zorlu sorunların bazılarını ele almak için nitelikli sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesini içerir.

Çalışma, Manisa Organize Sanayi Bölgesinde (MOSB) faaliyet gösteren orta ve büyük boy işletmelerde, çalışanların işe ilişkin yaşam kalite algılarını belirlenebilmesi ve bunların yukarıya çekilebilmesi için işletme yöneticilerinin ne yapabileceği konusunda tartışma ortaya koyma temel amaçlardandır. Bu saha çalışmasında kullanılan ölçekte sosyal hizmetle ilgili hiçbir ifade bağımlı ve bağımsız değişken olarak eklenmemiştir. Çünkü mevcut endüstri alanında çalışmak üzere sosyal hizmet uzmanı istihdamının olmaması ve katılımcıların endüstriyel sosyal hizmet ile ilgili kavramlara aşina olmayacağı, bu sebeple yöneltilecek ifadeler tutarsız cevaplar verebileceği öngörüsü ile araştırma yürütülmüştür. Ancak bu çalışmanın ile bu alandaki teorik alt yapı ile araştırma sonuçları birleştirilerek sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesinin çalışanların iş yaşam kalitelerini yükseltici bir etkiye sahip olabileceği konusunda veriler ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmanın sonuçları, endüstri çalışanların iş yaşam kalitelerini artırma konusuna katkıda bulunması, araştırmacılara ve işletmelere yol göstermesi beklenmektedir.

Endüstriyel Sosyal Hizmet Yaklaşımı

Endüstriyel sosyal hizmet ya da diğer isimleriyle işyerinde sosyal hizmet ve mesleki sosyal hizmet uygulamaları, aslında sanayisi gelişmiş toplumlarda erken dönemde başlamış olup kökenleri 1892-1893 yıllarına dayanmaktadır (Carter, 1977: 7). Endüstriyel refah hareketlerinin ilk ortaya çıkmasındaki en önemli sebep işçi ve yönetici sınıfındakiler arasındaki iletişimsizlik ve işçilerin bu durumdan fazlası ile yakınmasıydı. Endüstri devrim sonrasında işletmeler üretim hacmini arttırmakta, bu da beraberinde işgücü seviyesinin yükselmesine sebep olmaktadır. İşçilerin örgütlenme bilinci sayılarının artması ile doğru orantılı olarak artmış, bu durum işverenleri zor bir duruma sokmuştur. Hükümetler, sanayi çalışanlarının refahı ve özlük hakları üzerine yapmış oldukları düzenlemeler ile işletmeleri bir nevi tehdit ederek harekete geçmelerine sebep olmuştur (Zastrow, 2009: 372). Hawthorne Works isimli bir şirket tarafından 1926'dan itibaren Chicago'da yürütülen bir dizi deneyle büyük bir atılım sağlandı. Deneyler, çalışanların 'çalışma durumlarından' memnun olmaları durumunda, daha üretken olarak karşılık vermelerinin muhtemel olduğunu ortaya koyuyordu.

Bu deney sonucunda ortaya çıkan bulgular en basit şekli ile çalışma ortamının çeşitli fiziksel ve yapısal özelliklerinin tek başına bağımsız bir etki unsuru olarak değerlendirmek yerine fiziksel ve yapısal özelliklerle birlikte diğer tüm etmenlerin sosyal sistemin bileşenleri olarak düşünülmesi gerektiğini ileri sürüldü. Ayrıca Hawthorne araştırmacıları, işçileri "makinenin" bir uzantısı olarak ele almak ve korkuyla insan tutum ve davranışlarında değişim yapılabilir düşüncesini reddederek,

bireyi sosyal bir varlık olarak ele alıp, çalışma yaşamını hayatın bir parçası olarak ele alınması ve bütün sosyal sistemlerin birbirlerinden etkilenebileceği gerçekliği ile hareket edilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur (Sonnenfeld, 1985: 125).

Sonuç olarak, barınma, tatil günleri, çırak istihdamı, ücretler vb. ile ilgili kolaylıklar giderek daha önemli hale geldi. Buna sağlık ve güvenlik alanındaki sosyal mevzuat, endüstriyel ilişkiler, çalışma komiteleri, sosyal sigortalar vb. eklendi. Böylece Avrupa'da endüstriyel sosyal hizmetler kavramı yavaş yavaş ulusal sosyal politikaya entegre edilmeye başlandı (Sehgal, 2020: 70).

İlk olarak Amerika'da kullanılan bu kavram endüstriyel iş gücünün desteklenmesi, standart bir üretim ağının olması ve yoğun çalışma temposunun oluşturduğu aile içi çatışmaları çözmek adına endüstriyel iş görenleri ve ailelerinin barınma, giyim, gıda ve sağlık hizmetlerine ulaşması noktasında aracı ve yönlendirici bir rolü üstlendiğine dair literatürde bilgi yer almıştır. Yine ABD'de refah çalışmaları 1920'lerde hız kazandı ve kaynaklara göre 1926 yılında çalışan sayısı 1500 ve üzeri olan şirket ve işyerlerinde en az bir refah çalışanı mevcuttu. Fransa ve Almanya'da ise I. Dünya Savaşından beri varlığını sürdüren bir meslek şeklidir. Hollanda'da yine çok sayıda endüstriyel sosyal hizmet uzmanı bulunmakta olup (Carter, 1977: 7), mevzuata göre belirli çerçevelerde yetkileri bulunmaktadır. Ayrıca çalışanı 1200'ü geçen işletmeler refah hizmeti sunmak zorundadır; örneğin Hollanda merkezli bir firma olan Philips sosyal hizmet uzmanı istihdam etmektedir. Avustralya'da da birçok şirket endüstri alanında sosyal hizmet uzmanı istihdamı gerçekleştirmektedir (Malone ve Reid, 1982: 13). Reelde, sosyal ve ekonomik koşullarla birlikte endüstrilerde çalışma koşullarının ve ilişkilerinin değişimiyle birlikte sosyal çalışma uygulamaları, her ülkenin sosyo-ekonomik yapısına ve çalışma hayatına ilişkin yasal düzenlemeleriyle farklılaşsa da iş görenlerin psiko-sosyal iyiliklerinin artırılmasına yönelik iş uygulamaları olarak günümüze kadar devam etmiştir (Yanardağ ve Zubaroğlu Yanardağ, 2020: 2171). Endüstriyel sosyal hizmet uzmanları, kompleks bir örgüt içi sorun çözümünde adil ve şeffaf olmak için, sunulan hizmet yelpazesi, klasik bireysel danışmanlık hizmetinden öte çok daha fazlasını kapsamalıdır. Endüstriyel sosyal hizmet, bir örgütün ve çalışanlarının talep ve ihtiyaçlarına göre şekillendirilmeli, sadece personel danışmanlığı şeklinde değil, personelin ve organizasyonel süreçlerinin geliştirilmesinde de rol oynamalıdır. Bunu yapabilmek için, danışman kadrosu görevinin ötesinde, personel ve örgütsel gelişimi ele alan tüm konularda ve özellikle personel ve sosyal gruplarla birlikte kurullarda ve çalışma gruplarında profesyonel bir sıfatla yer alabilmelidir (Gehlenborg, 2001: 26). Aslında, 50 yılı aşkın bir süre önce, Peter Drucker, personel yöneticisinin rolünün "kısmen sosyal hizmet uzmanının işi" olduğunu savunmuştur (Bates ve Thompson, 2007: 273). Bu bağlamda, sosyal hizmet uzmanları, genellikle karmaşık sistemlere sahip büyük işletmelerde çalışmalıdırlar. Böylece, herhangi bir işyeri ortamını anlamak için gerekli olan beceri ve yeteneklerini geliştirmeleri mümkün olabilecektir.

İş Yaşam Kalitesi

Örgütlerde refahın teşvik edilmesi, işgörenlerin kendilerini değerli hissettikleri ve işgörelere büyüme ve gelişme fırsatları sunan işyerlerinde değerlerinin kabul edildiğini görebilecekleri bir kültür oluşturmakla ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır (Bates, 2009: 85). Easton ve Van Laar (2012) iş yaşam kalitesini (İYK), en geniş anlamda bireyin iş deneyiminin özünü yakalamayı amaçlayan teorik bir kavram olarak tanımlamaktadır. Bu teorik kavramın gücü hem işle hem de işle ilgili olmayan unsurları ölçmesi ve yönetimden doğrudan etkilenebilecek işyeri unsurlarını değerlendirmesidir (Juniper vd., 2010). İşle ilgili yaşam kalitesi altı farklı boyutu kapsar: Genel İyilik Hali, İş ve Kariyer Tatmini, İş Yaşam Ara yüzü, İşyerinde Stres, İş Yerinde Kontrol ve Çalışma Koşullarıdır (Easton, S., ve Van Laar, 2018; Kristinsson, 2019: 140).

Goode (1989), 1960'larda işçi verimliliğini artırmak için programlar tasarlarırken "Çalışma Yaşamının Kalitesi" teriminin de Irving Bluestone tarafından kullanıldığını ileri sürmüştür. 1972'deki önemli bir konferans, kavrama artan ilgiyi yansıtmış, bunu 'Uluslararası Çalışma Hayatı Kalitesi Konseyi'nin oluşumu izlemiştir. İYK'nin çeşitli tanımları önerilmiş, bazı yazarlar İYK'ye katkıda bulunan işyeri yönlerini vurgularken, diğerleri kişilik, psikolojik refah veya daha geniş anlamda mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramları gibi diğer faktörlerin uygunluğuna dikkat çekmiştir (Easton ve Van Laar, 2018;). İYK'nin resmi bir tanımı yoktur fakat endüstri psikologları ve sosyal bilimciler genelde İYK'nin çalışanların genel iyiliği ile ilgili bir olgu olduğu ve bunun iş memnuniyetinden daha farklı olduğu konusunda hemfikirdirler (Champoux, 1981; Davis ve Cherns, 1975; Efraty ve Sirgy, 1988; Hackman ve Suttle, 1977; Kabanoff, 1980; Kahn, 1981; Lawler, 1982; Near vd., 1980; Quinn ve Shephard, 1974; Quinn ve Staines, 1979; Staines, 1980). İYK, iş tatmininin İYK'nin birçok sonucundan biri olarak yorumlanması bakımından iş tatmininden farklı olduğu söylenebilir (Sirgy vd., 2001: 242-243). Çalışma yaşamının kalitesi için genel kabul görmüş bir tanım yoktur. İYK birçok kavramı içeren bir şemsiye terim olarak görülebilir. Bu nedenle ister ücret ister yönetim tarzı olsun, yalnızca bir işin özelliğine odaklanmak, İYK'yi değerlendirmek için yetersiz bir yaklaşım olacaktır (Krueger, 2002: 1-2).

Carlson (1980) İş yaşam kalitesini hem bir amaç hem de bu amaca ulaşmak için devam eden bir süreç olarak görmektedir. Bir amaç olarak, İYK herhangi bir örgütün iş geliştirmeye olan isteği ve bağlılığıdır: organizasyonun her seviyesindeki çalışanlar için daha kapsamlı, tatmin edici ve etkili işler ve çalışma ortamlarının oluşturulmasıdır. Bir süreç olarak, İYK organizasyon genelinde insanların aktif katılımı yoluyla bu belirlenen amacı gerçekleştirme çabalarını gerektirir (Martel ve Dupuis, 2006: 349; Sirgy vd. 2008: 182). İYK kavramının kapsadığı çok sayıda ve çeşitli konular vardır. Belki de Japon mucizesi araştırmalarından yola çıkarak, insanların işlerini ve buna bağlı olarak verimliliklerini iyileştirmek için işletmelerin yeniden yapılandırılmaları konusunda çok sayıda çalışmalar vardır (Seashore, 1975). İYK konusunda bireysel tutumların ve davranışların en yaygın şekilde değerlendirilmesinin aslında ne olduğuna odaklanılması gerçek anlamda doğru olacaktır

(Loscocco ve Roschelle, 1991: 182-183). Ortalama bir organizasyonu tanımlayan genel özellikler, o ortamda çalışan işgörenlerin davranış ve motivasyon sisteminin bir parçası olarak görülür. Organizasyona ait politikalar ve prosedürler, liderlik tarzı, operasyonlar gibi faktörlerin yani organizasyonel özelliklerin tümü, işgörenlerin İYK'yi nasıl gördükleri üzerinde derin bir etkiye sahiptir (Krueger, 2002: 1-2). Lee (2007: 273) pazarlama yöneticileri arasında yaptığı çalışmada, İYK'nin bunlar arasında birlik (ekip) ruhu, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde olumlu bir etkisi olduğu bulgusunu ortaya koymuştur.

Pek çok araştırmada, İYK'nin örgütsel özdeşleşme, iş tatmini, işe katılım, iş çabası ve performansı, örgütsel devir hızı, çalışanların yabancılaşması gibi çalışanların örgütsel davranış tepkilerinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülebilir (Carter vd., 1990; Efraty ve Sirgy, 1990; Efraty vd., 1991; Lewellyn ve Wibker, 1990). Danna ve Griffin (1999), işyerinde sağlık ve refah üzerine yakın zamanlı çalışmalarında ve analizlerinde, düşük sağlık ve refah düzeylerinin sonuçlarına dair çok sayıda kanıtlar ortaya koymuşlardır; bunlar işe devamsızlık, azalan üretkenlik ve verimlilik, azalan ürün ve hizmet kalitesi, yüksek tazminat talepleri, maliyetli sağlık sigortası ve doğrudan tıbbi harcamalardır (Sirgy, 2001: 242).

Geçmişten günümüze çalışma hayatı içerisinde genellikle işletmelerin her açıdan iyileştirilme süreci ele alınırken, endüstri çalışanın psiko-sosyal bağlamında iyilik hali genelde ön planda olmamıştır. Ancak, olumsuz çalışma koşulları sadece fiziksel açıdan değil aynı zamanda ruhsal ve sosyal açıdan da kişiye birçok zarar verebilecektir. Böylece, çalışma koşullarının uygun olmaması nedeniyle endüstri çalışanlarında motivasyonsuzluk ve zihinsel yorgunluk sonucunda aile içi sorunlar da ortaya çıkabilecektir (Hayta, 2007: 21). İşe ilişkin yaşam kalitesi (İYK) sadece iş tatminini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda aile yaşamı, boş zaman/sosyal yaşamı, mali yaşamı vb. diğer yaşam alanlarındaki tatminleri de etkiler. Bu nedenle, İYK'nin odak noktası işe ilişkin yaşam tatmininin çok ötesinde bir anlamda işyeri tatmini, iş dışı yaşam alanlarındaki memnuniyet ve genel yaşamdan memnuniyet, kişisel mutluluk ve öznel iyi oluş üzerindeki etkisini içerir (Sirgy vd., 2001: 242).

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Çalışma modeli çeşitli demografik değişkenler aracılığıyla, endüstride çalışanların işe ilişkin yaşam kalite algılarını ölçmek ve çok değişkenli ilişkiyi araştırmak için tasarlanmıştır. Öncelikle, endüstri çalışanlarının iş yaşam kalite algıları için İşe İlişkin Yaşam Kalitesi Ölçeği kullanılarak alt faktörler Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ile belirlenmiş ve belirlenen faktörlerin güvenilirlikleri Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile incelenmiştir. İşe İlişkin Yaşam Kalitesi-İYK alt faktörleri bağımlı değişken, endüstri çalışanlarına ait demografik değişkenler ise bağımsız değişken olarak tanımlanmıştır.

Evren ve Örneklem / Çalışma Grubu / Katılımcılar

Araştırmanın evreni 2019 yılı Kasım ayı içinde MOSB’de orta ve büyük ölçekli işletmelerde çalışan beyaz ve mavi yakalı çalışanlardan oluşmaktadır. Araştırmanın örnekleme “kolayda ulaşılabilir örnekleme tekniği” ile aynı dönemde belirlenen firmalarda çalışmakta olan ve anketi dolduran 248 çalışandan oluşmaktadır. Veri analizi için İYK ifadeleri-çalışanların demografik bilgilerini toplayabilmek için anketler işgörelere yüz yüze ve elden dağıtılıp doldurtulmuş olup, yaklaşık 370 anketten doldurulmamasından dolayı 122 anket analize dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, endüstride çalışma yaşamının kalitesini ölçmek amacıyla Van Laar vd. (2007) tarafından geliştirilen, Duyan vd. (2013)’nin Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik çalışmasını yaptığı İşe İlişkin Yaşam Kalitesi Ölçeği-İYK (Work Related Quality of Life-WRQoL) kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçme aracı 24 madde ve 6 alt boyuttan oluşan beşli Likert tipinde bir ölçek olup, Cronbach’s Alpha değeri 0,89 olan; boyutlar: Genel İyilik Hali, İş ve Kariyer Tatmini, İş Yaşam Ara yüzü, İşyerinde Stres, İş Yerinde Kontrol ve Çalışma Koşulları şeklindedir. Bu çalışmada, önce açıklayıcı faktör analizi yapılarak, Cronbach’s Alpha değeri, Duyan vd. (2013)’nin çalışmalarındaki güvenilirlikle aynı olduğu (0,899) ve boyutlar ise: Kararlara Katılım(6), İş ve Yaşam Mutluluğu(7), Genel iyilik Hali(6) ve İşyerinde Stres(3) şeklinde, 6 boyut yerine, bu çalışmada 4 alt boyut elde edilmiştir. Endüstri çalışanlarının tutum ve ifadeleri ölçmek için 5’li Likert tipi ölçek kullanılmıştır. İşgörelere anketlere verdikleri cevaplarda, ifadeler "Kesinlikle Katılmıyorum", "Katılmıyorum", "Kararsızım", "Katılıyorum", "Tamamen Katılıyorum" biçiminde hazırlanmıştır. Ölçekte yer alan Kişisel demografik bilgiler, araştırmacı tarafından bağımsız değişkenler olarak oluşturulmuş veri toplama aracıdır. Ölçme aracında, işgörelere ait cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim, çalışılan pozisyon, sosyal yaşama katılma, meslekteki toplam çalışma süresi, gelir ve mesleki yeterlilik demografik bilgilere ait değişkenler yer almıştır.

BULGULAR

Faktör analizi, başlangıçta psikologlar tarafından geliştirilen, gözlenen ve gözlenemeyen (gizil) değişkenler arasındaki ilişkilerin araştırılmasında, en önemli öncülleri Spearman, Thomson, Thurstone ve Burt olmak üzere çok değişkenli bir istatistiksel bir tekniktir. Faktör analizinin Açıklayıcı (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) gibi iki farklı türü vardır. AFA, gözlem yapılmış ve gözlem yapılmamış değişkenlerin ilişkileri kesin olmadığında, DFA ise sadece Yapısal Eşitlik Modelinde (YEM) yer alan gözlenen ve gözlenemeyen değişkenler arasındaki ilişkilerin dikkate alındığı ve çalışmanın ölçülebilir modeli olarak da adlandırıldığı durumlarda kullanılır (Lawley ve Maxwell, 1962: 209; Yılmaz ve Şen, 2013: 74-78).

Bulgular olarak araştırmanın demografik yapısı, açıklayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) ile araştırmaya yönelik diğer analizlere (t testi, varyans analizi vb.) yer verilmiştir.

Araştırmanın Demografik Yapısı

Örneklemin sosyo-demografik yapısı Tablo 1’de geniş olarak verilmiş ve açıklanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Sosyo-Demografik Yapısı

Değişkenler	N	%	Değişkenler	N	%
Cinsiyet			Yaş		
Erkek	150	60,5	18-25	48	19,4
Kadın	98	39,5	26-33	106	42,7
Eğitim Durumu			34-40	67	27,0
İlköğretim	22	8,9	41-48	20	8,1
Ortaöğretim	60	24,2	49+	7	2,8
Üniver./M.Y. Okulu	143	57,6	Eğitim Durumu		
Y. Lisans/Doktora	23	9,3	İlköğretim	22	8,9
Çalışılan Sektör			Ortaöğretim	60	24,2
Beyaz Eşya	92	37,1	Üniversite/Yüksekokul	143	57,7
Otomotiv	95	38,3	Y. Lisans/Doktora	23	9,2
Tıbbi Mal.-Kimya	39	15,7	Pozisyon		
Gıda	14	5,7	Beyaz Yakalı	105	42,3
Tekstil-Ambalaj	8	3,2	Mavi Yakalı	113	45,6
Amir Cinsiyet			Amir-Şef	30	12,1
Kadın	46	18,5	Medeni Durumu		
Erkek	202	81,5	Bekar	102	41,1
Mesleki Çal. Süresi			Evli	128	51,6
1-3	88	35,5	Boşanmış	18	7,3
4-7	64	25,8	Toplam	248	100,0
8-11	45	18,5			
12-15	8	12,5			
16+	7	7,7			
Toplam	248	100,0			

Çalışanların %60,5’i erkek çalışanlardan %39,5’i kadın çalışanlardan oluşurken, bunların yaklaşık %62,1’i 18-33; %27’si 34-40; %10,9’u ise 41 yaş üzerindeki çalışanlardan oluşmuştur. Katılımcıların yaklaşık % 62’si üniversite mezunu, %24,2’ lise mezunu ve yalnızca %8,9’u ilköğretim mezunu olması ve aynı zamanda %55’ni beyaz yakalılardan meydana gelmesi sonucu soruların anlaşılabilirliğini arttırdığı düşünülmüştür. Mesleki çalışma süreleri olarak %44,3’ü 4-11 yıl arası, %35,5’i 1-3 yıl arası ve %20,2’i 12 yıldan daha fazla olarak elde edilmiştir. Son olarak, sektörel bazda dağılım ise %37,1’i beyaz eşya, %38,3’ü otomotiv, %24,6’sı ise diğer sektörlerde istihdamları söz konusudur.

Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA)

Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları:

İş Yerinde Kontrol (İK): YK12(0,734); YK23 (0,728); YK11(0,723); YK8 (0,604); YK24 (0,558); YK13 (0,543)

Varyans: 35,907

Öz Değer: 8,618

Genel İyilik Hali (GİH): YK21(0,669); YK17(0,667); YK10(0,658); YK22(0,597); YK15(0,594); YK6(0,575)

Varyans: 9,613

Öz Değer: 2,307

İş ve Kariyer Tatmini (İKT): YK2(0,736); YK1(0,715); YK5(0,677); YK4(0,603); YK3(0,539)

Varyans: 5,593

Öz Değer: 1,342

İş Yerinde Stres (İS): YK7(0,845); YK19(0,834); YK9(0,811)

Varyans: 4,866

Öz Değer: 1,168

Toplam Varyans: 60,788

KMO = 0.900

Bartlett Sınaması Değeri = 2803,589; p = 0,000

Betimsel İstatistik Analiz Sonuçları:

Tablo 2. Betimsel İstatistik Analiz Tablosu

Faktörler	Ortalama	Standart Sapma	Cronbach Alfa
İş yerinde kontrol	20,64	20,64	0,847
Genel iyilik hali	23,79	23,79	0,822
İş ve kariyer tatmini	22,16	22,16	0,829
İşyerinde stres	8,63	3,14	0,787

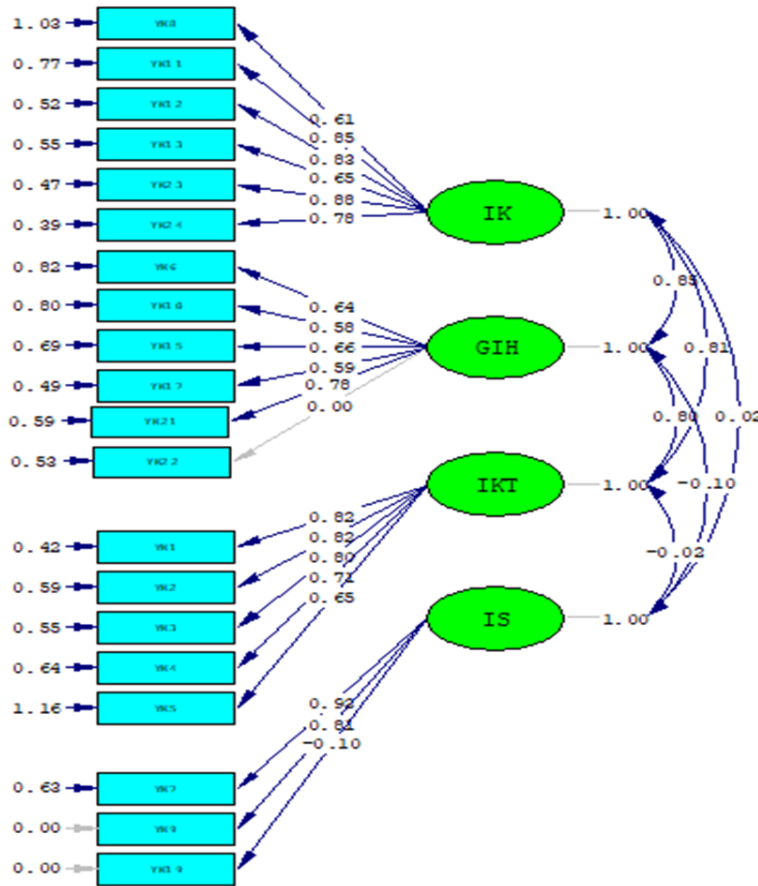
Araştırmada, çalışma soruları aracılığıyla elde edilen verilere faktör analizi uygulanmadan önce Cronbach's Alfa güvenilirlik testi yapılmış ve 0,899 değeri elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan 24 ifadeli araştırma test öğelerinin birbirleriyle ilişkileri-değişim dereceleri analiz sonucunun güvenilirliğe sahip olduğu söylenebilir.

Literatürde, farklı çalışmalarda yapılan ölçümlerde analiz sonuçlarının aynı ya da yaklaşık değerler çıkması araştırma sonuçlarının güvenilirliğini gösterir. Aynı zamanda, elde edilen benzer sonuçlar, bunların tesadüfi olmadığını ifade eder. Bu bağlamda, saha çalışmalarında yapılan güvenilirlik analizleri, bilimsel araştırmaların temel şartlarından biridir şeklinde ifade edilebilir. Yapılan çalışmada İş Yaşam Kalitesi Ölçeğinin faktör analizine uygunluğu için küresellik sınaması ve ölçek ifadelerinin birbirleriyle ilişkili olduğunu belirleyen Bartlett Sınaması ve bu çalışmadaki örneklem büyüklüğünün

faktör analizine yeterliliğini test etmekte Kaiser Mayer Olkin (KMO) sonucuna bakılmış (Gürüş ve Astar, 2014: 245, 246; Yılmaz vd., 2009: 131-132) ; Bartlett S.D. = 2803,589 ve KMO = 0.900 sonucuna ulaşılmıştır. Saha çalışmalarında KMO'nun 0,60 ve büyük olması örneklem büyüklüğünün saha çalışması için yeterlidir. Bu çalışmada elde edilen değerler doğrultusunda, toplanan verilerin faktör analiz uygulaması için uygun olduğuna; AFA sonucunda 4 faktör elde edilmiştir.

Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları (DFA):

AFA aracılığıyla bulunan dört boyutluluğun doğrulanması Manisa Organize Sanayi Bölgesi orta ve büyük ölçekli işletmelerin verileri kullanılmak suretiyle DFA ile LISREL 8.80 paket programı kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlar Şekil 1'de verilmiştir. Model uygunluğu çoklu uyum ölçütleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Ölçütler Ki-Kare = 559,31 (s.d.=203), ($\chi^2 / s.d.$) = 2,75; RMSE = 0,083; NFI = 0,92; NNFI = 0,94; CFI = 0,95; GFI = 0,83; SRMR = 0,064 sonuçlar genelde kabul edilebilir uyum ölçütleri arasında yer almıştır. Bu sonuçlar ölçekten elde edilen faktörlerin uygun olduğunu göstermektedir. Hem AFA hem de DFA sonuçları İş Yaşam Kalitesi Ölçeğinin yapısının bu saha çalışmasında dört alt boyuttan oluştuğunu, iç tutarlık ve güvenilirlik sonuçlarının da yeterli düzeyde olduğunu gösterir.

Şekil 1. Örgütsel Demokrasi Alt Boyutları DFA Sonuçları

Araştırmaya Yönelik Analizler

1. Katılımcı Cinsiyetinin, İş Yaşam Kalitesine yönelik t Testi Analizi:

Tablo 3. Betimleyici İstatistikler

Faktörler	Cinsiyet	N	Ortalama	Standart Sapma
İş Yerinde Kontrol	Erkek	150	3,44	0,87
	Kadın	98	3,43	0,78
Genel İyi Hali	Erkek	150	3,44	0,72
	Kadın	98	3,33	0,79
İş ve Kariyer Tatmini	Erkek	150	3,77	0,80
	Kadın	98	3,57	0,80
İş Yerinde Stres	Erkek	150	3,73	3,28
	Kadın	98	3,49	2,95

Tablo 4. Cinsiyetin İş Yaşam Kalitesi için t Test Analizi Sonuçları

Faktörler	t	s.d.	P
İş Yerinde Kontrol	,203	246	,84
Genel İyi Hali	1,200	246	,23
İş ve Kariyer Tatmini	1,879	246	,06
İş Yerinde Stres	,595	246	,55

Tablo 4'teki sonuçlar incelendiğinde, araştırmaya katılan mavi ve beyaz yakalı çalışanların cinsiyetlerinin iş yaşam kalitesi algısı alt faktörleri üzerinde 0,05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı fark oluşturmamıştır.

2. Katılımcı Eğitimlerinin İş Yaşam Kalitesi Boyutları Üzerine Etkileri

Tablo 5. Eğitimin İş Yaşam Kalitesi Alt Boyutları Üzerine Varyans Analizi Test Sonuçları

Faktörler	F	P	Homojenlik Testi
İş Yerinde Kontrol	2,024	,092	,745
Genel İyi Hali	,537	,708	,274
İş ve Kariyer Tatmini	4,016	,004	,165
İş Yerinde Stres	1,520	,197	,057

Sonuçlar incelendiğinde, eğitim bağımsız değişkenin “iş ve kariyer tatmini” ($p=0,004<0,05$) alt faktörü üzerinde 0,05 anlamlılık düzeyine göre anlamlı fark oluşturmakta ve homojenlik testi sonucu “iş ve kariyer tatmini” ($p=0,165>0,05$) olduğu için bu alt faktörün varyansı homojen olarak dağılmıştır. Tablo 5'deki analiz sonucuna göre anlamlı bulunan bu faktör için ikili karşılaştırmalar (TUKEY Testi) yapılmıştır.

Tablo 6. Eğitimin İş Yaşam Kalitesi Üzerine İkili Karşılaştırılması (Post Hoc Tests-Tukey)

Bağımlı Değişken	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Ort. Fark.(I-J)	P
İş ve Kariyer Tatmini	Lisans	Orta Öğr.	,45381	,006
İş ve Kariyer Tatmini	Ön Lisans	Orta Öğr.	,45687	,016

Tablo 6'daki analiz sonucuna göre, yapılan Tukey testinde, eğitimin "Genel İyilik Hali" faktörü üzerinde anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir. Manisa organize sanayi bölgesindeki lisans ve ön lisans mezunu çalışanların orta öğretim mezunları çalışanlara göre, iş ve iş dışındaki yaşamlarında daha memnun oldukları söylenebilir.

3. Katılımcı Pozisyonlarının İş Yaşam Kalitesine Yönelik Bulgular

Tablo 7. Pozisyonların İş Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi İçin Varyans Analizi Test Sonuçları

Faktörler	F	P	Homojenlik Testi
İş Yerinde Kontrol	5,273	,006	,257
Genel İyilik Hali	0,247	,781	,781
İş ve Kariyer Tatmini	3,612	,028	,241
İş Yerinde Stres	2,772	,064	,891

Sonuca göre, pozisyon bağımsız değişkenin "iş yerinde kontrol" ($p=0,006<0,05$) ve "iş ve kariyer tatmini" ($p=0,028<0,05$) alt faktörleri üzerinde 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı fark oluşturmakta ve Tablo 7'deki bu analiz sonucuna göre iki faktöre ilişkin ikili karşılaştırmalar (TUKEY Testi) yapılmıştır.

Tablo 8. Pozisyonların İş Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi İçin İkili Karşılaştırılma (Post Hoc)

Bağımlı Değişken	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Ort. Fark.(I-J)	P
İş Yerinde Kontrol	Beyaz Yakalı	Mavi Yakalı	,35969	,004
İş ve Kariyer Tatmini	Beyaz Yakalı	Mavi Yakalı	,28965	,021

Tukey testinde, işyerinde pozisyon bağımsız değişkeninin, İş Yaşam Kalitesi alt boyutlarından "iş yerinde kontrol ve iş ve kariyer tatmini" boyutu üzerinde anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir.

4.Çalışanların Sosyal Yaşama Zaman Ayırma Sürelerinin İş Yaşam Kalitesi Algılarına Etkisine Yönelik Bulgular

Tablo 9: Sosyal Yaşama Zaman Ayırma Sürelerinin İş Yaşam Kalitesi Alt Boyutları Üzerine Etkisinin Varyans Analizi Test Sonuçları

Faktörler	F	P	Homojenlik Testi
İş Yerinde Kontrol	6,932	,001	,421
Genel İyilik Hali	16,902	,000	,289
İş ve Kariyer Tatmini	6,098	,003	,651
İş Yerinde Stres	,735	,481	,162

Sonuçlar incelendiğinde, sosyal yaşama zaman ayırma bağımsız değişkenin "iş yerinde kontrol" ($p=0,001<0,05$), homojenlik ($p=0,421>0,05$); "genel iyilik hali" ($p=0,000<0,05$), homojenlik

($p=0,289>0,05$); “iş ve kariyer tatmini” ($p=0,003<0,05$), homojenlik ($p=0,651>0,05$) alt faktörleri üzerinde 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı fark oluşturmakta ve bu faktörlerin varyansları homojen dağılmıştır. Tablo 9'daki analiz göre üç faktöre ilişkin ikili karşılaştırmalar (TUKEY Testi) yapılmıştır.

Tablo 10. Pozisyonların İş Yaşam Kalitesi Üzerine Etkisi İçin İkili Karşılaştırılma (Post Hoc Tests-Tukey) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Ort. Fark.(I-J)	P
İş Yerinde Kontrol	Çok	Düşük	,65595	,004
	Orta	Orta	,31845	,013
Genel İyilik Hali	Çok	Düşük	,82619	,000
	Orta	Düşük	,46925	,000
İş ve Kariyer Tatmini	Çok	Düşük	,64802	,003

Tukey testinde, sosyal yaşama zaman ayırma bağımsız değişkeninin, İş Yaşam Kalitesi alt faktörlerinden “iş yerinde kontrol, genel iyilik hali ve iş ve kariyer tatmini” boyutları üzerinde anlamlı fark oluşturduğu görülmektedir. Manisa organize sanayi bölgesinde mavi ve beyaz yakalı çalışanların orta ve yüksek düzeyde sosyal yaşama zaman ayıranların daha az zaman ayıranlara göre, kendilerini iş ve iş dışında hedefleri olan, değişimi arzulayan, yenilikçi tatmin olmuş ve mutlu olabilen bireyler olarak görmektedirler.

5. Mesleki Yeterliliğin Çalışanların İş Yaşam Kalitesi Algılarına Yönelik Bulgular

Tablo 11: Mesleki Yeterliliğin, İş Yaşam Kalitesi Alt Boyutları Üzerine Etkisinin Varyans Analizi Test

Faktörler	F	P	Homojenlik Testi
İş Yerinde Kontrol	1,567	,198	,440
Genel İyilik Hali	1,654	,178	,052
İş ve Kariyer Tatmini	3,071	,028	,350
İş Yerinde Stres	1,607	,188	,077

Mesleki Yeterlilik bağımsız değişkenin “iş ve kariyer tatmini” ($p=0,028<0,05$) alt faktörü 0,05 anlamlılık düzeyinde anlamlı fark oluşturmakta ve bu faktörün homojenlik test değeri ($p=0,5350>0,05$) olduğu için homojen dağılmıştır. Tablo 11'deki analiz sonucuna göre bu faktöre ilişkin ikili karşılaştırmalar (TUKEY Testi) yapılmıştır.

Tablo 12. Mesleki Yeterlilik Düzeylerinin İş Yaşam Kalitesi Alt Boyutları Üzerine Etkisinin İkili Karşılaştırılması (Post Hoc Tests-Tukey) Testi Sonuçları

Bağımlı Değişken	(I) Kıdem	(J) Kıdem	Ort. Fark.(I-J)	P
İş ve Kariyer Tatmini	İyi	Orta	,37743	,031

Tukey testinde, Mesleki Yeterlilik bağımsız değişkeninin, İş Yaşam Kalitesi alt faktörlerinden “iş ve kariyer tatmini” boyutu üzerinde fark oluşturduğu görülmektedir. Manisa organize sanayi

bölgesinde çalışanlardan mesleki yeterliliğini iyi görenlerin, mesleki yeterliliğini orta düzeyde görenlere göre daha çok iş ve iş dışı memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu söylenebilir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma, Türkiye'nin batısında Ege Bölgesinde dinamik ve genç çalışanların çok fazla olduğu önemli sanayi bölgelerinden biri olan Manisa Organize Sanayi Bölgesinde (MOSB) yapılmıştır. Literatürde, endüstriyel sosyal hizmet konusu üzerine yapılan ampirik bir çalışmaya ulaşılamamış sadece geçmiş dönemlerde teorik birkaç çalışmaya ulaşılabilmektedir. Bu bağlamda, endüstride sosyal hizmet uzmanlarının istihdam edilmesi sürecine bir başlangıç oluşturabilmesi ve çalışanların iş-yaşam kalitelerini arttırma üzerine sosyal hizmet uzmanlarının istihdamına dikkat çekebilme adına bu çalışma ilgili literatüre orijinal ve önemli katkılar sağlayacağı varsayılmaktadır.

Çalışmada, öncelikle endüstri çalışanları için İşe İlişkin Yaşam Kalitesi Ölçeği-İİYK ölçüm modelinin faktör yapısının uygunluğu incelenerek test yapılmıştır. Çalışmada kullanılan ölçme aracı Van Laar vd. (2007) tarafından 24 madde ve 6 alt boyuttan oluşurken, Cronbach's Alpha değeri (0,96) ve benzer bir çalışma yapan Duyan vd. (2013)'nin çalışmalarında ise Cronbach's Alpha değeri (0,899) ve her iki çalışmada elde edilen boyutlar: Genel İyilik Hali, İş ve Kariyer Tatmini, İş Yaşam Ara yüzü, İşyerinde Stres, İş Yerinde Kontrol ve Çalışma Koşulları şeklindedir. Bu çalışmada kullanılan İİYK ölçeği Türkiye'de araştırmacılar tarafından yeterince kullanılmadığı için, önce açıklayıcı faktör analizi yapılarak Cronbach's Alpha değeri (0,899) elde edilmiş ve boyutlar ise: **İş Yerinde Kontrol** (6), **Genel İyilik Hali** (6), **İş ve Kariyer Tatmini** (5) ve **İşyerinde Stres**(3) şeklinde isimlendirilmiş ve 6 boyut yerine bu çalışmada 4 alt boyut elde edilmiştir; bu çalışmanın genel ölçek güvenilirliğinin çok iyi olduğu ve bu da tüm ölçek ifadelerinin benzer orta düzey teorik kavramları güvenilir bir şekilde ölçtüğünü göstermektedir.

Ampirik bulgular için elde edilen sonuçlar:

İşletmelerde, cinsiyetin iş yaşam kalitesi alt faktörleri üzerinde anlamlı fark oluşturmamış sadece erkek çalışanların ortalamaları kadın çalışanlara göre daha yüksek olarak elde edilmiştir.

Lisans ve ön lisans mezunu çalışanlar orta öğretim mezunlarına göre "iş yerinde kontrol" boyutunu daha iyi algıladıkları görülmüştür; bu bağlamda herhangi bir üniversite mezunu, eğitilmiş bir çalışanın, özellikle iş süreçlerinde yönetimin belirlemiş olduğu kontrollü amaç ve hedef belirleme süreçlerine dahil olma, değişimlere etki edebilme ve aile-iş yaşamlarına uyumu konusunda amirlerinin onlara kolaylık sağladığını düşünmektedirler. Fakat eğitilmiş çalışanların sadece "iş yerinde kontrol" boyutunda fark oluştururken "genel iyilik hali, iş ve kariyer tatmini ve iş yerinde stres" boyutlarını algılama konusunda anlamlı fark oluşturmamıştır. Bu durumun nedenlerinin araştırılması konusunda, insan kaynaklarının çalışanların iş ve yaşamlarındaki olumsuzlukların, eksiklerinin, ihtiyaçlarının belirlenmesi ve çözüm bulunması konusunda çözüm üretebilmeleri gerekir. Çözüm üretme konusunda Bates ve Thompson (2007: 282-283)'a göre işyerinin refahına yönelik, daha olumlu ve proaktif bir yaklaşım düşüncesi genel anlamda örgüte muazzam faydalar

sağlayabilir ve mesleki sosyal hizmet istihdamı bunun önemli bir parçası olabileceği işletme yönetimi tarafından görülebilir şeklindedir.

İşletmelerde beyaz yakalı çalışanların mavi yakalı çalışanlara göre hem “iş yerinde kontrol” boyutu hem de “iş ve kariyer tatmini” boyutu üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülür. Benzer şekilde bir önceki hipotezde de eğitilmiş çalışanların yine “iş yerinde kontrol” boyutu üzerinde anlamlı fark oluşturmakta; bu sonuç ölçek ifadelerinin anlaşılmasında ve değerlendirilmesinde uyumluluk olduğu görülür. Bu hipotezde, eğitilmiş olarak görebileceğimiz beyaz yakalı çalışanların, işletme süreçlerindeki her türlü kararlara katılımları, yöneticilerin onları desteklemeleri, üst yönetimin belirlediği amaçlara ve hedeflere ulaşmada desteklenmeleri, onlarda genel anlamda iş ve iş dışı bir iyilik hali oluşturduğu söylenebilir. Bu boyutta beyaz yakalı çalışanların “genel iyilik hali ve iş yerinde stres” üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı da gözlenmiştir. Burada bilhassa “genel iyilik hali” faktörünün anlamlı çıkmaması işgörenlerin iş-yaşam kalitelerine ait olumsuzlukların var olması anlamı çıkarılabilir. Yine çözüm için insan kaynakları politikalarında değişim yaşanması ve sosyal hizmet uzmanlarının desteğine ve yardımına ihtiyaç vardır. Burada sosyal hizmet uzmanlarının tıbbi-klinik yaklaşımdan öte olaya bir bütün olarak bakıp bireye inebilmesi şeklindedir.

Sosyal yaşama katılma bağlamında sonuçlar incelendiğinde “orta ve çok” düzeyde sosyal yaşama katılım “iş yerinde kontrol, genel iyilik hali, iş ve kariyer tatmini” boyutlarında anlamlı bir etkiye sahip olup sadece “iş yerinde stres” boyutu üzerine anlamlı fark oluşturmadığı sonucu çıkmıştır. Buradaki sosyal yaşamdan kastedilen aslında çalışanların iş ve iş dışında yaşamındaki etkileşimlerinin kast edilmesidir. İş yerinde, işgörenler arasında sosyal ilişkiler çalışanların bir gruba üye olması ve değer görme bağlamında onlara pozitif bir katkı sağladığı gerçektir. İşletme yöneticileri sosyal yaşama katılım boyutunu dikkate alarak, çalışanların sosyal yaşama katılımını sağlayacak ve yönlendirecek politikalar belirlemeleri ve uygulamaya koymaları; bunun için çalışanların psiko-sosyal durumlarını anlayabilecek ve destekleyebilecek sosyal hizmet uzmanların istihdamını hayata geçirmeleri önemlidir.

Mesleki yeterlilikleri iyi olan çalışanların, mesleki yeterlilikleri orta düzey olan işgörelere göre “iş ve kariyer tatmini” boyutu üzerinde anlamlı fark oluşturmaktadır. Mesleki tecrübesi ve uzmanlığı artan çalışanların iş ve iş dışında kendilerini daha iyi hissetmeleri beklenir. Mesleki yeterlilik düzeyi bağımsız değişkeninin İYK ölçeği alt boyutlarından sadece “iş ve kariyer tatmini” boyutu üzerinde anlamlı etkiye sahip olması, mesleki yeterliliğini iyi gören işgörelere işe bağlılık ve kariyer algılarının daha duyarlı olduğunu gösterir. Eğitim bağımsız değişkeninde olduğu gibi, bu boyutta da sadece “iş ve kariyer tatmini” boyutu üzerinde anlamlı fark oluşturmuş olması ve bu boyut dışındaki “iş yerinde kontrol, genel iyilik hali ve iş yerinde stres” boyutlarında anlamlı fark oluşturmamıştır. Bu boyutta, çalışanların kendilerini mesleki olarak iyi görmemelerinin altında yatan sorunlara, işletme yönetimin eğilmesi işletme amaçlarının gerçekleşmesi bağlamında yararlı olacaktır. Bir anlamda işletmelerde iş ve kariyer tatmininin sağlanması çalışanların refahını sağlayabilecek olması:

işletmelerde refahın sağlanması ve teşviki, ayrılmaz bir şekilde çalışanların kendilerini değerli hissettiği ve gelişim süreci için fırsatlar sunan işyerlerinde değerlerinin takdir edildiğini görebilecekleri bir kültür oluşturmakla bağlantılıdır (Bates, 2009: 86). Bu bağlamda Bates ve Thompson (2007)'a göre sosyal hizmet uzmanları, işyeri değerlerini algılama ve uygulamaya dönük oryantasyonları sayesinde, işletmelerde güçlü bir organizasyonel ve stratejik role sahip olabilirler.

Thompson (2007)'a göre endüstriyel sosyal hizmetin amacı, işgörenlerin iş ve yaşamlarına ait olumsuzluklar yaşadığında onları tıbbi nedenlere bağlama ya da patolojik bir durum olarak görmez; bir anlamda onları güçlendirmeye (empowerment) çalışır. Bu nedenle, endüstriyel sosyal hizmet kavramında, işgörenleri başkalarına bağımlı hale getirmeme, onlara daha bağımsız olmaları için ihtiyaç duydukları yardımı sağlamaya, kendi sorunlarını çözme konusunda daha yetenekli olmalarına güçlü bir vurgu vardır. Bu bağlamda, Türkiye'de endüstride istihdama önemli bir vurgu; eğitilmiş, desteklenmiş sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı endüstriye yeni bir soluk yeni bir yaklaşım ve yönetsel etkinliği sağlamada önemli bir adım olacaktır. Burada sosyal hizmet uzmanlarının, işletmelerde çalışanlara bağlı verimsizliklerin oluşumunu önceden hissederek, önce davranarak önlem alması ve yönetsel strateji geliştirmesi işletmelerin etkinliğini sağlamada anahtar rol oynayabilecektir. Ayrıca, endüstrilerde sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı konusunda bir ölçek geliştirilmeli ve bu ölçekle birlikte, endüstride sosyal hizmet uzmanlarının neler yapabileceğini açıklayan ve ifade eden soruların yardımıyla işletme yöneticilerinin tutum ve davranışlarını etkileme yoluna gidilmesi bu alana önemli katkı sağlayabileceği söylenilebilir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Araştırma 2019 yılında gerçekleştirildiği için gerekli etik izinlere başvurulmamıştır.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Bacak, B. ve Kazancı, E. (2015). Türk Çalışma Hayatında Vardiyalı Gece Çalışan İşçilerin Karşılaştığı Fizyolojik, Psikolojik ve Sosyolojik Etkilerin Değerlendirilmesi. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 3(6) , 132-149.
- Bates, J. (2009). Promoting Workplace Learning: Challenges and Pitfalls. In *Promoting Workplace Well-Being*. (Editör: Thompson, N. ve Bates, J.), Palgrave Macmillan. London.
- Bates, J., ve Thompson, N. (2007). Workplace Well-Being: An Occupational Social Work Approach. *Illness, Crisis & Loss*, 15(3), 273-284.
- Carter, I. (1977). Social Work in Industry: A history and a Viewpoint. *Social Thought*, 3(1), 7–17.
- Duyan, E. C., Aytaç, S., Akyıldız, N., & Van Laar, D. (2013). Measuring work related quality of life

- and affective well-being in Turkey. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 4(1), 105-105.
- Easton, S., ve Van Laar, D. (2018). User manual for the Work-Related Quality of Life (WRQoL) Scale: a measure of quality of working life. University of Portsmouth.
- Gehlenborg, H. (2001). Occupational Social Work in Germany: A Continuously Developing Field of Practice. *Employee Assistance Quarterly*, 17(1-2), 17-41.
- Güriş, S. Ve Astar, M., (2014). *Bilimsel Araştırmalarda SPSS ile İstatistik*. Der Yayınları, İstanbul.
- Hayta, B. A., (2007). Çalışma Ortamı Koşullarının İşletme Verimliliği Üzerine Etkisi. *Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 21-41.
- International Federation of Social Workers (IFSW), (19.02.2020). Erişim Adresi: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Kristinsson, K., Jonsdottir, I. J., ve Snorrason, S. K. (2019). Employees' perceptions of supervisors' listening skills and their work-related quality of life. *Communication Reports*, 32(3), 137-147.
- Krueger, P., Brazil, K., Lohfeld, L., Edward, H. G., Lewis, D., ve Tjam, E. (2002). Organization specific predictors of job satisfaction: findings from a Canadian multi-site quality of work life cross-sectional survey. *BMC Health Services Research*, 2(1), 1-8.
- Lawley, DN ve Maxwell, A.E. (1962). Factor analysis as a statistical method. *Journal of the Royal Statistical Society. Series D (The Statistician)*, 12(3), 209-229.
- Lee, D. J., Singhapakdi, A., ve Sirgy, M. J. (2007). Further validation of a need-based quality-of-work-life (QWL) measure: Evidence from marketing practitioners. *Applied Research in Quality of life*, 2(4), 273-287.
- Malone, P., ve Reid, M. (1982). Industrial Social Work: Is There a Case for the Development of an in-House Social Work Service? *Asia Pacific Journal of Human Resources*, 20(4), 11–18.
- Martel, J. P., & Dupuis, G. (2006). Quality of work life: Theoretical and methodological problems, and presentation of a new model and measuring instrument. *Social indicators research*, 77(2), 333-368.
- Ören, D. ve Yüksel, H. (2012). Geçmişten Günümüze Çalışma Hayatı. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 1(1), 34-59.
- Sehgal, R. (2020). *Social Work in Industrial Sector. Social Work Intervention with Individuals and Groups*. Shri Chakradhar Publication.
- Sirgy, M. J., Efraty, D., Siegel, P., ve Lee, D. J. (2001). A new measure of quality of work life (QWL) based on need satisfaction and spillover theories. *Social indicators research*, 55(3), 241-302.
- Sirgy, M. J., Reilly, N. P., Wu, J., ve Efraty, D. (2008). A work-life identity model of well-being: Towards a research agenda linking quality-of-work-life (QWL) programs with quality of life (QOL). *Applied Research in Quality of Life*, 3(3), 181-202.

- Sonnenfeld, J. A. (1985). Shedding light on the Hawthorne studies. *Journal of Organizational Behavior*, 6(2), 111-130.
- Thompson, N. (2007). *Power and empowerment*. Lyme Regis: Russell House Publishing.
- Van Laar, D. L., Edwards, J. A. ve Easton, S. (2007). The Work-Related Quality of Life (QoWL) scale for Healthcare Workers. *Journal of Advanced Nursing*. 60(3), 325–333.
- Yanardağ, U., ve Zubaroğlu Yanardağ, M. (2020). İş Yerinde Sosyal Çalışmayı Türkiye İçin Düşünmek. *Çalışma ve Toplum*, 67(4), 2169-2190.
- Yılmaz, V. ve Şen, H., (2013). "Examination of the Effect of Job Satisfaction on Burnout of University Teaching Staff with Structural Equation Model". *Arts, Social Sciences*, 73-83.
- Yılmaz, V., Aktaş, C. ve Arslan, M.S.T., (2009). "Müşterilerin Kredi Kartına Olan Tutumlarının Çoklu Regresyon ve Faktör Analizi İle İncelenmesi". *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12/22, 127-139.
- Zastrow, C. (2009). *Introduction to Social Work and Social Welfare: Empowering People*. PrePress: Belmont, CA.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Araştırma Makalesi / Research Article

Kurum Bakımında Kalan Ergenlerin, Psikolojik Dayanıklılık, Öz Yeterlilik ve Sosyal Duygusal Öğrenme Becerilerinin Değerlendirilmesi

Evaluation of Psychological Resilience, Self-Efficacy and Social-Emotional Learning Skill of Adolescents who Stays in Children's Houses

Çağdaş TORAMAN¹, Enes SARIGEDİK², Merve ÇAVDAR TORAMAN³, Cemal Onur NOYAN⁴

¹ Klinik Psikolog, Zonguldak Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, cagdastoraman@yahoo.com
ORCID: 0000-0001-6941-1199

² Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD, esarigedik@sakarya.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-9294-1152

³ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı, Zonguldak Ereğli Devlet Hastanesi, yasfem@hotmail.com,
ORCID: 0000-0003-3464-1829

⁴ Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Uzmanı, Üsküdar Üniversitesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları ABD, cemal.noyan@uskudar.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4819-1032

Başvuru: 24.01.2022
Kabul: 31.12.2022

Atıf:
Toraman, Ç., Sarigedik, E., Çavdar Toraman, M. ve Noyan, C.O. (2023). Kurum bakımında kalan ergenlerin, psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme becerilerinin değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 169-184. DOI: 10.33417/tsh.1062003

ÖZ

Bu çalışmada, çocuk evlerinde kalan ergenlerin psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme becerileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu araştırma karşılaştırmalı ve ilişkisel analizlerle yürütülen niceliksel bir çalışma olup 39 kız, 11 erkek çocuk ile tamamlanmıştır. Araştırmada Sosyodemografik Bilgi Formu, Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği, Çocuklar İçin Öz Yeterlilik Ölçeği ve Sosyal Duygusal Becerileri Öğrenme Ölçeği uygulanmıştır. Verilerin analizinde, parametrik testlerden Bağımsız Örneklem t Testi, parametrik olmayan testlerden de Kruskal Wallis H ve Mann Whitney U testleri, korelasyon analizleri için Pearson kullanılmıştır. İstatistiksel analizler sonucunda ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları, öz yeterlilikleri ve sosyal duygusal öğrenme becerileri arasında pozitif yönde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra annenin çalışma hayatında olmasının, gençlerin öz yeterlilik, psikolojik dayanıklılık ve sosyal duygusal becerilerini arttıran bir faktör olduğu tespit edilmiştir. Bundan hareketle kurum bakımında olan çocukların ailelerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi konusunda annenin çalışma hayatına katılımına özel bir önem verilmesi, çocukların akran ilişkilerinin güçlendirilmesi ve duygusal öz yeterliliklerin artırılması alanına yönelik destekleyici çalışmaların yapılmasının bu çocukların ruh sağlığının korunmasında kritik bir yeri olacağı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Koruma altındaki çocuklar, psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik, sosyal duygusal öğrenme becerileri

ABSTRACT

In this study, it was aimed to investigate the relationships between the psychological resilience, self-efficacy and social emotional learning skills of the adolescents living in the children's houses. This research is a quantitative study conducted with comparative and relational analyzes and 39 girls and 11 boys participated in the research. Sociodemographic Information Form, Brief Psychological Resilience Scale, Children's Self-Efficacy Scale and Social Emotional Skills Learning Scale were applied in the study. In the analysis of the data, Independent Sample t-Test and One-Way were used among the parametric tests. As a result of the statistical analyzes, positive relationships between the psychological resilience, self-efficacy and social emotional learning skills of the adolescents were determined. Besides, it has been determined that the mother's working life is a factor that increases the self-efficacy, psychological resilience and social emotional skills of the adolescents. From this point of view, it is considered that giving special importance to the mother's participation in the working life of the parents of the children of institutional care and strengthening their families and supporting them will play a crucial role in protecting children's mental health.

Keywords: Children under care, psychological endurance, self-efficacy, social emotional learning skills.

GİRİŞ

Çocukluk dönemi ruhsal, fiziksel ve sosyal açıdan değişimlerin yaşandığı hayatın önemli bir gelişimsel sürecidir (Parlaz, Tekgül, Karademirci, ve Öngel, 2012). Bu dönemin sağlıklı bir biçimde yaşanabilmesinde anne-baba veya bakıcı ile çocuk arasında sıcak ve sevgi dolu bir ilişkinin önemli olduğu bilinmektedir (Parlaz ve ark., 2012). Ancak; aile içinde yaşanan sorunlar, yoksulluk, anne ya da babada fiziksel ve ruhsal problemlerin olması, ebeveynlerin ölümü, ihmal ve istismar, ergenlik dönemi evlilikleri ya da erken evlilik dışı gebelikler gibi birçok nedenle aile birliği bozulabilmekte ve çocuklar korunmasız duruma düşebilmektedir (Üstüner, Erol ve Şimşek, 2005). Korunmasız duruma düşen çocuklardan bir kısmı ise ihtiyaç dahilinde devlet tarafından koruma altına alınabilmektedir (Üstüner ve ark., 2005). Ülkemizde çocuklar, çoğunlukla yaş ve cinsiyetlerine göre kurumlarda kalmaktadır. Bu çocuklara bakım verenlerin de değişiklik olması, çocukların özdeşim kuracakları kişilerin yine kurum bakımında kalan çocuklar olması gibi nedenlerle bu grupta davranış problemleri normal popülasyona göre daha çok görülebilmektedir (Şimşek, Erol, Öztop ve Özcan, 2008; Yektaş, Evren ve Yazıcı, 2018). Bu davranış problemleri, davranış bozuklukları, anksiyete bozuklukları, depresif bozukluklar, dikkat problemleri ve sosyal sorunlar gibi birçok farklı şekilde görülebilmektedir. (Şimşek ve ark, 2008; Yulaf ve Gümüştas, 2019).

Kurum bakımında kalan çocukların bir kısmında ise tüm bu olumsuzluklara rağmen ruhsal patolojiler gözlenmemektedir. Bu durumun nedenlerinden bir tanesi de çocuklar arasında psikolojik dayanıklılık açısından fark olması olabilir. Psikolojik dayanıklılık stresli yaşam olayları karşısında bireyin sahip olduğu direnç kapasitesi ve yeniden toparlanabilme gücü olarak tanımlanmaktadır (Kararımak, 2006; Kobasa (1982). Psikolojik dayanıklılığın, stresörler karşısında bireyin yeniden toparlanabilmesini sağlayan birtakım kişilik özellikleri boyutlarından meydana geldiği düşünülmektedir. Bu özellikler; değişime ve yeniliğe açık olma, kendini yaptığı işe ve hayatın farklı alanlarına verebilme ve olayların kontrolünün elinde olduğuna inanma şeklinde tanımlanmaktadır. Bu kapasiteye sahip olan bireyler, yaşadıkları olayın olumsuz etkilerinden daha çabuk bir biçimde sıyrılabilmekte ve önceki yaşamlarına hızla geri dönebilmektedir (Robitschek ve Kashubeck, 1999).

Psikolojik dayanıklılık ile ilgili risk etmenleri ve çeşitli koruyucu faktörler tanımlanmıştır. Koruyucu faktörlerden bir tanesi de öz yeterlilik kavramıdır (Haase, 2004). Literatüre bakıldığında kurum bakımındaki çocukların öz yeterliliğini direkt doğrudan araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak genel olarak öz yeterliliğin yüksek olmasının, psikolojik dayanıklılığı arttırdığı bilinmektedir (Arslan ve Balkıs, 2016; Schwarzer ve Warner, 2013).

Öz yeterlilik kavramı ile yakından ilişkili başka bir kavram ise sosyal-duygusal öğrenme becerileridir (Kotil, 2010; Totan, 2014). Sosyal-duygusal öğrenme; gelişim dönemine uygun beceriler geliştirme, bulunduğu döneme uyum sağlayabilme, bireyin sosyal duygusal yönlerini bilme, anlama, yönetme ve ifade edebilme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Schwarzer ve Warner, 2013). Literatüre bakıldığında gelişimsel açıdan önemli psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme becerilerinin birbirleri ile olan ilişkisini değerlendiren bir çalışma bulunmamaktadır.

Alandaki çalışmalar incelendiğinde, ülkemizde kurum bakımındaki çocukların psikolojik dayanıklılık, bağlanma ve anne-baba algılarını inceleyen çeşitli çalışmalar bulunduğu görülmektedir (Yüksel ve Öncü,2017; Karakuş, Kırılıoğlu, Başer ve Batı, 2013; Çetin ve Çavuşoğlu, 2009). Ancak bu çalışmalar oldukça az sayıda olup bu çalışmalarda öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme değerlendirilmemiştir. Dahası bu çocukların akran, anne ya da baba ile ilişkileri incelenmemiştir.

Bu çalışmanın öncelikli amacı kurum bakımda kalan ergenlerin psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenmeleri arasında fark olup olmadığını konusunda bilgi edinilmesidir. Sonrasında bu değişkenlerin akran kabulü ve ailedeki ebeveynlerin çalışma durumuna göre nasıl değiştiğini göstermektir. Son olarak ise kurum bakımda kalan ergenlerde psikolojik dayanıklılık üzerine etki eden değişkenler belirlenmeye çalışılmıştır.

YÖNTEM

Çalışmanın Modeli

Bu araştırmada, kurum bakımda kalan ergenlerin psikolojik dayanıklılıkları, öz yeterlilikleri ve sosyal duygusal öğrenme becerilerinin, cinsiyet, akran ilişkileri ve anne çalışma durumlarına göre nasıl değiştiği incelenecektir. Çalışma, karşılaştırmalı ve ilişkisel analizlerle yürütülen niceliksel bir çalışma olup araştırmanın evreni kurum bakımında kalan ergenlerdir. Karasar (2008) ilişkisel tarama modelini, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modeli olarak tanımlamaktadır.

Örnekleme

Araştırma'nın örnekleme Kars ilinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne (mülga) bağlı çocuk evlerinde kalan ergenlerden oluşmaktadır. Veriler 2017 Temmuz- 2018 Mayıs tarihleri arasında öz yeterlilik bildirimine dayalı şekilde toplanmıştır. Çalışma için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığında ve Üniversite Etik kurulundan gerekli izinler alınmıştır. Çalışma öncesinde tüm çocuklara aydınlatılmış onam için bilgilendirme yapılmış ve çocuklar gönüllülük esasına göre çalışmaya alınmıştır. Çalışma toplam 50 ergen ile tamamlanmıştır. Çalışmanın örnekleme, temsil gücünün daha yüksek olması nedeniyle seçkisiz örneklem yöntemlerinden basit seçkisiz örnekleme yöntemi ile belirlenen; yaşları 12-17 arasında değişen 39 kız ve 11 erkek toplamda 50 çocuktan oluşmaktadır (tablo-1). Aynı dönemde kurum içerisinde kalan, anketi doldurma yetisine sahip ve gönüllü olan tüm katılımcılar dahil edilmiştir. Kız ergen sayısı çalışmanın yapıldığı dönemde daha fazla olması nedeniyle cinsiyetler arasında sayısal eşitlik sağlanamamıştır. Ayrıca kardeş sayısı ortanca değerlerinin görece fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 1: Cinsiyete göre sosyodemografik özellikler

	Kız (n:39, %78)	Erkek (n:11, %22)
Yaş(ortalama±std)	15,36±1,5	16,09 ± 0,9
Sınıf (min-max)	9(8-12)	10(8-12)
Kardeş sayısı(min-max)	4(1-6)	6(3-7)

Çalışma için Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (No: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06/2017/305). Yukarıda belirtilen ölçekler, Bilgilendirilmiş Onam Formu ve başta sabit olmak üzere farklı sıralarda verilerek sıra etkisi kontrol edilmiştir. Eksik ya da hatalı doldurulan ya da herhangi bir ölçeğin yarısından fazlasının boş bırakıldığı ölçek formları değerlendirmeye alınmamıştır.

Çalışma Kısıtlılıkları

Çalışmanın bazı mevcut kısıtlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle psikolojik dayanıklılık çok etmenli bir kavram olarak bilinmektedir ve bunun sadece aile ve arkadaş ilişkilerine göre kesitsel olarak değerlendirilmesi, bazı kısıtlılıkları içinde barındırmaktadır. Buna ek olarak kurum bakımında kalan çocuk ve ergenlerin olumsuz yaşam deneyimlerinin dayanıklılığa etkisi incelenmemiştir. Ayrıca çalışmada elde edilen verilerin kıyaslanması açısından kontrol grubu alınmamış olması da çalışmanın bir diğer kısıtlılığıdır.

Veri Toplama Araçları

Sosyodemografik Veri Formu: Bu form, literatür bilgileri göz önüne alınarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Bu formda katılımcılara; yaş, cinsiyet, kardeş sayısı, arkadaş ilişkileri soruları yöneltilmiştir.

Kısa Psikolojik Dayanıklılık Ölçeği: Ölçek, bireylerin psikolojik sağlamlığını ölçebilmek amacıyla Smith ve ark, (2008) tarafından geliştirilmiştir. KPSÖ, 5'li likert tipinde, 6 maddelik, öz bildirim tarzı bir ölçme aracıdır. Ölçekte bulunan ve tersten kodlanan maddeler çevrildikten sonra, alınan yüksek puanlar, yüksek psikolojik sağlamlığa işaret etmektedir.

Çocuklar İçin Öz yeterlilik Ölçeği: Çocuklar İçin Öz yeterlilik Ölçeği, Muris (2001) tarafından 14–17 yaşları arasındaki ergenlerin sosyal, akademik ve duygusal öz yeterliliklerini ölçmek amacı ile geliştirilen ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışması Telef ve Karaca, (2002) tarafından yapılmıştır. Öz yeterliliğin üç boyutunu temsil ettiği varsayılan ölçeğin birinci alt boyutu olan sosyal öz yeterlilik, ergenlerin akran ilişkilerini ve girişkenlik yeteneğini fark etme düzeylerini ölçerken; ikinci alt boyut olan akademik öz yeterlik ise ergenlerin akademik beklentilerini gerçekleştirme, akademik konuları başarma ve kişinin kendi öğrenme davranışını yönetme yeteneğini algılaması ile ilgili ölçümlerdir. Ölçeğin son alt boyutu olan duygusal öz yeterlilik ise ergenlerin olumsuz duygularıyla baş etme yeteneğini algılamayı ölçmektedir. Toplamda 21 maddeden oluşan ölçeğin her alt boyutunda yedişer madde bulunmaktadır. Çocuklar İçin Öz yeterlilik Ölçeği Beşli Likert Tipi (1= hiç ve 5= çok iyi) bir ölçektir. Toplam öz yeterlilik, alt faktörlere ilişkin ölçek maddeleri toplanarak hesaplanır. Ölçekten alınabilecek en yüksek puan 105, en düşük puan ise 21'dir. Ölçekten alınan yüksek puan ergenin ilgili öz yeterlilik düzeyinin yüksek olduğuna ve ölçekten alınan düşük puan ise ergenin öz yeterlilik düzeyinin düşük olduğuna işaret etmektedir.

Sosyal Duygusal Becerileri Öğrenme Ölçeği (SDÖBÖ): SDÖBÖ, ortaokul öğrencilerinin sosyal duygusal öğrenme becerilerini ölçmek amacıyla Kabakçı ve Owen, (2010) tarafından geliştirilmiştir.

SDÖBÖ, 40 maddeden oluşan Likert tipi bir ölçektir (Totan ve Kabakçı, 2010). İletişim Becerileri, Problem Çözme Becerileri, Stresle Başa Çıkma Becerileri ve Kendilik Değerini Arttıran Beceriler alt boyutu olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 26.0 paket programı kullanılmıştır. Tanımlayıcı değişkenlerin sunulmasında ortalama, standart sapma, sayı, yüzde; non-parametrik dağılım gösteren veriler için ortanca, çeyrekler arası açıklık değerleri verilmiştir. Sayısal değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği Kolmogorov-Smirnov testi ile değerlendirilmiştir. Normal dağılım gösteren iki grubun karşılaştırılmasında bağımsız gruplar için t testi, iki grubun normal dağılım gösteren sayısal değişkenler bakımından karşılaştırılmasında Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Kategorik değişkenler Chi-square (Fisher's exact) testi ile karşılaştırılmıştır. Normal dağılım gösteren sayısal değişkenler arasındaki korelasyonlar Pearson korelasyon katsayısı, normal dağılmayan sayısal değişkenler arasındaki korelasyonlar Spearman korelasyon katsayısı ile değerlendirilmiştir. İstatistiksel anlamlılık $p < 0,05$ kabul edilmiştir.

BULGULAR

Tablo-2'de çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların demografik özellikleri verilmiştir. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların %78'i kız, %22'si erkek çocuklardan oluşmaktadır. Bu durum süreç içerisinde rastlantısal olarak böyle olabileceği gibi, mevcut dönemde çalışmanın yapıldığı ildeki kız ergenlerin kalabileceği evlerin kapasitesinin daha fazla olması nedeniyle kız ergen sayısı daha yüksek saptanmış olabilir. Çocuk evlerinde kalan kız çocuklarının yaş ortalamaları 15.36, erkek çocukların yaş ortalamaları 16.09, tamamının yaş ortalaması ise 15.52 bulunmuştur. Bu çocukların %22 (n:11)'sinin anneleri, %38 (n:39)'inin babaları bir işte çalışmaktadır. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların %48 (n:24)'i en yakın arkadaşlarının olduğunu, %24 (n:12)'ü en yakın arkadaşlarının bulunmadığını, %28 (n:14)'i en yakın arkadaşlarının değişiyor olduğunu bildirmişlerdir. Çocukların %34 (n:17)'ü bir arkadaş gruplarının bulunduğunu, %40 (n:20)'i bir arkadaş gruplarının bulunmadığını, %26 (n:13)'sü arkadaş gruplarının değişiyor olduğunu bildirmişlerdir.

Tablo 2: Cinsiyetlere göre, anne-baba çalışma durumu ve arkadaş ilişkilerinin incelenmesi

		Kız (n:39,%78)	Erkek (n:11, %22)	Z, χ^2	p
Anne Çalışma	Evet	9(%23,1)	2(%18,2)	0,120**	0,729
	Hayır	30(%76,9)	9(%81,8)		
Baba Çalışma	Evet	12(%30,8)	7(%63,6)	3,934**	0,047
	Hayır	27(%69,2)	4(%36,4)		

* , Mann Whitney U test, **, Pearson Chi-Square test

Tablo 2: Cinsiyetlere göre, anne-baba çalışma durumu ve arkadaş ilişkilerinin incelenmesi (devamı)

		Kız (n:39,%78)	Erkek (n:11, %22)	Z, x ²	p
Yakın Arkadaş	Var	22(%56,4)	2(%18,2)	5,669**	0,059
	Yok	7(%17,9)	5(%45,5)		
	Değişiyor	10(%25,6)	4(%36,4)		
Arkadaş grubu	Var	15(%38,5)	2(%18,2)	1,725**	0,422
	Yok	15(%38,5)	5(%45,5)		
	Değişiyor	9(%23,1)	4(%36,4)		

* , Mann Whitney U test, **, Pearson Chi-Square test

Tablo 3'de çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların cinsiyetlerine göre öz yeterlilik ölçeği, psikolojik dayanıklılık ölçeği ve sosyal duygusal öğrenme becerileri ölçeğinden aldıkları puanlar incelenmiştir. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların cinsiyetlerine göre sosyal duygusal öğrenme ölçeği stresle başa çıkma becerileri alt ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($t=-2.135$; $p<0,05$). Erkek çocukların stresle başa çıkma becerileri ortalamaları çocukların ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Tablo 3: Cinsiyetlere göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması

	Kız (n:39)	Erkek (n:11)	t*	p*
Psikolojik Dayanıklılık	19,26 ± 5,5	18,82 ± 3,9	0,247	0,806
Öz yeterlilik				
Akademik	21,82 ± 5,5	19,00 ± 5,7	1,499	0,140
Sosyal	21,36 ± 7,7	19,18 ± 5,34	1,068	0,297
Duygusal	22,03 ± 7,8	23,09 ± 6,5	-,413	0,681
Genel	65,21 ± 17,9	61,27 ± 16,8	,649	0,519
SDÖ				
İletişim Becerileri	23,79 ± 6,8	24,64 ± 4,6	-,387	0,70
Problem Çözme	32,74 ± 10,6	36,27 ± 3,3	1,087	0,282
Stresle Başa Çıkma	23,87 ± 4,7	27,27 ± 4,6	-2,135	0,038
Kendilik Değeri	30,97 ± 5,3	33,09 ± 5,3	-1,168	0,248
SDÖ TP	111,38 ± 18,4	121,27 ± 13,6	-1,656	0,104

$p<0,05$: Koyu renkli verilmiştir, *: Bağımsız örneklem t testi, SDÖ : Sosyal duygusal öğrenme

Tablo 4'te anne ve baba çalışma durumlarına göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların anne çalışma durumlarına göre, öz yeterlilik ölçeği akademik öz yeterlilik, sosyal öz yeterlilik ve duygusal öz yeterlilik alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (sırasıyla; $t=4.760$, $p<0,01$; $t=6,095$, $p<0,01$; $t=2,611$, $p<0,01$). Ergenlerden anneleri çalışanların, psikolojik dayanıklılık ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar daha yüksek bulunmuştur ($t=2.218$; $p=0,031$). Ergenlerden anneleri çalışanların, sosyal duygusal öğrenme ölçeğinin, kendilik değeri alt grubundan, annesi çalışmayanlara göre daha yüksek ortalama

puanlar aldıkları bulunmuştur ($t=2,383$; $p=0,02$). Ergenlerden babaları çalışanların, psikolojik dayanıklılık ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar daha yüksek bulunmuştur ($t=2,494$, $p=0,016$).

Tablo 4: Anne ve baba çalışma durumlarına göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması

	Anne çalışma		p*	Baba Çalışma		p*
	Evet(n:11)	Hayır(n:39)		Evet	Hayır	
Psikolojik Dayanıklılık	22,09 ± 5,8	18,33 ± 4,7	0,031	21,37 ± 5,4	17,81± 4,5	0,016
Öz yeterlilik						
Akademik	27,09 ± 5,5	19,54 ± 4,4	<0,01	22,79 ± 6,9	20,23± 4,4	0,116
Sosyal	28,45 ± 3,9	18,74 ± 6,5	<0,01	20,23 ± 4,4	21,19± 6,5	0,701
Duygusal	27,18 ± 6,5	20,87 ± 7,2	0,012	23,68 ± 7,9	21,39± 7,1	0,297
Genel	82,73 ± 13,7	59,15 ± 15,0	<0,01	66,84 ± 20,8	62,8± 15,5	0,438
SDÖ						
İletişim Becerileri	25,91 ± 2,9	23,44 ± 6,9	0,091	22,11 ± 5,5	25,13± 6,6	0,101
Problem Çözme	34,73 ± 2,8	33,18 ± 10,7	0,632	35,21 ± 3,2	32,5± 11,7	0,232
Stresle Başa Çıkma	24,55 ± 2,4	24,64 ± 5,3	0,934	24,00 ± 3,6	25,00± 5,5	0,483
Kendilik Değeri	33,45 ± 1,8	30,87 ± 5,9	0,022	31,32 ± 3,6	31,52± 6,2	0,899
SDÖ TP	118,64 ± 8,5	112,1 ± 19,4	0,112	112,63± 13,6	114,1± 20	0,776

p<0,05: Koyu renkli verilmiştir, *: bağımsız örneklem t testi, SDÖ: Sosyal Duygusal Öğrenme

Tablo 5'te çocukların arkadaş durumlarına göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması verilmiştir. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların en yakın arkadaşlarının bulunup bulunmamasına göre psikolojik dayanıklılık ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur ($F(2-47) = 10,556$; $p < 0,05$). Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların en yakın arkadaşlarının bulunup bulunmamasına göre öz yeterlilik ölçeğinin akademik öz yeterlilik, sosyal öz yeterlilik alt ölçeği, duygusal öz yeterlilik alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Sırasıyla; $F(2-47) = 16,397$, $p < 0,05$; $F(2-47) = 8,541$, $p < 0,05$; $F(2-47) = 3,621$, $p < 0,05$). Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların en yakın arkadaşlarının bulunup bulunmamasına göre sosyal duygusal öğrenme ölçeğinin; iletişim becerileri, problem çözme becerileri, kendilik değeri alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmuştur (Sırasıyla; $F(2-47) = 5,100$, $p < 0,05$; $F(2-47) = 3,930$, $p < 0,05$; $f(2-47) = 5,622$, $p < 0,05$). Arkadaş grubu bulunma durumuna göre incelendiğinde ise psikolojik dayanıklılık alanında anlamlı fark bulunmazken, öz yeterlilik ölçeği ve sosyal duygusal öğrenme ölçeğinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Tablo 5: Çocukların arkadaş durumlarına göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması

	En Yakın Arkadaş			p*	Arkadaş grubu			p*
	Evet (n:24)	Hayır (n:12)	Değişiyor (n:14)		Evet (n:17)	Hayır (n:20)	Değişiyor (n:13)	
Psikolojik Dayanıklılık	16,8± 4,6	18,9 ± 3,4	23,5 ± 4,7	<0,01	19,0 ± 3,3	17,5 ± 5,9	21,9 ± 5,2	0,06

p<0,05: Koyu renkli verilmiştir, *: bağımsız örneklem t testi, SDÖ: Sosyal Duygusal Öğrenme

Tablo 5: Çocukların arkadaş durumlarına göre psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme puanlarının karşılaştırılması (devamı)

	En Yakın Arkadaş				Arkadaş grubu			
	Evet (n:24)	Hayır (n:12)	Değişiyor (n:14)	p*	Evet (n:17)	Hayır (n:20)	Değişiyor (n:13)	p*
Öz yeterlilik								
Akademik	22,2 ± 3,1	15,1 ± 2,7	24,6 ± 6,8	<0,01	22,7 ± 3,5	18,1 ± 3,5	24,1 ± 7,9	<0,01
Sosyal	23,9 ± 5,9	14,7 ± 4,2	20,9 ± 8,4	<0,01	26,7 ± 4,1	15,7 ± 4,1	21,3 ± 8,6	<0,01
Duygusal	21,5 ± 7,2	19,0 ± 3,9	26,3 ± 8,8	0,03	24,7 ± 3,3	19,1 ± 7,6	24,0 ± 9,7	0,051
Genel	67,7 ± 13,3	48,8 ± 10,2	71,9 ± 21,7	<0,01	74,0 ± 7,6	52,9 ± 11,1	69,4 ± 24	<0,01
SDÖ								
İletişim Becerileri	26,4 ± 5,1	19,8 ± 6,0	23,4 ± 6,8	0,01	28,4 ± 4,8	19,2 ± 4,7	25,6 ± 5,4	<0,01
Problem Çözme	30,1 ± 9,8	38,9 ± 11,9	34,6 ± 2,4	0,03	34,7 ± 4,8	28,8 ± 9,3	39,2 ± 11,3	<0,01
Stresle Başa Çıkma	24,0 ± 5,2	25,33 ± 1,9	25,07 ± 6,0	0,686	25,9 ± 4,3	22,10 ± 4,5	26,85 ± 4,5	<0,01
Kendilik Değeri	32,9 ± 3,6	27,3 ± 7,3	32,4 ± 4,1	<0,01	33,3 ± 4,2	28,5 ± 5,6	33,54 ± 4,3	<0,01
SDÖ TP	113,5 ± 18,7	111,4 ± 17,9	115,6 ± 17,1	0,84	122,2 ± 11,6	98,6 ± 13,1	125,2 ± 14,5	<0,01

p<0,05: Koyu renkli verilmiştir, *: bağımsız örneklem t testi, SDÖ: Sosyal Duygusal Öğrenme

Tablo 6' da psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme ölçek ve alt ölçeklerinin korelasyonlarının incelenmesi verilmiştir. Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların psikolojik dayanıklılık puanları ile öz yeterlilik puanları arasında pozitif yönde orta güçte istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r(50) = 0,487$; $p < 0,05$). Çocuk evlerinde kalan ergenlik çağındaki çocukların psikolojik dayanıklılık puanları ile sosyal duygusal öğrenme puanları ile puanları arasında pozitif yönde orta güçte istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r(50) = 0,305$; $p < 0,05$).

Tablo 6: Psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme ölçek ve alt ölçeklerinin korelasyonlarının incelenmesi

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Öz yeterlilik										
1.Akademik	1									
2.Sosyal	,708**	1								
3.Duygusal	,488**	,670**	1							
4.Genel	,815**	,920**	,855**	1						
5.Psikolojik Dayanıklılık	,351*	,297*	,597**	,487**	1					
SDÖ										
6.İletişim Becerileri	,439**	,741**	,453**	,636**	,063	1				
7.Problem Çözme	-,068	,149	,458**	,234	,313*	,112	1			
8. Stresle Başa Çıkma	,271	,429**	,412**	,437**	,283*	,378**	,356*	1		
9. Kendilik Değeri	,464**	,531**	,310*	,497**	,127	,506**	,221	,171	1	
10.SDÖ TP	,331*	,618**	,610**	,619**	,305*	,669**	,738**	,647*	,644**	1

*p<0,05, **p<0,01, Pearson korelasyon analizi

Çalışmamızdaki değişkenler ile regresyon analizi yapılmış olup Tablo- 7'de özetlenmiştir. Yapılan analiz sonucunda toplam model istatistiksel olarak anlamlı olarak bulunmuştur ($F(3,46) = 21502,320$, $p < 0,01$). Kendilik Değerini arttıran beceriler, arkadaş grubu, stresle başa çıkma becerileri, anne çalışma durumu, problem çözme becerileri, iletişim becerileri, yaş, duygusal öz yeterlilik, akademik

öz yeterlilik, en yakın arkadaş, sosyal öz yeterlilik modele sokulmuş, stepwise yöntemi uygulanmıştır. Sonuçta duygusal öz yeterlilik ve en yakın arkadaşın bağımlı değişken olan psikolojik dayanıklılık değişkenindeki varyansın %56 ($R^2_{adjusted}=0.557$)'ini açıkladığı bulunmuştur.

Tablo 7: Psikolojik dayanıklılığı etki eden faktörlerin çoklu regresyon analizi

		B	Std. Hata	Beta	t	p
1	(Sabit)	10,006	1,870		5,350	<0,001
	Duygusal Öz yeterlilik	,411	,080	,597	5,159	<0,001
2	(Sabit)	6,881	1,774		3,879	<0,001
	Duygusal Öz yeterlilik	,342	,071	,496	4,839	<0,001
	En yakın arkadaş	2,596	,617	,432	4,208	<0,001

Bağımlı değişken, Psikolojik Dayanıklılık, Stepwise Regresyon modeli

TARTIŞMA

Bu çalışmanın amacı, kurum bakımında kalan çocukların cinsiyet, anne ve baba çalışma durumu, akran ilişkilerine göre psikolojik dayanıklılık, sosyal duygusal öğrenme ve öz yeterliliklerinin nasıl değiştiğini saptamaktır. Çalışma sonucunda annenin çalışma hayatına katılmasının, çocuk ergenlerin öz yeterliliklerine olumlu düzeyde katkı verdiği gözlenmektedir. Yakın arkadaşına sahip olan ve arkadaş grubuna dahil olan çocukların kendilik değerleri daha yüksek bulunmuştur. Bunlara ek olarak sosyal öz yeterliliğin, sosyal duygusal öğrenmenin iletişim alanı ile yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Ayrıca psikolojik dayanıklılığı yordayan en önemli değişkenin yakın arkadaş ve duygusal özerklik olduğu görülmüştür.

Bulgularımıza göre erkek ergenlerin stresle başa çıkma düzeylerin daha yüksek olduğu görülmektedir ancak diğer değişkenlerde cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Stresle baş etme becerilerinin, erkek ergenlerde daha yüksek olması kültürel olarak cinsiyet rolleriyle ilişkili olabilir. Toplum tarafından daha pasif ve boyun eğici bir tutum göstermeleri yönünde baskılanan kız ergenlerin herhangi bir stresör karşısında uygun baş etme yöntemleri geliştirmede erkeklere göre daha geride olması beklenebilir. Erkekler ise toplum tarafından, sürekli çözüm beklenen, koruyucu olması gereken rollere itilerek baş etme mekanizmalarını dolaylı yoldan geliştirebilme imkanına sahip olabilmektedir (Folkman ve Lazarus, 1988). Kişiler toplumların kendilerine yükledikleri rol ya da sorumlulukları yerine getiremediklerinde kendilerini stres altında hissedebilir (Bakker ve Boselie, 2002). Özellikle toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirilmesinin güç olduğuna inanılan toplumlarda, toplumsal cinsiyet rollerine ait beklentiler, kadınlar üzerinde bir baskı unsuru olabilmekte ve bu durum ruh sağlığının olumsuz etkilenmesine sebep olabilmektedir (Baltaş ve Baltaş, 2010). Bununla birlikte Türküm ve ark.(2001) çalışmalarında kız öğrencilerin erkeklere göre sosyal destek arama ve soruna yönelme gibi stresle baş etme davranışlara daha sık başvurdukları izlenmiştir. Sonuçların farklılık göstermesinin nedeni toplum içerisinde hatta bölgeler arasında bile toplumun cinsiyet beklentilerin farklı olması olabilir. Toplumsal cinsiyet açısından ele alındığında, erkek egemen toplumlarda kadınları baskıladıkları, problem çözme becerilerinin

gelişmesine izin vermedikleri, sürekli olarak muhtaç olan durumunda kalmalarının istenmesi kız ergenlerin başa çıkma mekanizmalarının daha az gelişmiş olmasına neden olmuş olabilir. Cinsiyete göre psikolojik dayanıklılık açısından fark bulunmamıştır. Literatüre bakıldığında genel olarak cinsiyetleri açısından fark olmadığı gözlenirken (Cavga, 2019; Oktan, Odacı ve Çelik, 2018), kız öğrencilerin psikolojik dayanıklılığını daha yüksek bulurken, Ünlü (2018) erkek öğrencilerinin psikolojik dayanıklılığını daha yüksek olarak bildirmiştir. Bu çalışmada da literatüre paralel olarak cinsiyete göre psikolojik dayanıklılık açısından kurumda kalan ergenler arasında fark bulunmamıştır.

Annesi çalışan bireylerin çalışmayanlara göre akademik, sosyal, duygusal ve genel öz yeterlilik düzeylerinin, psikolojik dayanıklılık düzeylerinin ve kendilik değerlerinin daha yüksek olduğu izlenmiştir. Altun-Nalbant (2016), yapmış olduğu araştırmada annesi çalışan çocukların sosyal yetkinliklerinin daha yüksek olduğunu bildirmiştir. Başka bir çalışma da ise öz yeterlilik ve anne çalışma durumu arasında ilişki bulunamamıştır (Kındıroğlu ve Yaşar Ekici, 2019). Yüksel-Doğan'ın (2021) yaptığı çalışmada da anne çalışma durumunda akademik, sosyal ve psikolojik dayanıklılığın değişmediği bildirilmiştir. Çalışmamızda literatürün aksine kurum bakımındaki ergenlerin annelerinin çalışmasının, ergenlerin psikolojik dayanıklılığını artırdığı saptanmıştır. Bu durum, annesi çalışma hayatında olan çocukların kendi başlarına geçirdikleri zamanın daha fazla olması nedeniyle kendi öz bakım ve özel ihtiyaçlarını karşılama becerilerini olumlu yönde geliştirmelerine neden olmuş olabilir. Diğer açıdan çalışan kadınların, sahip oldukları daha yüksek eğitim seviyesi, psikososyal iyilik hali ve daha iyi ekonomik koşullar nedeniyle çocuklarını kendi becerilerine güvenen bireyler olarak yetiştirebilecekleri düşünülmektedir. Annenin iş sahibi olması nedeniyle kendisinin de öz yeterlilik duygularının yüksek olmasına paralel olarak çocuklarında da özdeşim yoluyla öz yeterlilik inançlarının daha yüksek olması söz konusu olabilir. Benzer biçimde annesi çalışanlarda psikolojik dayanıklılık düzeyi ve kendilik değerini arttıran beceriler daha fazla izlenmiştir. Bu bulgu yine annenin evde olmadığı durumlarda çocukların kendi kendilerini idare edebilir hale gelmelerinin ve sorumluluk bilinci geliştirmiş olmalarının sonucu olarak öz yeterlilik duygusunun gelişmesi doğrultusunda açıklanabilir.

Babanın çalışma durumuna göre değişen tek değişken psikolojik dayanıklılık düzeyidir. Yakın zamanda yayınlanan yüksek lisans tezinde babanın çalışma durumunun ergenlerdeki psikolojik dayanıklılık ve sosyal öz yeterliliği anlamlı olarak artırdığı bildirilmiştir (Yüksel-Doğan, 2021). Bizim çalışmamızda da benzer bir sonuç bulunmuştur. Bu durumun nedeni babanın çalışmama durumunda, ailenin ekonomik olanaklarının yetersizliği nedeniyle gençlerin zorluklar karşısında kendilerini daha dayanıksız algılamaları ve bu nedenle de zorluklar sonrasında tekrardan yaşamlarına devam edebilmede güçlük yaşamaları olabilir. Ayrıca babası çalışmayan gençlerin sahip oldukları yetersiz kaynaklardan dolayı daha düşük psikolojik dayanıklılık göstermeleri de söz konusudur.

Genel olarak yakın arkadaşına sahip olan kişilerin öz yeterlilik, psikolojik dayanıklılık, sosyal duygusal öğrenme alt gruplarından iletişim becerileri ile kendilik değeri becerilerinin daha yüksek olduğu

görülmektedir. Sadece problem çözme becerilerinin, yakın arkadaşına sahip olmayanlarda daha yüksek olduğu izlenmiştir. Bu farklılık, önemli bir sosyal destek kaynağı olan akran desteğinden faydalanamadığı durumda bireylerin kendi başına problem çözme ve baş etme becerilerini daha iyi kullandıkları şeklinde yorumlanabilir. Diğer yandan yakın arkadaşına sahip olanların ya da yakın arkadaşları değişen bireylerin, öz yeterlilik ve dayanıklılıklarının, iletişim ve kendilik değerini arttıran becerilerinin sosyal destek kaynaklarından yararlanabilme becerileri nedeniyle olumlu yönde arttığı izlenmektedir. Bu bulgu Wallace, Bisconti ve Bergeman (2001) ve Terzi 'nin(2006) elde ettiği dayanıklılık ve sosyal destek arasındaki ilişkiyi gösteren çalışmalarla paralellik göstermektedir. Yakın ilişkiler sürdürülebilmenin, bireylerin yeterlilik ve sağlığını olumlu yönde etkileyebileceği gibi; öz yeterlilik ve dayanıklılık düzeyleri ile sosyal duygusal öğrenme becerilerinin yüksek olması bireylerin yakın arkadaşlık ilişkisi geliştirmelerine katkı sağlayabilir.

Çocuk evlerinde kalan ergenler, arkadaş gruplarının varlığına göre değerlendirildiğinde; arkadaş grubu olan gençlerin akademik, sosyal ve genel öz yeterlilik düzeyleri ile sosyal duygusal öğrenme becerilerinin, arkadaş grubu olmayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Candan ve Yalçın (2018) benzer olarak sosyal-duygusal öğrenmenin arkadaş desteği ile ilişki içerisinde olduğunu bildirmişlerdir. Yine Yıldız ve Kahraman (2021) da sosyal duygusal öğrenme ve psikolojik dayanıklılık arasında ilişki olduğunu bildirmişlerdir. Yelten, Tanrıverdi, Gider ve Yılmaz (2018) ise üniversite öğrencilerinde akran ilişkilerinin akademik ve sosyal öz yeterliliği artırdığını bildirmişlerdir. Benzer olarak bu çalışmada arkadaş grubu olan veya değişen gençlerin sahip oldukları sosyal destek sistemleriyle etkileşimli olarak; öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme becerilerinin daha iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Diğer yandan öz yeterliliği ve sosyal duygusal öğrenme becerileri daha iyi olan gençlerin daha yakın arkadaşlık ilişkileri kurarak akran gruplarına dahil olabildiği düşünülmektedir.

Gençlerin psikolojik dayanıklılık, öz yeterlilik ve sosyal duygusal öğrenme beceri düzeyleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde aralarında pozitif yönde anlamlı ilişkiler elde edilmiştir. Benzer olarak, 408 ergen ile yapılan çalışma psikolojik dayanıklılık ile öz yeterlilik arasında orta düzeyde pozitif yönlü bir korelasyon bildirilmiştir (Yüksel-Doğan, 2021). Ayrıca, Güloğlu ve Kararımak (2010) ve Sarıkaya (2015) ruhsal sağlığın önemli bir göstergesi olan benlik saygısının, bireyin kendine ve çevresindekilere yönelik algısının olumlu olmasına; sosyal becerilerine yönelik olumlu algıya sahip olması nedeniyle yeni ilişkilere açık olmasına; dolayısıyla psikolojik sağlamlığı olumlu yönde etkileyen bir ruhsal özellik olduğuna işaret etmektedirler. Bireyin sahip olduğu benlik saygısı, öz yeterlilik düşünceleriyle yakınlık gösterdiğinden benzer düşünce yapısının psikolojik dayanıklılık ile öz yeterlilik arasındaki süreci de açıklayabileceği düşünülmektedir. Bireyin kendisiyle ilgili akademik, sosyal ve duygusal açıdan öz yeterlilik düşüncelerinin olması, zorlayıcı yaşam olayları sonrasında psikolojik olarak daha çok dayanıklılık göstermesine neden olabilir. Benzer olarak sosyal duygusal becerilerle de anlamlı ilişkiler gösteren psikolojik dayanıklılık konusunda; algılanan sosyal destek, sosyal ilgi ve alınan sosyal destekle ilişkilerini ortaya koyan literatürle uyumlu bulgular elde edilmiştir.

Ni, Chow, Jiang, Li ve Pang'ın (2015) depremzedelerle yürüttükleri çalışmalarında; sosyal destek arama davranışlarının erkek depremzedelerin dayanıklılıklarında anlamlı bir yordayıcı olduğunu belirlemişlerdir. Bunun yanı sıra kadınlarda öznel sosyal destek algısının anlamlı yordayıcılar olduğu izlenmiştir (Güloğlu ve Kararımak, 2010; Sarıkaya, 2015).

Aile, iş, arkadaşlar gibi çeşitli sosyal destek kaynaklarına sahip olan bireylerin, maruz kaldıkları zorlayıcı ve travmatik olaylar karşısında olayın sonuçlarını daha iyi kontrol etme inancına sahip olduğu ve problemler karşısında yalnız olmadıkları hissi ile birlikte geleceklerini daha olumlu tasarladıkları ifade edilmektedir. Diğer yandan psikolojik dayanıklılıklarının yüksek olması sonucunda çevrelerindeki sosyal destek kaynaklarını daha yararlı biçimde kullanabilmektedirler (Ganellen ve Blaney, 1984).

Duygusal öz yeterlilik, psikolojik dayanıklılığı en fazla yordayan değişken olarak bulunmuştur. Duygusal öz yeterlilik; kişilerin olumsuz duygular ile baş edebilme ve bunların üstesinden gelebilme yeteneğidir (Kirk, Schutte, ve Hine, 2008). Öz yeterlilik genel düzeyi artıka akademik başarının ve psikolojik dayanıklılığın artığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Saka, 2017; Yıldız ve Kardeş, 2021). Kanadlı ve Ergen, (2017) genç erişkinlerde duygusal öz yeterliliğin, psikolojik dayanıklılığı açıklayan önemli bir etmen olabileceğini bildirmiştir. Genç yetişkinlerde yapılan başka bir çalışmada duygusal özerkliğin psikolojik dayanıklılığın %34'ünü açıklayabileceğini bildirilmiştir (Aydoğdu, Çelik ve Ekşi, 2017). Duygusal öz yeterlilik, travmatik olaylar sonucunda oluşabilecek olumsuz duyguları dönüştürebilme inancı olarak tanımlanmaktadır. Çalışmamız da literatür ile tutarlı gözükmektedir. Ancak akademik öz yeterlilik bizim çalışmamızda anlamlı bir yordayıcı olarak bulunmamıştır. Bunun nedeni; eğitim düzeylerinin birbirine çok yakın olması ve kurum bakımında akademik farklılıkların belirgin olmaması olabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Annelerin çalışma hayatına katılması, çocukların ruhsal açıdan daha güçlü olmasıyla ilişkidir. Özellikle kurum bakımında kalan çocukların annelerinin çalışma hayatına girmesi desteklenmelidir.

Toplumsal cinsiyet algısının gençlerin kişilik oluşumları ve stresle başa çıkma düzeylerini etkilediği görülmüştür. Bu bilgiye dayanarak kurum bakımında kalan çocukların toplumsal cinsiyet açısından bilgilendirilmesi ve sağlıklı başa çıkma mekanizmaları oluşturmalarına yardımcı olunması gerekmektedir.

Kurum bakımında kalan çocuklar için doğru arkadaş seçimi ve sağlıklı akran grubu ilişkilerini geliştirmeye yönelik destek vermenin de psikolojik dayanıklılıklarını artırmak açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle kurumlarda çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin sayısının artırılması gerekmektedir. Ayrıca çocukların öz yeterlilik ve sosyal duygusal becerileri geliştirmeye yönelik psikososyal müdahale programlarının oluşturulması ve uygulanması, ergenlerin psikolojik dayanıklılıklarının güçlendirilmesi açısından oldukça önemlidir.

ARAŞTIRMAYA İLİŞKİN ETİK BİLGİLER

Çalışma için Üsküdar Üniversitesi Etik Kurulundan izin alınmıştır (No: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06/2017/305).

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

- Altun-Nalbant, A. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarına devam eden 5 yaş çocuklarının mizaç, sosyal yetkinlik özellikleri ile çaba sarf ederek kendini denetleme becerisi arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Arslan, G., ve Balkıs, M. (2016). Ergenlerde duygusal istismar, problem davranışlar, öz yeterlilik ve psikolojik dayanıklılık arasındaki ilişki. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 8-22.
- Aydoğdu, B.N., Çelik, H., Ekşi, H., (2017). Genç Yetişkinlerde Psikolojik Dayanıklılığın Duygusal Öz yeterlilik ve Kişilerarası Duyarlılık Perspektifinden İncelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17(69), 37-54.
- Baltaş, A. ve Baltaş, Z. (2010). Stres ve başa çıkma yolları. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çetin, H., ve Çavuşoğlu, H. (2009). Yetiştirme yurdunda ve aileleri ile yaşayan adölesanların benlik saygıları ve psikolojik belirtilerinin karşılaştırılması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2 (4), 137-144
- Bekker, M. H., Boselie, K. A. (2002). Gender and stress: is gender role stress? a reexamination of the relationship between feminine gender role stress and eating disorders. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, 18(3), 141-149.
- Candan, K. & Yalçın, A. F. (2018). Ergenlerin sosyal duygusal öğrenme becerilerinin sosyal ilişki unsurları ve umut düzeyi ile ilişkisinin incelenmesi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 9 (16), 319-348.
- Cavga, Z. (2019). Lise öğrencilerinde aile yaşam doyumu ile psikolojik dayanıklılık ve sosyal medya kullanım bozukluğu arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yüksek lisans Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul
- Çevik, U. B. & Atıcı, Y. D. D. M. (2008). Lise 3. sınıf öğrencilerinin arkadaşlık ilişkilerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17 (2), 35-50.
- Folkman, S., ve Lazarus, R. S. (1988). Coping as a mediator of emotion. *Journal of Personality and social Psychology*, 54(3), 466.
- Ganellen, R. J., ve Blaney, P. H. (1984). Hardiness and social support as moderators of the effects

- of life stress. *Journal of Personality and social Psychology*, 47(1), 156.
- Gizir, C. (2007). Psikolojik dayanıklılık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler üzerine bir derleme çalışması. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(28), 113-128.
- Güloğlu, B., ve Kararımak, Ö. (2010). Üniversite öğrencilerinde yalnızlığın yordayıcısı olarak benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık. *Ege Eğitim Dergisi*, 11(2), 73-88.
- Haase, J. E. (2004). The adolescent resilience model as a guide to interventions. *Journal of Pediatric oncology nursing*, 21(5), 289-299.
- Kabakçı, Ö. F. ve Owen, F. K. (2010). Sosyal duygusal öğrenme becerileri ölçeği geliştirme çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(157), 153-166.
- Kanadlı, S., ve Ergen, B. (2017). Genç yetişkinlerde psikolojik dayanıklılığın duygusal öz yeterlilik ve kişilerarası duyarlılık perspektifinden incelenmesi. *Eurasian Journal of Educational Research*, 17(69), 52-71.
- Karakuş, Ö., Kıriloğlu, M., Başer, D. & Batı, B. (2013). Yetiştirme yurdunda kalmakta olan ergenlerin anne baba algıları: nitel bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24 (2), 123-144.
- Kararımak, Ö. (2006). Psikolojik Dayanıklılık, risk faktörleri ve koruyucu faktörler. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(26), 129-142.
- Karasar, N. (2008). Bilimsel araştırma yöntemi. (18. baskı), Ankara: Nobel Yayınları.
- Kındıroğlu, Z., Yaşar Ekici, F. (2019). Ebeveynlerin psikolojik iyi oluş ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri ile çocukların sosyal yetkinlik ve davranışları arasındaki ilişki. *Adıyaman University Journal of Educational Sciences*, 9 (1), 138-157.
- Kirk, B. A., Schutte, N. S., ve Hine, D. W. (2008). Development and preliminary validation of an emotional self-efficacy scale. *Personality and individual Differences*, 45(5), 432-436.
- Kobasa, S. C. (1982). Commitment and coping in stress resistance among lawyers. *Journal of Personality and social Psychology*, 42(4), 707.
- Kotil, Ç. (2010). Okul öncesi eğitim kurumuna yeni başlayan 5 yaş çocukların sosyal duygusal uyum düzeylerine annenin ebeveyn öz yeterlik algısı ile okul beklentilerine uyum düzeylerinin incelenmesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri, İstanbul.
- Muris, P. (2001). A brief questionnaire for measuring self-efficacy in youths. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 23, 145–149.
- Ni, C., Chow, M. C. M., Jiang, X., Li, S., ve Pang, S. M. C. (2015). Factors associated with resilience of adult survivors five years after the 2008 Sichuan earthquake in China. *PloS one*, 10(3), e0121033.
- Oktan, V., Odacı, H. ve Çelik, Ç. B. (2014). Psikolojik doğum sırasının psikolojik sağlamlığın yordanmasındaki rolünün incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1): 140-152
- Parlaz, E. A., Tekgül, N., Karademirci, E., ve Öngel, K. (2012). Ergenlik dönemi: fiziksel büyüme,

- psikolojik ve sosyal gelişim süreci. *Turkish Family Physician*, 3(2), 10-16.
- Robitschek, C., ve Kashubeck, S. (1999). A structural model of parental alcoholism, family functioning, and psychological health: The mediating effects of hardiness and personal growth orientation. *Journal of counseling psychology*, 46(2), 159.
- Saka, A. & Ceylan, Ş. (2018). Ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerinin aile yapılarına göre incelenmesi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 5(1), 68-86.
- Sarıkaya, A. (2015). 14-18 yaş arası ergenlerin benlik saygısı ve psikolojik dayanıklılık düzeyleri arasındaki ilişki (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Bilim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Schwarzer, R., ve Warner, L. M. (2013). Perceived self-efficacy and its relationship to resilience Resilience in children, adolescents, and adults (pp. 139-150): Springer.
- Smith, B. W., Dalen, J., Wiggins, K., Tooley, E., Christopher, P., ve Bernard, J. (2008). The brief resilience scale: assessing the ability to bounce back. *International journal of behavioral medicine*, 15(3), 194-200.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D., ve Özcan, Ö. Ö. (2008). Kurum bakımındaki çocuk ve ergenlerde davranış ve duygusal sorunların epidemiyolojisi; ulusal örnekleme karşılaştırmalı bir araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(3), 235-246.
- Telef, B. B., ve Karaca, R. (2012). Çocuklar için öz yeterlilik ölçeğinin geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi* (32), 169-187.
- Terzi, Ş. (2005). Öznel iyi olmaya ilişkin psikolojik dayanıklılık modeli (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Totan, T. (2014). Görev bilinci, akran ilişkileri ve öz-düzenleme merkezli sosyal ve duygusal öğrenme ihtiyaçlarının öz yeterlilik alanlarına kanonik etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 39(1), 171.
- Totan, T., ve Kabakçı, Ö. F. (2010). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinde sosyal duygusal öğrenme becerilerinin zorbalığı yordama gücü. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 575-600.
- Türküm, S. (2001). Stresle başa çıkma biçimi, iyimserlik, bilişsel çarpıtma düzeyleri ve psikolojik yardım almaya ilişkin tutumlar arasındaki ilişkiler: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Uzamaz, U. F. (2000). Ergenlerde sosyal beceriler ve değerlendirme yöntemleri. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(6).
- Ünlü, Z. R. (2018). Sosyal medya bağımlılığı ve psikolojik dayanıklılık (Yüksek Lisans Tezi). Üsküdar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Üstüner, S., Erol, N., ve Şimşek, Z. (2005). Koruyucu aile bakımı altındaki çocukların davranış ve duygusal sorunları. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 12(3), 130-140.
- Wallace, K., Bisconti, T. L., ve Bergeman, C. (2001). The mediational effect of hardiness on social support and optimal outcomes in later life. *Basic and Applied Social Psychology*, 23(4), 267-

276.

- Yelten, G., Tanrıverdi, S., Gider, B. & Yılmaz, M. (2018). Üniversite öğrencilerinde akran desteği ve sosyal öz yeterlilik algısının değerlendirilmesi. *Balıkesir Sağlık Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 1-8.
- Yektaş, Ç., Tufan, A. E. & Yazıcı, M. (2018). Düzce ili çocuk evlerinde kalan çocuk ve ergenlerin klinik ve sosyodemografik özellikleri. *Konuralp Medical Journal*, 10 (3), 298-304.
- Yıldız, F. N. Y., ve Kardeş, F. (2021). Ergenlerde akademik öz yeterlilik, içsel motivasyon, azim ve psikolojik dayanıklılığın iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 1073-1099.
- Yıldız, A. & Kahraman, S. (2021). Ortaokul öğrencilerinde psikolojik dayanıklılık, sosyal duygusal öğrenme becerileri ve yaşam doyumu arasındaki ilişki. *Okul Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 4 (2), 23-60.
- Yulaf, Y., Gümüştaş, F. (2019). Kurum bakımında yaşayan ve evlat edinilen çocuk ve ergenlerin ruhsal bozukluklar açısından karşılaştırılması. *Cukurova Medical Journal* 44: 904-910.
- Yüksel-Doğan, R. (2018). Ergenlerin psikolojik dayanıklılık düzeylerini etkileyen bireye özgü çeşitli değişkenlerin incelenmesi (Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel, Z. ve Öncü, B. (2017). Geçmişte kurum bakımında kalmış bireylerin kurum bakımı deneyimlerine ilişkin özellikleri ve bağlanma biçimlerinin incelenmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27 (2), 63-77.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Sosyal Dışlanma Unsuru Olarak Sosyal Yardım Sistemleri: Utanç ve Damgalamanın Yeniden Üretimi

Social Assistance Systems as Social Exclusion: Reproduction of Shame and Stigma

Davuthan GÜNAYDIN¹

¹ Doç. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
dgunaydin@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6000-3508

Başvuru: 23.03.2021

Kabul: 22.11.2022

Atıf:

Günaydın, D. (2023). Sosyal dışlanma unsuru olarak sosyal yardım sistemleri: Utanç ve damgalamanın yeniden üretimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 185-207. DOI: 10.33417/tsh.1078984

ÖZ

Bu çalışmada sosyal yardımların neden olduğu utanç ve damgalama olgusu incelenmektedir. Bu kapsamda seçici ve evrensel sosyal yardım sistemleri değerlendirilmektedir. Evrensel sosyal yardım sistemleri hak temelli bir yaklaşımla sosyal yardımların sunulması esasına dayanmaktadır. Bu nedenle de utanma ve damgalanma duygusunun en az yaşanmasına neden olmaktadır. Ancak seçici sosyal yardım sistemleri hem yardım alıcılarının belirlenmesi hem de yardımların yapılması sürecinde damgalama ve utanma duygularının yoğun bir şekilde yaşanmasına neden olmaktadır. Bu duruma neden olan unsurlar ise; gelir testi ve benzeri yoksulluk testlerinin bireylerin ve hanelerin mahremiyetini gözetmeyen yapısı, idari personelin uygun olmayan davranışları ve siyasi karar mekanizmalarının klientalist tutumlarıdır. Bu kapsamda seçici sosyal yardım sistemlerinin damgalama ve utanma duygularının yaşanmasını engelleyecek şekilde düzenlenmesi önem arz etmektedir. Bu maksatla yoksulluk haritalarının oluşturulması, idari personelin eğitimi, bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla başvuru süreçlerinin basitleştirilmesi, farklı yardım sunan kurumlar arasında eşgüdümün sağlanması ve siyasi kaygılardan uzaklaştırılması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Utanma, Damgalanma, Sosyal yardım, Seçici sosyal yardım sistemleri, Evrensel sosyal yardım sistemleri

ABSTRACT

In this study, the phenomenon of shame and stigma caused by social assistance is examined. In this context, selective and universal social assistance systems are evaluated. Universal social assistance systems are based on the provision of social assistance with a rights-based approach. For this reason, it causes the feeling of shame and stigma to be experienced to a minimum. However, selective social assistance systems cause intense feelings of stigma and embarrassment both in the identification of aid recipients and in the process of providing aid. The factors that cause this situation are; The structure of income tests and similar poverty tests that do not protect the privacy of individuals and households, inappropriate behavior of administrative staff and clientalist attitudes of decision-making mechanisms. In this context, it is important to organize selective social assistance systems in a way that prevents feelings of stigma and shame. For this purpose, it is necessary to create poverty maps, train administrative personnel, simplify the application processes through information and communication technologies, ensure coordination between different aid institutions and remove political concerns.

Keywords: Shame, Stigma, Social assistance, Selective social assistance systems, Universal social assistance systems

GİRİŞ

Kapitalist sistemin neden olduğu eşitsizlikler ve yoksullukla mücadele etmek için sosyal yardım sistemleri önemli işlevler yerine getirmektedir. Özellikle hak temelli bir yaklaşımla sunulan sosyal yardımlar bireyler, haneler ve toplum için sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın temellerinden biridir. Yoksulluğun azaltılması, sosyal içermenin sağlanması, beşeri sermayenin artırılması, sosyal gerilimlerin engellenmesi ile tüketim ve tasarrufları artırıcı etkisiyle ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, sosyal yardımların sağladığı faydalar arasındadır (Howell, 2011; World Bank, 2016; OECD, 2019). Aynı zamanda psiko-sosyal etkileri ile yardım alıcılarının toplumsal konumları ile birlikte, bireysel özsayıgıları üzerinde de olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Bu kapsamda yardımların sunum biçimleri, yardım alan bireylerin yaşadığı utanç ve damgalanma duygusunu hem hafifletme hem de güçlendirme potansiyeline sahiptir. Toplumların sosyal yardım hakkında öncelikli endişesi, sosyal yardım alanların, aldıkları yardımları hak edip etmedikleri yönündedir. Hak etme koşulu olarak da bireylerin kendi ihtiyaçlarını giderme çabaları dikkate alınır (Gilens, 1999; Bang vd., 2010; Petersen vd., 2012). Temel ihtiyaçları karşılayarak toplumsal katılımı artırma ve özsayıgıyı geliştirme yönünde organize edilen yardım sistemleri toplum ve bireylerdeki bu duyguları azaltırken, bu kavramları göz ardı ederek yapılan yardımlar, sosyal dışlanmayı tetikleyici bir şekilde yoksulları görünür kılarken, onları toplum nezdinde tembel, yetersiz ve beceriksiz olarak görünmelerine neden olmakta, utanç ve damgalama duygularını artırabilmektedir (Roelen, 2020: 706). Bu kapsamda evrensel yardım sistemleri kapsayıcılığı, organizasyon ve hizmet sunumu açısından yoksulların mahremiyetini gözetirken, seçici yardım sistemleri, seçilen yoksulların görece temel ihtiyaçlarını karşılarlarken aynı zamanda onları görünür kılmaktadır. Özellikle sosyal yardım almanın bir sapma biçimi olarak değerlendirildiği toplumlarda bireylerin, genellikle kendi yetersizlikleri, iş ahlakından yoksun olmaları, sorumsuz ve devlet yardımını hak etmeyenler olarak küçümsenmesi, yardım alanların utanma ve damgalanma duyguları yaşamalarına neden olmaktadır (Hochfeld ve Plagerson, 2011; Reutter vd., 2009). Gerçekte sosyal yardım sistemleri, sosyal adaleti gözetten bir yapı içerisinde insan onurun korunduğu bir şekilde organize edilmesi, bireyler ve toplumsal bütünleşme açısından önem taşımaktadır. Yardımların sunulmasında öncelikle benimsenmesi gereken yol, utandırmadan ve eşit bireyler olarak görmekten geçmektedir.

Kapitalizmin altın çağı olarak adlandırılan 1960'lı ve 1970'li yıllar sosyal yardımların, özellikle gelişmiş ülkelerde hak temelli bir yaklaşımla evrensel bir şekilde sunulduğu yıllar olarak dikkat çekmektedir. 1980'lerin başından bu yana ise, sosyal yardım, hizmet sektörünün görece büyümesi, kadın istihdamındaki büyük artış, küreselleşme, nüfusun yaşlanması ve sürdürülebilir bütçe açığı gibi güçlü yapısal güçlerin dürtüsü altında önemli ölçüde yeniden yapılanmanın hedefi olmuştur (Daigneault, 2014). Bu yeni dönemde sosyal yardımların yalnızca gerçek ihtiyaç sahiplerine yapılmasının, hem yoksulluğu hem de kamu bütçesi üzerindeki baskıyı azaltacağı yönündeki düşünceler daha fazla dile getirilir olmuştur (Mkandawire, 2005; Maleva, Grishina ve Tsatsura,

2017). Dünya Bankası ve IMF gibi kuruluşlarca yapılan araştırmalarla da desteklenmeye çalışılan bu görüş (World Bank, 2011; Dantas, 2018; IMF, 2019), gerçekte iddia ettiği gibi yoksulluğu azaltmada etkili olamasa da kamu bütçelerinden ayrılan payların azalmasına ya da devletin sorumluluğu olarak kabul edilen sosyal yardımların vakıflar, STK'lar ve özel sektörlerle paylaşılmasına yol açan bir süreci tetiklemiştir. Hak olmaktan çıkarılan sosyal yardımlar, lütuf ihsan ya da dini bir vecibe boyutuna indirgenmeye başlamıştır. Bu durum özellikle yardım alıcılarının seçilmesinde ve yardımların sunulmasında muhtaçlık kriterinden başka değerlendirme kriterlerinin de yaygınlaşmasına yol açarken yoksullar, hem yoksulluklarını hem de yardım sunan kuruluşların beklentilerini karşılamak zorunda bırakılmaktadır. Bu süreç aynı zamanda siyasi partiler için sosyal yardım karşılığı yeniden seçilebilmenin bir yolu olarak görülmeye başlanmıştır. Seçici sosyal yardım sistemlerinin çekiciliğini arttıran bir başka unsur da 1970'li yılların sonunda yaşanan mali kısıtlamalardır. Mali kriz olarak değerlendirilen bu durum, politika yapıcılarının evrensel yardım sistemlerinin meşruiyeti, ahlaki ve hak temelli çekiciliği karşısında topluma, seçici sistemleri maliyet kısıtlamaları ve verimlilik argümanı çerçevesinde kabul ettirmelerinin yolunu açmıştır (Mkandawire, 2005: 2). Bütün bu gelişmeler karşısında yoksullar, yardım almak için daha fazla kabul süreçlerine girmekte, daha fazla görünür ve bunun sonucunda da utanır ve damgalanır olmaktadır. Refah devletinin kalıntı (residual) yaklaşımına dayanan seçici sosyal yardım sistemleri, belirlenen yoksulluk kriterleri çerçevesinde en muhtaç kesimin belirlenmesi ve öngörülen sosyal sunulması esasına dayanmaktadır. Yardımlardan yararlanabilmek için yardım alıcısı durumunda olan bireylerin yoksulluklarını ispat etmeleri gerekmekte, gelir testi ya da hane ziyaretleri gibi uygulamalarla da kamu tarafından doğruluğu teyit edilmektedir. Aynı zamanda seçici sosyal yardım sistemlerinin bürokratik yapısı da yardım alanların toplum nezdinde görünür kılmakta utanma ve damgalama olgularının güçlenmesine neden olabilmektedir.

Evrensel sosyal yardım sistemleri ya da başka bir ifade ile temel gelir desteği hak temelli bir yaklaşımla yardımları lütuf ya da ihsan olmaktan çıkarmakta, yoksulluğu yalnızca bireysel başarısızlıklar çerçevesinde değerlendirmeden ekonomik ve sosyal bir sorun olarak görmektedir (Raventos, 2007; Hasdell, 2020; UNDP, 2020). Evrensel sosyal yardımların uygulanmasında kimi ülkeler yaşlılar ve çocuklar gibi belirli grupları kapsama dâhil etmeyi tercih ederken, kimileri de daha kapsamlı bir şekilde sosyal yardımlar ve sosyal sigorta uygulamalarını birlikte uygulamaktadır. Evrensel sosyal yardım sisteminin finansmanın da ülkelere göre değişmekle birlikte; kamu harcamaları, doğal kaynakların vergilendirilmesinden elde edilen gelirler, borç indirimleri ve ya sosyal güvenlik kapsamında katkı paylarının genişletilmesi gibi yöntemler kullanılmaktadır (World Bank, 2016). Hak temelli bir yaklaşımla sosyal yardımların sunulması, etkin bir siyasallaşma çerçevesinde hak bilincinin yerleşmesi ile doğrudan bağlantılıdır (Mosse, 2004: 69).

Bu çalışmada sosyal yardımların neden olduğu utanma ve damgalanma duyguları, seçici ve evrensel temel gelir çerçevesinde incelenmektedir. Çalışmanın temel sorusu sosyal yardım

sistemlerinin yardım alıcılarının görünürlüğü ile utanma ve damgalanma duygularını ne derece tetiklediğidir. Seçici sistemlerin esasını oluşturan gelir testi ve benzeri yoksulluk testleri, bireylerin yoksulluklarını ispat etmesi sürecinde ve yardımların sunulması esnasında bu duyguların yaşanmasına neden olabilmektedir. Diğer yandan yardımların sunucusu konumunda olan hükümetlerin, klientalist bir yaklaşımla yardım alıcılarını belirlemesi, bürokratik süreçlerin karmaşıklığı ve idari personelin uygun olmayan keyfiyetçi davranışlarının seçici sistemlerin etkinliğini azalttığı yönünde eleştiriler getirilmektedir. Çalışmada ayrıca Türkiye'nin sosyal yardım sistemi incelenmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin sosyal yardım sistemi de seçim esasına dayanan organizasyon yapısı ile bahsedilen sorunların içerip içermediği tartışılmaktadır.

UTANÇ VE DAMGALAMA BOYUTUYLA SOSYAL DIŞLANMA

Sosyal dışlanma kavramı 1961 yılında Avrupa Konseyi tarafından tanımlanan ve 1996 yılında revize edilen Avrupa Sosyal Şartı'ndan itibaren sosyal politika literatüründe sıklıkla tartışılan kavramlardan biri olmuştur. Özellikle yoksulluk çerçevesinde değerlendirilen bir kavram olarak, Sosyal Şartın 30'uncu maddesinde, bütün vatandaşların yoksulluk ve sosyal dışlanmaya karşı korunma hakkına sahip olduğu vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ilk uygulamalar belirli bir düzeyin altında gelire sahip bireylere asgari gelir desteği sunmak şeklindedir. Diğer yandan sosyal hak ve siyasi sorumluluk kapsamında sosyal dışlanma ile mücadele için sürekli eğitim, aktif istihdam politikaları, cinsiyet ayrımcılığına yönelik politikalar, etnik gruplara, azınlıklara ve engellilere yönelik sosyal içerme politikalarının uygulanmaya başlandığı görülmektedir (Buğra, 2005: 78). Sosyal dışlanmanın neleri içerdiğine dair kabul edilmiş tek bir kavramsal çerçeveden söz etmek mümkün değildir. İngiltere Sosyal Dışlanma Birimi (2011) sosyal dışlanmayı; yetersiz beceriler, düşük gelir, yetersiz konut, yüksek suç, kötü sağlık ve aile yapısının çöküşü gibi birbiri ile bağlantılı sorunlar ile karşı karşıya kalındığında neler olabileceğine ilişkin bir terim olarak tanımlamaktadır. Bu çerçevede Birim, tanımın esnekliğine vurgu yaparak, dışlanmanın diğer pek çok boyutunun da eklenebileceğini, sosyal dışlanmanın en önemli unsuru olarak da sorunların birbiri ile bağlantılı, karmaşık ve kısır döngü oluşturacak bir süreç olduğunu ifade etmektedir. Avrupa Komisyonu (2002) ise sosyal dışlanmayı sosyal içermeyi engelleyecek risk faktörleri temelinde tanımlayarak, düşük gelir, vasıfsız işgücü, kötü sağlık, göç, eğitim seviyesi, okul terk etme, cinsiyet eşitsizlikleri, ayrımcılık, ırkçılık, yaşlılık, boşanma, uyuşturucu kullanımı, alkolizm ve sorunlu alanlarda yaşamak olarak tanımlamaktadır.

Utanma ve damgalanma ise, sosyal dışlanma olgusu içerisinde bireylerin yaşadıkları psiko- sosyal sorunları tanımlamak için kullanılmaktadır (WHO, 2008; Sutton vd., 2014). Her iki duygu da birbiri ile bağlantılı ve tetikleyici durumdadır. Aynı zamanda toplumun yoksulluğu algılama, değerlendirme ve yargılama biçimlerine bağlı olarak farklı anlamlar içerebilmektedir. Bu kapsamda yoksulluğun bireysel başarısızlığa dayandırıldığı toplumlarda daha yoğun hissedilirken, ekonomi politikalarında yetersizlikler ve inanç çerçevesinde değerlendirilen toplumlarda daha az hissedilmektedir (Wiggan, 2012; Walker, vd., 2013: 16; Daguerre ve Etherington, 2014: 5). Diğer yandan yoksulluğu bir tür

sosyal sapma biçimi olarak gören kimi toplumlarda, yetişkinlerin yoksulluktan kurtulmak için sarf ettikleri çaba övülürken, yardım almaları onların tembel, hırsız, ahlaki açıdan zayıf ve hatta kötü ebeveynler olarak damgalanmasına neden olmaktadır. Bir istisna olarak çocuklar kamu yardımını hak eden olarak görülebilmektedir (Stuber ve Schlesinger, 2006: 934).

Utanma ve damgalanma duyguları hedef olarak aynı grup ve süreci içerse de iki duygu arasında ayrımı belirleyen unsur, hedef gruba ait bireylerin utandıran ve damgalayan grubun değerlerini ne ölçüde kabullendiğidir. Utanma duygusu yaşayan birey, olmak istediği kişi olmadığını hissederken çoğu zaman diğerleri gibi olmayı arzular. Ancak damgalanan bireyler, onları diğerlerinden ayıran özellikleri ile (siyahi, göçmen vb.) gurur duyuyorsa damgalanma duygusunu yaşamayabilirler (Walker, 2014). Bu kapsamda utanma duygusu bireyin toplumun genel yaşam standartlarına sahip olamaması nedeniyle onları toplumdan uzaklaştıran ve bu nedenle de sosyal dışlanmayı güçlendiren bir kavramdır (Lister, 2004: 8; Liamputtong ve Rice, 2021). Utandırma bazen, sosyal koşullandırmanın içgüdüsel bir ürünü olsa da olumlu bir değişim meydana getirmek için tasarlanmış bilinçli bir eylem olabilirken, damgalama eylemi bilinçsiz, değişmez bir şekilde bölücü ve kötü niyetlidir (Walker, 2014).

Damgalama bireyi farklı ve aşağı gösteren bir işarettir. Antik Yunanistan'da kölelerin ve suçluların derileri kesilerek ya da yakılarak işaretlenmesi, yakın dönemde Nazilerin Yahudileri altı köşeli sarı yıldız takmaya zorlamaları gibi toplumun geri kalanından aşağı tabakada görülenlerin fiziksel olarak işaretlenmesi bir anlamda damgalanma olarak değerlendirilir (Walker, 2014). Damgalama bireyin belirli bir sosyal bağlamda değersizleştirilen bir sosyal kimliği taşıyan bazı nitelik ve ya özelliklere sahip olması veya sahip olduğuna inanılması durumu olarak tanımlanabilir (Baumberg, 2016: 183). Gruplar arasındaki uyumu sağlamaktan çok, "biz" ve "onlar", "kabul edilebilir" ve "kabul edilemez" olan gruplar arasında ayırım yapmaya hizmet eder. Statü farklılıkları, gruplara kasıtlı veya kasıtsız olarak atfedilen özelliklerle pekiştirilir. Örneğin, "yoksullar" en iyi ihtimalle yetersiz ve en kötü ihtimalle beceriksiz, tembel ve suçlu, yoksul olmayanlar ise, çalışkan ve becerikli olarak kabul edilir. Yoksulluğun, damgalama ve utancı birleştiren özel bir durum olması da mümkündür. Yoksul olduğu için damgalanan birey, damgalamayı utanç olarak deneyimleyecektir (Walker, 2014).

Modern refah devletleri sosyal yardımları hayır işlerinden ayırarak, hak temelli bir yaklaşımla statü eşitliği çerçevesinde sunmayı hedeflemektedir. Bu suretle sosyal yardımların damgalayıcı etkisini önlemek, sosyal riskler ve yoksulluğun en aza indirilmesinde sosyal yardımların etkinliğini en üst seviyeye çıkarmayı hedeflerler. Bu kapsamda aynı zamanda bireylerin sosyal yardım alması ile utanç duygusu yaşaması arasındaki bağlantıyı kopararak, yardım almayı engelleyen psiko-sosyal riskleri en aza indirmeyi ve bu suretle de sistemin etkinliğini en üst seviyeye çıkarmayı amaçlamaktadırlar. Eğer bireyler sosyal yardım almanın utanç verici olduğunu düşünürlerse yardım alma olasılıkları düşebilecektir (Baumberg vd., 2012: 5). Yardım talep etmenin damgalayıcı etkisine vurgu yapan çalışmalar, damgalamanın karşılıklılık ilkesine dayandığını iddia etmektedir.

Bu yaklaşım, sosyal yardımları bir hediye metaforu çerçevesinde değerlendirerek, hediyeye karşılık vermeyenlerin sosyal cezalara maruz kalabileceğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda sosyal yardımlar, ne ölçüde hediye olarak kabul edildiğine bağlı olarak damgalayıcı olacaktır. Damgalamanın derecesini belirleyen bir başka unsur da “hak etmedir”. Bu aynı zamanda ülkeler arasında sosyal yardım damgalamasının farklılık nedenini açıklamak için de kullanılabilir. Sosyal yardım talep etmenin hak olarak görüldüğü toplumlarda damgalanma düzeyi azalmaktadır (Baumberg, 2016: 184).

SOSYAL YARDIM SİSTEMLERİ

Sosyal yardım sistemleri, devletin bireylere ya da hanelere doğrudan gelir ya da hizmet sağladığı mekanizmalardır. Bu yardımların sunulmasında üç tip yöntem kullanılır (Atkinson, 1987; Gough, 1997; Neubourg, Castonguay ve Roelen, 2006; Gouh, 2010). Bunlarda ilki belirli bir sosyo-ekonomik grup içerisinde değerlendirilen tüm vatandaşlara gelir ya da istihdam durumlarından bağımsız olarak evrensel gelir desteğidir. İkincisi yardım alıcılarının belirlenmesine dayalı seçici sistemlerdir. Yardım almanın bireyin ya da hanenin belirlenen kategorik koşullar içerisinde olmasının yanı sıra, gelir ve istihdam durumlarının değerlendirildiği aynı zamanda muhtaçlık durumunun teste tabi olarak belirlendiği sistemlerdir. Üçüncüsü ise bu çalışmada değerlendirilmesi yapılmayacak olan istihdam durumu ve programa katkı payına dayanan sosyal sigorta sistemidir. Sosyal yardım sistemlerinin etkinliğini belirleyen en önemli unsur, dâhil etme ve hariç tutma hataları olarak gösterilmektedir (Kidd, Gelders ve Bailey-Athias, 2017). Dâhil etme hataları ihtiyaç sahibi olmayan hanelerin sosyal yardım almaları olarak tanımlanırken, dışlama hataları ihtiyaç sahiplerinin yardımlara ulaşamaması durumudur. (Maleva, Grishina ve Tsatsura, 2017: 364). Diğer yandan yardım alıcıları üzerinde yarattığı utanma ve damgalanma gibi psiko-sosyal etkiler de sosyal yardım sistemlerinin değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken faktörlerdendir.

Seçici (Hedefleyici) Sosyal Yardım Sistemleri

Seçici sistemler bireylerin ve ya hanelerin yardım almayı hak edip etmediğini belirleyerek sosyal yardımların yapıldığı sistemlerdir. Bu kapsamda evrensel yardım mekanizmaları kurumsal bir yeniden dağıtım modeli ile ilişkilendirilirken, seçici sistemler kalıntı (residual) sosyal refah modeline atıf yapar (Wong, 1998; Losada, 2002; Spicker, 2022). Bu yaklaşımda yardımlar yalnızca kendilerine ve ailelerine bakamayan kimselere yönelik destekleri içerir. Aynı zamanda muhtaçlığın gelir testi vb. uygulamalar ile ispat edilmesi istenir. Yoksulluğun çözüm merkezi devlet değil piyasa kabul edilir (Özdemir, 2007: 161). Seçici sosyal yardımlar, 1980’lerin sonlarından itibaren yaygın olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla başvurulan bir sistem olmuştur. 1960 ve 1970’ler boyunca gelişmiş ülkelerde evrensel yardım sistemleri, daha yaygın bir uygulama alanı bulmasına rağmen, yoksullar ve sosyal dışlanmış gruplara yönelik istihdam politikalarının ön plana çıkması seçici sistemlerin daha çok tartışılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda sosyal

yardım alıcılarının kapsamını daraltmak için uygun bir sistem olarak görülmeye başlanması da seçici sistemlerin cazibesinin artmasına neden olmuştur (Mkandawire, 2005: 22) Diğer yandan seçici sosyal yardım sistemlerinin çekiciliğini arttıran bir başka unsur da 1970'li yılların sonunda yaşanan mali kısıtlamalardır. Mali kriz olarak değerlendirilen bu durum, gelişmiş ülkelerde politika yapımcıların, evrensel yardım sistemlerinin ahlaki ve hak temelli çekiciliği karşısında topluma seçici sistemleri, maliyet kısıtlamaları ve verimlilik argümanı çerçevesinde kabul ettirmelerinin yolunu açmıştır (Mkandawire, 2005: 2). Gelişmekte olan ülkelerde ise sınırlı kaynakların en yoksulları desteklemek için kullanması yönündeki söylemler, seçici sistemlerin ön plana çıkmasına neden olmuştur (Maleva, Grishina ve Tsatsura, 2017: 364).

Seçici sistemler için üç tür yöntem uygulanmaktadır. Bunlardan ilki "itme" stratejisi olarak tanımlanan ve başvuru sahiplerinin uygun yardım alıcıları olup olmadığını tespit etmek için yapılan hane ziyaretleri veya nüfus sayımıdır. İkincisi, başvuru sahiplerinin bir yardım programına başvurmaları için yerine getirmeleri gereken başvuru prosedürünü ifade eden "çekme stratejileri ve son olarak topluluk temelli hedeflemedir (Kidd, 2014: 18).

Çekme stratejileri sosyal yardım alıcısı durumunda olan bireylerin yardım alma süreçlerini kendilerinin başlattığı sistemdir. Başarılı olabilmesi için, sistemin organizasyonun çok iyi yapılması, yeterli fonların ayrılması ve bürokratik personelin başvuru sahiplerine adaletsiz davranmalarını engelleyen bir anlayış içerisinde kurgulanması gerekmektedir. Fakat gerçekte ne kadar iyi organize edilirse edilsin dışlama ve damgalanma olgusunun ortadan kaldırılma olasılığı çok düşüktür. Sistemin başarılı olmasının temel koşullarından biri de kayıt noktalarının potansiyel başvuru sahiplerine yakın olmasıdır. Özellikle düşük gelir grupları ve engelliler için mesafe önemli bir engeldir (Kidd, 2014: 19). Diğer yandan fiziki yakınlık kadar idari personelin tutum ve davranışları ile yardım merkezlerinin fiziki durumu da önemlidir. Güney Afrika'da yapılan bir araştırmada (UNICEF ve SASSA, 2013) idari personelin uygun olmayan davranışları, başvuru merkezlerinde uzun bekleme kuyrukları oluşması, yaşlılar, engelliler ve hamile kadınların ihtiyacını karşılayacak altyapının olmamasının başvurulardan vazgeçmeye neden olduğu tespit edilmiştir. Başvuru süreçlerinin karmaşıklığı ve yardım almak için siyasi bağlantıların etkili olduğu ülkelerde çekme stratejileri, dışlanma etkisini güçlenmektedir. Sosyal ve politik bağlantıları zayıf bireylerin seçilme olasılığı düşük olabilmektedir. Bangladeş'te yaşlılık ödeneğinden yararlananların yaklaşık üçte birinin belirlenen yaş grubunda olmamasına rağmen yardımlardan yararlandığı tespit edilmiştir. Bu durum hak etmeyen yoksulların siyasi bağlantılarının ve lobi faaliyetlerinin etkili olmasına dayandırılmaktadır Bir başka sorun da kayıt sırasında karar vericilerin rüşvet talep etmesidir. Bangladeş'te aylık 4 ABD Doları yardım için 26 dolar rüşvet ödenmesi yaygın bir durum haline gelmiştir (Kidd, 2014: 19). Gürcistan'da sosyal yardım programlarına başvurmayanların yaklaşık yüzde 33'ü hükümete güven duymadıkları için değerlendirmelerin gereği gibi yapılmayacağını düşünmektedirler (USAID ve UNICEF, 2014).

İtme stratejileri ise genel olarak bir ülkede veya bölgedeki her haneyi ziyaret ederek ihtiyaç sahibi yoksulları belirleme esasına dayanmaktadır. Uygulama yöntemi itibariyle dışlama riski azdır. Ancak yüksek maliyet gerektirmektedir. Bu nedenle uygulamada genellikle yalnızca nüfusun belirli grupları ziyaret edilerek gerçekleştirilir. Bu durum da dışlanma riskini artmasına neden olabilir. Özellikle erişilebilir alanlarda yaşayanların sayım için kapsama alınması kolayken, uzak bölgelerde yaşayan haneler ve gerçek ihtiyaç sahipleri, ziyaret kapsamı dışında kalabilir (Kidd, 2014: 21). Topluluk temelli hedeflemede ise bir toplumda lider durumundaki kişi veya topluluğu temsil eden bir grup tarafından, kimlerin yardımlardan yararlanabileceği, kimlerin yararlanamayacağı belirlenir. Bu yöntemi savunanlara göre; bireyler ve hanelerin yaşam koşulları hakkında yerel bilgi, sosyal hizmet uzmanları ya da gelir testi gibi uygulamalardan elde edilen bilgilerden daha güvenilirdir (Morley ve Coady, 2003: 23). Bu yöntemde topluluk üyelerinin gerçek durumlarını anlama olasılığı daha yüksektir. Yardıma en çok ihtiyaç duyanlar daha doğru bir şekilde belirlenebilir. Bireylerin toplumun tepkisinden korktukları için yalan söyleme eğilimi ve idari maliyetler nispeten düşüktür (Kidd, 2014: 22). Çin'in Şanghay bölgesinde 1996 yılında uygulamaya başlanan yardım sistemi, gelir testi uygulaması yerine köy komiteleri vasıtasıyla bilgi edinmeye dayalı bir sistem olarak topluluk temelli uygulamaların başarılı örneklerindedir (Li ve Walker , 2016).

Seçici sistemler için kullanılan bir başka sınıflandırma da birey ya da hanenin, değerlendirilmesi, kategorik hedefleme ve kendi kendine seçim yöntemlerini içerir (Coady, Grosh, ve Hoddinott, 2004; World Bank, 2013; Devereux, 2021). Bireylerin ya da hane halklarının değerlendirilmesi, en sık kullanılan yöntemdir. Genel olarak hane yoksulluğu hedeflenir. Yardıma ihtiyacı olanların belirlenmesinde, yoksulluğun kamu önünde ispat edilmesine dayanan gelir testi ya da yoksulluk testi olarak adlandırılan yöntemler kullanılır. Kategorik hedefleme ise yaş, cinsiyet, etnik köken, bölge gibi belirlenen kategorideki bireylerin ve hane halklarının hedeflendiği bir yöntemdir. Yaygın bir şekilde yaşlılar ve çocuklara yönelik uygulanan sosyal yardımlar ile yoksul bölgeleri hedefleyen yardımlar bu kategoride değerlendirilebilir (Domelen, 2007: 5; Devereux, 2021: 155). Kendi kendini seçim programlarında ise yoksulların öznel kriterlerle kendilerini tanımlamaları ve yardımlardan yararlanmaları hedeflenir. Genellikle düşük gelirli bölgelerde sübvansiyonlu tüketim maddelerinin satıldığı mağazaların açılmasını gibi uygulamaları içermektedir. Böylelikle yoksul hanelerin ucuz yiyeceklere erişmelerinin sağlanması amaçlanır. Ancak damgalama ve sosyal adalet açısından en sorunlu yöntemdir (Slater ve Farrington, 2009: 17; Morley ve Coady, 2003: 22).

Seçici sistemler her ne kadar yardıma ihtiyaç duyan bireyleri ve haneleri hedeflese de yardım alacak yoksulların belirlenmesi ve yardımların yapılması süreci utanma ve damgalanma duygularının yaşanmasına neden olmaktadır (MacAuslan ve Riemenschneider, 2011: 63). Bu durum, bireylerin öz saygılarının ve toplumsal kabullerinin zayıflamasına, sebep olduğu sosyal dışlanma etkisi ile de çözülmesi gereken bir başka ve önemli politik sorunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Mkandawire, 2005: 15). Diğer yandan seçici sistemler yöneticilere tanıdığı geniş bir eylem yetkisi ve ciddi prosedür adaletsizliği nedeni ile de güven sorunları yaşanmasına

(Mkandawire, 2005: 14), yardım almaya hakkettiğini düşünen, fakat yardım alamayan grupların kızgınlık duygusu ile çatışmacı bir tavır sergilemelerine neden olabilmektedir (MacAuslan ve Riemenschneider, 2011: 63)

Utanc ve Damgalamayı Kurumsallaştırma: Seçim ve Kota Sistemi

Seçici sistemlerde, sosyal yardımlardan yararlanmayı hak edecek bireylerin ya da hanelerin belirlenmesinde en yaygın kullanılan sistem, gelir testi ya da yoksulluk testi adı verilen yöntemlerdir. Bu yöntemler yoksulluğun, yardım sunucularına ispat edilmesi esasına dayanmaktadır (Rothstein, 1998: 14). Bireylerin ve hanelerin mahremiyet kaybına yol açan yoksulluk durumlarına dair kanıtlar sunması sürecini içerdiğinden, damgalama olgusunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Mkandawire, 2005; Chan vd., 2020). Uygulamadaki amaç, gerçek muhtaç sahiplerinin belirlenmesi, “hak eden” yoksulların “hak etmeyen” yoksullardan ayırt edilmesidir (Oorschot, 1999: 3). Hanelerin konut, dayanıklı tüketim malzemesi sahipliği, eğitim, demografik yapısı ve üretken kaynaklara sahip olması gibi parametrelerin değerlendirildiği bir yöntemdir. Ancak beyan edilen bilgilerin doğruluğunun tespit edilmesi zordur. Yüksek bir oranda hariç tutma hatasına neden olabilmektedir. Nüfusun %10’u hedeflendiğinde hariç tutma hatası %60, %20 hedeflendiğinde ise %45-50 arasındadır (Kidd, 2014: 14). Bu durum, sosyal yardıma ihtiyaç duyan birçok hanenin sosyal yardımlara erişememesine neden olmaktadır.

Üç tip gelir testi uygulaması yapılmaktadır (Bitrán ve Muñoz, 2000; Bitrán ve Giedion, 2003). İlki basit gelir testidir (simple means test). Yardım talep eden hanenin geliri, büyüklüğü, hanede yaşayanların demografik yapısını ve gelir durumunu değerlendirmeye dayalı bir sistemdir. Konut kalitesinin kontrolü için yapılan hane ziyaretleri dışında, beyan edilen geliri düzenli olarak kontrol eden bir mekanizma yoktur. Bu yöntem, yanlış beyanlar için yeterli kontrol mekanizması içermediğinden, sızıntıya müsait bir yöntemdir. İkinci yöntem sofistike gelir testidir (sophisticated means test). Bu yöntemde hane geliri; aile büyüklüğüne, mevsimselliğe, barınma, üniversite eğitimi ve büyük sağlık harcamaları gibi önemli kalemlerin maliyetlerine göre belirlenir. Bahsedilen gelirlerin ve harcamaların belirlenmesi için uzun görüşmeler yapmak gerekmektedir. Bu durum yüksek idari maliyetler gerektirirken, aynı zamanda kayıtlı sektörde çalışan ve okuryazar başvuru sahipleri için işe yararlı bir yöntemdir. Üçüncüsü proxy means testidir. Bu uygulamada konut özellikleri ve konumu, aile yapısı, meslek, eğitim, hane reisinin cinsiyeti, dayanıklı tüketim malları sahipliği gibi bir dizi değişkenine bağlı olarak oluşturulan parametrelerinin değerlendirilmesi, görüşmeciler idari personel ve bilgisayar destekli olarak hesaplanır. Bu nedenle de daha uzun görüşme saatlerine ihtiyaç duyulur. Aynı zamanda idari personelin veri girişlerini yapabilecek düzeyde eğitilmesi gerekir. Kayıt dışı çalışmanın ve okuma yazma oranının düşük olduğu durumlar için görece başarılı, idari olarak en pahalı yöntemdir (Devereux, 2021: 157).

Gelir testlerinin başarısı iki boyutta değerlendirilir. İlki “Tip I” hata olarak adlandırılan ve gerçek yoksulların yardımlardan yararlanamamasıdır. Diğeri “Tip II” hatadır. Bu hata da ise yoksul

olmayan bireylerin ya da hanelerin yardımlardan yararlandırılması söz konusu olmaktadır. Başarılı bir gelir testi uygulamasından beklenen iki hata türünü de en az seviyede tutmasıdır. Ancak gerçek ihtiyaç sahiplerinin kapsamını arttırmaya çalışmak, çoğu zaman ihtiyaç sahibi olmayanların da yardım kapsamına dâhil edilmesine neden olabilir. Başka bir ifadeyle Tip II hatayı azaltmak için uygulanan sıkı gelir testi uygulamaları Tip I hatanın artmasına neden olabilmektedir (Bitrán ve Muñoz, 2000; Qingyue, Beibei ve Liying, 2010).

Gelir testlerinin damgalayıcı etkisi, sosyal yardım sisteminin işleyiş yapısı ile yakından ilgilidir. Dört farklı durum, damgalama ve utanma etkisinin şiddetini belirlemektedir Bunlar; (1) yoksulluğun bireysel sorumluluk olarak değerlendirilmesi damgalama etkisini artırır. (2) Yoksulluğun toplumsal sorumluluk olarak görülmesi damgalama etkisini azaltır. (3) Başvuruda yaşanan olumsuz deneyimler damgalama etkisini artırır. (4) Yardıma ihtiyaç düzeyi arttıkça bireylerin damgalama algısı azalır (Stuber ve Schlesinger, 2006: 935). Bu durum, yardım talebinde bulunanların ne ölçüde hak sahibi olarak görüldüğünün, damgalanma düzeylerinin belirlenmesinde kilit rol oynadığını göstermektedir. Damgalama düzeyinin aynı zamanda sosyal yardım talep edilmemesinde önemli bir role sahip olduğu da değerlendirilmektedir. Hatta yapılan araştırmalarda yardım alıcılarının, gelir testi esasına dayalı yardım sistemlerinin gerçekte yardım talep etmeyi engellemeye yönelik olarak uygulandığını düşündükleri tespit edilmiştir (Baumberg vd., 2012: ; Chan vd., 2020) . Dahası gelir testi sonucunda yardım almaya hak kazanamayanlar ile yardım almaya hak kazanan komşu haneler arasında bile kıskançlık ve dedikodu yoluyla (Molyneux, Jones ve Samuels, 2016: 1092) damgalama etkisi “yoksuldan”, “daha yoksula” doğru gerçekleşebilmektedir. Bu durum Zimbabve’de yardım alıcıları arasında yapılan bir araştırmada, kırgınlık ve gerginliğe neden olan “seçilmişlere” yapılan yeterli gıda maddesi yerine, herkese eşit olmak koşulu ile daha az nakit yardımı tercih ettikleri şeklinde ifade edilmiştir (MacAuslan ve Riemenschneider, 2011: 65). İngiltere gibi gelişmiş ve yoksulluğu piyasa mekanizması içinde çözülmesi gereken bir sorun olarak gören ülkelerde ise yardım almak, hediye metaforu çerçevesinde, karşılığının verilmediği durumlarda ortaya çıkan utanç duygusuna benzetilmekte ve yardımlardan yararlananlar, hayırseverlerin hak etmeyen hediye alıcıları olarak damgalandığı belirtilmektedir (Baumberg vd., 2012: 12). Bu bakış açısıyla sosyal yardımları vergileriyle finanse edenler, sosyal yardımları, üretken olmayan başkaları tarafından olası sömürünün bir işareti olarak görürler (Petersen vd., 2012). Diğer yandan pek çok durumda gelir testi yaptırarak yardım talebinde bulunanların ihtiyaç sahipliğini kanıtlama süreci, alçaltıcıdır ve güvenilmez bireyler olarak görülmelerine neden olabilir. Bireylerin kabul ettikleri yoksulluk algısı ile uygunluk kriterlerinin eşit olmadığı durumlarda ise başvurunun reddedilmesi, aşağılanma duygusunun artmasına neden olabilmektedir (Yang vd., 2019: 21.) Dahası Çin’de uygulanan bir yardım programında olduğu gibi, yardım talebinde bulunanların adları ve aile bilgilerinin kamuya açık bir şekilde mahalle duyuru panolarına asılması, yardım alıcılarının uygunluğunun “yoksullar” gibi davranması ve düşük yaşam

standartlarını sürdürmesi gibi davranışsal düzenlemeleri içeren uygulamalar, damgalama ve utanma duygusunun şiddetinin artmasına neden olabilmektedir (Chan vd., 2020: 5).

Bürokratik ve Siyasi Damgalama

Seçici sosyal yardım sistemlerinde damgalanma olgusunun ortaya çıkmasına sebep olan unsurların bir diğeri, sistemin kurgulanmasında ve uygulanmasında yaşanan sorunlardır. Bürokratik bir hiyerarşi içerisinde uygulanan seçici sistemlerde, yardım alıcısı durumunda olan bireyler pek çok kurum ve dolayısıyla idari personel ile karşı karşıya kalmak zorundadır. Yardım talebinde bulunanların uygunluğunun tespit edilmesi, yardımların sağlanması farklı merkezi ve ya yerel kamu kuruluşları tarafından gerçekleştirilmektedir. Pek çok durumda bireyler aynı anda farklı kurumlara başvuru yapmak zorunda kalmaktadır. Bu süreçlerin tamamı sistemli bir organizasyon gerektirmektedir. Bilgi teknolojileri bu durumda pek çok sorunun çözümünde kolaylık sağlasa da özellikle gelişmekte olan ülkelerin teknoloji altyapılarının yeterli düzeyde olmaması bireylerin manuel olarak işlerini gerçekleştirmesine neden olurken, onların daha fazla sayıda idari personel ile karşı karşıya kalmalarına sebep olabilmektedir. Diğer yandan, yardım alıcısı konumunda olanların bütün bu süreçleri takip edebilecek eğitim ve bilgi seviyesine sahip olmamaları, ya yardım talebinde bulunamamalarına ya da idari personelin uygun olmayan davranışlarına maruz kalmalarına neden olabilmektedir. Sistemin karmaşıklığı ve merkezi kontrolün sağlanmaması da yardım talep edenlere karşı idari personelin ön yargılı davranmasına neden olabilmektedir (Wyman, 2009: 133). UNICEF (2020). Yardım talebinde bulunan bireylerin bürokratik ilişkileri küçük düşürücü, damgalayıcı ve hatta şiddet içeren kurumsal istismar olarak nitelendirdiği bilinmektedir. Ancak idari personelin uygun davranışlar içerisinde bulunsa bile, yoksulluğun neden olduğu utanç hissi ve sosyal yardım kurumlarında çalışan idari personele karşı önyargıları tavırlar, tarafsız ve iyi niyetli davranışları bile işleri zorlaştıran, aşağılayıcı ve taciz edici olarak yorumlanabilmesine neden olabilmektedir.

Bütün bu süreçler kurumsal damgalama olarak tanımlanmaktadır. Kurumsal damgalama özellikle seçici sosyal yardım sistemlerinin uygulanması sürecinde ortaya çıkan damgalamayı tanımlamak için kullanılmaktadır. Sistemin uygulanmasından kaynaklanan idari kurallar ve süreçlerin karmaşıklığı damgalama olgusunu ortaya çıkarabilmektedir. Bu kapsamda kurumsal damgalamanın ortaya çıkmasına neden olan unsurlar; sistemin yardım alıcısı durumunda olanların mahremiyetini gözetmemesi, gelir testi ve benzeri uygulamalar, uzun bekleme süreleri ve idari personelin uygun olmayan davranışlarıdır. (Rothstein, 1998: 14; Slater ve Farrington, 2009:15; Baumberg vd., 2012: 19). Hak sahibi olmakla birlikte sosyal yardım talep edilmemesinin en önemli nedenlerinden biri de kurumsal damgalamadır (Hernanz vd., 2004: 21). Baumberg ve arkadaşları (2012) tarafından yapılan bir araştırmada yardım talebinde bulunanların bürokratik ve idari süreçler nedeniyle damgalanma duygusu yaşadıkları tespit edilmiştir. Rahatsız eden durumlar ise; yardım alanların statülerinin mahremiyetinin korunmaması, düşük statülü olduklarını düşünmelerine neden olan uzun bekleme süresinin alçaltıcı deneyimi, idari personel tarafından küçümsenme hissi ve hak

sahibi olup olmadığına dair şüpheli davranışlardır. Yapılan başka bir araştırmada da yardım alıcıları benzer şekilde idari personelin empati yoksunu, aşağılayıcı ve önyargılı davranışları nedeniyle kendilerini zan altında hissettikleri vurgulanmaktadır. Yardım talep edenler aynı zamanda idari personeli tembel, eğitimsiz, kibirli, kendini beğenmiş ve patronluk taslayan olarak nitelendirmekte, yardım etmekten çok sahtekarlıkları tespit etmeye odaklandıklarını vurgulamaktadırlar (Finn vd., 2008: 46). Gerçekte seçici sistemlerde başvuru gelir testi uygulamaları gerek başvuranların gelir ve aile özellikleri hakkında ayrıntılı bilgi vermek zorunda kalmaları gerekse sosyal yardım görevlilerinin karmaşık bir değerlendirme sistemi ve uygunluk kontrolleri yapmak zorunda olmaları nedeniyle ağır bir idari yük getirmektedir (Hernanz, Malherbet vd., Pellizzari, 2004: 19). Bu durum damgalama ve utanma olgusunun yaşanma süreçlerini tetikleyen temel unsurun aslında seçici sistemlerin yapısından kaynaklandığını göstermektedir.

Bu noktada asıl soru, sosyal yardım sistemlerinin nasıl işleyeceğine karar veren politika yapıcılarının bütün bu olumsuz etkileri rağmen neden seçici sistemleri tercih ettikleridir. Seçici sistemler politik uygunluk açısından siyasilerin yardım alanlar ve finanse edenler arasında bir uzlaşının sağlanması çabasına dayanmaktadır. Seçicimin ekonomi politiği, hükümetlerin çıkar grupları arasında bir denge kurması esasına dayanır. Bu durumda, politika yapıcılarını bir grubu diğerine tercih edebilirler. Bu tercihi belirleyen kimi zaman oy kaygısı iken kimi zaman uygulanan yanlış ekonomi politikalarının sonucunda kazananları cezalandırmadan, kaybedenlerin kayıplarını telafi etme isteği olabilmektedir. Diğer yandan bir grubun kaybetmesi karşılığında diğer grubun daha fazla kazanım elde etmesi, sızıntının en aza indirgenmesi ve ya politik olarak uygulanabilirliğin en üst düzeye çıkarılmasını istemek de seçici sistemlerin tercih edilmesine neden olabilmektedir. (Bitrán ve Muñoz, 2000: 25). Seçici sistemlerin finansmanı vergiler yoluyla gerçekleşmektedir. Politikacılar, düşük vergi oranı ve yoksulluğu önleme arasında iki farklı çıkar grubunun baskısıyla karşı karşıyadır. Bu durumda uzlaşmayı sağlamak ve genellikle vergilerin yüksekliğinden ve harcanma biçiminden dem vuranların baskısını azaltmak için politikacılar, yalnızca en muhtaç olanlara yardım edileceği şeklinde bir kamuoyu oluşturmak maksadıyla “hak eden ve hak etmeyen” dilini benimsemektedirler (Yaniv, 1997: 441). Kuşkusuz bu ifadeyi doğrulayan yardım biçimi de seçici yardım sistemleridir. Bu durum sosyal yardımların sunucusu olan siyasilerin söylemlerinin de damgalanmaya neden olabildiğini göstermektedir. Siyasilerin yoksulları bir sorun olarak gören açıklamaları, uygulanan yardım programlarının neden olduğu damgalama etkisinin daha da derinleşmesine neden olurken aynı zamanda yardım talep etme sürecinde ayrımcılığa da neden olabilmektedir. (Walker, 2014). Bununla birlikte medyada yoluyla bu durum daha da pekiştirilmektedir (Stuber ve Schlesinger, 2006: 934). İngiltere’de yapılan bir araştırmada 1995-2011 yılları arasında basında olumsuz haberlerinin arttığı tespit edilmiştir. Haberlerin içeriğinde “hak etmeme” vurgusu ön planda olmakla birlikte sahtekarlık ve yardımlara olumlu bir karşılığın olmadığına atıf yapılmaktadır. (Baumberg vd., 2012: 7).

UTANMADAN HAK EDEBİLME: EVRENSEL SOSYAL YARDIM SİSTEMLERİ

Evrensel temel gelir sistemi sosyal politika literatüründe uzun zamandan beri tartışılmakta olan bir kavramdır. 16. Yüzyılda Thomas More'un "Ütopya" adlı eserinde geçen kavram, 18. yüzyılda Fourier, 19. Yüzyılda Henry George tarafından dile getirilmiştir. 20. yüzyılda ise Milton Friedman (1962), James Tobin (1967) gibi yazarlarca gündeme getirilmiştir (Lehto, 2018:1; Davutoğlu, 2011: 211). Son yıllarda ise Guy Standing ve Philippe Van Parijs gibi araştırmacılarla yeniden tartışılmaya başlanmıştır (Irzık, 2018). Evrensel sosyal yardım sistemi ya da başka bir tanımlamayla temel gelir desteği, bireylerin sosyal yardım alıcısı olup olamayacaklarını belirlemeye yarayan istihdam, sosyal statü, ailevi durum gibi faktörlerden bağımsız olarak, tüm bireylerin insana yakışır bir hayat sürmelerini sağlayacak düzenli bir nakit desteği sağlama amacı taşıyan bir sistemdir (Losada, 2002: 1; Karaaslan, 2015: 19). Bu kapsamda hak temelli bir yaklaşım çerçevesinde, toplumun tamamına ya da belirlenen ortak özelliklere sahip tüm bireylere eşit bir şekilde yardımların yapılmasını ifade eder (Fernando ve Losada, 2002: 2). Evrensel sosyal yardım sisteminin en belirgin özelliği bireyin refahının toplumsal bir sorumluluk olarak kabul edilerek ne ailevi ilişkilere ne de piyasa sisteminin insafına bırakılmamasıdır (Müller, 2012: 6). Bireysel özerklik desteklenirken aynı zamanda, yoksulluğu ihsan, lütuf ve hayır gibi başkalarının merhamet duygularına bağımlı olmadan ve paternalist muhtaçlık ilişkisinden kurtararak, tam ve eşit bireyler olmasını sağlayan bir sistemdir (Buğra ve Sınmazdenir, 2016: 87). Bu suretle, yoksul bireyler damgalamadan tüm vatandaşlarla birlikte korunabilmektedir (Danson vd., 2012: 3) Bu işlevi ile de yoksullukla mücadele aracı olmak kadar aynı zamanda asgari gelir sağlayarak piyasanın acımasız işleyişine karşı bireyleri korumakta, demokrasiyi güçlendirmekte (Choi, 2012: 11) ve bir anlamda toplumsal ve siyasal dayanışma ve özgürleşme aracı olmaktadır (İnsel, 2016: 48).

Temel gelir uygulaması altı temel esasa dayanmaktadır (Piachaud, 2016; Yapıcı ve Karabulut, 2018; Kirmanoğlu, 2021). Bunlardan ilki "evrensellik" tanımına uygun olarak belirli koşulları yerine getirmek suretiyle bütün vatandaşların yararlanma hakkına sahip olmasıdır. İkincisi, bürokratik takdir yetkisini en aza indirmek ve keyfiyeti önlemek maksadıyla uygulamanın "değişmezlik" ilkesine sahip olmasıdır. Üçüncüsü "bireysellik" tir. Ödemeler bireylere nakit olarak yapılmalıdır. Bu aynı zamanda bireylerin özerkliklerinin artmasına neden olmaktadır. Dördüncü ilke "şartsızlık" ilkesidir. Bu ilke gereği herhangi bir şart koşulmadan hane ödemelerinden farklı olarak, bireylere ödeme yapılmasını içerir. Beşincisi, belirli özelliklere göre gruplandırılan bireylere eşit seviyede yardım yapılmasını içeren "tekdüzelik" ilkesidir. Son olarak temel gelir, bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak seviyede olmasını hedefleyen yapısı ile "yeterlilik" ilkesidir. Uygulama biçimi olarak da dört farklı yöntem kullanılabilir. Doğal kaynaklar yoluyla elde edilen zenginliğin topluma dağıtılması esasını içeren "bonus". Çocuklar ve yaşlılar gibi kimi grupları önceleyen ve bu haliyle evrensel olup olmadığı tartışılan "kısmi temel gelir". Sosyal güvenlik sistemi ile desteklenen ve

yaşa göre değişen ödemeler içeren “tamamlayıcı” ve tüm vatandaşlara geçimlerini sağlayacak bir ödemenin yapıldığı “tam gelir” (Piachaud, 2016: 3-4).

Evrensel sosyal yardım sistemleri nüfusu iki ayrı gruba bölmek yerine tüm vatandaşları eşit davranması açısından daha adil bir sistem olarak kabul edilmektedir (Standing, 2010; Standing, 2016; Haagh ve Rohregger, 2019; Wignaraja ve Horvath, 2020;). Bu yaklaşımda seçici sistemlerin sosyal yardım yararlanıcılarının ahlaki davranışlarını ve değerlerini araştıran damgalayıcı etkisinin ortadan kaldırıldığı değerlendirilmektedir (Baumberg vd., 2012: 9). Aynı zamanda seçici sistemlere nazaran uygulama süreci daha basit, ucuz ve kolaydır. Keyfiyeti ve sahtekârlığı ortadan kaldırır. Diğer yandan evrensel yardım sistemleri toplum içinde daha adil bir paylaşım ilişkisi kurarak vergi temelinde maliyet-fayda dengesini nüfusa eşit olarak yayar. Seçici sistemlerin tersine yüksek vergi ödeyen orta ve üst gelir grubunun sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmasına olanak tanır (Laenen ve Gugushvili, 2020). Seçici sosyal yardımlar yoksulluk sınırının en alt tabakasına yönelik olması, sınırın üstündekiler ve altındakiler arasında dayanışma için rasyonel bir temel oluşturmaz. Aksine, daha iyi durumda olanların işbirliği içerisinde hareket ederek vergiler ve refah devleti harcamalarına karşı tepkilerine neden olabilir. Bu kapsamda temel gelir uygulaması seçici sistemlerin aksine, toplumsal sınıflar arasındaki ayrıştırıcı ve damgalayıcı etkiyi en aza indirir (Korpi ve Palme, 1998: 663).

Evrensel sosyal yardım sistemleri, bireylerin sosyal yardım sistemlerini desteklemeleri ve sosyal yardım alıcılarının yaşadığı damgalama duygusunu en aza indirmesi açısından seçici sistemlere nazaran daha etkili bir yöntemdir. Gerçekte sosyal yardım sistemleri hedef kitlenin adil bir şekilde belirlenmesi, adil bir şekilde uygulanması ve maliyetlerin topluma makul bir şekilde dağıtılması koşulu ile toplumdaki yüksek bir destek alabilmektedir. Temel gelir uygulaması bu üç koşulun yerine getirilmesinde; tüm vatandaşlara eşit davranması, seçici sistemlerin toplumu kutuplaştıran, sosyal yardım alanların ahlaki değerlerini sürekli inceleme altında bulunduran damgalayıcı uygulamaları barındırmayan yapısı, daha basit ve ucuz uygulama süreci, keyfi uygulama ve sahtekarlıkları önlemesi ve toplumda adil bir maliyet-fayda dengesi sağlaması açısından daha etkili olduğu değerlendirilmektedir (Laenen ve Gugushvili, 2020: 11). Bu kapsamda evrensel sosyal yardım sistemleri yardım almak için başvuranların destek almaya hak kazanıp kazanmadıklarını ve eğer hak sahibi kategorisinde ise ne kadar hak kazandığını belirlemeye yönelik bir uygunluk testini yürütmekle görevli bir idari sisteme ihtiyaç duymamaktadır. (Rothstein, 2020: 911). Evrensel sistemler yoksul ve damgalanmış bireylerin ve grupların topluma katılımı yönünde önemli katkılar sağlamaktadır. Küçük miktarlarda yapılan düzenli nakit yardımları hediye ve kıyafet satın almak suretiyle geleneksel törenlere katılım sağlayarak utanma ve damgalanma duygusunun azaltılmasına katkı yapabileceği değerlendirilmektedir (Molyneux, Jones ve Samuels, 2016: 1091).

TÜRKİYE'NİN SOSYAL YARDIM REJİMİ: SEÇİCİ VE DAMGALAYICI MI?

Modern anlamda sosyal yardım sisteminin Türkiye’de sosyal politika alanın gündeminde yer almaya başlaması çok eski tarihlere dayanmamaktadır. 1960’lı yıllarla birlikte gelişmeye başlayan sosyal yardım anlayışı, 1980’li yıllarla birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü’nün kurulması ile birlikte kurumsal bir yapıya bürünmüştür. Her ne kadar bu Kurum ile sosyal yardımın devletin sorumluluğu altında olduğu kabul edilmiş olsa da temel vatandaşlık hakkı çerçevesinde gelişen bir anlayış yerleşmemiştir (Taşgın ve Özel , 2011). 1990’ların sonlarından itibaren ise sosyal yardımlar, politika gündeminde önemli bir yer işgal etmeye başlamış, bu kapsamda pek çok yardım programı uygulamaları hayata geçirilmiş, yardım veren kurum ve yardım alan nüfus sayısında önemli artışlar yaşanmaya başlamıştır. Ancak bu durum, sistemin çok parçalı yapısını daha da arttırarak eşgüdümü zorlaştıran yapının daha da güçlenmesine neden olmuştur (Ulutaş, 2017: 33). Özel sektör, gönüllü kuruluşlar ve sivil toplum, sosyal yardım sunumunun önemli aktörleri haline gelirken, hayırseverlik yaklaşımı ile kurgulanan bu sistemde yardımlar, büyük bir oranda kayıt dışı ve “parti patronajı” çerçevesinde yapılmakla, müşteri olarak değerlendirilen ve “ferahlayan” yoksulların minnettarlık duygusu hissettiği yönünde eleştirilmektedir (Çelik, 2010: 75; Buğra, 2015; Yıldırım ve Şahin, 2019: 2541).

Türkiye’de sosyal yardımlar devlet ve devlet dışı aktörlerin bir arada sorumluluk üstlendiği bir boyutta sunulmaktadır. Bu durum, sorumluluk alanlarının iç içe geçerek karmaşıklaşmasına sebep olurken, aynı zamanda siyasi egemenlerin sosyal yardımlar üzerindeki sorumluluğunu paylaşma eğilimine girmesine neden olmuştur. Bir yandan Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı kanalıyla merkezi bir sosyal yardım mekanizması işletilmeye çalışılırken diğer yandan, belediyeler ve İlçe düzeyine kadar kurulan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları vasıtasıyla adem-i merkezi bir yardım sistemi uygulanmaya çalışılmaktadır (Ulutaş, 2017: 3; Metin, 2011: 186). Diğer yandan kayıtlı çalışma olanağına erişmiş “şanslı” kesim için Sosyal Güvenlik Kurumu vasıtasıyla sosyal yardımlar sunulmaktadır. Buğra’nın ifadesi ile çalışıp prim ödeyerek sosyal haklardan yararlanan “gerçek vatandaşların” hakları Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yürütülürken, “muhtaç” kesime verilecek destekler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı’na devredilmiştir (Buğra, 2015).

Türkiye’de sosyal yardımların görünür yüzünü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları ile Belediyeler oluşturmaktadır. Vakıflar İl ve İlçe düzeyinde örgütlenerek faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Çeşitli kaynaklardan aktarılan bütçesi ile il ve ilçelerde Vakıf yönetiminin kararları doğrultusunda yardım sunmaktadır. Yardımların sunulmasında uyguladığı seçim sistemi nedeniyle özellikle politik müdahalelere açık olması ile eleştirilmektedir (Metin, 2011; Buğra ve Keyder, 2003; Buğra, 2014; Daşlı, 2018). Aynı zamanda genel bütçe dışında olması, vakıf şeklinde örgütlü olması ve hak olarak görülmekten çok yardım anlayışı çerçevesinde sunulması kliyentalizmi güçlendirmektedir (Çelik, 2010: 76). Vakıflar yardım alıcılarını, yardımların şeklini ve miktarını belirlemede uyguladıkları yöntemlerin farklılığı nedeniyle damgalama olgusunun

artmasına neden olabilmektedir. Hane ziyaretleri yoksul haneleri daha görünür kılmakta, toplum nazarında yardım alan bireylerin yetersiz, tembel ve diğerleri olarak görülmelerine neden olabilmektedir. Bu noktada araştırmalar erkekler arasında sosyal yardım alma prosedürlerini yerine getirme esnasında utanma duygusunun kadınlara göre daha yüksek oranda yaşadıklarının tespit edilmesi dikkat çekmektedir (Karadoğan, 2015; Günaydın, 2020) . Kadınlar sosyal yardım almaktan utanmadıklarını dile getirmektedirler. Bu durumu Fişek şu şekilde ifade etmektedir *“Onlar zaten bu toplumda kadına tanınan statü dolayısıyla yaşama özsaygılarını da yitirerek başlıyorlar. Erkeğin ‘bakmakla yükümlü olduğu’ ikincil varlıklar olarak tanımlanıyorlar. Şimdi de devletin ‘bakmakla yükümlü olduğu’ varlıklar olarak kendilerini görüyorlar”* (Aktaran: Karadoğan, 2015: 141). Diğer yandan Vakıfların yardım alanların seçimi ve dağıtımında sorumluluk alması, şeffaflık ve hesap verilebilirlik konusunda tartışmalara neden olurken, yardımların dağıtımında da uygun olmayan davranışlar sergilemelerine neden olabilmektedir (İpek, 2015: 96). Koordinasyon eksikliği yardımlarda mükerrerliği arttırmaktadır (Başer ve Kırılıoğlu, 2020: 1500). Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından yardım alan 50.260 haneye ilişkin verileri kapsayan bir araştırmada %29,33 oranında mükerrerlik tespit edilmiştir (Ortakaya ve Torun, 2011). Vakıf görevlileri ve işbirliği içerisinde çalıştıkları muhtarların birbirleri ile uyum içerisinde olmamaları, farklı bilgi ve yaklaşım sergilemeleri, keyfi davranışların artmasına neden olabilmektedir. Özellikle mülki amirlerin değişmesi durumunda bile kimin muhtaç olarak kabul edileceği ve ne tür yardımlar yapılacağı konularında kişisel değerlendirme ölçütlerinin ön plana çıkması söz konusu olabilmekte, yardımların sosyal hak halini almaması, süreklilik kazanmaması yönünde tavırlar gelişmesine neden olmaktadır. Bu hali ile de yardım sisteminin idarecilerin inisiyatifine bırakılmış görünmesine neden olmaktadır (Buğra ve Keyder, 2003) .

Belediyeler sosyal yardım sunan diğer yerel kurumlardır. Belediyelerin sosyal yardım sunma sistemi de muhtaçlık çerçevesinde bireylerin yaptığı başvurular üzerinden gerçekleşmektedir. Çoğunlukla aynı olmak üzere nakdi yardımlar da sunulmaktadır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına yönelik eleştirilerin pek çoğu belediyeler eliyle sunulan sosyal yardımlara da getirilmektedir. Belediyelerin sosyal yardım sunması yoksul bireylerde minnet, borçluluk ve bağlılık duygusu yarattığı, yardımların devam etmesi için yoksulların mevcut partiye oy verme eğiliminde olması ile yardım ve oy arasında bir ilişki kurularak yardımların oy verme potansiyeli olan grupları öncelendiği iddia edilmektedir (Çelik, 2010; Karadoğan, 2015). Gitmez ve Bakan (2020) tarafından yapılan araştırmada katılımcıların %41,5'i yapılan sosyal yardımların siyasi tercihlerini belirlemede etkili olduğu belirtilirken, %55,5'i sosyal yardım yapılırken temel gayenin yoksulluğu azaltmak değil, oyları arttırmak olduğunu beyan etmiştir. Doğan (2016) tarafından yapılan araştırmada da katılımcıların %48'i “belediyelerin sosyal yardımları belediye başkanının partisine oy vermemde etkilidir” ifadesinde bulunmuştur. Karadoğan (2016) tarafından yapılan araştırmada da kadınların oy tercihinin sosyal yardımlara göre şekillendiği tespit edilirken erkeklerin daha katı bir ideolojik oy kullanma eğiliminde oldukları tespit edilmiştir.

Anayasa'nın "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" şeklindeki hükmüne rağmen, yardımların hak temelli bir yaklaşımla sunulmadığı bir sistem olan seçici sosyal yardım sistemi Türkiye'nin benimsediği yardım sistemidir. Bu durum yardımların lütuf temelinde yapılması ve aynı zamanda iktidarda kalmanın bir yolu olarak görülmesine neden olmaktadır. Diğer yandan kayıt dışı istihdamın yaygın olması, yoksul olmakla birlikte bunu ispatlayamayanlarla beraber, sistemin bireysel ve siyasi istismara açık olması, Tip II hata olarak adlandırılan ihtiyaç sahibi olmayanlara yardım yapılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, gerçek ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi için gerekli yoksulluk haritalarının oluşturulamaması, idari sistem ile yardım veren kurumlar arasında entegrasyonunun sağlanamaması durumları, oy kaygısı ile birlikte düşünüldüğünde, uygulanan seçici yardım sisteminin sorunlar barındırması kaçınılmaz görünmektedir.

SONUÇ

Kapitalist üretim sisteminin bir sonucu olarak yoksulluk olgusu, hem bireysel hem de toplumsal sonuçları itibariyle mücadele edilmesi gerek en temel insani sorunların başında gelmektedir. Ancak yoksullukla mücadele için yapılan sosyal yardımlar kadar bu yardımların nasıl yapıldığı da önemli bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle hedefleme yöntemi ile yoksulların belirlenmesi ve bu suretle yardımların yapılmasını esas alan sistemler, her ne kadar yoksulluğu azaltma gayesi gütsede yarattığı dışsal etki ile yardım alanların toplum nezdinde hem daha görünür olmalarına hem de utanma ve damgalanma duyguları yaşamalarına neden olabilmektedir. Özellikle sosyal yardım almanın bir sosyal sapma biçimi olarak değerlendirildiği toplumlarda yardım alıcıları bu duyguları daha derinden hissetmekte, damgalanmakta, öz saygılarını kaybetmekte ya da sosyal dışlanma süreçlerine girmelerine neden olabilmektedir. Bu durum özellikle seçici sistemlerin uygulanması esnasında kullanılan gelir testinin, bireylerden istediği ayrıntılı yoksulluk yoklamasına, bürokratik ve siyasi karar mercilerinin taraflı, önyargılı ve kimi durumlarda yardımları politik bir kaygı içerisinde yeniden seçilebilmenin bir unsuru olarak görmesinin bir sonucu olabilmektedir.

Bütün bu sebeplerle, seçici sistemlerden beklenen faydanın sağlanamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle seçici sistemlere nazaran daha adil bir sistem olan evrensel sosyal yardım sistemlerinin uygulanması daha başarılı bir çözüm olarak kabul edilmektedir. Bu sayede utanma ve damgalanma duyguları en aza indirgenebilmekte, sosyal yardımların bir hak olduğu düşüncesi toplumda yerleşerek yoksulluğun yalnızca bireysel başarısızlıklara dayanan bir sorun değil, aynı zamanda piyasa ekonomisinin başarısızlığının bir sonucu olarak kabul edilmesine neden olmaktadır. Ancak pek çok ülke sosyal yardım harcamalarını kısıtlamak ve kimi durumda da yardım alıcılarını siyasi kaygılarla kontrol altında tutmak istemesinden dolayı seçici sistemlerde kalmayı tercih etmektedir. Bu durumda eğer bir yöntem olarak kabul edilmek durumunda ise; seçim sisteminin yarattığı damgalama ve utanma duygularını en aza seviyeye indirecek, yardıma ihtiyacı olanların tamamına ulaşabilmek için bir dizi önlemler alınması gerekmektedir. Bu önlemler; öncelikli olarak, ülkede gerçek yoksulların tam olarak belirlenebilmesi maksadıyla kapsamlı bir

yoksulluk haritası oluşturulması gerekmektedir. Bu haritalar vasıtasıyla sızıntı olarak kabul edilen ve yardım için ayrılan fonların gerçekte yardıma ihtiyaç duymayanlara gitmesi engellenebilecektir. Bu kapsamda olmak üzere, yardım alıcılarının belirlenmesinde kullanılan gelir testi uygulamalarının kaldırılması, oluşturulan haritalar çerçevesinde yardımlar için müracaat prosedürlerinin mümkün olduğu kadar basitleştirilmesi, bireylerin idari personel ile karşı karşıya kalmalarını en aza seviyeye indirilmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır. Yardımların yapılmasında mükerrerliği önlemek, ve yardım yapan farklı kurumlar arasında eşgüdümü sağlamak için bilgi ve iletişim teknolojilerinden azami yararlanılmalıdır. Aynı zamanda idari personelin damgalama veya düşmanlık olmadan olumlu, sempatik ve saygılı davranmasını sağlamak için eğitilmesi gerekmektedir. Sistemde, her aşamasında yer alan sorumluların hesap verilebilirlik çerçevesinde yaptıkları işlemleri kontrol edecek altyapı oluşturulmalıdır. Bu noktada en önemli sorumluluk siyasi karar mekanizmalarına düşmektedir. Sosyal yardımların, politik kaygılar doğrultusunda gerçekleştirildiğine dair önyargıları ortadan kaldıracak tedbirleri almalıdır. Sosyal yardımların kimi araştırmaların vurguladığı olumsuzlukları ortadan kaldırmak için siyasetten arındırılması gerekmektedir. Toplum nezdinde özellikle medya yoluyla yardım alıcılarını küçük düşürecek, onların başarısız, tembel ya da yetersiz ebeveynler olduğu yönündeki algının yayılmasına neden olacak uygulamalardan kaçınmalıdır. Teknolojik gelişmelerden de yararlanarak yardım ağının kurulmasını sağlamalı, yardım talep etme ve dağıtımını mümkün olduğunca basitleştirilmelidir. Bu kapsamda aynı yardımlardan ziyade yoksullara dağıtılacak banka kartları vasıtasıyla nakdi yardımların öncelikle yapılması sağlanmalıdır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Atkinson, A. (1987). Income maintenance and social insurance. M. Feldstein, ve A. J. Auerbach (ed.), *Handbook of Public Economics, Vol. 2 içinde (s. 779-908)*, Elsevier.
- Bang, M., Slothuus, R., Stubager, R. ve Togeby, I. (2010). Deservingness versus values in public opinion on welfare: the automaticity of the deservingness heuristic. *European Journal of Political Research* 50, 24-52.
- Başer, D. ve Kırılıoğlu, M. (2020). Sosyal yardım sistemine yönelik sosyal hizmet uzmanlarının deneyimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (4).
- Baumberg Geiger, B. (2016). The stigma of claiming benefits: a quantitative study. *Journal of Social Policy*, 45 (2), 181-199.
- Baumberg, B., Bell, K. ve Gaffney, D. (2012). *Benefits stigma in Britain*. London: Turn2us.
- Baumberg, B., Bell, K., Gaffney, D., Deacon, R., Hood, C. ve Sage, D. (2012). *Benefits stigma in Britain*. Turn2us.
- Bitrán, R. ve Giedion, U. (2003). *Waivers and exemptions for health services in developing*

countries. The World Bank.

- Bitrán, R. ve Muñoz, C. (2000). *Targeting methodologies: conceptual approach and analysis of experiences*. Lachs Initiative Product Inventory.
- Buğra, A. (2005). *Yoksulluk ve sosyal haklar*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu.
- Buğra, A. (2014). *Türkiye'de sosyal yardım uygulamaları: vatandaşlık hakkı mı sadaka mı?* . Aljazeera Turk: Erişim Adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiyede-sosyal-yaritim-uygulamalari-vatandaslik-hakki-mi-sadaka-mi>
- Buğra, A. (2015). *Yoksulların vatandaşlığı*. Erişim Adresi: <http://bianet.org/bianet/toplum/161266-yoksullarin-vatandasligi>
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. (2003). *Yeni yoksulluk ve Türkiye'nin değişen refah rejimi*. Erişim Adresi: File:///c:/users/hp/downloads/undp-tr-new poverty %20(3).pdf
- Buğra, A. ve Sınmazdenir, N. T. (2016). Yoksullukla mücadelede insani ve etkin bir yöntem: nakit gelir desteği. A. Buğra ve Ç. Keyder (ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru içinde İstanbul: İletişim Yayınları*.
- Chan, M. M., Wrong, H., Au-Yeung, T. C., Huo, X. ve Gao, Q. (2020). Impacts of poverty stigma on negative affect among welfare recipients: path analysis on mainland China and Hong Kong. *Journal of Asian Public Policy*, 1-21.
- Çelik, A. (2010). Muhafazakar sosyal politika yönelimi: hak yerine yardım yükümlülük yerine hayırseverlik. *İ. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi no: 42*.
- Choi, G.E. (2012). Basic income and deepening democracy. 14th BIEN Congress, september 2012. Munich
- Daguerre, A. ve Etherington, D. (2014). *Workfare in 21st century Britain. The erosion of rights to social assistance*. London: Middlesex University.
- Daigneault, P.M. (2014). Three paradigms of social assistance. *Sage Open, October-December*, 1-8.
- Dantas, C. (2018). *How have IMF and World Bank policies impacted the development of social protection systems in Latin America?* CDA TUCA.
- Danson, M., McAlpine, R., Spicker, P. ve Sullivan, W. (2012). The case for universalism. An assessment of the evidence on the effectiveness and efficiency of the universal welfare state. The Jimmy Reid Foundation
- Daşlı, Y. (2018). Yoksullukla mücadele aracı olarak sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, cilt 19, sayı 2, 525-542.
- Davutoğlu, A. (2011). Sosyal politika ve alternatif toplum modeli arayışları: temel gelir önerisinin ütopya kavramı çerçevesinde okunması. III Sosyal Haklar Sempozyumu. Petrol-İş yayın no:11
- Devereux, S. (2021). Targeting. *Handbook on Social Protection Systems*. Edward Elgar Publishing.

- Doğan, A. (2016). Sosyal yardımların yoksulların siyasal tercihine etkisi: kent yoksulları üzerine bir araştırma. *Selçuk İletişim Dergisi*, 9(3), 69-89.
- European Commission (2002). *Joint report on social inclusion 2001*. Luxemburg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Finn, D., Mason, D., Rahim, N. ve Casebourne, J. (2008). *Delivering benefits, tax credits and employment services, problems for disadvantaged users and potential solutions*. Joseph Rowntree Foundation.
- Fernando, D. ve Losada, H. (2002). The selective approach to social policy in colombia during the 1990's . BIEN 9.International Congress. Geneva.
- Gilens, M. (1999). *Why Americans hate welfare: race, media and the politics of antipoverty policy*. University of Chicago Press.
- Gitmez, E. ve Bakan, S. (2020). Yararlanıcıların gözünden mevcut sosyal yardım sistemi: bir yerel araştırma örneği. *Toplumsal Politika Dergisi cil: 1, sayı: 2*, 67-89.
- Gough, I. (1997). Social assistance in OECD Countries. *Journal of European Social Policy vol 7 (1)*, 17-43.
- Gouh, I. (2010). Güney Avrupa'da sosyal yardım. A. Buğra, ve Ç Keyder (ed.), *Sosyal Politika Yazıları* içinde (s. 231-260). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günaydın, D. (2020). Yoksulluk damgalama ve utanma: sosyal yardım ağı çerçevesinde bir araştırma. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi yıl: 20, sayı 49*, 837-860.
- Haagh, I. ve Rohregger, B. (2019). *Universal basic income policies and their potential for addressing health inequities*. Copenhagen: WHO.
- Hasdell, R. (2020). *What we know about universal basic income. A cross-synthesis*. Standfor Basic Income Lab.
- Hernanz, V., Malherbet, F. ve Pellizzari, M. (2004). *Take-up of welfare benefits in OECD Countries:a review of the evidence* . Paris: OECD.
- Hochfeld, t., ve Plagerson, S. (2011). Dignity and stigma among South African female cash transfer recipients. *IDS Bulletin volume 42 number 6*, 53-59.
- Howell, F. (2011). Social assistance - theoretical background. *Social protection in the Asia and Pacific*. Manila: Asian Development Bank.
- IMF. (2019). *IMF policy paper. A strategy for IMF engagement on social spending*. Washington, D.C.: IMF.
- İnsel, A. (2016). İktisat aklına sokulan siyasi çomak: vatandaşlık geliri. A. Buğra, ve Ç. Keyder (ed.), *Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru* içinde. İstanbul: İletişim Yayınları.
- İpek, M. (2015). Yeni yoksulluk ve Türkiye'de sosyal yardım paradoksu. *Karatahta/İş Yazıları Dergisi sayı:1*, 77-104.
- İrzık, E. (2018). *Türkiye'nin sosyal yardım rejimi "temel gelir" zamanı geldi mi?* TESEV.
- Stuber, J. ve Schlesinger, M. (2006). Sources of stigma for means-tested government programs. *Social Science ve Medicine volume 63, issue 4*, 933-945.

- Karaaslan, İ. (2015). Avrupa Birliği uygulamaları çerçevesinde Türkiye için istihdam odaklı asgari gelir desteği arayışları. *İnsan ve İnsan sayı: 3*, 18-36.
- Karadoğan, E. (2015). Sosyal yardımların psikososyal mitleri. *Çalışma ve Toplum*, 2015/3.
- Kidd, S. (2014). *Social exclusion and access to social protection schemes*. Barton: Australian Government, Department of Foreign Affairs and Trade.
- Kidd, S., Gelders, B. ve Bailey-Athias, D. (2017). *Exclusion by design: an assessment of the effectiveness of the proxy means test poverty targeting mechanism*. Geneva: International Labour Organization and Development Pathways.
- Kirmanoglu, H. (2021). *Temel gelir tartışmaları*. Erişim Adresi: <https://m.bianet.org/bianet/ekonomi/247254-temel-gelir-tartismalari>
- Korpi, W. ve Palme, J. (1998). The paradox of redistribution and strategies of equality:welfare state institutions, inequality, and poverty in the western countries. *American Sociological Review*, 63(5), 661–687.
- Laenen, T. ve Gugushvili, D. (2020). *Are universal welfare policies really more popular than selective ones? A critical discussion of empirical research*. Leuven: SPSW Working Paper Series ceso/spsw/2020-02.
- Lehto, O. (2018). Basic income around the world: the unexpected benefits of unconditional cash transfers. Adam Smith Research Trust
- Li, M. ve Walker, R. (2016). Shame, stigma and the take-up of social assistance: insights from rural China. *International Journal of Social Welfare*, 230-238.
- Liamputtong, P. ve Rice, Z. S. (2021). Stigma, discrimination, and social exclusion. L. P. (ed) *Handbook of Social Inclusion* içinde. Springer.
- Lister, R. (2004). Poverty and social justice: recognition and respect. Bevan Foundation.
- Losada, D. F. (2002). The selective approach to social policy in Colombia during the 1990's. BIEN 9th International Congress. Geneva.
- Macauslan, I. ve Riemenschneider, N. (2011). Richer but resented: what do cash transfers do to social relations? *IDS Bulletin volume 42 number 6*, 60-66.
- Maleva, T. M., Grishina, E. E. ve Tsatsura, E. A. (2017). Regional social assistance systems: why and how targeting policy is introduced. *Regional Research of Russia vol. 7 no. 4*, 363-371.
- Metin, O. (2011). Sosyal politika açısından AKP dönemi: sosyal yardım alanında yaşananlar. *Çalışma ve Toplum 2011/1*, s. 179-200.
- Mkandawire, T. (2005). *Targeting and universalism in poverty reduction*. UN Social Policy and Development Programme Paper Number 23.
- Molyneux, M., Jones, N. ve Samuels, F. (2016). Can cash transfer programmes have 'transformative' effects? *The Journal of Development Studies*, 52:8, 1087-1098.
- Mosse, D. (2004). Power relations and poverty reduction. *Power, rights, and poverty concepts and connections*. Washington, D.C.: World Bank.
- Müller, W. (2012). The potential of an unconditional basic income within social security systems in

- Europe: comparison of Germany, Sweden and the United Kingdom. BIEN. Munich
- Neubourg, C. D., Castonguay, J. ve Roelen, K. (2006). *Social safety nets and targeted social assistance: lessons from the European experience*. The world Bank.
- OECD. (2019). *Measuring the impact of social protection on inclusive growth*. Paris: OECD Publishing.
- Ortakaya, A. F. ve Torun, G. (2011). Devlet tarafından verilen sosyal yardımlarda mükerrerliğin hesaplanması. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2(3), 75-91.
- Özdemir, S. (2007). *Küreselleşme sürecinde refah devleti*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
- Petersen, M. B., Sznycer, D., Cosmides, I. ve Tooby, J. (2012). Who deserves help? Evolutionary psychology, social emotions, and public opinion about welfare. *Polit Psychol.* 1; 33(3), 395-418.
- Piachaud, D. (2016). Citizen's income: rights and wrongs, Centre for the Analysis of Social Exclusion, Working Paper: 200.
- Qingyue, M., Beibei, Y. ve Liying, J. (2010). *Means testing for targeting the people in health programs:a systematic review*. Center for health management and policy, Shandong University.
- Raventos, D. (2007). *Basic income. The material conditions of freedom*. London: Pluto Press.
- Reutter, I. I., Veenstra, G., Love, R., Raphael, D. ve Makwarimba, E. (2009). Who do they think we are, anyway?" perceptions of and responses to poverty stigma. *Qualitative Health Research volume 19, number 3*, 297-311.
- Roelen, K. (2020). Receiving social assistance in low- and middle-income countries: negating shame or producing stigma? *Jnl. Soc. Pol.* 49, 4, 705-723.
- Rothstein, B. (2020). Cooperation for social protection explaining variation in welfare programs. *American Behavioral Scientist, vol. 45 no. 5*, 901-918.
- Spicker, P. (2022). *Social policy,an introduction to social policy*. Erişim Adresi: <http://spicker.uk/social-policy/socpol.htm>,
- Standing, G. (2016). Temel gelir: küreselleşen dünyada yoksullukla mücadele yöntemi. A. Buğra, ve Ç. Keyder (Ed), *Vatandaşlık Gelirine Doğru içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Standing, G. (2010). Sosyal güvenlik ağları çılgınlığı: temel gelir doğu Avrupa'da neden gereklidir? A. Buğra, ve Ç. Keyder (Ed), *Sosyal Politika Yazıları içinde*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Sutton, E., Pemberton, S., Fahmy, E. ve Tamiya, Y. (2014). Stigma, shame and the experience of poverty in Japan and the United Kingdom. *Social Policy and Society, vol. 13, no. 01*, 143-154.
- Taşgın, N. Ş. ve Özel , H. (2011). Türkiye'de sosyal hizmetlerin dönüşümü. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22, 2, s. 175-190.
- Ulutaş, Ç. Ü. (2017). Türkiye refah rejiminin dönüşüm sürecinde sosyal yardım sistemi. *Emek Araştırma Dergisi*, 8, 12, 27-48.
- UNDP. (2020). *Universal basic income: a working paper*. UNDP China Office.

- UNICEF. (2020). *Universal child benefits policy issues and options*. UNICEF.
- UNICEF ve SASSA. (2013). *Preventing exclusion from the child support grant*.
- USAID ve UNICEF. (2014). *Survey of barriers to access to social services, Georgia 2010: why not all poor families get social benefits and services*. UNICEF.
- Walker, R. (2014). *Poverty, shame, and stigma*. Oxford Scholarship.
- Walker, R., Kyomuhendo, G., Chase, E., Choudhry, S., Gubrium, E. K., Jo, Y. N. vd. (2013). Poverty in global perspective: is shame a common denominator? *Journal of Social Policy* 42(02).
- WHO. (2008). *Stigma: a guidebook for action*. WHO.
- Wiggin, J. (2012). Telling stories of 21st century welfare: the UK coalition government and the neo-liberal discourse of worklessness and dependency. *Critical Social Policy* 32(3), 383-405.
- Wignaraja, K. ve Hovath, B. (2020). *Universal basic income is the answer to the inequalities exposed by covid-19*. World Economic Forum.
- Wong, C. K. (1998). Rethinking selectivism and selectivity by means test . *The Journal of Sociology ve Social Welfare: vol. 25 : İss. 2 , article 7*, 119-135.
- World Bank. (2013). *Design ve implementation: targeting and selection*. Erişim Adresi: <https://www.worldbank.org/en/topic/communitydrivendevelopment/brief/cdd-targeting-selection>
- World Bank. (2016). *Universal social protection country cases.global partnership for universal social protection Usp 2030*.
- World Bank. (2011). *Social protection sector strategy from safety net to springboard*. Washington, D.C.: the World Bank.
- Wyman, O. (2009). *Dynamic benefits, towards welfare that works*. The Centre for Social Justice.
- Yang, L., Walker, R., Chen, J. ve Zhang, R. (2019). *Universal child benefits and dignity and shame*. UNICEF.
- Yaniv, G. (1997). Welfare fraud and welfare stigma. *Journal of Economic Psychology* 18, 435-451.
- Yapıcı, F. ve Karabulut, Ş. (2018). 16. Yüzyıldan 21. yüzyıla temel gelir düşüncesinin yeniden doğuşu. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 52*, 353-380.
- Yıldırım, B. ve Şahin, F. (2019). Esping-Andersen'in refah devleti sınıflandırması ve makro sosyal hizmet uygulamaları temelinde Türkiye'nin konumu . *Opus Cilt 11, Sayı 18*, 2527-2554.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Prevalence of The Child Sexual Abuse in Turkey: A Scoping Review

Çocuk Cinsel İstismarının Yaygınlığı: Bir Kapsam İncelemesi

Muharrem KOÇ¹, Nilüfer KOÇTÜRK², Tolga ZENCİR³

¹ Arş. Gör., Hacettepe University, Faculty of Education, Division of Psychological Counseling and Guidance, muharrem.koc@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9138-2205

² Doç. Dr., Hacettepe University, Faculty of Education, Division of Psychological Counseling and Guidance, niluferkocturk@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6124-1842

³ Arş. Gör., Hacettepe University, Faculty of Education, Division of Psychological Counseling and Guidance, tolga.zencir@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5434-9676

Başvuru: 12.11.2021
Kabul: 31.11.2022

Atıf:
Koç, M., Koçtürk, N. ve Zencir, T. (2023). Prevalence of the child sexual abuse in Turkey: A scoping review. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 209-226. DOI: 10.33417/ tsh.1022625

ÖZ

Çocuk cinsel istismarı (ÇCI) farklı sosyal, kültürel ve sosyoekonomik düzeylerde ortaya çıkabilmektedir. ÇCI olgusunu sağlıklı bir şekilde ele almak ve önleyebilmek için, ÇCI'nin kapsamını belirlemek gerekir. Bu nedenle, bu derlemede Türkiye'de ÇCI'nin yaygınlık oranları, Haziran-Kasım 2020 tarihleri arasında literatür taraması yapılarak elde edilen çalışmalarla ortaya konmaya çalışılmıştır. Uluslararası ve Türk elektronik literatür veri tabanlarını (Embaze, Medline, PsycInfo, Web of Science, Science Direct, PsychINFO, Google Scholar ve TÜBİTAK-ULAKBİM National Database) araştırıldı ve uygun olabilecek 523 çalışma belirlenmiştir. Dahil etme sürecinden sonra, on dört araştırma değerlendirilmiştir. Sonuçlar, çocuk cinsel istismarı yaygınlığının %2.8-32.4 arasında olduğunu göstermektedir. Ayrıca incelenen çalışmaların tamamına yakınının toplum temelli olduğu tespit edilmiştir. Ancak, popülasyon temelli çalışmaların çoğunluğunun olumlu yönüne rağmen, araştırmaların yaklaşık üçte birinin örneklem büyüklüğü yeterli değildir. Sonuç olarak, bu çalışma ile Türkiye'deki araştırmaların metodolojik özellikleri çerçevesinde ÇCI'nin yaygınlığı hakkında çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Sonuçlar, Türkiye'de ÇCI yaygınlığı ile ilgili daha fazla sayıda ve geniş ölçekli çalışmalara ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Cinsel istismar, mağdur, kapsam incelemesi, fail.

ABSTRACT

Child sexual abuse (CSA) can occur at different social, cultural, and socioeconomic levels. To handle the phenomenon of CSA healthily and to be able to prevent it, it is necessary to determine CSA's scope. Therefore, this review examined the prevalence rates of CSA in Turkey. We did a literature review in June- November 2020, searched international and Turkish electronic literature databases (Embaze, Medline, PsycInfo, Web of Science, Science Direct, PsychINFO, Google Scholar, and TUBITAK-ULAKBİM National Database), and identified 523 potentially eligible studies. After the inclusion process, fourteen prevalence research were assessed. The results show a prevalence of child sexual abuse between 2.8-32.4%. In addition, it is found that nearly a total of the studies examined are population-based. However, despite the positive aspect of the majority of the population-based studies, the sample size of about one-third of the research is not sufficient. As a result, with this study, various information about CSA prevalence was obtained within the framework of the methodological features of the studies in Turkey. The results highlight the need for more and more large-scale studies regarding the prevalence of CSA in Turkey.

Keywords: Sexual abuse, victim, scoping review, perpetrator.

INTRODUCTION

The most general definition of child sexual abuse (CSA) is "The involvement of a child in sexual activity that he or she does not fully comprehend, is unable to give informed consent to, or for which the child is not developmentally prepared, or else that violates the laws or social taboos of society" (World Health Organization, 2006). CSA, which could be observed at different social, cultural, and socioeconomic levels, is a significant problem in many countries (Pereda, Guilera, Forns, & Gómez-Benito, 2009). According to a study including twenty-four countries, males were subjected to CSA at prevalence rates between 3 and 17 percent, while girls were exposed to it between 8 and 31 percent (Barth, Bermetz, Heim, Trelle & Tonia, 2013). This substantial global problem seriously affects the victims' physical and mental health, well-being, and development throughout their lives (World Health Organization, 2006). Short- and long-term sequelae after CSA were evidenced as a wide range of mental disorders, such as post-traumatic stress disorder (Aydin, Akbas, Turla, & Dundar, 2016; Guerra, Farkas, & Moncada, 2018; Maniglio, 2012), anxiety (Guerra et al., 2018; Maniglio, 2012), depression (Aydin et al., 2016; Guerra et al., 2018; Lee, Lyvers, & Edwards, 2008), conduct disorder (Maniglio, 2015), and substance abuse (Lee et al., 2008; Tonmyr & Shields, 2017) and biological risks like differentiation in brain structure and function, troubles in information processing (Maniglio, 2012).

CSA can affect not only the childhood period of an individual but also adulthood (Higgins & McCabe, 2003). CSA could increase an individual's possibility of depression and risk-taking, such as engagement in HIV risk behaviors (Levine et al., 2018; Mullings, Marguart, & Brewer, 2000), risky sexual behavior (Thompson et al., 2017), and substance/alcohol use in adult life (Levine et al., 2018; Diaz et al., 2020). Associated with all these negative consequences, CSA can also increase the risk of sexual revictimization (Boney-McCoy & Finkelhor, 1995; Filipas & Ullmann, 2006) and delinquency (Ogloff et al., 2012). For instance, in a study examining 1915 retrospective cases, the ratio of sexual revictimization was 11.10% (Pittenger, 2016). Given these adverse outcomes, nonfatal CSA has estimated an average lifetime cost of \$282,734 per victim (Letourneau, Brown, Fang, Hassan, & Mercy, 2018).

When the studies related to the prevalence, several different findings could be obtained according to the child's characteristics, family, culture (Sanjeevi, Houlihan, Bergstrom, Langley, & Judkins, 2018), and context of the case. According to a review study, the prevalence of CSA worldwide was 7.90% in males and 19.70% in females (Pereda et al., 2009). Finally, a recent review that examined prevalence rates for CSA across different studies and different countries estimated combined prevalence rates for CSA of 12.70% (7.60% among boys vs. 18% in girls; Stoltenborgh, Bakermans-Kranenburg, Alink, & van IJzendoorn, 2014). In this regard, Sanjeevi et al. (2018) highlighted that estimating the prevalence of CSA was complicated by several factors, including the absence of universal defining criteria for what constitutes CSA and the discrepancy between self-reported instances of CSA and officially reported CSA cases.

In addition to the above, in a meta-analysis study, Stoltenborgh et al. (2014) emphasized that there is not enough research on developing and Asian countries' CSA, so the prevalence rates in these regions of the world may seem low. Turkey is one of the countries with these features. To our knowledge, no scoping studies on the prevalence of CSA in Turkey have been published internationally until this time. In a study that the researchers in Turkey evaluated systematically, there were limited studies on prevalence (Uslu & Kapçı, 2014). According to the data of the Turkish Statistical Institute (2018), 28% ($n = 22.920.422$) of the Turkish population consisted of children below the age of 17, and due to the conservative nature of the culture, CSA could be treated as a taboo in society. In this regard, it was considered to be helpful to evaluate the prevalence studies on CSA. Eventually, for all these reasons, this study has aimed to determine and assess the results of the studies on the prevalence of CSA in the national and international databases in Turkey sample.

METHOD

The current study is a scoping review examining the studies regarding the prevalence of child sexual abuse in Turkey. In this context, the study emerged by following the steps below.

1. *Identifying the research question:* It was stated that research questions should be defined clearly in scoping review studies. The current study, "what are the characteristics of the studies about the prevalence of CSA in Turkey?" searched for the answers.

Table 1. Inclusion and exclusion criteria for the study

Criterion	Inclusion	Exclusion
Language	Turkish and English	Non- Turkish and non-English studies
Type of article	Original research published in a peer review journal	Articles that were not peer-reviewed or original research
Thesis	Original research, published in the National Thesis Center Database (2020)	The thesis was not published, and articles that were not searched in the specified databases
Study focus	Studies where the prevalence of CSA is stated	Studies where the prevalence of CSA is not stated
Method	A utilized quantitative, qualitative, or mixed-method design	Scale development or literature review studies

2. *Identifying relevant studies:* In this study, articles and theses were searched in EbscoHost, National Thesis Center Database (The Council of Higher Education (CHE)- Thesis [YÖK Tez], 2020), ScienceDirect, Ulakbilim and Web of Science databases between June and November 2020, using the following keywords: ("child sexual abuse" OR "sexual abuse" OR "abuse"), ("Turkey" OR "Turkish" OR "Turk" OR "Turks"), ("childhood sexual abuse" OR "child abuse"), ("prevalence of child sexual abuse" OR "prevalence of child abuse"), ("Childhood Trauma / Questionnaire", OR "sexual

violence"). In addition, inclusion and exclusion criteria for identifying relevant studies were determined (Kenny et al., 2013). These criteria have been specified in Table 1.

3. *Study selection*: Due to the use of keywords and scanning of the relevant databases, 523 studies were identified. First, duplicate studies were eliminated, and 241 studies remained. Later, 223 more studies were screened in line with the inclusion and exclusion criteria, and a total of 14 studies were determined. All the researchers examined all the research, and 100% consensus was achieved on the inclusion of all the studies. The process of article selection was illustrated as the Preferred Reporting of Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) Statement (see Figure 1, Tricco et al., 2018).

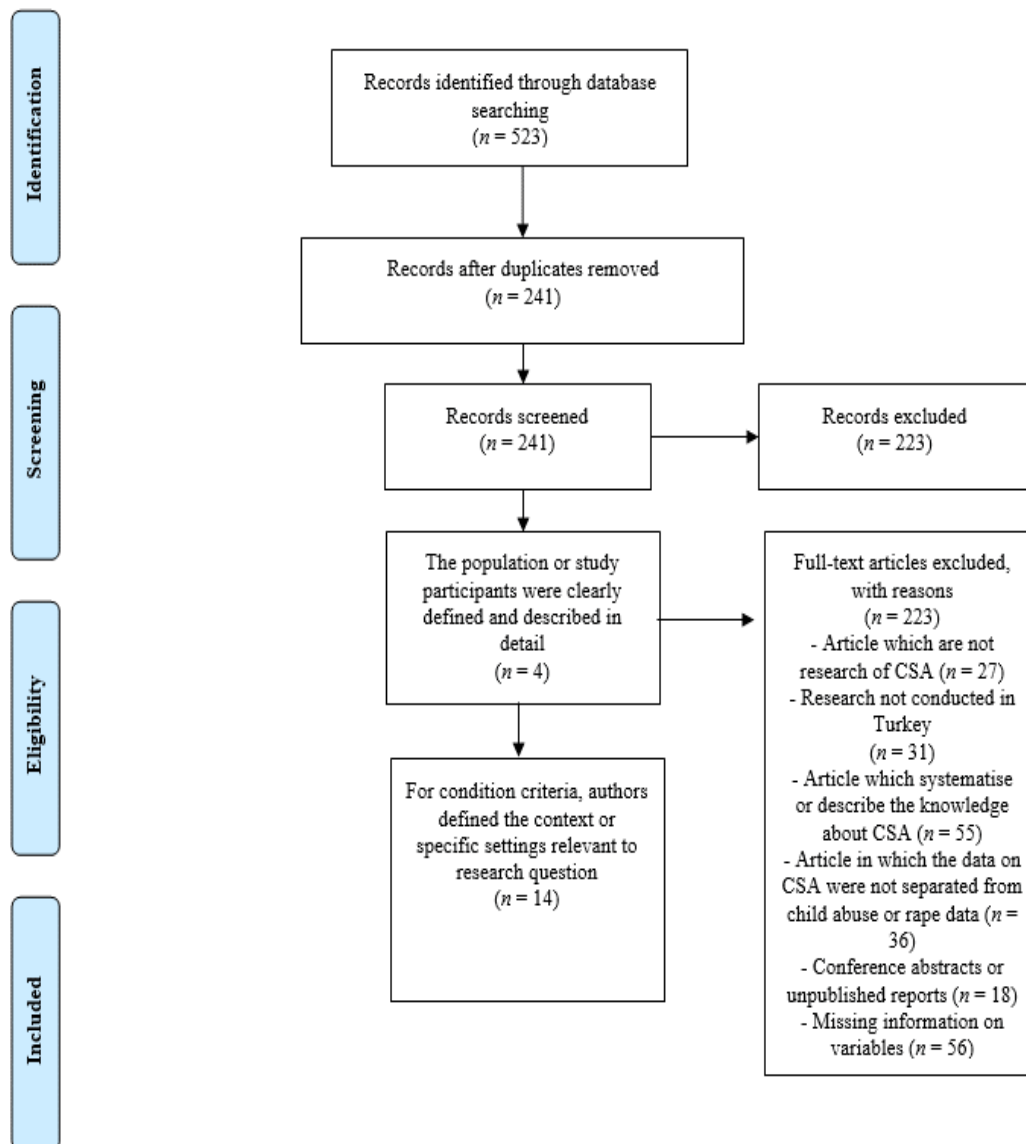

Figure 1: Flow of information during the different phases of a scoping review

4. *Charting the data*: In the fourth stage of the scoping review, various information about the research discussed in this study is presented in Table 2 and Table 3.

Table 2. Descriptive Statistics for the Studies

Author/s	Publication	Sample	Sampling method	Study design	Sample size
Alikasifoglu et al. (2006)	Article	Population-based	Convenience and stratified cluster / Randomly	Cross-sectional	1871
Aydın et al. (2015)	Article	Population-based*	Randomly	Cross-sectional	109
Çelik et al. (2012)	Article	Population-based	Randomly	Cross-sectional	646
Eskin et al. (2005)	Article	Population-based	Randomly	Cross-sectional	1262
Güneri-Yöyen (2016)	Article	Population-based	Randomly	Cross-sectional	530
Kıvrak et al. (2015)	Article	Population-based	Randomly	Cross-sectional	410
Mutlu (2015)	Thesis	Clinical-based	Randomly	Cross-sectional	314
Öncü (2009)	Thesis	Population-based*	Randomly	Cross-sectional	595
Özcan et al. (2017)	Article	Clinical-based	Convenience	Cross-sectional	1007
Şahin et al. (2010)	Article	Population-based	Stratified / Randomly	Cross-sectional	750
Turla et al. (2009)	Article	Population-based*	Randomly	Cross-sectional	200
Türkmen et al. (2004)	Article	Population-based**	Randomly	Cross-sectional	52
Yıldırım et al. (2013)	Article	Population-based	Clustered stratified / Randomly	Cross-sectional	5025
Zoroğlu et al. (2001)	Article	Population-based	Randomly	Cross-sectional	839

Note: * = Vocational training center; ** = Children living on the streets

Table 3. Descriptive Statistics for the Sample Characteristics

Author/s	Urban/Rural	Explicit definition of CSA	Sex of sample n (%)	CSA n (%)	FV vs. MV (%)
Alikasifoglu et al. (2006)	Urban	Question form	Female = 1871 (100%)	FV = 250 (13.4%) MV = --	--
Aydın et al. (2015)	Rural	Question form	Female = 21 (19.3%) Male = 88 (80.7%)	3 (2.8%) FV = -- MV = --	--
Çelik et al. (2012)	Urban	Childhood Trauma Questionnaire	Female = 369 (57.1%) Male = 227 (42.9%)	147 (22.8%) FV = 66 (17.9%) MV = 81 (35.9%)	44.8% vs. 55.2%
Eskin et al. (2005)	Urban	Childhood Trauma Questionnaire	Female = 683 (54.1%) Male = 579 (45.9%)	347 (28.1%) FV = -- MV = --	--
Güneri-Yöyen (2016)	Urban	Childhood Trauma Scale	Female = 303 (57.2%) Male = 227 (42.8%)	96 (18.1%) FV = -- MV = --	--
Kıvrak et al. (2015)	Urban and Rural	Childhood Trauma Questionnaire	Female = 410 (100%)	FV = 133 (32.4%)	--
Mutlu (2015)	Urban	Childhood Trauma Questionnaire	Female = 157 (50%) Male = 157 (50%)	68 (21.7%) FV = -- MV = --	--
Öncü (2009)	Urban	Question form	Female = 108 (18.2%) Male = 487 (81.8%)	150 (25.2%) FV = 26 (24.1%) MV = 124 (25.5%)	17.3% vs. 82.7%
Özcan et al. (2017)	Urban	Question form	Female = 628 (62.5%) Male = 379 (37.5%)	35 (3.5%) FV = 24 (3.8%) MV = 11 (2.9%)	68.6% vs. 31.4%
Şahin et al. (2010)	Urban	Childhood Trauma Questionnaire	Female = 750 (100%)	FV = 21 (3.2%) MV = --	--
Turla et al. (2009)	Urban	Question form	Female = 46 (23%) Male = 154 (77%)	20 (10%) FV = 7 (16.3%) MV = 13 (8.4%)	35% vs. 65%
Türkmen et al. (2004)	Urban	Question form	Female = 2 (4%) Male = 50 (96%)	3 (6%) FV = -- MV = --	--
Yıldırım et al. (2013)	Urban and Rural	International Child Abuse Screening Tool-children's version (ICAST-C)	Female = 2459 (51.1%) Male = 2566 (48.9%)	320 (6.3%) FV = 118 (4.8%) MV = 202 (7.9%)	36.8% vs. 63.2%
Zoroğlu et al. (2001)	Urban	Question form	Female = 513 (61.1%) Male = 326 (38.9%)	90 (10.7%) FV = 68 (13.3%) MV = 22 (6.7%)	75% vs. 25%

Note: CSA = Child sexual abuse; FV = Female victim; MV = Male victim

-- Data is not reported.

5. *Collating, summarizing, and reporting the results*: The fifth and final stage of Arksey and O'Malley's (2005) scoping review framework was the summarising and reporting of findings.

FINDINGS

The fifth and final stage of scoping review research is summarising and reporting findings (Arksey & O'Malley's, 2005). It is recommended to write the findings separately in scoping review studies in the related literature (Saini & Shlonsky, 2012). Accordingly, the results were analyzed under the headings of publication, method, and prevalence of CSA.

Publication: The research obtained as a result of the screening carried out within the scope of this study was first examined according to the publication type. Accordingly, 85.8% ($n = 12$) of the studies are research articles, and 14.2% ($n = 2$) are thesis studies.

Method: In this section, the findings obtained from the method sections of the studies were examined separately.

Sample: Of the studies, 85.71% ($n = 12$) were carried out in a population-based sample, and 14.29% ($n = 2$) were from a clinical-based sample. One of the studies consists of a clinical sample (7.14%) of adolescents aged 14-18 who applied to the pediatric outpatient clinic in a city center within 14 months (Özcan et al., 2017); another one (7.14%) was conducted with individuals who applied to the nutrition and dietetic clinics of the hospital in the city center within three months (Mutlu, 2015).

Sampling method: The studies examined within the research scope were also handled according to the sampling methods. Accordingly, only the random sampling method was used in 71.43% of the studies ($n = 10$). Convenience sampling and clustered stratified sampling were utilized in addition to this ($n = 1$; Alikasifoglu et al., 2006), clustered stratified sampling ($n = 2$; Şahin et al., 2010; Yıldırım et al., 2013), and convenience sampling ($n = 1$; Özcan et al., 2017).

Study design: All of the studies were designed as cross-sectional ($N = 14$; 100%). In addition, they were conducted by a quantitative method.

Sample size: The sample size of the studies varied between 52 (Türkmen et al., 2004) and 5025 (Yıldırım et al., 2013). Only female participants were involved in 21.43% of the studies ($n = 3$); in 78.57% ($n = 11$) of the studies, male and female participants were involved.

Urban/Rural: The regions where the studies were carried out were also examined within the scope of the current study. Accordingly, 78.57% of the studies ($n = 11$) were performed only in urban areas; 14.29% ($n = 2$) were performed both in urban and rural areas, and 7.14% ($n = 1$) were performed only in rural areas.

Tools: While standardized scales were used in only 50% of the studies ($n = 7$; e.g., Childhood Trauma Questionnaire), questionnaire forms ($n = 7$) were used in 50% of the studies.

Prevalence of Child Sexual Abuse (CSA): In this section, the findings regarding the prevalence of CSA are examined and presented in Table 4. In general, the prevalence of CSA varies between 2.80% ($n = 3$; Aydın et al., 2016) and 32.40% ($n = 133$; Kıvrak et al., 2015). In the study with the lowest prevalence of CSA (Aydın et al., 2016), the gender of the participants was not specified.

Table 4. The Findings Regarding the Prevalence of the Child Sexual Abuse

Condition	The Prevalence Ratio
General	2.80 - 32.40%
By gender	
Female	17.30 - 75.00%
Male	31.40 - 82.70%
By settlement	
Urban	3.20 - 28.10%
Rural	2.80%
Urban & rural	6.30 - 32.40%
By sampling method	
Random sampling	2.80 – 31.40%
Convenience and stratified cluster method	13.40%
Clustered stratified method	6.30%
Convenience method	3.50%
By type of study	
Population-based studies	2.80-32.40%
Clinical-based studies	3.50-21.70%
By sample size	
The smallest sample size	6.00%
The largest sample size	6.30%

When CSA prevalence was evaluated by gender, the CSA rate of females ranged between 3.20% (Şahin et al., 2010) and 32.40% (Kıvrak et al., 2015). For males, this rate varies between 2.90% (Özcan et al., 2017) and 35.90% (Çelik et al., 2012). When looking at the prevalence regarding gender, the CSA ratio of females ranges between 17.30% (Öncü, 2009) and 75% (Zoroğlu et al., 2001); it is seen that the CSA ratio of males ranges between 31.40% (Özcan et al., 2017) and 82.70% (Öncü, 2009). The prevalence of CSA in the two thesis studies was 25.20% ($n = 150$; Öncü, 2009) and 21.70% ($n = 68$; Mutlu, 2015). In studies conducted only in urban, this rate ranges from 3.20% ($n = 21$; Şahin et al., 2010) to 28.10% ($n = 21$; Eskin et al., 2005). In the studies conducted both in urban and rural, the prevalence is 32.40% ($n = 133$; Kıvrak et al., 2015) and 6.30% ($n = 320$; Yıldırım et al., 2013); only in rural ($n = 3$; Aydın et al., 2016), it was 2.80%. When prevalence is evaluated according to sampling methods, in eleven studies using random sampling, this rate was 2.80% ($n = 3$; Aydın et al., 2016) and 32.40% ($n = 133$; Kıvrak et al., 2015). In the study using the convenience and stratified cluster method, this rate was 13.40% ($n = 250$; Alikasifoglu et al., 2006), and in the

study using the clustered stratified method was 6.30% ($n = 320$; Yıldırım et al., 2013); and, it was 3.50% ($n = 35$; Özcan et al., 2017) in the study used convenience method. In two clinical-based studies, the prevalence of CSA was stated as 21.70% ($n = 68$; Mutlu, 2015) and 3.50% ($n = 35$; Özcan et al., 2017). In studies conducted on a population-based basis, this ratio ranges between 2.80% ($n = 3$; Aydın et al., 2016) and 32.40% ($n = 133$; Kıvrak et al., 2015). In the study conducted with children living on the streets, the prevalence was 6% ($n = 3$; Türkmen et al., 2004). In the study with the smallest sample size ($N = 52$), this rate was 6% ($n = 3$; Türkmen et al., 2004), while this rate was 6.30% ($N = 320$; Yıldırım et al., 2013) in the study with the highest sample size ($N = 5025$).

DISCUSSION AND CONCLUSION

In this study, which evaluated the prevalence of CSA in Turkey, many striking findings were obtained. The studies obtained as a result of the screening carried out within the scope of this study have been primarily examined in terms of publication type. Accordingly, most studies are research articles (86.6%), and the remaining studies are dissertations (13.4%). The most important reason why the number of articles is higher than thesis studies may be that university student researchers have more anxiety about reaching CSA victims than researchers working in the field. Conducting the thesis in a limited time and considering contacting CSA victims' complex and ethical concerns (Uslu & Kapçı, 2014) may cause this situation. In addition, in the current study, nearly a total of the studies examined are population-based. Since population-based studies can reflect the general status of society (Atiqul et al., 2019), it can be considered a positive feature that most of the studies reached are population-based.

In this review, the participants were randomly chosen in 71.43% of the studies. However, considering that all these studies ($N = 14$) were designed in a cross-sectional design, The results might not accurately reflect the population as a whole. Thus, it is acknowledged in the literature that there is a risk that cross-sectional studies do not represent the universe (e.g., Sedgwick, 2014). Moreover, when the number of samples in the studies is examined, the sample size of 78.57% ($n = 11$) is above 300. Domhardt, Münzer, Fegert, and Goldbeck (2015) express that having a sample size of over 300 was necessary for the quality of the research. Therefore, it can be said that the sample size of about one-third of the studies is insufficient quality.

Another important finding of this study is that most of the studies examined were carried out in urban areas in Turkey. This situation induces the CSA situation in rural regions not to be revealed sufficiently. However, while reviewing the relevant literature, it is observed that CSA is also experienced in rural areas (e.g., Çetin & Altınar, 2019); the rate of CSA might be higher in rural areas compared to urban areas (Akçınar, 2017). Considering that judicial units in rural areas may have more problems in reaching CSA victims and may fear pressures such as stigma and condemnation (Age & Erden, 2013), the findings of this study also support the need for studies to be carried out in

rural areas. Hereby, prevalence studies can be conducted in rural areas in future studies, and the accurate dimensions of the problem can be determined.

In the studies examined within the scope of the research, another important topic is the explicit definition of CSA. In the studies, standardized scale forms, questionnaire forms, and questions were utilized for the definition of CSA. Using different measurement tools related to the topic makes it difficult to achieve language unity in review articles and use a common language for an explicit definition of CSA (Stoltenborgh et al., 2011). Because of these factors, as in this study, the data collection tools cannot be explained in detail and cannot be collected under a common title in review studies. It is detected that the explicit definition of CSA was not performed in every study; in some studies, it is determined with a questionnaire form (e.g., Aydın et al., 2016; Turla et al., 2009), and in some studies with one scale (e.g., Güneri-Yöyen, 2016). As is known, CSA behaviors include different and comprehensive behaviors. Behaviors such as exhibitionism, pressure on the child to witness sexual intercourse, voyeurism, rape, caressing their genitals, oral sex, and child pornography are some of the CSA behaviors (Aslan & Alparslan, 1999; Tıraşçı & Gören, 2007). In studies conducted with questionnaire forms, not all CSA types are handled at the same level, while in studies where the scale form is used, only information about the scores obtained from the scale is given, and the study is not sufficiently detailed on issues such as the number of females and males, and the number of population-sample. This makes it difficult to compare the findings of the studies in terms of the mentioned variables. Therefore, it is crucial to use standard measurement tools and detail the sampling characteristics in future studies on CSA prevalence.

In the studies, when the prevalence of CSA is analyzed according to the sample size, it is seen that these prevalence rates vary between 2.8% (Aydın et al., 2016) and 32.4% ($n = 133$; Kıvrak et al., 2015). Only the CSA rate in the workplace was evaluated in the study, in which the lowest prevalence rate was determined (Aydın et al., 2016). In contrast, the study in which the highest prevalence rate was determined was performed with hospital admissions for the patient visit (Kıvrak et al., 2015). In short, the two studies differ in terms of the characteristics of the participants and the sampling method. In general, most studies' prevalence rates for CSA appear to be below 20%. Reviewing the literature, in a meta-analysis study by Stoltenborgh et al. (2011), the global CSA prevalence is 12.7%. In addition, researchers declared that due to cultural differences, the lowest prevalence rates for CSA were in Asia, and randomized trials were associated with lower estimates. Considering that there is a collectivist society in Turkey where sexual issues are considered taboo (Civil & Yıldız, 2010) and most of the studies were conducted randomly, it is expected that the prevalence of CSA in the studies is low. As a matter of fact, according to the findings of late disclosure studies, fathers are prevented from being punished for reasons such as family honor and not to cause a family problem (e.g., Koçtürk & Bilginer, 2020). Furthermore, Stoltenborgh et al. (2011) emphasize that the prevalence of CSA could be determined at a lower prevalence rate in random sampling research according to convenience sampling. In other words, studies with better methodological qualities yield

lower estimated prevalence rates (Stoltenborgh et al., 2011). Ensuring that the sampling method is random in future prevalence studies will determine the existing problem more clearly.

This study also discusses the distribution of individuals exposed to CSA by gender. When the distribution of the studies by sex is examined, firstly, it can be said that the most prominent situation in an important part of the studies is the lack of information regarding the sex of the victims. According to the PRISMA guide, the characteristics of the studies and the information related to the sampling should be given clearly (Moher, Liberati, Tetzlaff, & Altman, 2009). Considering this aspect, the absence of distribution by gender in five studies can be viewed as a negative situation in terms of comparing the studies by sex variable and determining the average frequency. While assessing the studies, including information about the sex of CSA victims, it is detected in some studies that most females were exposed to CSA (e.g., Zoroğlu et al., 2001). In other studies, males were exposed to CSA much more (e.g., Çelik & Odacı, 2012; Turla, Tomak, & Pekşen, 2009). However, it is thought that in the studies in which males are mostly exposed to CSA, the number of samples is limited (e.g., Turla et al., 2009), there is a unique population, and thus, no clear view can be obtained. For example, in a study conducted by Öncü (2009) with a total of 595 people, 108 females (18.2%) and 487 males (81.8%), the rate of exposure to abuse is determined as 25.2% ($n = 150$). 24.1% ($n = 26$) of female participants and 25.5% ($n = 124$) of male participants stated that they were exposed to CSA. As can be seen, the CSA exposure rate of female and male participants is very close to each other. However, when evaluated regarding those who were abused ($n = 150$), 82.7% ($n = 124$) of males are exposed to CSA. This is also a methodological problem, making it seem like men's exposure to CSA is higher than it is. But as heterosexuality is more common and males are mostly in a perpetrator position in society, females can be at risk much more in the whole world (Stoltenborgh et al., 2011). As is seen in many social problems, gender inequality and the taboo of CSA are thought to support this situation and prepare the ground for perpetrators of CSA (Koçtürk, 2020). Thusly, it is known that sexuality is a taboo, and CSA myths exist in patriarchal societies where female-male inequality is high (Cromer and Goldsmith, 2010; Koçtürk & Kızıldağ, 2018). Due to this power/weakness balance, victims can be girls and boys (Koçtürk, 2020).

This study has some limitations. As stated in the methods section, although many studies on the frequency of CSA were reached in the literature, most studies were eliminated since some did not include information such as gender ratios and CSA behaviors. This is exceptionally experienced in a limited number of clinical-based prevalence studies. Hence, many of the studies covered in this study are population-based studies. In future studies, prevalence studies can be performed on clinical samples, and this deficiency in the literature can be eliminated. Secondly, due to a lack of data in studies, CSA types, perpetrator features, etc., could not be handled in the study. As obtaining information about the victim and the perpetrators and examining the subjects, such as the way of the incident, etc., in detail, may lead to the identification of the risk group and prevention activities, it is essential to identify these points. To compare the findings among countries, the CSA definition

can be made through standard international criteria, its prevalence can be determined, and the rate of these variables (e.g., type of CSA) can be presented in detail for future studies. Finally, the prevalence results in this study consist of only self-report studies. In the study by Stoltenborgh et al. (2011), it is stated that CSA frequency may differ whether the survey is a self-report or an informant one, and the prevalence of CSA is at a higher prevalence rate in self-report studies.

Along with the limitations above, this study provides a lot of information about studies on the prevalence of CSA in Turkey. Firstly, more large-scale studies on the prevalence of CSA research in Turkey are needed. In future studies, it can be ensured that valid and reliable scale tools are used based on international criteria and the sample covers the whole country, including rural areas. Furthermore, since it was determined that there were problems in reporting many variables in studies, these issues can be considered in future studies. On the other hand, to give an idea about CSA to children at risk, causal and longitudinal new studies can be carried out regarding age, sex, being a minority/disadvantaged, etc. Because, in the literature, only one study for primary school children (Yıldırım, Karataş, Yılmaz, Çetin, & Şenel, 2013) and two studies with high school students are reached (Alikasifoglu et al., 2006; Zoroğlu et al., 2001), and it is determined that there were no longitudinal studies. It is thought that no state institution in Turkey, especially the Ministry of National Education, permits research on CSA, which makes the problem taboo and prevents the CSA from being treated seriously. As a country that accepts the Convention on the Rights of the Child and commits to working to protect children from CSA, Turkey needs to address the problem on a more scientific basis and strengthen the social services offered to children and families. In this sense, authorized state institutions can encourage experts such as social workers, psychological counselors, psychologists, and doctors to research the CSA (e.g., budget for prevalence and prevention studies) and work to raise public awareness and participation in research.

COMPLIANCE WITH ETHICAL STANDARDS

CONFLICT OF INTEREST

All authors declare that they have no conflicts of interest.

ETHICAL APPROVAL

All procedures performed in studies involving human participants were in accordance with the ethical standards of the institutional and/or national research committee and with the 1964 Helsinki declaration and its later amendments or comparable ethical standards. According to the Instructions for Scientific Research and Publication Ethics guidelines issued by the Council of Higher Education, since this study is a review study, it does not require ethics committee approval.

PERCENTAGE OF CONTRIBUTION OF AUTHORS

The authors contributed equally to the study.

REFERENCES

Note. Studies marked with an asterisk (*) were included in the present research.

- Akçınar, B. (2017). Aile sistemlerinde şiddetin döngüsü [The cycle of violence in family systems]. *İtobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(4), 40-64.
- *Alikasifoglu, M., Erginoz, E., Ercan, O., Albayrak-Kaymak, D., Uysal, O., & Ilter, O. (2006). Sexual abuse among female high school students in Istanbul, Turkey. *Child Abuse & Neglect*, 30(3), 247-255.
- Aslan, S. H., & Alparslan Z. N. (1999). The reliability, validity and factor structure of the Childhood Trauma Questionnaire among a group of university students. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 10, 275-285.
- Atiquel, M. H., Janson, S., Moniruzzaman, S., Rahman, A. F., Islam, S. S., Mashreky, S. R., & Eriksson, U. B. (2019). Children's exposure to physical abuse from a child perspective: A population-based study in rural Bangladesh. *PloS One*, 14(2), 1-16. doi:10.1371/journal.pone.0212428
- *Aydın, B., Akbas, S., Turla, A., & Dundar, C. (2016). Depression and post-traumatic stress disorder in child victims of sexual abuse: Perceived social support as a protection factor. *Nordic Journal of Psychiatry*, 70(6), 418-423. doi:10.3109/08039488.2016.1143028
- Balcı, A. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler [Research methods, techniques and principles in the social sciences]. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., & Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: a systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health*, 58(3), 469-483. doi:10.1007/s00038-012-0426-1
- Boney-McCoy, S., & Finkelhor, D. (1995). Prior victimization: A risk factor for child sexual abuse and for PTSD-related symptomatology among sexually abused youth. *Child Abuse and Neglect*, 19(12), 1401-1421. doi:10.1016/0145-2134(95)00104-9
- Boney-McCoy, S., & Finkelhor, D. (1995). Psychosocial sequelae of violent victimization in a national youth sample. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 63(5), 726. doi:10.1037//0022-006x.63.5.726
- Bown, M. J., & Sutton, A. J. (2010). Quality control in systematic reviews and meta-analyses. *European Journal of Vascular and Endovascular Surgery*, 40(5), 669-677. doi:10.1016/j.ejvs.2010.07.011
- Christensen, L.B., Johnson, R. B. & Turner, L. A. (2015). *Research methods, design, and analysis* (12th ed.). Boston: Pearson Education.
- Civil, B., & Yıldız, H. (2010). Erkek öğrencilerin cinsel deneyimleri ve toplumdaki cinsel tabulara yönelik görüşleri [Male students' opinions about sexual experience and social taboos related

- to sexuality]. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 3(2), 58-64
- Cromer, L. D., & Goldsmith, R. E. (2010). Child sexual abuse myths: Attitudes, beliefs, and individual differences. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(6), 618-647. doi: 10.1080/10538712.2010.522493
- Çak, H. T., & Erden, S. (2013). Güneydoğu Anadolu'da bir il merkezinde bildirim yapılmış istismar ve ihmal olgularının özellikleri [Characteristics of reported childhood abuse and neglect cases in South-Eastern Anatolia]. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 20(1), 5-12.
- *Çelik, Ç. B., & Odacı, H. (2012). The effect of experience of childhood abuse among university students on self-perception and submissive behavior. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 200-204
- Çetin, K., & Altın, H. (2019). Cinsel istismara uğramış çocukların sosyodemografik değerlendirilmesi [Sociodemographical evaluation of children with sexual abuse]. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-147
- Diaz, A., Shankar, V., Nucci-Sack, A., Linares, L. O., Salandy, A., Strickler, H. D., Burk, R. D., & Schlect, N. F. (2020). Effect of child abuse and neglect on risk behaviors in inner-city minority female adolescents and young adults. *Child Abuse & Neglect*, 101, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104347>
- Domhardt, M., Münzer, A., Fegert, J. M., & Goldbeck, L. (2015). Resilience in survivors of child sexual abuse: A systematic review of the literature. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(4), 476-493. doi:10.1177/1524838014557288
- *Eskin, M., Kaynak-Demir, H., & Demir, S. (2005). Same-sex sexual orientation, childhood sexual abuse, and suicidal behavior in university students in Turkey. *Archives of Sexual Behavior*, 34(2), 185-195.
- Euser, S., Alink, L. R., Tharner, A., van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2016). The prevalence of child sexual abuse in out-of-home care: Increased risk for children with a mild intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 29(1), 83-92. doi: 10.1111/jar.12160
- Filipas, H. H., & Ullman, S. E. (2006). Child sexual abuse, coping responses, self-blame, post-traumatic stress disorder, and adult sexual revictimization. *Journal of Interpersonal Violence*, 21(5), 652-672. <https://doi.org/10.1177/0886260506286879>
- Guerra, C., Farkas, C., & Moncada, L. (2018). Depression, anxiety and PTSD in sexually abused adolescents: Association with self-efficacy, coping and family support. *Child Abuse & Neglect*, 76, 310-320. doi:10.1016/j.chiabu.2017.11.013

- *Güneri-Yöyen, E. (2017). Çocukluk çağı travması ve benlik saygısı [Childhood trauma and self-respect]. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 3(1), 267-282.
- Higgins, D. J., & McCabe, M.P. (2003). Maltreatment and family dysfunction in childhood and the subsequent adjustment of children and adults. *Journal of Family Violence*, 18(2), 107-120. doi:10.1023/A:1022841215113
- *Kıvrak, Y., Gey, N., Kıvrak, H. A., Kokaçya, M. H., Çöpoğlu, Ü. S., & Arı, M. (2015). Kadına yönelik eş şiddeti, çocukluk travmaları, depresyon ve yaşam kalitesi: Toplum temelli çalışma [Partner violence against women, childhood trauma, depression and quality of life: a population based-study]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 16(5), 314.
- Koçtürk, N. (2020). Gender and child abuse and neglect. In O. H. Avcı (Ed.), *Gender* (pp. 357-391). Ankara: Nobel Academic Publishing.
- Koçtürk, N., & Bilginer, S. Ç. (2020). Adolescent sexual abuse victims' levels of perceived social support and delayed disclosure. *Children and Youth Services Review*, 118, 105363.
- Koçtürk, N., & Kızıldağ, S. (2018). Çocukluk Dönemi Cinsel İstismarına İlişkin Mitler Ölçeği'nin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, 778-808.
- Lee, S., Lyvers, M., & Edwards, M. S. (2008). Childhood sexual abuse and substance abuse in relation to depression and coping. *Journal of Substance Use*, 13(5), 349-360. doi:10.1080/14659890802211077
- Letourneau, E. J., Brown, D. S., Fang, X., Hassan, A., & Mercy, J. A. (2018). The economic burden of child sexual abuse in the United States. *Child Abuse & Neglect*, 79, 413-422. doi:10.1016/j.chiabu.2018.02.020
- Levine, E. C., Martinez, O., Mattera, B., Wu, E., Arreola, S., Rutledge, S. E., ... & Welles, S. (2018). Child sexual abuse and adult mental health, sexual risk behaviors, and drinking patterns among Latino men who have sex with men. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(3), 237-253. doi:10.1080/10538712.2017.1343885
- Maniglio, R. (2012). Child sexual abuse in the etiology of anxiety disorders: A systematic review of reviews. *Trauma, Violence, & Abuse*, 14(2), 96-112. <https://doi.org/10.1177%2F1524838012470032>
- Maniglio, R. (2015). Significance, nature, and direction of the association between child sexual abuse and conduct disorder: A systematic review. *Trauma, Violence, & Abuse*, 16(3), 241-257. doi:10.1177/1524838014526068
- McHugh, M. L. (2012). Interrater reliability: the kappa statistic. *Biochemia Medica*, 22(3), 276-282.

- Moher, D., Liberati, A., Tetzlaff, J., & Altman, D. G. (2009). Preferred reporting items for systematic reviews and meta-analyses: the PRISMA statement. *Annals of Internal Medicine*, 151(4), 264-269. <https://doi.org/10.7326/0003-4819-151-4-200908180-00135>
- Mullings, J. L., Marquart, J. W., & Brewer, V. E. (2000). Assessing the relationship between child sexual abuse and marginal living conditions on HIV/AIDS-related risk behavior among women prisoners. *Child Abuse, & Neglect*, 24(5), 677-688. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(00\)00127-7](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(00)00127-7)
- Munn, Z., Moola, S., Lisy, K., Riitano, D., & Tufanaru, C. (2015). Methodological guidance for systematic reviews of observational epidemiological studies reporting prevalence and cumulative incidence data. *International Journal of Evidence-Based Healthcare*, 13(3), 147-153. doi:10.1097/XEB.0000000000000054
- *Mutlu, H. (2015). *Çocukluk çağı travmalarının erişkin dönem obezitesiyle ilişkisinin değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi) [Assesment of the relationships between childhood traumas and adult obesity] (Unpublished doctoral dissertation). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Nachmias, C. F., & Nachmias, D. (1996). *Research methods in the social sciences* (5th ed.). London: Arnold.
- Ogloff, J. R., Cutajar, M. C., Mann, E., Mullen, P., Wei, F. T. Y., Hassan, H. A. B., & Yih, T. H. (2012). Child sexual abuse and subsequent offending and victimisation: A 45 year follow-up study. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*, (440), 1-6. Retrieved from:<https://search.informit.com.au/documentSummary;dn=578804228398477;res=IELAPA>
- *Öncü, E. (2009). *Mersin mesleki eğitim merkezine devam eden çırakların istismar durumlarının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) [Assessment of Child Abuse Among Apprentices Who Receiving Education and Training at Mersin Occupational Training Center] (Unpublished master dissertation). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- *Özcan, Ç., Saç, R. Ü., & Taşar, M. A. (2017). İstismara Uğradığını Belirten Ergenlerin Sosyodemografik Özellikleri [Sociodemographic Features of Adolescents who had Abuse Experiences]. *Türkiye Çocuk Hastalıkları Dergisi*, 12(1), 18-25.
- Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., & Gómez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29(4), 328-338. doi:10.1016/j.cpr.2009.02.007
- Pittenger, S. L., Huit, T. Z., & Hansen, D. J. (2016). Applying ecological systems theory to sexual revictimization of youth: A review with implications for research and practice. *Aggression and Violent Behavior*, 26, 35-45. doi:10.1016/j.avb.2015.11.005

- Popović, S. (2018). Child sexual abuse in Croatia: A systematic review of research. *Ljetopis Socijalnog Rada*, 25(1), 5-37. doi:10.3935/ljsr.v25i1.190
- Sanjeevi, J., Houlihan, D., Bergstrom, K. A., Langley, M. M., & Judkins, J. (2018). A review of child sexual abuse: Impact, risk, and resilience in the context of culture. *Journal of Child Sexual Abuse*, 27(6), 622-641. doi:10.1080/10538712.2018.1486934
- Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M. J., Alink, L. R., & van IJzendoorn, M. H. (2014). The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of meta-analyses. *Child Abuse Review*, 24(1), 37-50. doi:10.1002/car.2353
- Stoltenborgh, M., Van IJzendoorn, M. H., Euser, E. M., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2011). A global perspective on child sexual abuse: meta-analysis of prevalence around the world. *Child Maltreatment*, 16(2), 79-101. doi:10.1177/1077559511403920
- *Şahin, N. H., Timur, S., Ergin, A. B., Taşpınar, A., Balkaya, N. A., & Çubukçu, S. (2010). Childhood trauma, type of marriage and self-esteem as correlates of domestic violence in married women in Turkey. *Journal of family violence*, 25(7), 661-668.
- Thompson, R., Lewis, T., Neilson, E. C., English, D. J., Litrownik, A. J., Margolis, B., et al. (2017). Child maltreatment and risky sexual behavior. *Child Maltreatment*, 22(1), 69–78. <https://doi.org/10.1177/1077559516674595>.
- Tıraşçı, Y., & Gören, S. (2007). Çocuk istismarı ve ihmali [Child abuse and neglect]. *Dicle Tıp Dergisi*, 34(1), 70-74.
- Tonmyr, L., & Shields, M. (2017). Childhood sexual abuse and substance abuse: A gender paradox? *Child Abuse & Neglect*, 63, 284-294. doi:10.1016/j.chiabu.2016.11.004
- *Turla, A., Tomak, L., & Pekşen, Y. (2009). Çıraklık eğitim merkezine devam eden gençlerin iş yerinde istismara uğrama sıklığı [The frequency of exploitation of the youth who attend apprenticeship education centre in the place of work]. *Türkiye Klinikleri Journal of Pediatrics*, 18(3), 167-173.
- Turkish Statistical Institute. (2018). *Children statistics*. Retrieved from: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30708>
- *Türkmen, M., Okyay, P., Ata, O., & Okuyanoglu, S. (2004). A descriptive study on street children living in a southern city of Turkey. *Turkish Journal of Pediatrics*, 46(2), 131-136.
- Uslu, R. İ., & Kapci, E. G. (2014). *Türkiye’de çocukların cinsel sömürü ve cinsel istismarı, Son 12 yılda yapılan araştırmaların sistematik değerlendirilmesi [Sexual exploitation and sexual abuse of children in Turkey, A systematic review of the literature of the last 12 years]*. Ankara: Alp Ofset Matbaacılık.

- World Health Organization. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence. World Health Organisation and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect, Switzerland: Geneva. Retrieved from http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/43499/1/9241594365_eng.pdf
- Wurtele, S.K., & Kenny, M.C. (2010). Partnering with parents to prevent childhood sexual abuse. *Child Abuse Review*, 19(2), 130-152. doi:10.1002/car.1112
- *Yıldırım, A., Karataş, M., Yılmaz, R., Çetin, I., & Şenel, I. (2013). Prevalence and correlates of school violence and sexual abuse among adolescents in Tokat, Turkey. *HealthMed*, 7(2), 382-392.
- *Yılmaz-Irmak, T., Aksel, Ş., & Thompson, D. (2016). Coping strategies and depression among college students following child sexual abuse in Turkey. *Journal of child sexual abuse*, 25(8), 881-894.
- *Zoroğlu, S. S., Tüzün, Ü., Sar, V., Öztürk, M., Kora, M. E., & Alyanak, B. (2001). Çocukluk dönemi istismar ve ihmalinin olası sonuçları [Probable results of childhood abuse and neglect]. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 2(2), 69-73.
- Cankurtaran, Ö., Akoğlu, G. ve Sakarya, H. (2020). Güçlenmeyi güç, güçsüzlük, baskı ve güç ilişkileri temelinde anlamak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1913-1939.

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Covid-19 Pandemisi Gölgesindeki Salgın: Yas

The Epidemic in the Shadow of the Covid-19 Pandemic: Grief

Gülhan Gökçe CERAN YILDIRIM¹, Mehmet BAŞCILLAR²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi Psikoloji Bölümü, cerangokce@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7594-5100

² Dr. Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, mehmetbascillar@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0223-8050

Başvuru: 09.02.2022
Kabul: 11.12.2022

Atf:
Ceran Yıldırım, G.G. ve Başcılar, M. (2023). Covid-19 pandemisi gölgesindeki yas. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 34(1), 227-244. DOI: 10.33417/tsh.1070736

ÖZ

Ölüm, uyum sağlanması en zorlu deneyimlerden birisidir. COVID-19 pandemisi sürecinde bireyler sevdiklerini kaybedebilmekte; geride kalanlar sevdikleriyle olan eşsiz bağlarını yitirmektedir. Pandemiye bağlı olarak tedavi sürecinde önemli güçlüklerle karşılaşılması, ölüme ilişkin ritüellerin sekteye uğraması, sosyal destek kaynaklarından tam anlamıyla yararlanılamaması, ani ve çoklu ölümler, geride kalan bireylerin karmaşık yasla ve buna bağlı psikososyal sorunlarla karşılaşma riskini artırmaktadır. Derleme niteliğindeki bu çalışma iki temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde COVID-19 pandemisi, ölümler ve yas bağlamında incelenmekte, pandemiye özgü koşulların yas sürecinde oluşturduğu riskler irdelenmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise pandemi döneminde yas özelinde yürütülecek psikososyal müdahaleler, müdahalenin temel bileşenleri ve yas modelleri ışığında ele alınmaktadır. Bu çalışmanın, başta sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar olmak üzere yas alanında çalışan tüm ruh sağlığı profesyonellerinin iyi ve kanıta dayalı uygulamalarına esin kaynağı olacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Pandemi, kayıp, yas, psikososyal müdahale

ABSTRACT

One of the most difficult experiences to adapt is death. During the COVID-19 pandemic, individuals are losing their loved ones; individuals who are left behind lose their unique bonds with their loved ones. Encountering significant difficulties in the treatment process due to the pandemic, interruption of death rituals, inability to fully utilize social support resources, and sudden and multiple deaths increase the risk of individuals who are left behind to encounter complex grief and related psychosocial problems. This review article consists of two main parts. In the first part, the COVID-19 pandemic is examined in the context of deaths and grief, and the risks posed by pandemic-specific conditions during the grieving process are examined. In the second part of the study, psychosocial interventions to be carried out in grief during the pandemic period are discussed in the light of the main components of the intervention and grief models. It is considered that this study will inspire good and evidence-based practices of all professionals working in the field of grief, especially social workers and psychologists.

Keywords: Pandemic, loss, grief, psychosocial intervention

GİRİŞ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin Wuhan kentinde yer alan Huanan Deniz Ürünleri Pazarı'nda 2019 yılının sonlarında fark edilen zatürre olguları, yeni bir koronavirüs salgını olarak değerlendirilmiştir. Esasında insan ve hayvan mikropları olan koronavirüslerin yol açtığı hastalık, ilerleyen süreçte COVID-19 olarak adlandırılmıştır. Söz konusu virüs, öksürme, hapşırma ya da konuşma sırasında açığa çıkan damlacıklar yoluyla hızla bulaşmaktadır (İnkaya ve ark., 2021, s. 23). Olağanüstü gelişmeler üzerine COVID-19, Dünya Sağlık Örgütü tarafından 11 Mart 2020 tarihinde pandemi (küresel salgın) olarak kabul edilmiştir.

Deprem, sel, yangın, terör olayları gibi krizler, etkileri bir süre devam eden ancak kısa vadede son bulan yaşam olaylarıdır. Bunun aksine pandemi döneminde ölümler, olağanüstü koşullar altında aylarca devam etmekte (Walsh, 2020, s. 898), bu koşulların ölüm ve yas deneyimi üzerinde önemli etkileri bulunmaktadır (Mayland ve ark., 2020, s. 33). Pandemi sürecinde ölüm ritüelleri sekteye uğrayabilmekte, aile üyeleri cenazeye katılmadan sevdiklerine veda edebilmekte, fiziksel mesafe kapsamında alınan tedbirler ve uygulamalar yas sürecini karmaşık bir hale getirebilmektedir (Wallace ve ark., 2020).

Küresel salgınlardan sonra yas üzerine yapılan araştırmalar son derece sınırlıdır. Yüksek ölüm oranları ve yaygın ikincil stres nedeniyle pandeminin afetlere benzer psikososyal sonuçlar doğuracağı değerlendirilmektedir (Castle ve Phillips, 2003; Eisma ve ark., 2020; Lobb ve ark., 2010). Bu doğrultuda COVID-19 pandemisinin dünya çapında karmaşık yas vakalarında artışa neden olacağı değerlendirilebilir. Sahadaki ruh sağlığı profesyonellerinin kanıta dayalı iyi uygulama örneklerine duyduğu gereksinim bu çalışmanın önemini artırmaktadır.

COVID-19 PANDEMİSİ VE ÖLÜM

Enfekte olan bireylerde ateş, öksürük, nefes darlığı, baş, boğaz, göğüs, kas ağrısı ve burun akıntısı gibi semptomlar görülebilmektedir. Şiddetli hastalığı olan bireylerde, COVID-19 başlangıcından sonraki ilk haftanın içerisinde akut solunum yetmezliği görülebilmekte ve ardından organ yetmezliğine bağlı ölümler gerçekleşebilmektedir (Chen ve ark., 2020). Koronavirüse bağlı ölümü artıran çeşitli risk faktörleri bulunmaktadır. İleri yaş, cinsiyet (erkek), zayıf bağışıklık sistemi, organ yetmezliği, obezite, kardiyovasküler hastalıklar, kanser, hipertansiyon, diyabet ve az sayıda yoğun bakım ünitesi bulunan sağlık kuruluşundan hizmet alma vb. ölüm riskini artıran etmenler arasında sayılmaktadır (Chen ve ark., 2020; Parohan ve ark., 2020; Wu ve ark., 2020). Pandemiye bağlı en yaygın ölüm nedenini/nedenlerini ise solunum yetmezliği (%92), damar içi pıhtılaşma/tıkanma (%39) ve böbrek yetmezliği (%37) oluşturmaktadır (Gupta ve ark., 2020).

Ölüm, insan yaşantısında uyum sağlanacak en zor deneyimlerden birisidir. Ölümle birlikte aile üyelerinin her biri, eşsiz bağlarını, hayat arkadaşını, ebeveynini, çocuğunu, büyükannesini veya büyükbabasını yitirmektedir. Geride kalan bireyler, aile içerisinde çeşitli roller üstlenen sevdiklerinin eksikliğini yaşam boyu hissedebilmektedir (Walsh, 2020, s. 898). Tedavinin aile üyelerinin

sevdiklerinden ayrılmasına yol açması, komplikasyonların hızla ilerlemesi ve arzulanmayan tıbbi müdahalelere maruz kalınması gibi etmenler pandemiye bağlı ölümlerin ardından deneyimlenen yas sürecini güçleştirmektedir. Aile üyeleri, yitirdikleri sevdiklerinin beklentilerini hayattayken karşılamadıkları veya hastalığın ardından hayatta kaldıkları için "yas suçluluğu" duyabilmektedir (Varshney ve ark., 2021, s. 71).

Pandemiyle gelen ölümler sayılarla tarif edilmeye çalışılırken esasında her ölümün bir sevilenin kaybı olduğu göz ardı edilmemelidir (Walsh, 2020, s. 898). Dünya Sağlık Örgütü (2022) verilerine göre pandemi nedeniyle dünya genelinde 6 milyon 407 bin insan yaşamını yitirmiştir. Haftalık ölüm sayısı 2021 yılının Ocak ayında zirveye ulaşmış, bu dönemde dünya genelinde haftalık yaklaşık 100 bin ölüm gerçekleşmiştir. Ölüm sayısı bölgesel bazda incelendiğinde Amerika'da 2.7 milyon, Avrupa'da 2 milyon, Güneydoğu Asya'da 792 bin, Doğu Akdeniz'de 345 bin, Batı Pasifik'te 247 bin ve Afrika'da 174 bin kişi COVID-19 pandemisi nedeniyle yaşamını yitirmiştir. Dünya genelinde aşılama oranlarındaki artışla birlikte ölüm sayılarında düşüş gözlenirse de yalnızca 2022 yılının ilk haftasında pandemiye bağlı ölüm sayısı 42 bine ulaşmıştır (Johns Hopkins University, 2022). Ülke nüfusuna oranlandığında dünya genelinde pandemiye bağlı en çok ölüm sırasıyla Peru, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Macaristan, Kuzey Makedonya, Moldova, Gürcistan, Çek Cumhuriyeti, Romanya ve Brezilya'da gerçekleşmiştir (Statista, 2022).

Türkiye'de pandemi nedeniyle toplam 83 bin birey hayatını kaybetmiştir (TÜBİTAK, 2022). Ölüm sayılarında artış yaşanan Nisan 2021'de haftalık ölüm sayısı 2432'ye ulaşmıştır. Aşılama oranlarındaki artış etkisini gösterse de Türkiye'de 2022 yılının yalnızca ilk haftasında ölüm sayısı 1033 olarak açıklanmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2021). Tüm bu veriler ışığında Türkiye'de bugüne kadar yaklaşık her on bin bireyden dokuzunun pandemi nedeniyle hayatını kaybettiği söylenebilir (Statista, 2022). Gerek dünya genelindeki gerek Türkiye'deki ölümler, yaşamını yitirenlerin geride kalan aile üyelerine ve sevdiklerine yas sürecinde sunulan psikososyal hizmetlerin önemini artırmaktadır.

YAS KAVRAMI

Evrensel özelliklere sahip olmasına karşın literatürde yas üzerinde uzlaşılan net bir tanım bulunmamaktadır. Yas, sevilen bireyin ölümüne verilen duygusal tepki olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımda bahsi geçen 'sevilen birey' kavramı ise kişinin güçlü duygusal bağlara sahip olduğu bireyleri ifade etmektedir (Nakajima, 2018, s. 2). Olağan ve içgüdüsel bir tepki olan yasin, zaman içinde yoğunluğu değişiklik gösterse de yas sürecinde tipik duygu, düşünce ve davranışlar ortaya çıkabilmektedir. Günlük yaşam etkinliklerinden uzaklaşılması, kaybedilen bireye ilişkin düşünceler, üzüntü ve özlem duyulması yas sürecindeki yaygın deneyimler arasında sayılmaktadır (Shear, 2012, s. 119).

Geçmişten günümüze yas kavramına ilişkin tanımlar çeşitlilik göstermektedir. Lindemann (1944) yası akut bir kriz, Engel (1961) bir hastalık, Bowlby (1973) ise değişen koşullara uyum noktasında

verilen tepki olarak tarif etmiştir. Yas, kayıplara verilen doğal bir tepki olmasına karşın insanların bir bölümünde görülen şiddetli ve uzun yas süreci 1990'lara gelindiğinde "karmaşık yas" olarak adlandırılmıştır. Karmaşık yas, yaşanan kayıp deneyimi nedeniyle hissedilen ağır özleme bağlı olarak yoğun ve uzun süreli bir şekilde bireyin olağan yaşantısına devam edememesi olarak tanımlanmaktadır (Varshney ve ark., 2021, s. 70).

Yas sürecinde yoğun bir şekilde hissedilen acının bir sonraki aşamada hafiflemesi ve yaşantının arka planına yerleşmesi beklenmektedir. Ancak bu dönüşüm gerçekleşmediğinde karmaşık yas söz konusu olmaktadır (Shear, 2012, s. 119). Patolojik bir sorun olarak kabul edilen karmaşık yasin pek çok çalışmada bireyin psikososyal sorunlarla karşılaşma ve intihar riskini artırdığı belirtilmektedir. 2013 yılına gelindiğinde karmaşık yas kavramının yerini DSM-V'te tanımlanan kalıcı karmaşık yas bozukluğu almıştır (Nakajima, 2018, s. 1). Ruhsal sorunlara ilişkin tanı kriterlerinin yer aldığı bu eserde, sevdiğini yitiren ve semptomlardan (ölen kişiye duyulan sürekli özlem, yoğun üzüntü ve duygusal acı, zihinde ölen kişiyle veya ölüm şartlarıyla meşguliyet) en az birini; reaktif stres, sosyal bozulma ve kimlik bozulmasına ilişkin semptomların bir bölümünü en az 12 ay boyunca deneyimleyen yetişkinlerde kalıcı karmaşık yas bozukluğunun bulunduğu kabul edilmektedir. Yas tepkisi, yaş, kültürel ve dini normlarla orantısız bir hal aldığı ve bu durumun bireyin sosyal işlevselliğini olumsuz yönde etkilediğine kanaat getirildiğinde kalıcı karmaşık yas bozukluğu söz konusu olmaktadır (APA, 2013, s. 789-790).

Pandemi Döneminde Yas

Yas, pandemi sürecinde olağan bir yaşam deneyimi halini almıştır (Wallace ve ark., 2020). Yasın pandemiyle olan ilişkisine değinilmeden önce geçmişten günümüze uzanan pandemi deneyimleri hakkında fikir sahibi olunması gerekmektedir. Yakın tarihe damgasını vurmuş olan Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS), Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS), Ebola, Nipah ve Zika virüslerinden kaynaklı salgınların bulaş yolları insanlık tarafından keşfedilmiştir. Buna karşın gölge bir salgın olarak adlandırılan yasa ilişkin toplumsal bir anlayışın henüz tam anlamıyla geliştiğinden söz edilememektedir (Varshney ve ark., 2021, s. 70).

Yas ile pandemi arasındaki ilişki irdelendiğinde, "beklenen yas" (*anticipatory grief*), "karmaşık yas" (*complicated grief*) ve "mahrum bırakılmış yas" (*incomplete grief*) olmak üzere yasin üç farklı türü ön plana çıkmaktadır. Beklenen yas, sevilen bir bireyin öngörülen ölümüne yönelik mateme ilişkindir (Shore ve ark., 2016). Karmaşık yas, ölümün kabullenilememesi, hayatını kaybeden bireyin tekrar tekrar düşünülmesi, sosyal çevreye yabancılaşılması ve yaşamın anlamsız bulunması gibi semptomlarla açıklanmaktadır (APA, 2013). Mahrum bırakılmış yas ise toplumun diğer üyeleriyle birlikte yas tutulmadığında söz konusu olmaktadır (Doka, 2005). Örneğin sevilen bireyin cenazesine katılım sağlanamadığında/katılım sınırlandığında veya cenazeye ilişkin ritüeller gerçekleştirilemediğinde mahrum bırakılmış yas söz konusu olabilmektedir (Wallace ve ark., 2020). Pandemi dönemi boyunca deneyimlenen zorlayıcı yas sürecinde yukarıda bahsi geçen bu üç yas türünün birbirleriyle ilişki halinde olabileceğini söylemek mümkündür.

Pandemi koşullarından kaynaklanan deneyimlerin, karmaşık yas için büyük risk teşkil ettiği pek çok çalışmada vurgulanmaktadır (Guessoum ve ark., s. 97; Wallace ve ark., 2020, s. 71; Walsh, 2020, s. 899; Eisma, Boelen ve Lenferink, 2020; Zaia ve Du, 2020, s. 80).

RİSK FAKTÖRLERİ

Pandemi döneminde yas sürecine ilişkin risk faktörlerini tedavi sürecinde karşılaşılan güçlükler, ritüellerin sekteye uğraması, sosyal desteğe erişimin sınırlanması, ölüm koşulları ve çoklu ölüm bağlamında inceleyebilmek mümkündür. Tedavi sürecinde karşılaşılan güçlükler yas süreci için risk oluşturmaktadır. COVID-19 tanısı almış hastalar, sevdiklerinden izole servislerde tedavi görmekte, komplikasyonların artmasından birkaç gün sonra gerçekleşen ölümler ise yine izole ortamlarda gerçekleşmektedir. Süregelen pandemi nedeniyle sağlık sisteminin taşıdığı yük artmakta, yeterli sağlık hizmetlerine erişilememesi, aile üyelerinin yoğun stres yaşamasına yol açabilmektedir. Öte yandan hastanede veya yoğun bakım ünitesinde kalış süresinin belirsizliği, ailelerin finansal yükünü de artırabilmektedir (Varshney ve ark., 2021, s. 70-71).

Pandemi sürecinde ölüme ilişkin ritüeller sekteye uğrayabilmektedir. Sevilen birinin kaybı, evrensel bir yaşam olayıdır. Bu yaşam olayı aynı zamanda en zorlu deneyimler arasında sayılmaktadır. Ölüm sonrası ritüellerde bireylerden birbirlerine destek olmaları beklenmektedir (Shear, 2012, s. 119). Akut veya beklenmeyen ölümlerin dışında kalan kayıp deneyimlerinde bireyler, sevdiklerine veda edebilme ve onları son defa görebilme şansına sahip olabilmektedir. Ancak COVID-19'un son derece bulaşıcı olması nedeniyle aile üyeleri merhumu son defa göremeden veda etmek zorunda kalabilmektedir (Imber ve Black, 2020). Pandemiye olağan ritüellerin sürdürülememesi ölümün kabullenilmesini de güçleştirebilmektedir (Mayland ve ark., 2020, s. 38). Fiziksel mesafe tedbirleri nedeniyle cenazelerin sınırlı sayıda kişinin katılımıyla gerçekleştirilmesi, taziye sürecinde sevilenlerle kucaklaşılamaması yalnızca ölüm sonrası ritüellerin değil aynı zamanda sosyal destek kaynaklarından yararlanılmasının da yas sürecinde sınırlandırıldığına işaret etmektedir (Imber ve Black, 2020).

Pandemi koşullarında artan sayıda ani/beklenmeyen ölüm meydana gelmekte (Mayland ve ark., 2020, s. 38), kötü koşullarda, beklenmedik veya yetersiz bakım şartlarında gerçekleşen ölüm yas süreci için risk oluşturmaktadır (Nakajima, 2018). Bunun yanında çoklu ölümler de yas süreci için risk arz etmektedir. Nitekim pandemi dönemlerinde diğer hastalıklara kıyasla daha fazla çoklu ölüm gerçekleşmektedir (Mayland ve ark., 2020). Özetlemek gerekirse tedavi sürecinde karşılaşılan güçlükler, ölümlerin ani bir şekilde gerçekleşmesi, veda ritüellerinin (merhumu görme, cenaze töreni vb.) tam manasıyla gerçekleştirilememesi, fiziksel temasın ve sosyal desteğin sınırlanması (Castle ve Phillips, 2003; Eisma ve ark., 2020; Lobb ve ark., 2010) pandemi döneminde yas için risk oluşturan etmenler olarak sayılmaktadır.

Ölüm öncesi/sonrası süreçte hasta, bakım verenler, ruh sağlığı profesyonelleri ve aile üyeleri arasındaki iletişim kanallarının güçlendirilmesinin; yas sürecindeki ritüellerin pandemi koşullarına

uyarlanmasının ve ölüm sonrası için psikososyal hizmetlerin planlanmasının karmaşık yas riskinin azaltılmasına katkı sağladığı değerlendirilmektedir (Mayland ve ark., 2020, s. 38). Birey, grup, aile ve toplumların iyilik halinin ve sosyal işlevselliğinin sağlanması noktasında sosyal hizmet disiplini önemli roller üstlenmektedir. Buna paralel olarak psikoloji disiplini, insan davranışını anlamak üzere, bireysel dinamiklere (geçmiş yaşantılar, travmatik deneyimler, tekrar eden davranış örüntüleri, savunma mekanizmaları vb.) odaklanarak ruhsal iyilik halinin sağlanmasında önemli görevler üstlenmektedir. Pandemi koşullarına bağlı sınırlamalar, yüz yüze psikososyal müdahalenin aynı zamanda çevrim içi müdahalelerle desteklenmesini gerekli kılmaktadır (Wallace, Wladkowski, Gibson ve White, 2020). Yas sürecinde geride kalan aile üyelerine sunulacak psikososyal hizmetlerin yürütülmesinde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sağlık kuruluşları bünyesinde yer alan sosyal hizmet uzmanları, psikologlar ve diğer profesyoneller önemli roller üstlenmektedir. Bu doğrultuda çalışmanın bir sonraki bölümünde pandemi döneminde yas özelinde yürütülecek psikososyal müdahalelere ve iyi uygulama örneklerine multidisipliner bakış açısıyla yer verilmektedir.

PSİKOSOSYAL MÜDAHALE

Dünya genelinde ve Türkiye’de her yıl on binlerce insan yaşamını kaybetmektedir. Kanser, kalp hastalıkları ve diyabet gibi kronik rahatsızlıkların yanı sıra trafik kazaları, terör saldırıları, doğal afetler ve intihar gibi travmatik yaşam olayları bu kayıpların ardında yatan sebepleri oluşturabilmektedir. Bu bağlamda yas konusu psikososyal hizmetler sunan ruh sağlığı profesyonelleri için büyük önem taşımaktadır (Walsh, 2021, s. 1-2).

Yas, alışkanlık edinilenin yitimi tehdidi ile karşı karşıya kalındığında veya yitimi halinde deneyimlenen bir süreçtir. “Olağandışı koşullara verilen olağan tepkiler” şeklinde ifade edilen bu süreç, dönemsel aşamaları tamamlandığında kendiliğinden ortadan kalkabilmektedir (Bildik, 2013, s. 223). Olağan yas sürecinde bireyler genellikle kayıptan sonra kederi kabullenmekte ve acıyı yönetmeyi öğrenmektedir. Bu süreçte geride kalan bireyler, yitirdikleri sevdikleriyle içselleştirilmiş anlamlı bağlantıya sahip olduklarına yönelik farkındalık geliştirmekte ve devam eden mevcut ilişkilerini güçlendirmektedir (Goveas ve Shear, 2020, s. 1120). Buna karşın söz konusu kayıplar, her zaman olağan yas süreciyle sonuçlanmayabilmektedir. Bu noktada sağaltımı normal yas sürecinden çok daha zorlu olan ve psikososyal müdahaleye gereksinim duyulan karmaşık yas süreciyle karşılaşılmaktadır. Karmaşık yas sürecinde bireyin, sosyal işlevselliği bozulabilmekte, kaybedilene yönelik yoğun biçimde artan zihinsel ve duygusal mesai deneyimlenebilmektedir. Bunun yanında kronik hastalıklar, çoklu kayıp, ölüm öncesinde acıya tanıklık ve geçmiş kayıplar için tamamlanmamış yas deneyimleri, karmaşık yas riskini artırmaktadır (Bildik, 2013, s. 223). Buna paralel olarak pandemi koşulları da bir önceki başlıkta yer verildiği gibi karmaşık yas riskini artıran birçok yaşam olayını içerisinde barındırmaktadır.

Fiziksel mesafe kısıtlamaları, pek çok rutini etkilediği gibi ölüm deneyimini de yeniden şekillendirmektedir. Örneğin bu dönemde bireyler, hasta olan sevdikleriyle fiziksel temas

kuramamakta, sevdiklerine bakım verememekte ve ölüm anında sevdiklerinin yanında bulunamamaktadır. Ölüm sonrası süreçte ise bireyler, geleneksel yas ritüelleri kapsamında merhumu görememekte, defni gerçekleştirememekte ve taziyeleri kabul edememektedir. Bu yaşam deneyimleri, karmaşık yas riskini artıran etmenler olarak ortaya çıkmakta ve bu dönemde gerçekleştirilecek psikososyal müdahalelerin önemini artırmaktadır. Karmaşık yas vakalarında başta sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar olmak üzere ruh sağlığı profesyonelleri tarafından sağlanacak psikososyal müdahalenin kanıta dayalı, etkili ve iyi uygulamalar içermesi gerekmektedir. Bu çerçevede karmaşık yas vakalarındaki psikososyal müdahalenin temel bileşenlerine Tablo-1'de yer verilmektedir.

Tablo 1. COVID-19 Pandemisine Bağlı Karmaşık Yas Vakalarında Psikososyal Müdahalenin Temel Bileşenleri

Bileşen	Psikososyal Müdahalenin Bileşenleri
Zemin Oluşturma	Pandemide gerçekleşen kayıp, yas ve uyumun tartışılması Yasın olası etkilerinin tanımlanması Psikososyal müdahalede izlenecek adımlar ve gerekçelerin tartışılması
Öz Düzenlemeyi Teşvik Etme	Kendini izleme, gözleme Rahatsız edici düşünce ve inançların yeniden değerlendirilmesi (Başa çıkma kartları/Tablo-2) Şefkati kendine yayma Kayıpla yüzleşme
Bağlantılar Kurma	Başkalarıyla anlamlı bağlantılar kurma Acıyı paylaşma Başkalarının yardım etmesine izin verme
İlham Verici Hedefler Belirleme	Umut veren kişisel hedefler için hırsı keşfetme Yaşamda olumlu duygular ve coşku yaratma Gelecekteki mutluluk için amaç duygusu Olasılıklar yaratma
Gözden Geçirme	Kaçınılan durumlarla yüzleşme Yeni gözden geçirme stratejileri oluşturma
Öyküyü Anlatma	Ölüm öyküsünü anlatma ve yansıtma Acıyla yüzleşme ve acıyı kenara koymak için pratik yapma
Belleği Kullanma	Ölen kişiyle ilgili olumlu anıları gözden geçirme Olumsuz anıları yeniden hatırlama Yitirilen bireyle hayali sohbet tasvir etme

Kaynak: Shear, 2015, s. 158, *Yazar tarafından pandemiye bağlı kayıplara göre revize edilmiştir.

Literatür incelendiğinde yas vakalarıyla çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin yararlanabileceği terapötik tekniklerin geniş bir yelpazede ele alındığı fark edilmektedir. Medikal model dahil olmak üzere, destekleyici terapi, danışan merkezli terapi, anlam odaklı terapi, kısa dinamik terapi, bilişsel davranışçı terapi, kişilerarası ilişki terapisi ve yazma terapisi gibi pek çok yaklaşım ve tekniğin kullanıldığı çalışmalar, konunun çok yönlülüğünü ortaya koymaktadır (Wetherell, 2012). Bunun yanında yas tepkilerine yönelik olarak yas alanında çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin bilişsel davranışçı terapi ve kişilerarası ilişki terapisi tekniklerinin bütünleştirildiği müdahalelerden yaygın bir şekilde yararlandığı belirtilmektedir (Shear, Frank, Houck ve Reynolds, 2005; Shear ve ark., 2014; Shear, 2015).

COVID-19 pandemisindeki yas vakalarıyla ilişkili destek programlarını ve yas müdahalelerini konu alan yedi çalışmaya literatürde rastlanmaktadır (Laranjeira ve ark., 2022, s. 158). Borghi ve arkadaşları (2021, s. 3-4) COVID-19'a bağlı ölümlerden 48 ila 72 saat sonra 246 yaşlı aileye telefon aracılığı ile ulaşarak erken destek müdahalesinde bulunmuştur. Görüşme sırasında yasa odaklanmış tarama soruları ile yaşlı aile üyelerinin duygusal tepkileri, fiziksel ve/veya psikiyatrik rahatsızlık öyküsü, psikolojik kırılganlığa yatkınlıkları ve diğer kişisel özellikleri başa çıkma stratejileri, savunma mekanizmaları ve sosyal kaynaklarının varlığı açısından değerlendirilmiştir. Çalışmada aile üyelerine kapsamlı psikoterapi desteği önerilmiştir. Çalışmanın bir sonraki aşamasında yaşlı aile üyeleri ile görüntülü görüşmeler aracılığıyla bireysel psikoterapötik yas seansları yürütülmüştür. Bu seanslar farkındalık teknikleri, davranışsal aktivasyon terapisi ve bilişsel yeniden çerçeveleme gibi çok bileşenli psikolojik müdahaleyi içermiştir. Araştırma sonucu, bu müdahalelerin etkinliğine işaret etmektedir. Menichetti ve arkadaşlarının (2021, s. 3-5) yürüttükleri çalışmada ise üç aylık sürede toplam 246 yaşlı aileye telefon aracılığıyla destek müdahalesi sunulmuştur. Ruh sağlığı profesyonelleri, ailelerle yapılan her bir görüşme sonrasında rapor hazırlamıştır. Raporlarda, yaşlı ailenin tecrit hali ve cenaze ritüellerinin yerine getirilememesinden dolayı yaşadıkları suçluluk duyguları sebebiyle koruyucu faktörlerden yoksun kaldıkları bildirilmektedir. Birebir görüşmeleri içeren destek müdahale programlarından bir diğeri Mallet ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülmüştür. İlk etapta telefon hattına destek talebinde bulunan 15 bireyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Destek çağrısında bulunan katılımcıların büyük bölümünü COVID-19 sebebiyle yakınına kaybetmiş bireyler oluşturmuştur. Çalışmada, katılımcıların tamamının yakınına veda edemediği ve cenaze töreni düzenleyemediği bulunmuştur. Bunun yanında katılımcıların büyük bir bölümü yoğun suçluluk duygusu nedeniyle psikolojik takip altına alınmıştır. Yine katılımcıların önemli bir bölümü yakınlarının ölümüyle ilgili çevrelerine açıklama yaparken damgalandıklarını hissettiklerinden söz etmiştir. Söz konusu çalışmada, cenaze töreninden mahrum kalınmasına ve yoğun suçluluk duygusuna psikososyal müdahalelerde odaklanılmasının önemine işaret edilmektedir. Destek müdahalesi içeren bir diğerk çalışmada Schrauwen (2021) tarafından yaşlı aile bireyleri ile yürütülmüştür. Çalışma çerçevesinde, maruz bırakma, davranışçı aktivasyon ve bilişsel yeniden yapılandırma tekniklerini içeren sekiz haftalık bir program oluşturulmuştur. Araştırma sonuçlarında bilişsel davranışçı terapi tekniklerinin kalıcı karmaşık yas bozukluğu ve travma sonrası stres bozukluğu semptomları üzerinde olumlu etkiler sağladığı bildirilmiştir.

Almanya'da yürütülmekte olan kontrollü deneysel bir çalışmada, kalıcı karmaşık yas bozukluğu, travma sonrası stres bozukluğu ve depresyon semptomlarına bilişsel davranışçı terapi (BDT) müdahalesinin etkinliği (Reitsma ve ark., 2021); Meksika'da devam eden bir diğerk kontrollü çalışmada ise yaşlı katılımcılara BDT, kabul ve kararlılık terapisi, farkındalık ve pozitif psikoloji öğelerini içeren çok bileşenli bir müdahalede bulunmaktadır (Dominguez-Rodriguez ve ark., 2021). Benzer şekilde Çin'de devam eden bir diğerk kontrollü deneysel çalışmada da Tang ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülmektedir (n=160). Söz konusu kontrollü deneysel çalışmalar halen devam ettiği için sonuçlar henüz rapor edilmemiştir.

Araştırmalarda gerçekleştirilen bu müdahale alanları göz önünde bulundurulduğunda yas alanında çalışan ruh sağlığı profesyonellerinden birtakım becerilere sahip olmaları beklenmektedir. Yaslı bireylerin kayıp deneyimini anlamaya yönelik sorular yöneltme, yas tepkilerini belirleme, sembolik kayıpları kavrama, kayıp hakkındaki anlatıları dinleme ve ailelerle çalışma, yas alanında çalışan ruh sağlığı profesyonelleri için önem kazanan beceriler olarak sıralanmaktadır (Walsh, 2021, s. 6). Ulaşılan yaslı bireylerin başta sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar olmak üzere ruh sağlığı profesyonelleri tarafından bütüncül bir biçimde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ruh sağlığı profesyonelleri, değerlendirme aşamasında yasin karmaşıklık düzeyini, geçmiş yaşam dinamiklerini, yasa eşlik eden ek sorunları (uyku, iştah, anksiyete bozuklukları, somatik problemler vb.) ve aile dinamiklerini incelemeli; müdahale planını oluştururken bu faktörleri göz önünde bulundurmalıdır. İş birliği sürecinde ilham verici hedefler belirlenmesi noktasında haftalık ödevler verilmesi, yaslı bireyin kayıptan sonra yitirdiği anlam duygusunu yeniden oluşturmasına önemli katkılar sunmaktadır. Örneğin günlük tutma ödevi, görüşme saatleri dışında da yaslı bireylerin kendilerini denetlemelerine ve duygularını ifade edebilmelerine olanak sağlamaktadır.

Travmatik yaşam olaylarının ardından bireyin söz konusu deneyimi her fırsatta anlatmaya ya da kaçınmaya çalıştığı iki durumdan birisi söz konusu olabilmektedir. Karmaşık yas sürecindeki inkâr ve öfke dönemlerinin döngüsel tekrarı, bireyin kaybına ilişkin duygu ve düşüncelerini ifade etmesine engel oluşturabilmektedir. Bu noktada ruh sağlığı profesyonellerinin, yaslı bireyin duygu ve düşüncelerini paylaşmasına yönelik teşvik edici tutumları önem kazanmaktadır. Örneğin yaslı bireye yaşam hikâyesini anlattırmak, bu hikâyede kaybedilen bireyle ilgili anıları davet etmenin en dolaysız yoludur. Buna karşın ölümden önce gerçekleşen olumsuz ilişki deneyimlerini içeren anılar, yaslı bireyin suçluluk duymasına sebep olabilmektedir. Bu noktada olumlu ve olumsuz anıların birlikte yer aldığı bir anlatı, yaslı bireyi söz konusu suçluluk duygusundan uzaklaştırabilir. Vedalaşmaya engel olan pandemi koşulları, kaybedilen bireyle hayali bir sohbetin tasvir edildiği müdahaleleri önemli hale getirmektedir. Ruh sağlığı profesyonellerinin eşlik ettiği hayali bir sohbet, vedanın etkili bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlayabilmektedir.

Yas alanında çalışan ruh sağlığı profesyonellerinin yas modelleri hakkında bilgi sahibi olmaları ve bunları uygulamaya aktarabilecek becerilere sahip olmaları gerektiği vurgulanmaktadır (Walsh, 2021, s. 6).

Yas Modelleri

Yas modellerinde, geride kalanların yaşantılarını, ölenlerin hatıralarıyla bütünleştirebilecekleri bir yapı inşa etmeleri amaçlanmaktadır (Walter, 2010, s. 7). Bu noktada bu çalışma ruh ve toplum sağlığı profesyonellerine kuramsal yas modelleri ışığında uygulanabilecek öneriler sunmayı amaçlamaktadır.

COVID-19 pandemi dönemini en iyi tanımlayan sözcüklerin başında 'belirsizlik' gelmektedir. Yalnızca bir yakını virüs sebebiyle kaybetmenin değil başlı başına tüm pandemi sürecinin bireyleri

şok, inkâr ve öfke etkisi altında bıraktığı söylenebilir. Yas sürecini beş aşamada ele alan modelin (Kübler-Ross ve Kessler, 2005) ilk üç basamağını, 'şok ve uyuşukluk ile karakterize olan inkâr süreci', 'inkârın yerini bıraktığı öfke süreci' ile 'keşkelerin ve zamanı geriye alabilmenin çaresizce arzulandığı pazarlık süreci' oluşturmaktadır. İlk üç aşama yerini kaybın gerçekliğine bıraktığında depresyon ve kabullenme süreçleri döngüye dâhil olmaktadır. Bu noktada 'döngü' kavramı büyük önem taşımaktadır. Çünkü Kübler-Ross ve Kessler'e (2005, s. 7) göre yas süreci sıralı bir biçimde ilerlemek zorunda değildir. Aşamalar, her bireyde farklı seyredilmekte, döngüsel olarak aynı aşamalar yeniden tekrarlanabilmekte ve her yeni deneyimde kayba ilişkin yeni farkındalıklar kazanılabilmektedir. COVID-19 süresince yas ve travma çalışan profesyonellerin bireyin yasin hangi aşamasında olduğuna ilişkin ayırım yapması büyük önem taşımaktadır. COVID-19 döneminde gerçekleşen ani ölümler geride kalan yaslı bireyi "keşke"lerle yüklü hale getirebilmektedir. Bireylerin pazarlık aşamasında 'pişmanlık' ve 'suçluluk' hisleri baskın olduğundan ve bu hisler depresif semptomlarla kendini gösterdiğinden bu aşamada olduğu değerlendirilen bireyi gerçeklik dünyasına çekebilecek müdahalelerde bulunulması gerekmektedir. Yas süreci içerisinde ulaşılması zaman alan ve son aşama olarak ifade edilen kaybın kabullenilmesi, yeniden canlılığa dönüş ve yaşamı düzenleme anlamına gelmektedir. Beş aşamalı yas süreci modeli, her aşamanın bir savunma mekanizması niteliğinde olması ve insanların biricikliğini yok saydığı gerekçesiyle eleştirilere maruz kalmıştır (Corr, 1993; James ve Friedman, 2009). Bu çerçevede, yaslı bireyin iş birliği sürecine bizzat katılım sağlaması gerektiğine vurgu yapan, içerisinde bir dizi sorumluluklar barındıran görevler modeli ön plana çıkmaktadır. Freud (1917)'un yaslı kişinin yas sürecinde bizzat bir şeyler yapabilmesi, yani bizzat eylemde bulunması fikriyle uyumlu olan görevler modelinde, sevilen bireyin kaybına uyumun, yaslı kişinin aktif katılımıyla gerçekleştirilebileceği öne sürülmektedir. Görevler modeli, aşamalı yas sürecini, kişinin pasif kaldığını ve aşamaların bireyden bireye farklılık göstereceğini öne sürerek reddetmektedir (Worden, 2018, s. 40). Havinghursts (1956), çocuğun basit gelişim görevlerini tamamlayamaması halinde daha üst düzeyde benzer görevleri tamamlamaya çalışırken uyum sorunları yaşayabileceğini belirtmektedir. Bu fikirden hareketle oluşturulan görevler modeli, yas sürecini, sıralı olmayan dört temel görevle açıklamaktadır (Worden, 2018, s 41):

Görev 1-Kaybın Gerçekliğini Kabul: Bu görev, geride kalan bireyin, yaşamını yitirenin kaybıyla ve bir daha dönmeyeceği gerçeğiyle yüzleşmesini içermektedir. Ölümü kabul etmemek bir çeşit inkârdır. İnkâr, yas sürecinin herhangi bir zamanında tekrarlı olarak çeşitli biçimlerle ortaya çıkabilmekte ve bu durum yaslı bireyin tamamlaması gereken görevlere uyumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. COVID 19 süreci, bireyin hastane süreçlerinde sevilenin yanında olunamayışına sebep olmakta, ani ve temassız gerçekleşen ölümler ise geride kalan bireylerin özellikle kabul aşamasında güçlükler çekmesiyle sonuçlanabilmektedir. İnkâr sürecine eşlik eden somatik sorunlar, depresyon, uyku ve yeme bozuklukları gibi pek çok problem yasa eşlik etmekte ve bu durum, sürecin daha da karmaşık bir hal almasına sebep olabilmektedir.

Görev 2-Yasın Acısını İşleme: Bu görev, duygusal ve davranışsal acı üzerinde çalışmayı içermektedir. Kederin yarattığı fiziksel ve duygusal acı işlenmediğinde somatik semptomlar veya

uyumsuz davranışlar söz konusu olabilmektedir (Parkers ve Prigerson, 2010, s. 21). Yasın karmaşık yas halini almaması için tüm bu duyguların bastırılmadan, dışavurumcu davranışla yaşanması büyük önem arz etmektedir. Taziye ziyaretleri, yaslı aile bireylerine sosyal destek sağlamak açısından oldukça önemlidir. Ancak ölüm sonrası ritüellerin COVID-19 pandemi koşulları nedeniyle sekteye uğraması, yaslı bireylerin acı duygularla sosyal destek kaynaklarından etkin bir şekilde yararlanamadan baş etmek zorunda kalmalarına yol açmaktadır. Bu noktada profesyoneller, psikososyal müdahale esnasında Tablo 2’de yer alan karttan yararlanarak yaslı bireylerin duygu ve düşüncelerini tanımlamalarını, ‘anda ve burada’ kalabilmelerini sağlayabilir.

Tablo 2. Başa Çıkma Kartı¹

Şu Andaki Duyguların Farkına Varılması	Gerçeği Değerlendirme	Yeni Davranış için Yönerge
Şu anda <i>[duygular]*</i> hissediyorum, Çünkü <i>[ortaya çıkaran durum]*</i> .	[Olumsuz Düşünce]*, inanmama rağmen gerçek şudur: <i>[Sağlıklı Bakış Açısı]*</i> . Bu sağlıklı görüşü yaşantımdaki destekleyen kanıtlar: <i>[Duruma Özgün Deneyimler]*</i> .	Bu nedenle <i>[olumsuz davranış]*</i> , istesem de veya zorunlu hissetsem de bunun yerine <i>[diğer davranış]*</i> .

¹ Şema Terapi uygulamasının başa çıkma kartı yazar tarafından yasla çalışılmak üzere revize edilerek önerilmiştir.

* Belirtilen duruma ilişkin duygu, düşünce, deneyim veya davranışın yaslı birey tarafından paylaşılması sağlanmalıdır.

Kaynakça: Young ve ark., 2009

Görev 3-Ölen Bireyin Olmadığı Bir Dünyaya Uyum Sağlama: Yaşamın devam ettiğinin keşfedildiği bu süreçte yaslı birey, acının yanında ekonomik ve yasal konuların yaratabileceği sorunlarla baş etmek zorunda kalabilmekte, kendisine yardımcı olabilecek bireylerden destek almaya ihtiyaç duyabilmektedir (Rich, 2002, s. 25). Pandemi nedeniyle sekteye uğrayan çalışma koşulları, yaslı bireyin çeşitli resmi işleri zamanında yerine getirebilmesini veya gerekli mercilere ulaşabilmesini güçleştirebilmektedir. Bu dönemde resmi işler için destek alınabilecek profesyonellerin (avukat, finans uzmanı vb.) listesi hazırlanarak olası bir karmaşanın yol açabileceği zihinsel meşguliyetin hafifletilebileceği düşünülmektedir.

Görev 4-Ölen Bireyden Sonra Dünyaya Uyum Sağlama: Kayıp, aslında kaybedene ve kaybedilene ait olan rollerin yitirilmesi anlamına gelmektedir. Bu rollerin yitirildiğinin farkına kayıptan sonra yaşama devam esnasında varılmaktadır. Yas, bir kişinin dünyaya, ona yöneldiği/onunla ilişki kurduğu yerlere ve alışkanlıklara bakış açısını yavaş yavaş değiştiren karmaşık ve zaman alıcı bir süreci ifade etmektedir (Parkes, 1970, s. 465). Süreç içerisinde kaygının azalması ve gerçekliğin kabulüyle birlikte geride kalan bireyler, yeni rollerini işlevsel olarak yerine getirilebilmektedir. Yeni rollere içsel uyumla birlikte birey, kendiliğine yönelik değerlendirme yapma ve ölümün kişisel özellikleri üzerinde yarattığı değişimi keşfetme imkânı bulabilmektedir. Son görevde ise kaybedilen bireyle kurulan duygusal bağın yeniden düzenlenmesi ve yaşama olağan bir biçimde devam edilmesi beklenmektedir. Yaşam yolculuğuna kalınan yerden devam edilirken kaybedilene hatırlamak için yeni alternatifler oluşturulması gerekmektedir (Worden, 2018). Nitekim yaslı kişinin yeniden

davranışlarını düzenlemek ve davranışın daha işlevsel olan biçimlerine dikkat çekmek için Tablo-2'de yer verilen “*Yeni Davranış için Yönerge*” kartının uygulanması önerilmektedir. Yaslı birey, yalnızca yitirilenin yokluğu ve bu yokluğa karşılık gelen duygu seliyle değil aynı zamanda şaşırtıcı bir anlamsızlık duygusuyla da mücadele içerisinde. Anlamın yeniden yapılandırılması modelinde yas, bilişsel, sosyal ve varoluşsal uyumun gerçekleştiği bir süreç olarak kabul edilmektedir (Hibberd, 2013, s. 671). Yas sürecine uyum noktasında kayıp anlamlandırılabilen veya deneyimde bir fayda aranabilmektedir (Holland, Currier ve Neimeyer, 2006, s. 175; Gillies ve Neimeyer, 2006, s. 31). Sevilen birinin kaybında varsayımsal ve ilişkisel dünyanın dayandığı temeller sarsılabilmekte, kayıptan sonraki yaşantıda anlam bulma girişimleri, acı verici deneyimlerle sonuçlanabilmektedir (Neimeyer, 2019, s. 79). Çünkü birey, kaybettiğiyle birlikte hayatına attığı anlamı da yitirmektedir (Hibberd, 2013, s. 670). Kayba uyum, geride kalanın varsayımsal dünyasının ve kendisine ilişkin görüşlerinin sonsuza dek değiştiği ve yeni gerçekliğin inşa edildiği bir dönem olarak ifade edilmektedir (O'Connor, 2003, s. 52). COVID-19 pandemisinde yaslı bireyler, psikososyal müdahale sürecinde sıklıkla duygusal ve yaşamsal dengelerinin bozulduğundan yakınmaktadır. Oysa yaşam koşulları ve duygusal durumlardaki denge arayışı, çoğu zaman gerçeğe uyuşmamaktadır. Zira yaşam bir ‘elektrokardiyografi’ (EKG) çıktısına benzemekte, iniş ve çıkışlar, olağan bir yaşamın doğal bir sonucunu yansıtmaktadır. Bu bağlamda yas sürecinin geride kalanın duygusal ve düşünsel boyutlarında iniş ve çıkışlar yaratması, yeniden yapılandırma durumunun en doğal parçasıdır. Bu yaklaşım varoluşsal ve psikodinamik psikoterapi seanslarında kullanılan ana metaforlardan biri olup, psikososyal müdahale sırasında kullanılması önerilmektedir. Olumsuz yaşam olaylarından sonra anlamı yeniden yapılandırma, bilişsel ve duygusal sonuçlar olmak üzere iki farklı boyutta gerçekleşmektedir (Neimeyer, 2019). Bilişsel yeniden yapılandırma, başkalarının iyiliği, dünyanın güvenliği ve benlik değeri üzerinde gerçekleşirken; duygusal yeniden yapılandırma, olumsuz duyguyu olumlu duyguya dönüştürmeye yönelik düzenlemeye vurgu yapmaktadır. Hem bilişsel hem de duygusal bir süreç olan olumsuz yaşam deneyimini anlamlandırmak, geride kalanın olumsuz duygulardan, anlamın üretildiği duygulara geçiş yapmasını sağlayan yeniden bilişsel yapılandırmayı içermektedir. Kayba tepki olarak yeniden inşa edilmesi gereken üç ana faaliyet şunlardır (Neimeyer, 2001): Anlam oluşturma, fayda bulma ve kimlik değişikliği. Ölüm, geçmişte anlamı olan her şeyi yaslı bireyin bir süreliğine şüphe ve karmaşa içinde bir kenara atmasına sebep olabilmektedir. Birey, acıdan korunmak ve hayatında daha önce hissettiği güvenliği yeniden yakalayabilmek için ölüme sebep arayan sorularla meşgul olabilmektedir. Yapılandırmacı teoriler, yaslı kişinin yasını sorgulama ve sorularına yanıtlar arama girişimlerini yas deneyiminin merkezine yerleştirmektedir. Travma sonrası büyüme kavramıyla (Calhoun ve Tedeschi, 1998) benzer özellikler taşıyan fayda bulma ve kimlik değişimi, kaybın sunduğu sonuçlar üzerine yeniden anlam ve kişisel-sosyal kaynak yaratabilme sürecine vurgu yapmaktadır. Bu faydaların ölümden aylar hatta yıllar sonra ortaya çıkabildiği vurgulanırken (Neimeyer ve Anderson, 2002; akt. Gillies ve Neimeyer, 2006, s. 37), büyüme, bireylerin esneklik, bağımsızlık hissi, sorumluluk duygusu ve yaşama ilişkin farkındalık kazanmalarına yardımcı olmaktadır. Tüm psikososyal müdahaleler kapsamında unutulmaması

gereken en önemli husus insanın biricik oluşudur ve destek programları kapsamında bireye özgü oluşturulacak müdahaleler büyük önem taşımaktadır. İkili süreç modelinde kişisel özellikler ve kültürel farklılıklar nedeniyle yas sürecinin, her birey için eşsiz olduğuna vurgu yapılmakta (Stroebe ve Schut, 1999, s. 216), yas süreci kayıp ve restorasyon olmak üzere iki yönelim odağında ele alınmaktadır. Yasın erken döneminde baskın olan kayıp odaklı yönelim, doğrudan kayıp deneyiminin kendisine odaklanmayı ve bununla ilgilenmeyi ifade eder. Diğer yas modellerinde de bahsi geçen kayıpla olan bağ, çevresel koşullar, yaşama ilişkin ruminasyon, özlem ve ağlama gibi etmenler kayıp odaklı yönelimin temsilcileridir (Bennett, Gibbons ve MacKenzie-Smith, 2010, s. 316). Restorasyon odaklı yönelim ise yalnızca yaşamını yitiren bireye değil aynı zamanda ikincil kayba odaklanılan bir süreçtir. Özellikle COVID-19 pandemisi yas sürecinde sevilenin kaybı yanında sosyal kaynaklarından da ayrılmak durumunda kalan birey, ikincil kayıpların yarattığı stresi birincil kaybın yüküne eklemektedir. Geride kalan, ölen kişinin geçmiş rollerini üstlenerek yaşamını yeniden düzenlemek durumundadır. Restorasyon odaklı yönelim, geride kalan bireyin rahatlama ve yeni rol edinme cesaretinden, bu görevleri başaramayacağından duyduğu endişeye kadar çeşitli duygusal tepkileri içerisinde barındırmaktadır (Folkman, 2010). Bu bağlamda müdahale programlarına destekleyici psikoterapi yaklaşımını eklemenin uygun olacağı öngörülmektedir.

Bu kapsamda değerlendirildiğinde pandemi döneminde yas alanında çalışan profesyonellerin yas modellerinde ortaya koyulan kuramsal çerçeveden eklektik bir biçimden yararlanmasının, psikososyal müdahale sürecinin başarıyla sonuçlanmasına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

En zorlu yaşam olaylarından birisi olarak tanımlanan ölüm neticesinde geride kalan bireyler yalnızca sevdiklerini değil aynı zamanda sevdikleriyle olan güçlü bağlarını yitirmektedir. Yeni normal olarak adlandırılan dönemde gerek dünyada gerek Türkiye’de her gün binlerce insan pandemiye bağlı olarak yaşamını yitirmekte, bu durum, yas olgusunun pandemi koşulları bağlamında ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Sevilen bireyin kaybına verilen tepkiler olarak ifade edilen yasın olağan biçimde devam etmesi halinde üzüntü kabullenilmekte ve acının yönetilmesi öğrenilmektedir. Buna karşın karmaşık yas durumunda geride kalan bireylerin sosyal işlevselliği bozulmakta ve kaybedilene ilişkin tekrarlayan zihinsel-duygusal meşguliyet deneyimlenebilmektedir. Sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan güçlükler, ailelerin karşılaştığı finansal yük; fiziksel mesafe tedbirleri nedeniyle tedavi sürecinde ve ölüm anında sevilenin yanında bulunulamaması, ölüm sonrası ritüellerin ve sosyal destek kaynaklarına erişimin sınırlanması, pandemi döneminde karmaşık yas riskini artırmaktadır.

Halk sağlığının korunması ve iyileştirilmesi noktasında başta sosyal hizmet uzmanları ve psikologlar olmak üzere ruh sağlığı profesyonelleri tarafından sunulacak psikososyal müdahalelerin önemi artmaktadır. Konunun güncelliğine bağlı olarak pandemi özelinde yas konusunu ele alan araştırmaların sınırlı sayıda olması, bu alanda çalışan profesyonellerin kanıta dayalı uygulamaları için de kısıt oluşturmaktadır. Bunun yanında pandemiye bağlı koşulların fiziksel ve sosyal çevrede

yarattığı değişim, geride kalan bireylerin sosyal destek kaynaklarından yararlanması ve yüz yüze uygulamaların gerçekleştirilmesi noktasında güçlükler oluşturmaktadır.

Yas modelleri, bireyin değişen yaşam dinamiklerine uyum sağlayıcı nitelikte yeni mekanizmalar oluşturabilmesine vurgu yapmaktadır. Bu kapsamda, yasin temel bileşenleri ve yas modelleri ışığında gerçekleştirilecek bütüncül psikososyal müdahalelerin önemi artmaktadır. Nitekim yas alanındaki çalışmalar için bilgi ve beceriye sahip profesyoneller tarafından gerçekleştirilecek müdahalelerin, karmaşık yasa ve buna bağlı sorunlara ilişkin koruyucu, önleyici ve tedavi edici işlevleri bulunmaktadır. Gerek tedavi sürecinde gerek ölüm sonrasında yüz yüze psikososyal müdahalenin çevrim içi hizmetlerle desteklenmesinin; sekteye uğrayan ritüeller ve sosyal destek kaynaklarına erişim noktasında yeni alternatifler oluşturulmasının; yas sürecinin biricikliği doğrultusunda risk faktörlerinin değerlendirme aşamasında göz önüne alınmasının ve müdahale planının bu doğrultuda hazırlanmasının, geride kalan bireylerin yas sürecini işlevsel bir şekilde deneyimlemelerine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Çalışmaya birinci yazar %60, ikinci yazar %40 oranında katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- APA. (2013). *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V)*. American Psychiatric Association Washington, DC.
- Bennett, K. M., Gibbons, K., & Mackenzie-Smith, S. (2010). Loss And Restoration In Later Life: An Examination Of Dual Process Model Of Coping with Bereavement. *Omega-Journal of Death and Dying*, 61(4), 315-332.
- Bildik, T. (2013). Ölüm, Kayıp, Yas ve Patolojik Yas. *Ege Tıp Dergisi*, 52(4), 223-229.
- Borghgi, L., Menichetti, J., Vegni, E., & Early Bereavement Psychological Intervention working group. (2021). A phone-based early psychological intervention for supporting bereaved families in the time of COVID-19. *Frontiers in Public Health*, 9, 625691.
- Bowlby, J. (1973). Attachment and Loss: cilt 2 içinde *Attachment and Loss: Separation, Anxiety and Anger* (ss. 1-429). London: The Hogarth Press.
- Laranjeira, C., Moura, D., Salci, M. A., Carreira, L., Covre, E., Jaques, A., ... & Querido, A. (2022). A Scoping Review of Interventions for Family Bereavement Care during the COVID-19 Pandemic. *Behavioral Sciences*, 12(5), 155.
- Castle, J., & Phillips, W. L. (2003). Grief Rituals: Aspects that Facilitate Adjustment to Bereavement. *Journal of Loss & Trauma*, 8(1), 41-71.
- Chen, N., Zhou, M., Dong, X., Qu, J., Gong, F., Han, Y., ... & Zhang, L. (2020). Epidemiological and Clinical Characteristics of 99 cases of 2019 Novel Coronavirus Pneumonia in Wuhan, China:

- a Descriptive Study. *The Lancet*, 395(10223), 507-513.
- Corr, C. A. (1993). Coping with Dying: Lessons that We Should and Should not Learn from the Work of Elisabeth Kübler-Ross. *Death Studies*, 17(1), 69-83.
- Doka, K. J. (2005). Ethics, End-of-Life Decisions and Grief. *Mortality*, 10(1), 83-90.
- Dominguez-Rodriguez, A., Martínez-Luna, S. C., Hernández Jiménez, M. J., De La Rosa-Gómez, A., Arenas-Landgrave, P., Esquivel Santovena, E. E., ... & Vargas, R. O. C. (2021). A self-applied multi-component psychological online intervention based on UX, for the prevention of complicated grief disorder in the mexican population during the COVID-19 outbreak: protocol of a randomized clinical trial. *Frontiers in Psychology*, 12, 644782.
- Dünya Sağlık Örgütü. (2020). *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19-11 Mart 2020*. <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid>
- Dünya Sağlık Örgütü. (2022). *WHO Coronavirus (COVID-19) Dashboard*. <https://covid19.who.int/>
- Eisma, M., Lenferink, L., Chow, A., Chan, C., & Li, J. (2019). Complicated Grief and Posttraumatic Stress Symptom Profiles in Bereaved Earthquake Survivors: Latent Class Analyses. *European Journal of Psychotraumatology*, 10 (sup1).
- Eisma, M. C., Boelen, P. A., & Lenferink, L. I. (2020). Prolonged Grief Disorder Following the Coronavirus (COVID-19) Pandemic. *Psychiatry Research*, 288, 113031.
- Engel, G. L. (1961). Is grief a disease? A challenge for medical research. *Psychosomatic Medicine*, 23, 18-22.
- Freud, S. (1917). Mourning and Melancholia. *The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud*, 14, 237-258.
- Folkman, S. (2010). Revised coping theory and the process of bereavement. M. S. Stroebe, R. O. Hansson, W. Stroebe ve H. Schut (Eds.), *Handbook of Bereavement Research: Consequences, Coping and Care* (s. 563-584). Washington: American Psychological Association
- Gillies, J., R. A. Neimeyer (2006). Loss, Grief, and the Search for Significance: Toward a Model of Meaning Reconstruction in Bereavement. *Journal of Constructivist Psychology*, 19(1), 31-65.
- Gupta, S., Hayek, S. S., Wang, W., Chan, L., Mathews, K. S., Melamed, M. L., ... & Cairl, N. S. (2020). Factors Associated With Death in Critically Ill Patients With Coronavirus Disease 2019 in the US. *JAMA Internal Medicine*, 180(11), 1436-1447.
- Havighurst, R. J. (1956). Research on the Developmental-Task Concept. *The School Review*, 64(5), 215-223.
- Hibberd, R. (2013). Meaning Reconstruction in Bereavement: Sense and significance. *Death Studies*. 37(7), 670-692.
- Holland, J. M., Currier, J. M., & Neimeyer, R. A. (2006). Meaning Reconstruction in the First Two Years of Bereavement: The Role of Sense-Making and Benefit-Finding. *Omega-Journal of*

- Death and Dying* 53(3), 175-191.
- Imber-Black, E. (2020). Rituals in the Time of COVID-19: Imagination, Responsiveness, and the Human Spirit. *Family Process*, 59(3), 912-921.
- İnkaya, A. Ç., Er, A. G., Demir, A. U., Ertenli, A. İ., Alp, A., Topeli İskit, A., ... & Taş, Z. (2021). COVID-19 Pandemi Raporu (20 Mart-20 Kasım 2020). Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi.
- James, J. W., R. Friedman (2009). *The Grief Recovery Handbook, 20th Anniversary Expanded Edition: The Action Program for Moving Beyond Death, Divorce, and other Losses Including Health, Career, and Faith*, Harper Collins.
- Johns Hopkins University. (2022). COVID-19 Dashboard by the Center for Systems Science and Engineering (CSSE) Johns Hopkins University. <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>
- Lindemann, E. (1944). Symptomatology and Management of Acute Grief. *American Journal of Psychiatry*, 101(2), 141-148.
- Lobb, E. A., Kristjanson, L. J., Aoun, S. M., Monterosso, L., Halkett, G. K., & Davies, A. (2010). Predictors of Complicated Grief: A Systematic Review of Empirical Studies. *Death Studies*, 34(8), 673-698.
- Mallet, J., Le Strat, Y., Colle, M., Cardot, H., & Dubertret, C. (2021). Sustaining the unsustainable: Rapid implementation of a Support Intervention for Bereavement during the COVID-19 pandemic. *General hospital psychiatry*, 68, 102-103.
- Mayland, C. R., Harding, A. J., Preston, N., & Payne, S. (2020). Supporting Adults Bereaved through COVID-19: a Rapid Review of the Impact of Previous Pandemics on Grief and Bereavement. *Journal of Pain and Symptom Management*, 60(2), 33-39.
- Menichetti Delor, J. P., Borghi, L., Cao di San Marco, E., Fossati, I., & Vegni, E. (2021). Phone follow up to families of COVID-19 patients who died at the hospital: families' grief reactions and clinical psychologists' roles. *International Journal of Psychology*, 56(4), 498-511.
- Nakajima, S. (2018). Complicated Grief: Recent Developments in Diagnostic Criteria and Treatment. *Philosophical Transactions of the Royal Society: Biological Sciences*, 373(1754): 20170273.
- Neimeyer, R. A. (2001). Reauthoring Life Narratives: Grief Therapy as Meaning Reconstruction. *Israel Journal of Psychiatry*, 38 (3/4).
- Neimeyer, R. A. (2019). Meaning Reconstruction in Bereavement: Development of a Research Program. *Death Studies*, 43(2), 79-91.
- O'Connor, M.-F. (2003). Making Meaning of Life Events: Theory, Evidence, and Research Directions for an Alternative Model. *Omega-Journal of Death and Dying*, 46(1), 51-75.
- Parkes, C. M. (1970). The First Year of Bereavement: A Longitudinal Study of the Reaction of London Widows to The Death Of Their Husbands. *Psychiatry*. 33(4), 444-467.
- Parkes, C. M., Prigerson H. G. (2013). *Bereavement: Studies of Grief in Adult Life*, Routledge.
- Parohan, M., Yaghoubi, S., Seraji, A., Javanbakht, M. H., Sarraf, P., & Djalali, M. (2020). Risk factors for Mortality in Patients with Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Infection: a Systematic Review and Meta-Analysis of Observational Studies. *The Aging Male*, 23(5), 1416-1424.

- Pearlman, L. A., Wortman, C. B., Feuer, C. A., Farber, C. H., & Rando, T. A. (2014). *Treating Traumatic Bereavement: A Practitioner's Guide*, Guilford Publications.
- Rando, T. A. (2013). On Achieving Clarity Regarding Complicated Grief: Lessons from Clinical Practice. M. S. Stroebe, H. Schut ve J. Van Den Bout (Eds.), *Complicated Grief: Scientific Foundations for Health Care Professionals* (s. 40–54). New York: Routledge
- Reitsma, L., Boelen, P. A., de Keijser, J., & Lenferink, L. I. M. (2021). Online treatment of persistent complex bereavement disorder, posttraumatic stress disorder, and depression symptoms in people who lost loved ones during the COVID-19 pandemic: study protocol for a randomized controlled trial and a controlled trial. *European Journal of psychotraumatology*, 12(1), 1987687.
- Rich, S. (2002). Caregiver grief: Taking care of Ourselves and Our Patients. *International Journal of Trauma Nursing*, 8(1), 24-28.
- Schrauwen, D. (2021). *The effectiveness of an unguided online grief-specific cognitive behavioral therapy for people who have lost a loved one during the COVID-19 pandemic*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Shear, K., Frank, E., Houck, P. R., & Reynolds, C. F. (2005). Treatment Of Complicated Grief: A Randomized Controlled Trial. *JAMA*, 293(21), 2601-2608.
- Shear, M. K. (2012). Grief and Mourning Gone Awry: Pathway and Course of Complicated Grief. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 14(2), 119.
- Shear, M. K., Wang, Y., Skritskaya, N., Duan, N., Mauro, C., & Ghesquiere, A. (2014). Treatment of Complicated Grief in Elderly Persons: a Randomized Clinical Trial. *JAMA*, 71(11), 1287-1295.
- Shear, M. K. (2015). *Complicated Grief*. *New England Journal of Medicine* 372(2), 153-160.
- Schut, M. S., Henk (1999). The Dual Process Model of Coping with Bereavement: Rationale and Description. *Death Studies*, 23(3), 197-224.
- Shore, J. C., Gelber, M. W., Koch, L. M., & Sower, E. (2016). Anticipatory grief: an evidence-based approach. *Journal of Hospice & Palliative Nursing*, 18(1), 15-19.
- Statista. (2022). *Coronavirus (COVID-19) Deaths Worldwide per One Million Population as of Aralık 13, 2021, by Country*. <https://www.statista.com/statistics/1104709/coronavirus-deaths-worldwide-per-million-inhabitants/>
- Tang, R., Xie, T., Jiao, K., Xu, X., Zou, X., Qian, W., & Wang, J. (2021). Grief reactions and grief counseling among bereaved Chinese individuals during COVID-19 pandemic: study protocol for a randomized controlled trial combined with a longitudinal study. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(17), 9061.
- T.C. Sağlık Bakanlığı. (2021, 06 Ocak 2022). <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66935/genel-koronavirus-tablosu.html>
- Tedeschi, R. G. (1998). Posttraumatic Growth: Future Directions. W: *Posttraumatic Growth:*

Positive Changes in the Aftermath of Crisis. Park, Calhoun.

TÜBİTAK. (2022, 05 Ocak 2022). *Türkiye'de Covid-19*. <https://covid19.tubitak.gov.tr/>

Varshney, P., Prasad, G., Chandra, P. S., & Desai, G. (2021). Grief in the COVID-19 Times: Are We looking at Complicated Grief in the Future? *Indian Journal of Psychological Medicine*, 43(1), 70-73.

Wallace, C. L., Wladkowski, S. P., Gibson, A., & White, P. (2020). Grief During the COVID-19 Pandemic: Considerations for Palliative Care Providers. *Journal of Pain and Symptom Management*, 60(1), 70-76.

Walsh, F. (2020). Loss and Resilience in the Time of COVID-19: Meaning Making, Hope, and Transcendence. *Family Process*, 59(3), 898-911.

Walsh, K. (2021). *Grief and Loss: Theories and Skills for the Helping Professions*. Waveland Press.

Walter, T. (1996). A New Model of Grief: Bereavement and Biography. *Mortality* 1(1), 7-25.

Wu, C., Chen, X., Cai, Y., Zhou, X., Xu, S., Huang, H., ... & Song, Y. (2020). Risk Factors Associated with Acute Respiratory Distress Syndrome and Death in Patients with Coronavirus Disease 2019 Pneumonia in Wuhan, China. *JAMA*, 180(7), 934-943.

Wetherell, J. L. (2012). Complicated Grief Therapy as a New Treatment Approach. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 14(2), 159.

Worden, J. W. (2018). *Grief Counseling and Grief Therapy: A Handbook for the Mental Health Practitioner*, Springer Publishing.

Young, J. E., Klosko, J. S., Weishar, M. E., Soylu, T. V., & Özakkaş, T. (2009). *Şema Terapi: Terapistin Rehberi*. Litera Yayıncılık.

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET DERGİSİ YAZIM KURALLARI

Genel Kurallar

- Dergide, sosyal hizmet ve sosyal hizmet ile ilişkili alanlarda bilimsel çalışmalar Türkçe, İngilizce ya da Almanca yayınlanır.
- Dergide TÜBA ve TÜBİTAK'ın yayın etiğine uygun yazılar yayınlanır.
- Dergide yayınlanan yazılarda ifade edilen görüşler yazarlarına aittir.

Yazım Kuralları

- Dergiye gönderilecek çalışmalar, APA 6 (American Psychological Association Manual) standartlarına uygun olmalıdır.
- Dergiye gönderilecek çalışmalar, kaynakça dahil en fazla 8000 kelimedenden oluşmalıdır.
- Dergiye gönderilecek çalışmalar, Microsoft Word formatında olmalı ve kenarlardan yeterli boşluk (soldan ve sağdan 2 cm, üstten ve alttan 1,5 cm) bırakılarak A4 boyutunda Arial 11 punto ile yazılmalıdır. Metin blok (sağa sola dayalı), satır başı verilmeden ve paragraflar arasında satır boşluğu bırakmadan hazırlanmalıdır.
- Yazara ait bilgiler; unvan, kurum, e-posta ve ORCID ID bilgilerini içermeli ve süreci takip etmek için iletişim kurulacak yazarın telefon ve iletişim adresi de eklenmelidir.

Lütfen daha detaylı bilgi için derginin web sayfasını www.tsh.hacettepe.edu.tr & www.dergipark.org.tr/tsh ziyaret ediniz.

MANUSCRIPT GUIDELINES FOR THE JOURNAL OF SOCIETY & SOCIAL WORK

General Rules

- Journal of Society & Social Work publishes scientific studies in the field of social work in Turkish, English or German.
- The manuscripts which comply with the publication ethics of TUBA and TUBITAK are published in this journal.
- Authors are responsible for the opinions expressed in their works.

Manuscript Submission

- Manuscripts submitted to the journal must comply with APA 6 (American Psychological Association Manual) standards.
- Manuscripts should be no more than 8000 words, including references.
- Manuscripts should be written A4 size, Arial 11 size in Microsoft Word. The manuscript should be prepared in block style, omitting paragraph indents and blank lines between paragraphs.
- Manuscripts should contain author's title, institution, e-mail and ORCID ID and corresponding author's telephone and address should also be added.

Please visit web site of the journal for further information on www.tsh.hacettepe.edu.tr & www.dergipark.org.tr/tsh